

DEBRECENI EGYETEM
AGRÁRTUDOMÁNYI CENTRUM
AGRÁRGAZDASÁGI ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI KAR
SZÁMVITELI ÉS PÉNZÜGYI TANSZÉK

INTERDISZCIPLINÁRIS TÁRSADALOM- ÉS AGRÁRTUDOMÁNYOK
DOKTORI ISKOLA

Doktori iskola vezető: **Dr. Szabó Gábor**, a közgazdaságtudomány doktora

*Tiszántúli mezőgazdasági vállalkozások jövedelelemzése az eredmény-
és a cash flow-kimutatás alapján*

Készítette:

Rózsa Attila

Témavezető:

Dr. Kozma András

egyetemi tanár

a mezőgazdasági tudományok kandidátusa

DEBRECEN

2004

**TISZÁNTÚLI MEZŐGAZDASÁGI VÁLLALKOZÁSOK JÖVEDELEM-
ELEMZÉSE AZ EREDMÉNY- ÉS A CASH FLOW-KIMUTATÁS
ALAPJÁN**

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében a
Gazdálkodás- és szervezéstudományok
tudományágban

Írta: **Rózsa Attila okleveles agrármérnök**

A doktori szigorlati bizottság:

	Név	tudományos fokozat
elnök:	Dr. Pfau Ernő	mezőgazdasági tudományok kandidátusa
tagok:	Dr. Tóth Pál	közgazdaságtudományok kandidátusa
	Kondorosi Ferencné dr.	Ph.D.

A doktori szigorlat időpontja: 2002. február 23.

Az értekezés bírálói:

	Név, tud. fokozat	aláírás
	Dr.	
	Dr.	
	Dr.	

A bíráló bizottság:

	Név, tud. fokozat	aláírás
elnök:	Dr.	
titkár:	Dr.	
tagok:	Dr.	
	Dr.	
	Dr.	
	Dr.	

Az értekezés védésének időpontja: 2004.

TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK.....	1
BEVEZETÉS, CÉLKITŰZÉS.....	3
1. A TÉMA MÓDSZERTANI MEGKÖZELÍTÉSE	6
2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS.....	10
2.1. A számvitel, mint információs rendszer	10
2.2. A számvitel és pénzügyi információs rendszer szabályozása	12
2.2.1. A globalizáció és a fokozódó integrációs igény hatása a pénzügyi jelentésekre.....	12
2.2.2. A pénzügyi-számviteli szabályozás intézményi háttere néhány országban.....	13
2.2.3. Nemzetközi szintű szabályozás és a harmonizációs törekvések	17
2.2.4. A számviteli törvény szabályozása Magyarországon.....	24
2.3. Beszámolási és könyvvizelési kötelezettség Magyarországon	26
2.3.1. Mérleg.....	30
2.3.2. Eredménykimutatás.....	31
2.3.2.1. A nemzetközi számviteli standardok és a magyar számviteli szabályozás néhány sajátossága az eredménykimutatás összeállítása során	32
2.3.2.2. A US GAAP szerint készített eredménykimutatás főbb jellemzői.....	37
2.3.3. Kiegészítő melléklet.....	37
2.3.4. Cash flow-kimutatás	38
2.3.4.1. A cash flow-kimutatás célja, szerepe az információ-szolgáltatásban.....	40
2.3.4.2. Néhány tétel besorolása a magyar számviteli törvény és a nemzetközi számviteli standard szerint.....	45
2.3.4.3. A cash flow-kimutatás alkalmazásának nemzetközi tendenciái.....	47
2.3.4.4. Az Egyesült Államok cash flow-kimutatásának standard-ja.....	48
2.4. A vállalati elemzés fogalma, célja, szerepe	51
2.5. A magyar mezőgazdaság fontosabb paraméterei és a változások jellemzői a vizsgált időszakban	55
2.5.1. Magyar mezőgazdaság szerepe a nemzetgazdaságban.....	55
2.5.2. A mezőgazdaság helyzete a tulajdonosi és a termelési struktúra átrendeződésének időszakában.....	56
2.5.3. Földtulajdon és földhasználat.....	59
2.5.4. Mezőgazdasági vállalatok szerkezete.....	62
2.5.5. Jövedelemhiányt kiváltó főbb okok	63
2.5.6. A mezőgazdasági társas vállalkozások jövedelmesség.....	66
2.5.7. A mezőgazdasági vállalkozások finanszírozási problémái	71
2.5.8. A csapadék ellátottság és a hőmérséklet alakulásának főbb jellemzői.....	72
3. MEZŐGAZDASÁGI VÁLLALKOZÁSOK JÖVEDELMÉNEK ELEMZÉSE	74
3.1. A vizsgált vállalkozások jövedelmi és pénzügyi helyzetének elemzése 1997-től 2002-ig.....	74
3.1.1. A vállalkozások adatainak évenkénti elemzése.....	75
3.1.1.1. A vállalkozások 1997. évi adatainak elemzése	75
3.1.1.2. A vállalkozások 1998. évi adatainak elemzése	78
3.1.1.3. A vállalkozások 1999. évi adatainak elemzése	81

3.1.1.4.	A vállalkozások 2000. évi adatainak elemzése	83
3.1.1.5.	A vállalkozások 2001. évi adatainak elemzése	86
3.1.1.6.	A vállalkozások 2002. évi adatainak elemzése	89
3.1.2.	Az eredmény összetevői.....	91
3.1.3.	A cash flow-kimutatás alakulása.....	95
3.1.4.	A jövedelmi helyzet elemzése.....	97
3.1.5.	A pénzügyi helyzet bemutatása.....	100
3.1.6.	A vagyoni helyzet vizsgálata	102
3.1.7.	A jövedelmezőség és a pénzeszköz-változás korrelációs kapcsolatának vizsgálata	103
3.2.	Az elemzés alá vont viszonyszámok csoportosítása klaszteranalízis segítségével.....	104
3.3.	Mezőgazdasági vállalkozások önfinanszírozó képességének vizsgálata mélyinterjú segítségével.....	109
3.3.1.	A vállalkozások rövid bemutatása.....	109
3.3.1.1.	Hungaropig Kft.	109
3.3.1.2.	Kasz-Coop Kft.	111
3.3.2.	Az eredménykategóriák értékelése.....	113
3.3.3.	A pénzeszköz-változás elemzése	117
3.3.4.	Jövedelmezőség elemzése.....	119
3.3.4.1.	Árbevétel arányos eredmény (ROS, return on sales)	120
3.3.4.2.	Eszközmegtérülési ráta (ROA, return on net assets)	121
3.3.4.3.	Saját tőke hozama (ROE, return on equity)	123
3.3.4.4.	Fenntartható növekedési ütem.....	125
3.3.5.	Likviditási mutatók vizsgálata	126
3.3.6.	A vagyoni helyzet elemzése.....	127
3.3.6.1.	A befektetett és forgóeszközök aránya.....	127
3.3.6.2.	A befektetett eszközök fedezete.....	129
3.3.6.3.	Tőkeerősség	131
3.3.6.4.	Kötelezettségek aránya	133
4.	ÖSSZEFOGLALÁS	135
5.	SUMMARY	140
6.	ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK.....	145
	SZAKIRODALMI JEGYZÉK	146
	ÁBRAJEGYZÉK	154
	TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	155
	MELLÉKLET	157
	MELLÉKLET	157

BEVEZETÉS, CÉLKITŰZÉS

A közép-európai térségben Magyarország az itt élő népek éléskamrája volt ökológiai adottságai és földrajzi elhelyezkedése miatt. Ebből következően jelentős szerepe volt, export árualapot előállítóként a nemzeti jövedelem termelésében és a vidéki életforma megőrzésében, a szociális nehézségek leküzdésében. Nemzetgazdaságban betöltött szerepe egészen a hetvenes évek végéig töretlen volt, mígnem a világpiaci túlkínálat, belső és külső piaci zavarokat eredményezett hazánkban is.

A mezőgazdaságban a 80-as évek közepétől törvényszerűen jelentős változás és gazdasági, politikai átalakulás következett be. A termelés volumene nagymértékben visszaesett, a foglalkoztatottak számában csökkenő tendencia figyelhető meg, az értékesítési lehetőségek fokozatos beszűkülése a belföldi piacok mellett az export lehetőségét is jelentősen korlátozta. Az infláció felgyorsulásával, az értékesítési árak eltérő változásával, a korábbi kiszámítható termékértékesítés biztonságának és a termékjövedelem stabilitásának megszűnésével a mezőgazdasági termékek ára erősen ingadozott. A jövedelem számottevő csökkenése fokozott tökehiánnyal párosult, amely a technológiai színvonal további visszaesését eredményezte. Ugyanakkor a versenyképesség biztosításához nélkülözhetetlen az épület- és gépberuházások megvalósítása. A kilencvenes évek elején a tulajdonviszonyok gyökeres átalakulása tovább nehezítette a mezőgazdaság helyzetét. A rendszerváltás után a magyar gazdaság jelentős változáson ment keresztül, melynek következtében a tulajdonosi szemlélet vált általánossá. A fő célkitűzést a szövetkezeti tulajdon magánkézbe adása jelentette. A nevesített szövetkezeti tulajdon egyrészt a mezőgazdasági tevékenységgel élethivatásszerűen foglalkozók, másrészt nyugdíjasok és kívülállók kezébe került. Ennek eredményeként a jövedelem felhasználás tekintetében éles ellentétek alakultak ki. A tulajdonszerkezet ilyen irányú átalakulása a tulajdonosok számának drasztikus növekedésével és a birtokolt terület nagyságának jelentős csökkenésével párosult. Alapvető nehézséget jelentett a földhasználat és az eszközök, így a föld tulajdonjogának elválása egymástól. Ezek a folyamatok összességében a termelési alapok feléléséhez, általános elbizonytalanodáshoz vezettek. A létrejött nagyszámú vállalkozás számára egyre nagyobb problémát jelent nemhogy a fejlesztés, de még a működés biztosítása is.

A napjainkban is súlyos problémákkal küszködő mezőgazdaság számára hosszú távon az Európai Unió mutathat kiutat. A mezőgazdaságban működő vállalkozásoknak – önmaguk erejéből - olyan feltételeket kell kialakítani, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozás eredményeként megnövekedett versenyhelyzetben, a lehetőségek maximálisan kihasználók, a nagyobb konkurenciának méltó versenytársai legyenek. Ennek megvalósításban alapvetően a tartósan életképes vállalkozásokra célszerű összpontosítani. Hosszú távon a működőképesség megőrzéséhez, a fejlesztések megvalósításához elengedhetetlen a saját forrás szinten tartása és növelése, amely csak jövedelmező gazdálkodással valósítható meg. Ennek hiányában a források felélésével a működés biztosítása fokozatosan ellehetetlenedik. Ezért tartom fontosnak a mezőgazdasági vállalkozások – elsősorban jövedelmi – helyzetének elemzését.

A jövedelelemzéshez szükséges információkat a számviteli információs rendszerek biztosítják. A számviteli szabályozás területén is az Európai Unió integrációs törekvések – így a határon átnyúló befektetési és pénzügyi döntések - egyre inkább az eltérő nemzeti szabályozások harmonizálását teszik szükségessé, amellyel lehetővé válik a különböző országokban működő társaságok tevékenységének, teljesítményének egységesen elfogadott elvek alapján történő összehasonlítása.

Mindezek figyelembe vételével dolgozatom célkitűzéseit a következőkben összegezem:

1. Az elemzés alapjául szolgáló adatokból nyerhető információk értékállóságának, nemzetközi összehasonlíthatóságának érdekében szükségesnek tartom az adatok szolgáltatásában meghatározó szerepet betöltő számviteli információs rendszerek áttekintését. Ezeket a következő részekre tagolom:
 - Folyamatban van a nemzetközileg elfogadott számviteli szabályok mélyreható átalakítása. Ezért nélkülözhetetlen e változások naprakész követése, a hazai számviteli szabályrendszer folyamatos aktualizálása. Ehhez kapcsolódva fontosnak tartom a nemzeti és nemzetközi számviteli információs rendszer néhány jellemzőjének, intézményi hátterének rövid összefoglalását, különös tekintettel az EU harmonizációs törekvéseire, utalva az IAS és a US GAAP szerepére és főbb különbségeire.
 - A magyar számviteli szabályozás fejlődésének rövid áttekintése után külön figyelmet fordítok az éves beszámoló, ezen belül is az eredmény-, és cash flow-kimutatás szerkezetének, tartalmának bemutatására. A nemzetközi számviteli tendenciákat megfigyelve lényegesnek tartom a számviteli

törvény és az IAS néhány főbb különbségének kiemelését. Ezzel párhuzamosan utalok a US-GAAP követelményeire is.

2. A mezőgazdasági vállalkozások számviteli rendszeréből nyerhető információk jobb értelmezése érdekében szükségesnek tartom a mezőgazdaság általános helyzetének, tulajdonviszonyainak, nemzetgazdaságban betöltött szerepének, jövedelmi helyzetének, és a jövedelem hiányt kiváltó tényezőknek rövid összegzését.
3. Az elemzés szerepének, céljának összegzése után a pénzügyi mutatók számos csoportosítási lehetőségei közül mutatok be néhányat. Az általam választott mutatókat és főbb jellemzőit mellékletben foglalom össze.
4. Fő célkitűzésként a tiszántúli mezőgazdasági vállalkozások 1997-től 2002-ig terjedő időszakának vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetét vizsgálom, ezen belül:
 - A kapott eredményeket összehasonlítom tesztüzemi és más adatokkal. Először az adatokat évenként vizsgálom és végzem el az összehasonlítást, majd pedig az egyes eredmény- és cash flow kategóriák, illetve más mutatók hat éves tendenciájának változását követtem nyomon.
 - A vizsgált szervezetek különböző szempontok alapján alkotott csoportjaiban (pl.: évek, vállalkozási formák, stb.) vagyoni, pénzügyi vagy jövedelmi helyzet szempontjából feltárom a lehetséges szignifikáns különbségeket.
 - Vizsgálom van-e összefüggés néhány eredménykategória, a pénzeszköz-változás, valamint a jövedelmezőségi és likviditási mutatók évenkénti átlaga között.
 - Klaszteranalízis segítségével meghatározom a vizsgált adatbázisra vonatkozóan - az összes általam használt mutató egyidejű figyelembevételével - az adott évre leginkább jellemző vállalatcsoportokat és a csoportosításnál meghatározó mutatókat.
 - Nagyszámú vállalkozás egyidejű vizsgálata során a vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzet változását kiváltó okok feltárása nem mindig jár sikerrel. Az egyes döntések következményeinek pontosabb nyomon követése érdekében az adatbázisból két korlátozott felelősségű társaság mélyrehatóbb elemzését is elvégzem.

1. A TÉMA MÓDSZERTANI MEGKÖZELÍTÉSE

A célkitűzésekben megfogalmazottak megvalósítása érdekében **önálló kutatásokat** folytattam, amelyek az alábbi területekre terjedtek ki.

A témához kapcsolódó szakirodalom feldolgozása és rendszerezése után a következő lépés a célkitűzésekben megfogalmazott átfogó elemzés elvégzéséhez szükség adatbázis kialakítása volt. Az elmúlt időszak egyértelműen igazolta, hogy az e területen kutatóknak nagyon nehéz elegendő, megbízható adathoz jutnia. Több évet átölelő, megfelelően mély és részletes adatbázist a mezőgazdasági üzemek gazdálkodói tevékenységének eredményéről a Központi Statisztikai Hivatal (továbbiakban: KSH) sem tudott kialakítani. Így a különböző tudományos iskolákhoz, intézetekhez hasonlóan saját – több év gazdálkodását nyomon követő – adatgyűjtést végeztem.

Az **adatgyűjtés során célul tűztem ki**, hogy minél nagyobb adatbázis kialakítása érdekében **a lehető legtöbb** tiszántúli, alapvetően **mezőgazdasági tevékenységet** folytató, **éves beszámolót** készítő gazdasági szervezet **mérlegét, eredménykimutatását** és kiegészítő mellékletéből a **cash flow-kimutatást** összegyűjtsem. Mivel a cash flow-kimutatás 1997-től része az éves beszámolónak, a **vizsgált időszak 1997-től 2002-ig terjed**. A társaságok földrajzi elhelyezkedését tekintve a **Tiszántúl területén**, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Jász-Nagykun-Szolnok, Békés és Csongrád megyében gazdálkodnak. A beszámolók ilyen részletességben és földrajzi kiterjedésben csak az **Igazságügyi Minisztérium Céginformációs- és Cégnylvántartási Osztályán** találhatók meg, ahol az adatállományt minden évben a közzétételre beküldött beszámolók feldolgozása után a rendelkezésemre bocsátották.

Az adatgyűjtés első évében a tiszántúli megyék adathalmazát cégenként tanulmányoztam és csak az alapvetően mezőgazdasági tevékenységet folytató, éves beszámolót készítő cégek mérlegét, eredménykimutatását és cash flow-kimutatását gyűjtöttem össze. Sajnos a vállalkozások szankciók hiányában hiányosan, nagyon gyakran hibásan, vagy nem tesznek eleget közzétételi kötelezettségüknek.

Az adatok jobb összehasonlíthatósága érdekében **minden évben ugyanazon cégek** adatait dolgoztam fel. A cégek megszűnése, felszámolása, a közzétételi kötelezettség elmulasztása, vagy hibás, a rendelkezésre álló információk alapján nem javítható beszámolók miatt a vállalkozások száma (1997-ben 120 cég) az évek előrehaladtával

drasztikusan lecsökkent. Ennek eredményeként a rendelkezésre álló adatok nem reprezentálják a tiszántúli mezőgazdasági vállalkozásokat.

Az adatbázis növelése érdekében azoknál a vállalkozásoknál, amelyeknek több éves adataira állt rendelkezésemre a hiányzó beszámolókat egyrészt a Hajdú-Bihar Megyei Cégbíróságon, másrészt a cégek közvetlen megkeresésével próbáltam pótolni.

Az adott év éves beszámolóját legkésőbb a tárgyévet követő év május 30-ig kell közzétenni és letétbe helyezni. Így az adatokhoz a rögzítés után leghamarabb a közzététel évének végén vagy az azt követő év elején juthattam hozzá. Mivel a 2003-as év adatainak feldolgozását leghamarabb 2004 vége felé kezdhethem meg, így az adatbázist a 2002-es adatok feldolgozása után lezártam.

Az említett okok eredményeként 1997 és 2002 között, **minden évben 40 tiszántúli, mezőgazdasági tevékenységet** (mezőgazdasági alaptevékenység, mezőgazdasági termékek feldolgozása, erdőgazdálkodás, halászat, mezőgazdasági szolgáltatások, stb.) folytató vállalat éves beszámolóját gyűjtöttem össze. A jobb összehasonlíthatóság érdekében a vizsgálatok folyamán a mintát úgy osztályoztam, hogy olyan csoportokat kapjak, amelyek valamilyen szempontból homogének. Az osztályozásnál csoportképző ismérv lehet például a gazdasági év, a vállalkozási forma, stb.

A gazdálkodó szervezetek megyénkénti és vállalkozási formák szerinti megoszlását az 1. táblázat szemlélteti.

1. táblázat

Az elemzés adatbázisát szolgáltató mezőgazdasági vállalkozások megoszlása megyénként és vállalkozási formák szerint

Me: db, %

Megnevezés	Szövetkezet.	Kft.	Rt.	Összesen	%
Hajdú-Bihar megye	14	11	1	26	65
Békés megye	5	2	-	7	17,5
Csongrád megye	1	1	1	3	7,5
Jász-Nagykun-Szolnok megye	1	2	-	3	7,5
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	-	1	-	1	2,5
Összesen	21	17	2	40	100
%	52,5	42,5	5	100	

Forrás: Saját összeállítás

A földrajzi elhelyezkedés tekintetében a cégek több mint 80%-a Hajdú-Bihar és Békés megye területén található. Vállalkozási forma szempontjából a vállalkozások szövetkezetekre, korlátolt felelősségű vállalkozásokra és részvénytársaságokra oszthatók.

Az összegyűjtött adatokat értékeltem, elemeztem. Az értékeléshez, a mélyebb elemzés elvégzéséhez, a statisztikai módszertan alábbi területeire nagy hangsúlyt helyeztem:

- statisztikai elemzés egyszerű módszerei (átlagok, viszonyszámok, szórás, stb.)
- matematikai-statisztikai módszerek (korreláció számítás, klaszteranalízis).

A vállalkozások teljesítményének jobb megítélése érdekében az adatbázisból számított átlagokat, mutatókat, elsősorban az AKII országos tesztüzemi adataival, valamint más szakirodalmi (pl.: APEH, stb.) adatokkal hasonlítottam össze.

A kapott eredményeket a célsokaságra (a mezőgazdaság vizsgált részére) kívánom vonatkoztatni.

A célkitűzésben megfogalmazottakkal összhangban a vizsgált szervezetek különböző szempontok alapján alkotott csoportjaiban (pl.: gazdasági évek, vállalkozási formák, stb.) vagyoni, pénzügyi vagy jövedelmi helyzet szempontjából szignifikáns különbség feltárása érdekében az egy szempont alapján kialakított csoportok átlagait – a különbségek kiszűrésére legalkalmasabb módszer alkalmazásával – az egytényezős **variancia-analízishez** tartozó **Turkey-próba** alapján végeztem (**SZÉKELY és BARNA, 2003**). A variancia-analízis azért egytényezős, mert a független mintákat egyetlen szempont – az alkalmazott csoportosító változó – alapján állítottam össze. Az értékelésnél csak a $P < 0,05$ értéket tekintettem szignifikáns eredménynek.

Vizsgáltam, hogy **van-e összefüggés** néhány eredménykategória, a pénzeszköz-változás, valamint jövedelmezőségi és likviditási mutatók évenkénti átlagos adatai között. Az egyes adatscsoportok közötti összefüggések meghatározásához **korreláció-számítást** végeztem.

A korrelációs együttható értékének meghatározásán túl érdemes megvizsgálni annak szignifikanciáját is, ami arról tájékoztat, hogy az „x” okozta változás az „y” értékében lényegesen nagyobb-e a véletlen hatásától.

Több cégtől származó adatbázis pénzügyi viszonyszámok alapján történő csoportosítása számos problémát felvet. A feladat egyváltozós megközelítésével – amikor a cégenként kiszámított pénzügyi viszonyszámokat egyenként hasonlítjuk össze – reménytelennek tűnik. Csak néhány viszonyszám kiemelésével elvégzett számítás is információvesztéssel jár, mivel egyetlen teljesítőképességi szint is többféle likviditási, jövedelmezőségi, vagy eladósodottsági mutatóval mérhető, nem beszélve a cégteljesítmény összetett értékeléséről.

A többváltozós matematikai-statisztikai módszerek segítségével lehetőség nyílik nagyszámú változó kezelésére, a belső összefüggések feltárására, ezáltal megfigyelhetőek lesznek a jelenségek sajátosságai, valamint értékelhető lesz a mutatórendszer.

A rendelkezésre álló adatok analízisét a többváltozós matematikai-statisztikai módszerek közé tartozó **klaszteranalízissel**, ezen belül a nemhierarchikus módszerek közé tartozó k-közép algoritmussal végzem. Ennek lényege, hogy a leginkább összetartozó elemek kerüljenek egy csoportba a lehető legtöbb tulajdonság szerint.

A vizsgálat során a rendelkezésre álló adatokat évenként csoportosítottam, majd elemeztem. A klaszterszám megállapításánál arra törekedtem, hogy a majdnem üres klaszterek mellett legyen legalább két-három, több céget is tartalmazó meghatározó csoportom, amelyekre az elemzés során elsősorban koncentráltam. Ennek eredményeként minden évben öt klaszter kialakítását tartottam célszerűnek. A program segítségével sor került az F-érték és a szignifikancia meghatározására is. A torzító hatásuk elkerülése érdekében kiemeltam a $P < 0,05$ értéknél nagyobb szignifikancia szintű adatokat és újra elvégeztem a klaszteranalízist. Ennek segítségével megállapíthatók a vizsgált adatbázisra vonatkozóan a vizsgált összes mutató egyidejű figyelembevételével az adott évre jellemző tipikus vállalatcsoportok és az ennek kialakításában meghatározó szerepet betöltő mutatók.

Az egyes döntések következményeinek pontosabb nyomon követése érdekében az adatbázisból két korlátolt felelősségű társaság mélyrehatóbb elemzését is elvégzem. Ennek keretében elsősorban az adatsorból számított viszonyszámokra támaszkodtam.

A viszonyszámokon alapuló teljesítmény megítélés során a gazdálkodó egység pénzügyi kimutatásaiból származó adatokat, adatsorokat, mutatószámokat ágazati, hazai vagy külföldi versenytársak azonos tartalmú mutatóival kell összehasonlítani. Ez alapján kell minősíteni a vállalat vagyoni, pénzügyi vagy jövedelmi helyzetét. Ha az elemző a viszonyszámok között válogathat, akkor szubjektív alapon választja ki a számára legmegfelelőbbet. A viszonyszámelemzést a szakemberek széles köre többek között ezért is bírálja, ugyanakkor a gazdasági döntések megalapozásának nélkülözhetetlen eszköze.

Az adatok feldolgozását, a táblázatok, ábrák elkészítését számítógépes programok közül a Microsoft Word, a Microsoft Excel és az Spss for Windows 10.0. szoftver segítségével végzem.

2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

2.1. A SZÁMVITEL, MINT INFORMÁCIÓS RENDSZER

A piacgazdaság kialakulását és fejlődését követően a tulajdonosoknak, a hitelezőknek és a gazdaság más szereplőinek egyaránt megnőtt az igénye a vállalkozás vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetét a valóságnak megfelelően bemutató információk iránt. A mezőgazdasági vállalkozásoknál a tőke, a munkaerő és a föld mellett az információt - szerepének jelentős növekedésének eredményeként - az egyik legfontosabb termelési tényezőnek is szokták nevezni (PFAU, 1998). Összességében napjainkra az információ stratégiai cikké vált (BARAKONYI, 1999), amellyel az erőforrásokhoz hasonlóan gazdálkodni kell (BUZÁS et al., 2000).

Az információ számszerűsített formában elsősorban számviteli és statisztikai adatgyűjtésből származik. „A számviteli és a statisztikai adat önmagában is információt nyújt, azonban azokból statisztikai módszerek kritikus alkalmazásával további információk nyerhetők.” (MANCZEL, 1983)

A racionális döntések aktuális információkra épülnek, amelyek különböző kimutatásokból nyerhetők. A kimutatásokra külső és belső felhasználók is igényt tarthatnak. A belső érdekeltek számára nincs túlzott jelentősége az éves beszámolónak a többletinformáció szolgáltatásában, ugyanis az abban szerepeltetett adatokhoz (többnyire) részletesebben és igényeik szerint hozzáférhetnek. Ezzel szemben a külső érdekhordozók számára nagyobb jelentőséggel bír az éves beszámoló minél részletesebb közzététele, mivel őket főként ez látja el információval az adott vállalkozásról (BARICZ, 1994).

A döntések előkészítésében, az információ szolgáltatásában kiemelkedő szerepe van a számvitelnek, ugyanis a múlt adatainak összegyűjtése és feldolgozása után mutatja be a vállalkozás helyzetét. BARICZ és RÓTH (1994) megfogalmazása szerint: „A számvitel az információs igény kielégítésének eszköze”.

A számvitel „olyan elszámolási és objektív információs rendszer, amely a vállalkozói tevékenységet kifejező gazdasági műveletek (események):

- szervezett megfigyelését
- számokkal történő kifejezését, mérését és
- rendszerezett feljegyzését, rögzítését jelenti” (TÓTH, 1999; KOZMA 2001/a).

Egy másik megközelítés szerint „a számvitel olyan módszertani és információs rendszer, amely a számviteli törvény előírásai szerint rögzíti a vállalkozásnál történt, illetve a vállalkozást érintő gazdasági eseményeket méghozzá oly módon, hogy a külső és belső információs igényeket maradéktalanul ki tudja elégíteni és ezáltal megbízható, valós összképet ad a vállalkozás vagyoni, pénzügyi, jövedelmi helyzetéről és jövőbeni terveiről” (BUDAI, 2002).

CHIKÁN (1992) meghatározása szerint a vállalati információs rendszer sokféle szempont szerint értelmezhető. Három egymást átfedő, de mégis jól megkülönböztethető rendszerre osztható, amely egymástól elválaszthatatlanul integrált rendszert alkot. Ennek részei: a számviteli-, vezetői- és az informális információs rendszer.

A pénzügyi és a vezetői számvitel legfontosabb jellemzőit DARABOS (2003) a következőképpen foglalta össze a 2. táblázatban:

2. táblázat

A pénzügyi és vezetői számvitel főbb sajátosságai

Megnevezés	Pénzügyi számvitel	Vezetői számvitel
Tárgya	A vállalkozás vagyonával, a vagyon változásával foglalkozik.	A vállalkozás vagyonával, a vagyon változásával foglalkozik.
Szabályozó	A 2000. C. törvény a számvitelről, valamint az adótörvény szabályozza.	A számviteli törvény betartása mellett a vállalkozás önállóan dönt a vezetői számvitel rendszerének kialakításáról.
Összeállító	A beszámolót a vállalat számviteli vezetői készítik.	A vállalat gazdasági vezetői készítik és a vezetők információs igényét elégíti ki.
Érintettek	Információt szolgáltat belső és külső érintettek számára.	Információt csak belülre, elsősorban a vezetők számára szolgáltat.
Információ felhasználói	Beszámolók összeállításához, befektetési döntések meghozatalához, hitel-kérelemhez stb.	A vezetők konkrét gazdasági döntéseinek megalapozásához, előkészítéséhez.

Forrás: DARABOS, 2003.

A vállalkozáson kívüli felhasználók információs igényét elsősorban a pénzügyi számvitel elégíti ki, amely a gazdálkodó szervezetet egy egységként szemléli és elszámolás orientált. Ezzel szemben a menedzserek, divízióvezetők részére a vezetői számvitel biztosít döntésorientált információt a vállalatban belüli önelszámoló egységekről (divíziókról) (KONDOROSINÉ, 2002). REKE és BERÉNYI (2001) a vezetésorientált számviteli rendszer működését olyan rendszernek tekinti, amely a számszerű bemenő adatokat meghatározza, feldolgozza, tárolja, és megfelelő formában továbbítja a különböző szervezeti egységeknek. A vezetői számvitel egy másik meghatározás szerint „a számvitelnek az a módosulása, amely az üzleti folyamatok számbavételének érdekein túl kiemelt prioritásként kezeli az üzleti irányítás érdekeit”

(BODA-SZLÁVIK, 2001). A vezetői számvitel a vezetés egyik fontos alrendszere a kontrolling, amely a tervezést, az ellenőrzést, valamint az információáramlást koordinálja (HORVÁTH & PARTNER, 2003).

2.2. A SZÁMVITEL ÉS PÉNZÜGYI INFORMÁCIÓS RENDSZER SZABÁLYOZÁSA

2.2.1. A globalizáció és a fokozódó integrációs igény hatása a pénzügyi jelentésekre

A nemzeti szintű szabályozás eredményeként az egyes gazdasági társaságok számviteli elszámolása országhatárokon belül egységesnek mondható. A nemzeti szintű szabályozás két szintje: a központi és a vállalati szintű szabályozás. A központi vagy makroszintű szabályozás elveket, eljárásokat, információszolgáltatási módszereket határoz meg a nemzetközi megállapodásokkal és a világpiaci gyakorlattal összhangban, amelynek segítségével az érdekütközések feloldhatók. A makroszintű szabályozás megvalósítható: rendeletekkel, keretjellegű törvényekkel, standardokkal és ezek kombinációjával. Kimunkálásaért és működtetéséért a mindenkori kormány a felelős. A mikro, azaz vállalati szintű szabályozás a cég vezetőségének a feladata és hatásköre, amely a magasabb szintű szabályokhoz alkalmazkodó, a vállalati sajátosságokat érvényesítő „belső” szabályozást jelent (BARY, 2001).

Az országhatárok átlépésével, még az azonos régióba tartozó országok esetében sem mondható el, hogy a gazdasági vállalkozások vagy a költségvetési intézmények egységes elvek és szabályok alapján készítik kimutatásaikat. Ennek oka, hogy az egyes országok saját kultúrával, hagyományokkal és eltérő törvényi szabályozással rendelkeznek. Az eltérő nemzetiségű társaságok tevékenységének, illetve teljesítményének az egységesen elfogadott elvek szerint történő összehasonlítása érdekében szükség van az eltérő nemzeti szabályozás harmonizálására. A harmonizáció érdekében tett magyar vonatkozású lépés az 1991. decemberében létrejött „Európai Megállapodás”, melynek a 78., 83., és 84. cikke az Európai Unió jogrendszerével összehasonlítható magyar számviteli jogrendszer kialakítását tűzte ki célul. A számviteli szabályok harmonizációja a társasági jog harmonizációjának a részeként valósult meg. A jogi alapot a Római szerződés 54. cikkely (3) bekezdés g) pontja jelenti (NAGY J., 1997).

A harmonizáció szükségességét indokolják a nemzetközi gazdasági életben bekövetkezett változások, mint pl. EU integrációs törekvései, a külföldi tőzsdei

jegyzések számának növekedése, a határokon átnyúló befektetési és pénzügyi döntések, a transznacionális vállalatok számának növekedése stb. **(BIENERT, 1997)**. A felsoroltak alapján egyértelműen levonható az a következtetés, hogy a világ egységes, globálisan alkalmazott és előírt pénzügyi-számviteli és beszámoló készítési standard bevezetését igényli, mivel csak azonos elvek és szabályok alapján készített jelentéseket lehet és érdemes összehasonlítani **(HARDING, 1993)**.

A szabályozási formáknak megfelelően a beszámolók összehasonlíthatóságát nemzeti (országos), regionális és nemzetközi szinten értelmezhetjük **(NOVÁK, 2001)**. Ezt szemlélteti a 3. táblázat.

3. táblázat.

A számviteli szabályozás különböző szintjei

Megnevezés	Nemzeti	Regionális	Nemzetközi
Szabályozó szerv	Standardalkotó vagy törvényhozó szerv	EU Számviteli Bizottsága	Nemzetközi Számviteli Standardok Bizottsága (IASB), 2001-től IASB
Szabályozó eszközök	Standard, törvény	Európai Unió irányelvei (4.,7.,8.)	Nemzetközi Számviteli Standardok (IAS)

Forrás: NOVÁK, 2001. 188.o.

Minden egyes szintnek megvan az adott szinten kötelezően alkalmazandó szabálya: nemzeti szinten törvények (pl.: Magyarország, Németország), regionális szinten a direktívák (EU), nemzetközi szinten standardok. Nemzeti szinten kiemelkedő jelentőségű előírások az US GAAP (Általánosan Elfogadott Számviteli Elvek az Egyesült Államokban), és a UK GAAP illetve FRS (Pénzügyi Jelentések Standardja az Egyesült Királyságban). Regionális szinten – a hazai szabályozást is alapvetően meghatározó – EGK 4., 7., és 8. irányelve az útmutató, míg nemzetközi szinten a nemzetközi számviteli standardok (IAS - International Accounting Standards) követendők.

2.2.2. A pénzügyi-számviteli szabályozás intézményi háttere néhány országban

Országokként és szintenként különböző szervezetek alkotják és bocsátják ki a vonatkozó törvényeket, rendeleteket, irányelveket. A következőkben **BARICZ (1997)** munkája alapján áttekintem néhány, a számviteli rendszerek kialakításában fontos szerepet játszó ország intézményrendszerét.

Az *Egyesült Királyságban* az 1800-as évek második felétől már léteztek olyan intézmények (szakmai szervezetek), így a Hites Könyvvizsgálók Skóciai (1854),

Angliai és Walesi (1870), valamint Írországi Intézete (1888) és a Hites Könyvvizsgálók Bejegyzett Szövetsége (1891), amelyek a könyvvizsgáló tevékenységet szervezték, koordinálták. Ezek a szervezetek saját standardok alapján dolgoztak, és a beszámolók összeállítására vonatkozó központi standardok hiányában az 1960-as évek végéig gyakran előfordult, hogy egy adott vállalkozás két független számviteli szakembere által összeállított mérleg eltérő eredményt mutatott.

A kimutatott eredmények megbízhatatlansága és az értékelési lehetőségek sokfélesége arra ösztönözte a szakmai szervezeteket, hogy az egységesség kialakítása érdekében 1970-ben létrehozzák a Könyvviteli Standardok Operatív Bizottságát (ASSC), amely 1976-tól Könyvviteli Standard Bizottság (ASC) néven szerepel.

A számvitel szabályozásának jogi háttérét az 1985-ben egységes szerkezetet nyert vállalkozási törvény teremtette meg. A vállalkozási törvény (Companies Act) elsősorban a beszámoló formátumát, részletezettségét és az értékelési eljárásokat határozza meg (NOBES, 2000). Ez a szabályozás is a befektetők és hitelezők érdekeit védi. A szabályozás alapvető követelménye, hogy a beszámolók a vállalkozás vagyoni és pénzügyi helyzetéről igaz és valós képet adjanak. Ez olyan „két szintű” szabályozással valósul meg, amelyben a jogi szabályozás a beszámolókra terjed ki, míg a könyvviteli elszámolásoknál a standardok érvényesülnek. A szabályozás betartásának ellenőrzése közel 80.000 könyvvizsgáló feladata.

Németországban a szabályozás alapvetően jogi szabályozásra épül. Ezzel kapcsolatos első törvények már a XVIII. század végén megjelentek. Döntő fordulatot jelentett az 1937-ben kiadott Kötelező Birodalmi Számlakeret. 1945 után kötelező jellegét megszüntették, melynek eredményeként a számviteli információk egyre összehasonlíthatatlanabbá váltak. A Német Gyáriparosok Szövetsége által 1947-ben kidolgozott, majd 1971-ben és 1986-ban továbbfejlesztett számlakeret (IKR) használatát ma is javasolják. A kötelező jellegének megszüntetése után a szabályozás fő forrása a kereskedelmi törvény lett, amelyhez kapcsolódik a jövedelemadó-törvény, a részvénytársasági törvény és a nyilvánossági törvény. Jelentős előrelépés volt az 1985-ben a kereskedelmi törvénybe beépített mérleg-irányelv törvény. Ennek eredményeként az igaz – valós összkép filozófiája felváltotta az igaz – pontos – teljes összkép filozófiáját. A német számviteli szabályozás alapvetően törvényekre épül, ehhez szorosan kapcsolódik az ajánlott számlakeret és a törvényekből deduktív módon levezetett szabályszerű könyvelés alapelveinek gyűjteménye (GOB). A szabályozás kialakításában a kormány mellett a szakmai szervezetek csak másodlagos szerepet

kaptak. Jellemző továbbá, hogy alapvetően a kormány céljait, ezen belül is az adózás megalapozását célozza, de 1985 után nyitottabbá vált a befektetőkkel és hitelezőkkel szemben. Az előírások betartását a könyvvizsgálók mellett adóellenőrök is felügyelik.

Franciaországban a számvitel részletes és kötelező szabályozása az 1940-es években következett be. Ezzel a francia kormány a gazdaság irányításában egyre nagyobb teret kívánt betölteni, csökkentve a családi tulajdonban lévő vállalkozások szerepét. Az állam szabályzó szerepe az általános számlakeret vagy könyvviteli terv (Plan Comptable Général) 1947-es megjelenését követően vált meghatározóvá. A számlakeret átfogta az üzleti és üzemi könyvelést és szabályozta a beszámoló összeállítását is. Megújítására 1954-ben, valamint 1984-ben került sor, amikor már szerepet kapott az Európai Gazdasági Közösség 4. és 7. irányelvével való kapcsolatteremtés. Jellemzője, hogy a tulajdonosok és hitelezők iránti nyitottsága ellenére alapvetően a kormány érdekeit szolgálja. Megvalósíthatóvá válik a vállalkozások adóztatása és összeállíthatók a gazdaság irányításához szükséges országos statisztikai összesítések. A számviteli szabályozásban igaz – valós összkép filozófiája érvényesül. A számviteli szabályok betartását könyvvizsgálók és adóellenőrök ellenőrzik.

Az *Amerikai Egyesült Államokban* a számvitel szabályozása az értékpapír-ügyleteket szabályzó „kék ég törvénnyel” kezdődött (1911). Átfogó szabályozás 1934-től, az értékpapírtörvény kiadásától számítható. A szabályozásban érvényesített filozófia lényege, hogy a beszámolóban az általánosan elfogadott elvek és standardok alapján mutassák be a vállalkozás vagyoni, pénzügyi helyzetét és a realizált eredményt. A szabályozás ellenőrzése a könyvvizsgálók feladata.

Az angolszász országokban, így az Amerikai Egyesült Államokban a számvitelt és az éves beszámoló készítését – a kontinentális európai országoktól eltérően – az általánosan elfogadott számviteli standardok szabályozzák, ugyanakkor törvények utalnak a standardok alkalmazására. Az **Általánosan Elfogadott Számviteli Alapelvek (US GAAP)** alkalmazását az amerikai **Értékpapír- és Tőzsdefelügyelet (SEC)** írta elő kötelező jelleggel a beszámoló összeállítása során, a tőzsdén jegyzett és forgalmazott amerikai és külföldi cégek számára (**TOMPA, 2001**).

1997-ben az Európai Számviteli szakemberek Szövetsége (FEE) az európai számviteli rendszerekkel kapcsolatban összehasonlító tanulmányt készített (**FERENCZI, 1998**). A felmérésből levonható az a következtetés, hogy a nemzeti

számviteli szabályozás területén tapasztalható különbségeknek történelmi okai vannak, azok a jogi és társadalmi viszonyokban rejlő különbségek miatt alakultak ki.

A tanulmány a nemzeti számviteli rendszereket a 4. irányelv életbelépése előtt három csoportba osztotta:

- I. Írország, Hollandia és az Egyesült Királyság esetében az éves beszámoló és az adóalap meghatározása közötti összefüggés igen áttételes. A beszámoló célja a társaság gazdasági helyzetének valósághű bemutatása.
- II. Ausztriában, Németországban és Svájcban szoros összefüggés figyelhető meg az éves beszámoló és az adózás között. Az éves beszámolók összeállításánál a gazdálkodók fő célja az adóalap mérséklése és a hitelezők védelme, amely elsősorban a törvényi keretek biztosította, rejtett tartalék létrehozásával valósul meg. A konszolidált adatok nyilvánosságra hozatalára igen ritkán kerül sor.
- III. Más kontinentális országokban (Franciaországban, Olaszországban és Spanyolországban stb.) a számviteli rendszer szabályozása kevésbé volt elterjedt. Az éves beszámoló összeállításakor a gazdálkodók az adóterhek csökkentésére és minél kevesebb adat nyilvánosságra hozatalára törekedtek. Spanyolországban csak a legnagyobb tőzsdén jegyzett cégek készítettek konszolidált éves beszámolót, ezt is önkéntes alapon.

Az angolszász országokban az éves beszámolók összeállításakor az igaz és valósághű összkép kialakítására törekedtek. Ennek értelmezését nagyszámú szakmai szervezetre bízta, és emellett csak korlátozott mértékben törekednek az egész rendszert érintő konzisztencia kialakítására. A beszámoló készítés alapját egy-egy témára összpontosító standardok, és értelmezések sokasága képezi.

A kontinentális országokban kötelező erejű törvényi szabályozás eredményeként megvalósult „egységes számviteli rendszer” átfogó, elvi jellegű. Ennek eredményeként a szakmai szervezetek később alakultak ki és kisebb hatáskörrel bírnak. A számviteli szabályozások döntő többsége az adótörvények előírásaiból származott. Ezen országokban a társaságok többsége kis, vagy tőzsdén nem jegyzett, néhány tulajdonossal rendelkező társaság volt. Ezért a külső tulajdonosok részére készített jelentésekre és a konszolidációra nem volt széleskörű igény. Kivételt jelentett Németország, ahol a 4. irányelv közzététele előtt érvényes volt a beszámoló készítési kötelezettség. A 4. irányelv bevezetése elsősorban harmadik csoportba tartozó országok esetében hozott jelentős változást.

2.2.3. Nemzetközi szintű szabályozás és a harmonizációs törekvések

A korábban említett okok miatt szükséges az eltérő nemzeti szabályozás harmonizálása. Az Európai Unió tagállamai és leendő tagjai körében is megfigyelhető ez a törekvés. A közösségi számviteli irányelvek célja annak biztosítása, hogy az éves beszámolók egységes, lehetőleg harmonizált elveknek megfelelően tényleges vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetükről megbízható és valós összképet nyújtó adatokat hozzanak nyilvánosságra, ezzel védelmet nyújtsanak tagjaik és harmadik személy részére. A társaság által közzétett adatok összehasonlíthatóságát teszik lehetővé azáltal, hogy meghatározzák a beszámolók kötelező tagolását, mellékleteit és az adatok értékelési módszereit (DUDÁSNÉ, 1999).

Az 1957-ben megalakult Európai Gazdasági Közösség (EGK) számviteli céljainak megvalósítása érdekében többszintű jogi szabályozást valósít meg. A tagállamok lehetősége a sajátosságok érvényesítésében a jogszabályi hierarchia különböző szintjein eltérő. A számvitel szabályozásának eszközei az Európai Közösség jogrendjében (KAPÁSNÉ –PANKUCSI, 2003/a):

- **Rendeletek:** „egészében kötelező és közvetlenül alkalmazandó valamennyi tagállamban” (pl.: 1606/2002 EK számú a nemzetközi standardok alkalmazásáról).
- **Irányelvek:** keretjellegű közösségi jogszabályok, az azokban foglalt elvárásokat a tagállamok beépítik a nemzeti szabályozásaikba, szabad mozgásteret hagyva a követelmények végrehajtására (pl.: 78/660/EGK számú 4. irányelv az egyedi beszámolókról).
- **Az Európai Bizottság közleményei:** tagállami szabályozásba való illesztése nem kötelező. Célja, hogy tisztázzon a nemzetközi számviteli szabályozásban esetenként eltérő fogalmat (pl.: értelmező közlemény a 4. és a 7. számviteli irányelv egyes cikkeihez (XV/7009/97)).
- **Ajánlások:** átvétele a tagállami szabályozásba nem kötelező. Ha a tagállam egyetért az ajánlással, akkor a nemzeti szabályozást úgy kell módosítani, hogy az egy éven belül érvényre jusson (pl.: kötelező könyvvizsgálat minőségének biztosításáról az EU-ban (2001/256 EK, 2001. március 31.)).

Az EGK a számvitel szabályozásával kapcsolatban is számos irányelvet fogadott el. 1978-ban megalkotta a 78/660/EGK számú 4. irányelvet, amely az egyedi

beszámolókkal foglalkozott. Az Európai Unió 4. irányelve képezi a számvitel Európa szerinti egységes rendszerének az alapját (**KAPÁSNÉ, 1998**). 1983-ban adta ki 83/349/EGK számú 7. irányelvet, amely a konszolidált beszámolókkal és 1984-ben a 84/253/EGK számú 8. irányelvet, amely a számviteli dokumentumok kötelező ellenőrzésével megbízott személyek működésének engedélyezéséről szól. Így az EGK negyedik, hetedik és nyolcadik direktívái jelentik a követendő irányelveket (**DUDÁSNÉ, 1991**). A sajátos területekre külön irányelvek vonatkoznak. A bankok és más pénzügyintézetek éves beszámolóira vonatkozik az 1986-ban kiadott 86/635/EGK számú irányelve, míg az 1991-ben megfogalmazott a biztosítótársaságok éves és konszolidált beszámolóival a 91/674/EGK számú irányelve foglalkozik.

Az Európai Unió számviteli szabályozása szempontjából kiemelkedő jelentőségű szervezetek közé tartozik az **Európai Unió Számviteli és Tőzsdebizottsága**, az **Európai Könyvvizsgálók Szakmai Szervezete (FEE)**, valamint az **Európai Számviteli Szövetség (EAA)**.

A számvitel nemzetközi szabályozásával foglalkozó számos szervezet közül jelentőségével kiemelkedik a **Nemzetközi Számviteli Standardok Bizottsága (IASC)**, amely 1973-ban alakult meg tíz ország (Egyesült Királyság, Írország, Hollandia, Németország, Franciaország, Kanada, USA, Mexikó, Japán és Ausztrália) 16 szakmai szervezetének közreműködésével (**EPERJES, 1999**). A fő célja, hogy tevékenységével hozzájáruljon az éves beszámolók összeállításánál alkalmazandó egységes elvek és módszerek kialakításához. Feladata a nemzetközi számviteli standardok (IAS) kiadása. „A nemzetközi számviteli standardok (International Accounting Standards: IAS) olyan, az IASC Keretszabályában megfogalmazott számviteli alapelvekre és koncepciókra épülő számviteli szabályok, amelyek az éves beszámoló elkészítése során alkalmazandó értékelési, számbavételi, elszámolási elveket, módszereket, eljárásokat foglalja magában. A nemzetközi számviteli standardok nem kötelező jellegűek, nem helyettesíthetők egy adott ország nemzeti számviteli szabályait” (**DUDÁSNÉ, 1997/a**). Ugyanakkor nem tekinthetők zárt számviteli rendszernek, mivel a számviteli standardok a keretszabály szerint is többféle számviteli modellre alkalmazható megoldásokat kínálnak. Az IASC által kiadott standardok témájukat tekintve a következőképpen csoportosíthatók:

- Az éves beszámolókra vonatkozó általános szabályokat tartalmazó standardok pl.: az éves beszámolóban közlendő információk.

- Az éves beszámoló egyes fajtáira vonatkozó standardok pl.: A konszolidált éves beszámoló, A bankok és más pénzügyi intézmények éves beszámolója.
- Az éves beszámoló mérleg- és eredménykimutatás tételeinek számbavételével, elszámolásával, értékelésével foglalkozó standardok.
- Kiemelt témákkal foglalkozó standardok pl.: pénzügyi instrumentumok elszámolása és közzététele (**DUDÁSNÉ, 1997/a**).

Az IASC célkitűzése, hogy az általános érdekeknek megfelelő nemzetközi számviteli standardokat (IAS) dolgozzon ki, a szabályozás fejlesztése és harmonizálása területén tevékenykedjen (**IAS, 1994**).

Az IASC 2000-ben felülvizsgálta alapszabályát és a következő célokat jelölte meg:

- olyan minőségi, betartható standardok kidolgozása, amely megköveteli az összehasonlítható információkat a pénzügyi beszámolókból és egyéb pénzügyi kimutatásokban, megkönnyítve ezzel a felhasználók döntését,
- elősegítse a standardok alkalmazását és szigorú betartását,
- elősegítse a nemzeti standardok és az IAS harmonizációját (**MADARASINÉ és MATUKOVICS, 2003**).

Az IASC iránti növekvő érdeklődést tanúsít a tagok számának növekedése. Nagy jelentőségű volt Kína belépése 1997-ben. Ma már több mint 101 ország 140 szervezetét foglalja magába, amely 2001 januárjától **IASB (International Accounting Standards Board, Nemzetközi Számviteli Standardok Bizottsága)** néven működik és a nemzetközi számviteli standardok mellett bevezette az **IFRS (International Financial Reporting Standards – Nemzetközi Pénzügyi Jelentések Standard)** megnevezést. Az eddigi standardok neve IAS marad, az újak kapják IFRS jelölést (**SZÁMVITEL, ADÓ, KÖNYVVIZSGÁLAT, 2001/b**).

A nemzetközi számviteli standardok bizottsága (IASB) mellett működik egy standardokat értelmező bizottság is, amely azokra a kérdésekre keresi a választ, amelyekre a standardok előírásai nem térnek ki, vagy ahol ezeket az előírásokat sajátosan kell értelmezni. Ennek eredményeként 25 állásfoglalást (SIC) dolgoztak ki. Az IAS-ek szerint készített beszámolókból közölt információknak meg kell felelniük a beszámolót készítő vállalkozás esetében alkalmazható standard és értelmező előírásainak és erről a beszámolóban nyilatkozni is kell (**KAPÁSNÉ, 2001**). Az IASB eddigi munkája során kibocsátott 41 standardból 34 napjainkban is hatályos.

Munkájában támogatja a **Nemzetközi Tőzsdetanácsok Bizottsága (IOSCO)**, amely a határokon túli tőzsdei jegyzésekkel és a tőzsdei bevezetés alapját képező értékelési elvekkel foglalkozik. Javaslatára a módosítások során (1995. évben) a standardok részletesebbek, átfogóbbak lettek és a megengedett alternatívák körét szűkítették (**EPERJES, 1996**). Szintén bocsát ki számviteli standardokat a **Nemzetközi Számviteli Szövetség (IFAC)** és az **ENSZ Nemzetközi Számviteli Bizottsága (ISAR)**, de jelentőségük elmarad az IASB-től. Az IFAC szerepet játszik a nemzetközi könyvvizsgálati standardok (ISA), valamint az állami szféra pénzügyeinek elszámolását szolgáló standardok (IPSAS) kidolgozásában (**NAGY-FRIEDRICH, 1994**).

A számviteli standardok harmonizációja és az éves beszámolók kölcsönös elismerése megkönnyítené a nemzetközi befektetéseket és a külföldi tőkepiacok igénybevételét. Az azonos beszámolási rendnek köszönhetően megnő az átláthatóság, a társaságok üzleti tevékenységét új nézőpontból mutatják be, könnyebb lesz a társaságok teljesítményének megítélése.

A számvitel szabályozásában meghatározó jelentőségű nemzetközi szervezeteket, azok főbb feladatait összegzi a 4. táblázat.

4. táblázat

A számvitel nemzetközi szabályozásában meghatározó szerepet betöltő szervezetek

Szervezet megnevezése		Feladata	Kibocsátott standard neve
Nemzetközi Számviteli Standardok Bizottsága	International Accounting Standards Committee (IASC), 2000-ig	tevékenységével hozzájáruljon az éves beszámolók összeállításánál alkalmazandó egységes elvek és módszerek kialakításához	Nemzetközi Számviteli Standardok - International Accounting Standards: (IAS), 2000-ig
	International Accounting Standards Board (IASB), 2001-től		Nemzetközi Pénzügyi Jelentések Standard - International Financial Reporting Standards (IFRS), 2001-től
Amerikai Értékpapír- és Tőzsd felügyelet	SEC	tevékenységével hozzájáruljon az éves beszámolók összeállításánál alkalmazandó egységes elvek és módszerek kialakításához, (USA, Kanada, Japán)	Általánosan Elfogadott Számviteli Alapelvek - General Accepted Auditing Principles (US GAAP)
Nemzetközi Tőzsdetanácsok Bizottsága	IOSCO	határokon túli tőzsdei jegyzésekkel és a tőzsdei bevezetés alapját képező értékelési elvekkel foglalkozik	
Nemzetközi Számviteli Szövetség	International Federation of Accountants (IFAC)	nemzetközi könyv-vizsgálati standardok (ISA), valamint az állami szféra pénzügyeinek elszámolását szolgáló standardok (IPSAS) kidolgozása	ISA IPSAS

Forrás: Saját összeállítás

Az EU számviteli szabályozásának jövőjét három választási lehetőség jellemzi:

- A direktívák megszüntetése. A későbbiekben nem kellene a nemzeti szabályozás, a direktívák és a nemzetközi számviteli szabályok közötti összehangolásra törekedni. Ugyanakkor semmi nem garantálná az európai országok beszámolóinak összehasonlíthatóságát.
- A direktívák helyett az IAS-ek kötelezővé tétele. A beszámolók összehasonlíthatósága egyszerűbbé válna, de ezzel párhuzamosan a részletesebb információszolgáltatás a költségek növekedését eredményezné.
- A direktívák és az IAS-ek egyidejű alkalmazása. Azon társaságok, amelyek nem törekednek nemzetközi piacokon való jelenlétre továbbra is a direktívákat alkalmazzák, míg a tőzsdei társaságok számára kötelező lenne az IAS-ek előírásainak követése **(SZÁMVITEL, ADÓ, KÖNYVVIZSGÁLAT, 1999)**.

A tőzsdén jegyzett cégek a beszámolók elkészítése során gyakran találkoztak azzal a problémával, hogy beszámolójuk elkészítése során milyen számviteli szabályozást érvényesítsenek. Sok tőzsde elfogadja a nemzetközi számviteli standardokat az országhatárokat átlépő ügyletekben, Kanada, Japán és az USA azonban nem **(SZÁMVITEL ÉS KÖNYVVIZSGÁLAT, 1998/11)**.

Az Európai Unióban közel 300 cég US GAAP szerint készíti beszámolóját, abból a célból, hogy az Egyesült Államokban kereskedhessen részvényeivel.

A mérlegkészítés módszereinek sokfélesége nemcsak nemzetközi, hanem nemzeti szinten is gátolja az összehasonlíthatóságot, mert a vállalkozások eltérő számviteli elveket alkalmaznak: a VW a HGB előírásait, a BNW az IAS-t, a DaimlerCrysler az US-GAAP-ot **(KÜTING et al., 2001)**. Németországban az USA-standardokat követő társaságok adózási célokra olyan mérleget kötelesek benyújtani, amely összhangban van EU direktívaival. Eddig az USA GAAP elég közel állt a direktívák követelményeihez, ezért a német adóhatóság elfogadta az USA-mintájú mérlegeket **(KAHLE, 2002)**.

A nagyszámú peres és kártérítési ügy miatt a US GAAP sokkal részletesebben szabályoz, mint az IAS. Egy tanulmány **(BARRY et al., 1995)** szerint az IAS és a US GAAP között 56 olyan komolyabb eltérés tapasztalható, ami jelentős különbségeket rejthet. Az IAS és az US GAAP közötti főbb különbségeket tartalmazza az 5. táblázat.

IAS és az US GAAP közötti főbb különbségek

A beszámoló általános követelményei		
Vizsgált szempontok	IAS	US GAAP
A beszámoló elemei	Két év mérlege, eredménykimutatás, cash flow, sajáttőke-változás, számviteli politika és kiegészítő melléklet.	Ugyanaz, mint az IAS, de 3 évre (kivéve a mérlegnél).
Igaz és valós kép dominanciája a standardok felett	Bizonyos esetekben eltérhetnek a standardoktól az igaz és valós kép bemutatása érdekében.	A standardokat mindenképpen be kell tartani.
Értékelési eljárások	Múltbeli költségek alapján, de néhány eszköz átértékelhető.	Nem lehet újraértékelni, kivéve néhány értékpapírt.
A számviteli politika változásai	Vagy a hasonló adatokat is módosítja (és az előző évi eredménytartalekot) vagy csak a folyó évet érinti.	A folyó év eredménykimutatásában számolja el.
Változások a költségelszámolásban	Az érintett időszakban kell elszámolni.	Hasonló az IAS-hez.
Cash flow-kimutatás	Kevés speciális formai követelmény, közvetett vagy közvetlen mód, készpénznek számít a számlahitel és minden 3 hónapnál rövidebb lejáratú pénzeszköz.	Hasonlóak az elemek az IAS –hez, de sokkal részletesebb meghatározások vonatkoznak minden egyes direkt vagy indirekt elemre. Számlahitel nem, de a rövid lejáratú pénzeszközök is készpénznek számítanak.
Tételes eredménykimutatás	Tételes eredménykimutatást kell készíteni az elsődleges kimutatásoknak megfelelően, vagy külön be kell mutatni azokat a saját tőkeváltozásokat.	Be kell mutatni külön, tételesen a bevételeket vagy az eredménykimutatással kombináltan, vagy az IAS-hez hasonlóan. Halmazott összegeket is ki kell mutatni.
Üzleti és pénzügyi helyzet	Nincs kötelező standard, analitikai elemzés és pénzügyi információ ajánlott.	Nyilvános társaságoknak kötelező a vezetői elemzés, főként likviditás, tőkeforrások és üzleti eredményre vonatkozóan.

Forrás: LUCY, C. 1998.

Európában egyre inkább megfogalmazódik az igény, hogy ne legyen bábeli zűrzavar a pénzügyi beszámolók körében. A megoldást a harmonizáció jelentheti. Az első lépés egy minimumstandard létrehozása lehet, amely a mérlegek összeállíthatóságának alapvető feltételeit biztosítaná (NOVÁK, 2003).

Ennek érdekében aktív párbeszédet alakítanak ki az EU és az IASC között, hogy feltárják az eltéréseket, kidolgozzák a lehetséges megoldásokat.

Az Európai Bizottság az 1990-es évek közepén arra a következtetésre jutott, hogy az irányelvek hosszú jogi folyamatot igénylő módosítása helyett dinamikusabb és gyakorlatiasabb megoldásként az IASC-nek a számviteli standardok szélesebb körű nemzetközi harmonizációját támogatja (SZÁMVITEL ÉS KÖNYVVIZSGÁLAT, 1998/6).

Ennek eredményeként az 1606/2002 EK számú rendelet értelmében 2005-től legalább az EU tőzsdén jegyzett vállalkozásai a konszolidált éves beszámolójukat a nemzetközi számviteli standardok szerint kötelesek összeállítani **(SZÁMVITEL, ADÓ, KÖNYVVIZSGÁLAT, 2002)**. Ennek eredményeként esély van arra, hogy a világ három meghatározó jelentőségű számviteli irányzata – az európai direktívák, US GAAP és az IAS – belátható időn belül, legalább a tőzsdén jegyzett társas vállalkozások konszolidált éves beszámolójára érvényesítendő, egységes, az IAS-eken alapuló nemzetközi beszámolási szabályzórendszerben egyesüljön **(KAPÁ SINÉ, 2003/b)**. Az IAS elfogadásának egyik legjelentősebb változásaként értékelik, hogy a bekerülési értéken való értékelést felváltja a valós értéken való bemutatás (angolul fair-value accounting), azaz a társaság eszközeit és kötelezettségeit piaci értéken kell értékelni. Eszerint az összes, elhatároláson alapuló bevétel, realizálástól függetlenül megjelenik a pénzügyi teljesítményben, rendkívül változékonnyá téve ezzel a felhalmozott vagyont **(FEKETE, 2002)**.

Az EU nem feltétlenül a nemzetközi standardokon tervez esetleges változtatásokat, hanem a standard előkészítése során akarja érvényesíteni saját szempontjait. **(SZÁMVITEL, ADÓ, KÖNYVVIZSGÁLAT, 2001/a)**.

A nemzetközi számviteli standardok térnyerése ellenére természetesen az irányelvek továbbfejlesztése is szükséges. Meg kell teremteni az irányelvek és az IAS-ek közötti összhangot, úgy, hogy az IAS-ek alternatív számviteli eljárásai az irányelvek alapján összeállított beszámolóknál is alkalmazhatók legyenek, illetve az IAS-ek esetleges jövőbeni változásaihoz hatékonyan alkalmazkodjanak **(KAPÁ SINÉ - PANKUCSI, 2003/b)**. Ennek egyik első lépéseként a Miniszterek Tanácsa által elfogadott direktíva megszünteti az összhang hiányát a 4. és a 7. direktíva, valamint az IFRS-ek között, így a tagországok saját nemzeti előírásaikat összhangba hozhatják az IFRS-ekkel **(SZÁMVITEL, ADÓ, KÖNYVVIZSGÁLAT 2003/b)**.

Egy 59 országot érintő felmérés szerint az országok 95 %-a az IAS/IFRS alkalmazását már bevezette, bevezetése folyamatban van, vagy tervezik bevezetését. A legnagyobb problémát a megkérdezett szakemberek szerint a nemzeti adóorientált számviteli rendszer jelenti. További nehézséget jelenthetnek egyes országok szűk tőkepiaca, a nemzeti számviteli standardokkal elégedett befektetők, felhasználók, a fordítások és szakterminológiák problémái **(SZÁMVITEL, ADÓ, KÖNYVVIZSGÁLAT, 2003/c)**.

A standardok jövője szempontjából döntő az USA hozzáállása, azaz a részletekig szabályzó standardoktól remélhetőleg elmozdulás következik be az elvekre alapozott standardok irányába **(SZÁMVITEL, ADÓ, KÖNYVVIZSGÁLAT, 2003/a)**.

2.2.4. A számviteli törvény szabályozása Magyarországon

A magyar számvitel szabályozása az 1723-as kereskedelmi törvénnyel kezdődött, előírva a kereskedők könyveinek szabályszerű vezetését. 1875-től szabályozták az üzleti könyvek vezetésének módját, leltár- és mérlegkészítési kötelezettséget, valamint a mérlegben szereplő vagyontárgyak értékelésének módját. A számvitel egységesítése céljából – német tapasztalatokra építve – a II. világháborút követően megkezdődött a számvitel mélyreható szabályozása a Kötelező Általános Ipari Számlakeret (KÁLISZ) bevezetésével, a mérleg és leltár készítési kötelezettség előírásával. 1954-ben a könyvviteli elszámolások szabályozására és a mérlegbeszámoló tartalmára vonatkozó rendeleteket adtak ki. A 80-as évek első felében egyre inkább megfogalmazódott a számvitel törvényi szintű szabályozásának és a számviteli standardok alkalmazásának szükségessége **(NAGY J., 1997)**.

Az 1989-es társadalmi és gazdasági átalakulást követő piacgazdaság működésének egyik alapfeltétele volt, hogy a gazdaság résztvevői hozzájussanak a döntéseik megalapozásához szükséges információkhoz. A piaci körülményekhez igazodó, nemzetközileg is elfogadott számviteli rendszer alapjainak lerakásában az igazi nagy előrelépést az 1991. évi XVIII. számviteli törvény jelentette, amely az EGK 4. és 7. irányelvén alapult.

A törvény szakított a korábbi szabályozási filozófiával és a szabályosság helyett a megbízható-valós összkép filozófiáját helyezte előtérbe, ugyanakkor a központi akarat érvényesítését felváltotta a tulajdonosok és hitelezők érdekvédelme. A fő hangsúlyt az éves beszámoló szabályozása kapta, ezen túl szabályozta a beszámoló nyilvánosságra hozatalának és közzétételének rendjét, valamint a könyvvizsgálati kötelezettséget **(BARICZ, 1997)**.

A változások életbelépésével a magyar számviteli szabályozás részletesebbé vált, mint a vonatkozó irányelvek, mivel számos olyan rendelkezést tartalmaz, amelyet az Európai Unión belül a tagállamok nem törvényben rögzítenek. A részletesebb szabályozást indokolta az is, hogy Magyarországon a számviteli standardok, ajánlások még a jogszabályi előírásokkal nem azonos értékűek **(NAGY G., 1999)**.

Az Európai Unióhoz való csatlakozás előtérbe kerülésével szükségessé vált a számviteli törvény újrakodifikálása. A csatlakozás feltétele, hogy a leendő tagállam vegye át az áruk, a szolgáltatások, a személyek és a tőke szabad mozgását biztosító uniós jogrendet. A változtatások megvalósítása terjedelmes módosítással is megvalósítható lett volna, azonban használatát megnehezítette volna. Ezért újrakodifikálták a számviteli törvényt, amely most már az Európai Közösség számviteli irányelveivel teljesen összeegyeztethető szabályozást tartalmaz, valamint az időközben bekövetkezett változásokat aktualizálta és a gyakorlatban felmerült számviteli problémákra is választ adott. Az újrakodifikálás csak formailag jelentett új törvényt, az előző számviteli törvény alapelvei, meghatározó előírásai tartalmukban nem változtak, mint ahogy nem változott a törvény célja és hatálya sem **(NAGY G., 2000/a)**.

Többek között változást jelent, hogy az óvatosság elve helyett a valódiság elve került előtérbe, részben új mérleg és eredménykimutatás sémák jelentek meg, vagy például a korábbi gyakorlattól eltérő a devizás tételek és az eszközök év végi értékelése **(ADORJÁN et. al., 2000)**.

A megfogalmazásban említett nemzetközi számviteli standardok legfontosabb előírásainak magyar szabályozásba történő beépítésére olyan esetekben került sor, amikor valamely témára az Európai Unió számviteli irányelvei nem tartalmazznak szabályt, illetve azok összeegyeztethetők az EU irányelveivel **(KOROM et al., 2003)**

A számviteli törvény a piacgazdaság működéséhez nélkülözhetetlen, a piaci szereplők számára hozzáférhető, döntéseik megalapozását elősegítő, a vagyoni, a pénzügyi és a jövedelmi helyzetről, azok alakulásáról, alapvetően a múltbeli adatokon alapuló, objektív, hiteles tájékoztatás eszköze **(LENTNER, 2001)**.

A számvitel előírásainak végrehajtása kapcsán felmerült az igény egyes – jogszabályban nem szabályozott – gyakorlati kérdések megválaszolására, illetve további feladatok adódnak abból, hogy folyamatban van a nemzetközileg elfogadott számviteli szabályok (ideértve a nemzetközi számviteli standardokat és az Európai Unió számviteli irányelveit is) jelentős átalakítása és e változások naprakész követése szükségessé teszi hazai számviteli szabályrendszer folyamatos aktualizálását, amely rugalmasabb alkalmazkodást lehetővé tevő jogszabályi keretet igényel. A kihívásoknak megfelelni a számviteli szabályozás újabb szinttel történő bővítésével, a nemzeti számviteli standardok bevezetésével lehet **(PANKUCSI, 2001)**. A nemzeti számviteli standardok bevezetésének egyik legfontosabb célja, hogy a jogszabályi kereteken túl útmutatások formájában egységesítsék a számviteli gyakorlatot.

A magyar számviteli szabályozás kialakításakor célszerű figyelembe venni az Európai Unió tagállamok jellemző gyakorlatát, ahol a számviteli szabályozások 1. ábrán jelölt hierarchikus szintjeit lehet megkülönböztetni:

1. ábra: Az Európai Unió számviteli szabályozásának hierarchikus szintjei

Forrás: Kapásiné, 2003/a.

Az IAS-ek térnyerése közvetlen hatással van az uniós csatlakozással összefüggő jogharmonizációs feladatokra is, mivel 2005-től az EU tagországaiban a tőzsdén jegyzett vállalkozások konszolidált beszámolójukat az IAS-ek szerint kötelesek összeállítani.

Az IAS-ek magyarországi bevezetésére fel kell készülni, meg kell vizsgálni ennek a magyar számvitelre gyakorolt lehetséges hatásait. 2005-től csak a vállalkozások egy szűk körénél lesznek kötelező érvényűek az IAS-ek, de meg kell találni a megoldást arra, hogy ezeknek a vállalkozásoknak ne kelljen a magyar és a nemzetközi szabályok szerint is beszámolót készíteniük.

2.3. BESZÁMOLÁSI ÉS KÖNYVVEZETÉSI KÖTELEZETTSÉG MAGYARORSZÁGON

A számviteli törvény értelmében, a törvény hatálya alá tartozó gazdálkodó szervezeteknek a törvényben meghatározott követelményeknek megfelelően beszámolási és könyvvezetési kötelezettségük van. Ezáltal az érdekeltek a vállalkozás vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről megbízható és valós képet kapnak a számviteli beszámolók egységes elvek és módszerek alapján történő elkészítése és közzététele révén.

A beszámoló formája, a könyvvezetési kötelezettség és a beszámoló formáját meghatározó tényezők közötti kapcsolatot jól szemlélteti a 6. táblázat.

6. táblázat

Beszámolási és könyvvezetési kötelezettség

A beszámolási kötelezettség formája	Könyvvezetési kötelezettség	A beszámoló formáját meghatározó tényezők
Éves beszámoló	Kettős könyvvitel	Két egymást követő évben a következő három mutatóból legalább kettő: mérlegfőösszeg > 150 M Ft éves nettó árbevétel > 300 M Ft átlagosan foglalkoztatottak száma > 50 fő.
Egyszerűsített éves beszámoló	Kettős könyvvitel	Két egymást követő évben a következő három mutatóból legalább kettő: mérlegfőösszeg < 150 M Ft éves nettó árbevétel < 300 M Ft átlagosan foglalkoztatottak száma < 50 fő.
Egyszerűsített beszámoló	Egyszeres könyvvitel	A nettó árbevétel két egymást követő évben nem haladja meg az 50 millió Ft-ot.
Összevont (konszolidált) éves beszámoló	Kettős könyvvitel	Többségi részesedés van.

Forrás: Kozma, 2002.

DARABOS (1999) a magyarországi és a németországi mezőgazdasági vállalatok könyvvezetési és nyilvántartási rendszerét vizsgálta. Megállapította, hogy a németországi nyilvántartási és beszámolási rendszer egyszerűbb, áttekinthetőbb, a pénzügyi helyzet részletesebb elemzésére jobb lehetőséget biztosít.

A dolgozat az éves beszámolót készítő mezőgazdasági vállalkozások elemzésével foglalkozik, elsősorban az eredmény- és a cash flow-kimutatás adatai alapján. Ezért a beszámolási formák közül az éves beszámoló, ezen belül is az említett részek főbb jellemzőit ismertetem.

Az éves beszámoló elkészítésének közvetlen adatbázisát a könyvviteli elszámolások képezik. Ezt az teszi lehetővé, hogy elméleti és gyakorlati összhang van a kettős könyvvitel, az egységes számlakeret és az éves beszámoló között (**TÓTH, 1999**).

Az éves beszámoló a számviteli törvény 19. § (1) bekezdése szerint, az EKG 4. irányelvével összhangban a következőket fogalmazza meg „Az éves beszámoló mérlegből, eredménykimutatásból és kiegészítő mellékletből áll. Az éves beszámolóval egyidejűleg üzleti jelentést is kell készíteni” (**Számviteli Törvény, 2001**).

A számviteli törvény és a pénzügyi kimutatás felépítését, tartalmát szabályzó nemzetközi számviteli standard (IAS 1.) főbb eltéréseit foglalja össze Madarasiné és Matukovics a 7. táblázatban.

A számviteli törvény és a pénzügyi kimutatások felépítését, tartalmát szabályzó standard (IAS 1.) főbb eltérései

Megnevezés	Számviteli törvény	IAS
A beszámoló szerkezete, tartalma	Kötött, rögzített szerkezet, minimális bővítési, összevonási lehetőségekkel.	A pénzügyi kimutatások minimális tartalmát határozza meg, ezen túlmenően kötetlen a kimutatások formája és tartalma.
A beszámoló elemei	Mérleg, Eredménykimutatás, Kiegészítő melléklet: ez tartalmazza a cash flow és tőkeváltozások kimutatásait, valamint magyarázatokat és a számviteli politika kiemelt részeit.	Mérleg, Eredménykimutatás, Cash flow, Tőkeváltozások, Számviteli politika, Kiegészítő megjegyzések.
Kiegészítő adatok, információk	A kiegészítő mellékletben szerepelnek.	A kiegészítő megjegyzésekben, illetve a más standardokban előírt közzeendő információkban szerepelnek. Sokkal részletesebb a számviteli törvénynél.
Aktivált teljesítmények	Nem tartalmazza a fogalom magyarázatát.	Megmagyarázza, miből adódik a saját termelésű készletek állományváltozása.
Rendkívüli tételek	Tételeken szabályozott, széleskörű. Az eredménykimutatásban az adózott eredmény előtt szerepel.	Igen ritka az ide tartozó esemény, az eredménykimutatásban az adózott eredményt követően szerepel.

Forrás: Madarasiné – Matukovics, 2003.

Az EU néhány tagállamában a következő beszámolórészeket is el kell készíteniük:

- cash flow-kimutatás: Dánia (feltételhez kötött), Finnország, Írország, Portugália (feltételhez kötött), Svédország, Egyesült Királyság,
- az összes realizált bevétel és ráfordítás kimutatása: Írország, Egyesült Királyság,
- múltbeli költségen számított eredménnyel való összevetés: Írország,
- a források és az alapok felhasználásának kimutatása: Spanyolország,
- az eredményfelosztás kimutatása: Görögország,
- szociális jelentés: Belgium **(KAPÁ SINÉ, 2000/a)**.

Az EGK direktívái és az IAS közötti harmonizáció megteremtése érdekében a negyedik irányelv beszámolóval kapcsolatos részének módosításával a tagállamok előírhatják, vagy megengedhetik, hogy más kimutatásokat is tartalmazzon az éves beszámoló. Ez a módosítás azzal függ össze, hogy a cash flow-kimutatás és a saját tőke változásának kimutatása az IAS 1. szerint az éves beszámoló része **(KAPÁ SINÉ, 2003/b)**.

A nemzetközi (IAS) és a magyar számviteli szabályozás néhány fontosabb jellemzőjét Madarasiné és Matukovics munkája alapján az alábbiakban foglaltam össze:

Az előző és a tárgy év adatainak szerepeltetése az eredménykimutatásban:

A **sztv. 19.§ (3)** bekezdés és az **IAS 1.38.** egyaránt megköveteli a tárgyév és a tárgyévet megelőző év adatainak bemutatását. Ha az adatok nem összehasonlíthatók, akkor a kiegészítő mellékletben az összehasonlíthatósághoz szükséges információkat biztosítani kell. A magyar szabályozásban külön oszlopban szerepelnek az előző éveket érintő jelentős összegű hibák hatásai.

Beszámolási időszak:

Az *IAS* szerint a beszámolókat legalább évente el kell készíteni. Rendkívüli esetekben (pl.. cégegyesítés) ettől el lehet térni. Ebben az esetben fel kell tüntetni, hogy mi ennek az oka és azt a tényt, hogy a bemutatott információk nem összehasonlíthatók. A *számviteli törvény* 11. §-ban jóval részletesebben szabályoz, mint az *IAS* 1. Az üzleti év az az időtartam, amelyről a beszámolót kell készíteni. Az üzleti év időtartama megegyezik a naptári évvel (12 hónap) kivéve:

- külföldi vállalkozás magyarországi fióktelepénél, ha a külföldi vállalkozásnál is eltér vagy
- a hitelintézetek, a pénzügyi vállalkozások, a biztosító intézetek kivételével a külföldi anyavállalat konszolidálásba bevont leányvállalatánál, e leányvállalat leányvállalatánál, ha a külföldi anyavállalat, illetve a külföldi anyavállalat összevont (konszolidált) beszámolójában eltér.

Letétbe helyezés, közzététel:

A pénzügyi kimutatások használhatósága elvész, ha a fordulónaphoz képest jelentősen később készül el és kerül közzétételre. Az *IAS* szerint a vállalkozásoknak a beszámolót a fordulónaptól számított 6 hónapon belül közzé kell tenni.

A gazdálkodó éves beszámolóját, a mérleget, az eredménykimutatást és a kiegészítő mellékletet letétbe kell helyezni, és közzé kell tenni. A letétbe helyezés (sztv. 153.§ (1)) a mérleg fordulónapját követően 150 napon belül a megyei cégbírószágon történik. Ezzel egyidejűleg az Igazságügyi Minisztérium Cégnyelvántartási és Céginformációs Szolgálatának megküldött beszámolóval teszünk eleget a közzétételnek (sztv. 154.§ (7)). A kiegészítő melléklet egészének vagy egy részének közzétételétől el lehet tekinteni, ha a könyvvizsgáló állásfoglalása szerint mérlegben és az eredménykimutatásban szereplő adatok elegendőek a vállalkozás valós vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetének bemutatásához (sztv. 154.§ (1)).

2.3.1. Mérleg

A mérleg formailag és tartalmilag egy olyan kétoldalú kimutatás, amely a bal oldalán az Eszközöket (Aktívákat), a jobb oldalán a Forrásokat (Passzívákat):

- csak pénzürtékben (ezer forintban kifejezve)
- összevontan (gazdasági tartalmuk szerint csoportosítva)
- az Eszközöket és Forrásokat szembeállítva és egymással számszerűleg megegyezően,
- egy adott időpontra (a mérleg fordulónapjára pl.: december 31) vonatkoztatva mutatja ki (**TÓTH, 1999; KOZMA 2001/a**).

A mérleg egy statikus kimutatás, mert pillanatfelvételszerűen mutatja be a vállalkozás eszközeit és azt, hogy az eszközök megszerzése saját vagy idegen forrásból történt-e. A könyvek zárása során a mérleget leltárral kell alátámasztani, amely a vállalkozás eszközeit és forrásait tételesen, mennyiségben és értékben, adott időpontra vonatkozóan tartalmazza.

A vállalkozók 2001. január 1-jétől két mérlegséma közül választhatnak. Az „A” változat kétoldalas, a „B” változat lépcsőzetes felépítésű. Az „A” változat esetében az eszközök és a források közötti egyezőség automatikusan ellenőrizhető. Az eszközöknél fordított likviditási, a forrásoknál, pedig fordított lejárat szerinti sorrend figyelhető meg. A „B” változat lépcsőzetes elrendezésű, részben finanszírozási szemléletű, amelynél sajátos egyezőségek érvényesülnek (**HARANGOZÓ et. al 2002**). Esetleges sémaváltoztatás esetén a kiegészítő mellékletben biztosítani kell az összehasonlíthatóságot, és az áttérést indokolni kell.

Az IAS nem ad mérlegsémát, az eszközök és források besorolási szempontja is szabadon választható. A javasolt módszer az aktuális – nem aktuális csoportosítás is megengedett lesz az EU-n belül feltéve, ha a közölt információk tartalma a 9. és 10. cikkekben megköveteltekkel egyenértékű. A likviditás mérleg szerinti sorrendjét az IAS csak abban az esetben engedi meg, ha a megbízható, valós kép így jobban biztosítható (**KAPÁSINÉ, 2003/b**).

Az európai kontinensen a horizontális (kétoldalas) mérleg, míg Nagy-Britannia gyakorlatában a vertikális (lépcsőzetes) mérleg is jellemző. A pénzügyi alapinformációk elrendezésének két változatáról van szó. A vertikális mérleg tulajdonosi szemszögből mutatja be a vállalkozást. Közvetlenül kimutatja a működő tőkét, ugyanakkor hiányzik a

mérlegfőösszeg (SUHÁNYI, 2002). Néhány országokban alkalmazható mérlegformákat a 8. táblázat mutatja be.

8. táblázat

Az egyes országokban alkalmazott mérlegformák

Horizontális formájú mérleg	Vertikális formájú mérleg
Németország	
Franciaország	
Nagy-Britannia	Nagy-Britannia
Szlovákia	
Magyarország	Magyarország

Forrás: Suhányi, 2002.

2.3.2. Eredménykimutatás

Az eredménykimutatás a beszámoló szerves része, amely a mérleggel szemben nem pillanatfelvételszerű képet ad, hanem mindig adott időszakra vonatkozik. A számviteli törvény által előírt eredménykimutatás összhangban van a tagországok számára, eredménykimutatással kapcsolatban kötelezően alkalmazandó, EGK 4. számú irányelvvel céljaiban, módszereiben, irányelveiben, értékelésében és szerkezetében egyaránt (NAGY G., 2000/b).

A számviteli törvény 70. § (1) bekezdése szerint: „Az eredménykimutatás a vállalkozó tárgyevi mérleg szerinti, a vállalkozónál maradó adózott eredményének levezetését - az ellenőrzés megállapításai alapján az előző üzleti év(ek) mérleg szerinti eredményét módosító jelentős összegű hibák eredményre gyakorolt hatását elkülönítetten - tartalmazza, az eredmény keletkezésére, módosítására ható főbb tényezőket, a mérleg szerinti eredmény összetevőit, kialakulását mutatja be.”

Az eredménykimutatás célja, hogy:

- bemutassa az egyes tevékenységek eredményhez való hozzájárulását,
- ennek megoszlását a gazdálkodó, az alapítók, és az állami költségvetés között, azaz tartalmazza a mérleg szerinti eredmény levezetését,
- alapozza meg a jövőre vonatkozó gazdálkodói döntéseket, elsősorban jövedelmezőségi szempontból,
- hozzájáruljon a gazdálkodóról kialakítandó megbízható és valós összképhez azzal, hogy bemutatja a gazdálkodó valós jövedelmi helyzetét (MITRÓ és FRIDRICH, 2002).

Az összeállításához szükséges alapinformációk a könyvviteli nyilvántartásokból származnak, amelyek értékelése során alkalmazott eljárások összhangban vannak a

mérlegtételek értékelési eljárásaival, így biztosítható a mérleg és az eredménykimutatás közötti tartalmi azonosság.

2.3.2.1. A nemzetközi számviteli standardok és a magyar számviteli szabályozás néhány sajátossága az eredménykimutatás összeállítása során

Mint a Nemzetközi számviteli harmonizációval foglalkozó fejezetben utaltam rá a jelentős szerepet betöltő US GAAP mellett a nemzetközi számviteli standardok (IAS) fokozatos térnyerése figyelhető meg. Az IAS-ek nemzetközi alkalmazhatóságának elősegítése érdekében a 78/660/EGK (negyedik) irányelvnel tervezett módosítások, amelyet a tagállamoknak 2005. január 1-jéig kell hatályba léptetniük, a mérleghez hasonlóan többek között érintik az eredménykimutatás formáját is. Így a tagállamok engedélyezhetik, vagy előírhatják, hogy a társaságok az előírt szerkezet helyett más formában teljesítsék beszámolási kötelezettségüket, azzal a feltétellel, hogy a közölt információk tartalma legalább egyenértékű a 23-26 cikkekben meghatározottakkal.

Ez a változás valószínűleg csak kevés mezőgazdasági vállalkozást fog érinteni, mégis szükségesnek tartom a lényeges hasonlóságok és eltérések kiemelését a nemzetközi számviteli standardok és a magyar számviteli szabályozás eredmény- és cash flow-kimutatással kapcsolatos részében. Továbbá az említés szintjén utalnék az adott kimutatásokkal kapcsolatos US GAAP szabályozásra is.

Az eredménykimutatás minimális információtartalma:

A tevékenységek eredményének megállapításával kapcsolatban az IAS-ek és a magyar számviteli törvény között jelentős eltérések vannak az eredménykimutatás tartalmát, szerkezetét illetően. Mindkét esetben választani lehet az összköltség- vagy a forgalmi költség eljárás között, ám nem azonos a szokásos és rendkívüli eredmény értelmezése, eltérő, hogy mit számolnak el közvetlenül a saját tőkével szemben, mit vezetnek át az eredményen, milyen feltételeknek kell megfelelni a bevétel, a költség, a ráfordítás elszámolásakor, illetve mikor lehet és mikor tilos a nettósítás elszámolása (KAPÁSZINÉ, 2002/a).

A nemzetközi szabályozás területén a pénzügyi kimutatások összeállítására vonatkozó alapvető előírásokat az IAS 1. számú standardja tartalmazza, amely a pénzügyi kimutatások formája és tartalma (Presentation of Financial Statements) nevet viseli. Az 1997-ben módosított standard a pénzügyi kimutatások elkészítéséhez szükséges átfogó elvek, iránymutatások mellett csak a minimálisan szükséges tartalmat

határozza meg, amelyek szerepeltetése az eredménykimutatásban vagy a kiegészítő adatok között elengedhetetlen a megbízható és valós kép bemutatásához.

A nemzetközi számviteli standardok (az IAS-ek) kevés előírást tartalmaznak az eredmény összetevőinek bemutatásához, nem térnek ki az eredménykimutatás formai felépítésére, arra, hogy azok egy vagy kétoldalas kimutatások legyenek-e (**KARAI, 2002**).

A nemzetközi számviteli standardok szerint a minimális információk biztosításához az eredménykimutatásnak legalább a következő tételeket kell tartalmaznia:

- Bevételek,
- Az üzemi (üzleti) tevékenység eredménye,
- Pénzügyi ráfordítások,
- A tőkemódszer (equity-módszer) alapján számba vett társult és közös vezetésű vállalat eredményéből való részesedés,
- Adó, ráfordítások, fizetendő adó,
- A szokásos vállalkozási tevékenység eredménye,
- Rendkívüli tételek,
- Kisebbségi részesedés, külső tulajdonosok részesedése,
- Az időszaki nettó eredmény (mérleg szerinti eredmény) (**BARRY J. E. – ABBAS A. M. 2003**).

Az EU negyedik irányelve és azzal teljesen összhangban a magyar számviteli törvény részletes előírásokat tartalmaz mind a formai, mind a tartalmi követelményekre. Magyarországon a vállalkozás az eredménykimutatás szerkezetére vonatkozó irányelvek szerint sémák közül választhatunk, a tételek továbbbővíthetők és a sajátosságoknak megfelelő új tételekkel bővíthetők (**KAPÁSZINÉ, 2002/a**).

A magyar számviteli törvény (sztv.) 71.§-a (2) pontjának értelmében – a vállalkozó döntésétől függően – az eredménykimutatás összeállítható lépcsőzetes (A változat) és mérlegszerű (B változat) formában. A *lépcsőzetes változat* esetén (a törvény szerint az „A” változat) automatikus egyezőség csak a mérleggel figyelhető meg. Alkalmas a tevékenységek szerinti jövedelmezőség elemzésére. Szerkezete áttekinthető, alkalmas két időszak adatainak kezelésére. *Mérlegszerű változatnál* (a törvény szerint az „B” változat) két oldalt, a ráfordítások és a bevételek oldalát különböztetjük meg, ebben az esetben a két oldalnak kötelezően egyenlőnek kell lennie. Alkalmas az egyes tevékenységek jövedelmezőségének mérésére. Struktúrájára jellemző, hogy a két időszak kezelése nehézkes (**MITRÓ és FRIDRICH, 2002**).

Az üzemi (üzleti) tevékenység meghatározása során alkalmazott eljárás:

Az IAS a tevékenység jellegétől és a vállalkozás jellemzőitől függően a költségeket költségnemenként, összköltség eljárással (a felmerült költségek *naturális* jellegük szerint) és a költségek költségviselőnként, forgalmi költség eljárással (költségek *funkciója* szerint) bemutató eredménykimutatás kialakítására biztosít lehetőséget. A költségek költségviselőnkénti bemutatása pontosabb és jelentősebb információbázisul szolgálhat, de a tevékenységek költségeinek felosztása nagy körültekintést igényel. Ebben az esetben a társaságnak információt kell biztosítani a költségek költségnemenkénti megbontásához, amely tartalmazza az értékcsökkenési leírást és a személyi jellegű ráfordításokat (BARRY J. E. – ABBAS A. M. 2003). Az IAS szerinti összköltség és forgalmi költség eljárással készülő eredménykimutatás egy-egy lehetséges változatát mutatja be a 9. táblázat.

9. táblázat

Az összköltség és forgalmi költség eljárással készülő eredménykimutatások egy-egy lehetséges sémái IAS szerint előírt tagolásban

Összköltség eljárással készülő eredménykimutatás	Forgalmi költség eljárással készülő eredménykimutatás
Árbevétel	Árbevétel
Egyéb működési bevétel	Értékesítés közvetlen költsége
Saját termelésű készletek állományváltozása	Bruttó eredmény
Anyagköltség és ELÁBÉ	Egyéb működési bevételek
Személyi jellegű ráfordítások	Értékesítési, forgalmazási költségek
Értékcsökkenési leírás	Igazgatási költségek
Egyéb működési ráfordítás	Egyéb működési ráfordítások
Összes működési ráfordítás	
Üzemi (üzleti) tevékenység eredménye	Üzemi (üzleti) tevékenység eredménye
Pénzügyi ráfordítások	
Bevételek kapcsolt vállalkozásoktól	
Adózás előtti eredmény	
Társasági adó	
Adózott eredmény	
Kisebbségi részesedés	
Szokásos tevékenység eredménye	
Rendkívüli tételek	
Időszaki nettó eredmény (Mérleg szerinti eredmény)	

Forrás: Madarasiné – Matukovics, 2003.

További tételsorok felvétele szükséges az eredménykimutatásban, ha azokat a vállalkozási tevékenység eredményeinek valós bemutatásához hasznosnak vagy szükségesnek ítélik.

A magyar szabályozás értelmében a gazdálkodók tevékenységük jellegétől függően az üzemi (üzleti) tevékenység eredménye **sztv. 71.§ (1)** bekezdése szerint szintén kétféle módon állapíthatják meg:

- összköltség eljárással és
- forgalmi költség eljárással.

Az összköltség és forgalmi költség eljárással készített eredménykimutatás főbb jellemzőit **HORVÁTH (2001)**, valamint **MITRÓ** és **FRIDRICH (2002)** a következőképpen foglalja össze. Összköltség eljárással készülő eredménykimutatásban az adott időszak összes hozamát állítjuk szembe az összes költséggel (ráfordítással). A gazdálkodó által végzett résztevékenységek jövedelmezőségének elemzésére, az eredménykimutatás összeállításához elegendő adatállomány önmagában nem alkalmas.

A forgalmi költség eljárás az értékesítés önköltségét figyelembe vevő módszer. Összeállításakor az egyéb ráfordításokkal növelt értékesítési költséget kell szembeállítani az értékesítés árbevételével és az egyéb bevételekkel. Hatékonyabban szolgálja a gazdálkodók információigényét, mivel többek között az értékesítés hozamainak és a közvetlen költségeinek szembeállításával alkalmas résztevékenységek részletes elemzésére, valamint a közvetett költségek főbb funkciók szerinti részletezése többletinformációt jelent. Ezt önmagában nem a választott eredménykimutatási eljárás, hanem a mögöttes nyilvántartási rendszer biztosítja. Ha a vállalkozás ezt a változatot választja, akkor a kiegészítő mellékletben be kell mutatni a költségek költégnemenkénti megbontását (**sztv. 93.§ (5)**).

A számviteli törvény alapján összköltség és forgalmi költség eljárással készített eredménykimutatás „A” változata szerint történő meghatározását az 1. melléklet tartalmazza.

Az Európai Unió tagállamaiban általában, szintén két módszer közül választhatnak. Az egyes országokban alkalmazott eredménykimutatás formáját szemlélteti a 10. táblázat (**SUHÁNYI, 2002**).

10. táblázat

Az egyes országokban alkalmazott eredménykimutatás formája

Forgalmi költség eljárással készülő eredménykimutatás	Összköltség eljárással készülő eredménykimutatás
Németország	Németország
	Franciaország
Nagy-Britannia	Nagy-Britannia
	Szlovákia
Magyarország	Magyarország

Forrás: Suhányi, 2002.

Az IAS eredménykimutatását tanulmányozva többek között eltéréseket tapasztalhatunk a számviteli törvény adta lehetőségekhez képest.

- Az IAS szerint forgalmi költség eljárással készülő eredménykimutatásnál nem különül el **egyéb általános költség** sor.
- A nemzetközi számviteli standardok bizonyos esetekben megengedik a bevételek és ráfordítások tételeinek összevonását és egy összegben való szerepeltetését. Pénzügyi ráfordítás ugyan szerepel az eredménykimutatásban, de a pénzügyi bevételek és ezek eredményét számító sor nem található meg. Természetesen e sorok felvehető, de az IAS bizonyos esetekben megengedi a bevételek és a ráfordítások tételeinek összevonását, és egy összegben való szerepeltetését.
- Lényeges eltérés, hogy a **rendkívüli tételek** az adózott eredmény után, adóvonzatukkal csökkentett értékben szerepelnek. Tartalma szempontjából a számviteli törvény tételes felsorolásával ellentétben az IAS előírásai értelmében a szokásos tevékenységtől világosan, elkülöníthetőnek kell lennie **(MADARASINÉ – MATUKOVICS, 2003).**

Az eredmény bemutatásával kapcsolatban, a közeljövőben várható módosítások:

A továbbfejlesztési munkák eredményeként valószínű, hogy az eredménykimutatás az „átfogó eredményt” mutatja majd ki, azaz összefoglalja a tényleges eredményből származó eredményt (vállalati szintű fedezeti összeg) a finanszírozás és befektetés eredményeit, és a ma még közvetlenül a saját tőkével szemben elszámolt, a tulajdonosokkal össze nem függő vagyonszármazásokat. Megkülönböztetnének bekerülési érték alapú és valós érték alapú értékváltozásokat, valamint önálló tételként mutatnák ki a beszámoló pénznemére való átszámítási különbözetének egyenlegét (árfolyamváltozások hatását). A rendkívüli eredmény kimutatását megszüntetik (a 8. IAS csak kivételes esetben engedi meg az események rendkívüli tételekhez való besorolását). A változtatások adaptálásáról a későbbiekben kell dönteni. **(KAPÁ SINÉ, 2003/b).** A változás hatással lesz a magyar szabályozásra is, mivel a tagállamokkal összhangban, az időbeli elhatárolás elvét is érvényesítve, elkülönítve mutattuk ki a rendkívüli bevételek és ráfordítások összegét.

2.3.2.2. A US GAAP szerint készített eredménykimutatás főbb jellemzői

A US GAAP szerint kizárólag forgalmi költség eljárással készített eredménykimutatást alkalmaznak. A mérleg szerinti eredmény US GAAP szerint történő levezetésének egy lehetséges formáját a 11. táblázat szemlélteti.

11. táblázat

Az eredménykimutatás sémája a US-GAAP szerint

Értékesítés árbevétele
Értékesítés önköltsége (eladott áruk beszerzési értéke, saját gyártás, teljesített szolg. önköltsége)
Bruttó nyereség (1-2)
Értékesítési költségek
Irányítási-igazgatási általános költségek
Kutatási és kísérleti fejlesztési költségek
Nettó jövedelem, üzemi eredmény (3-4-5-6)
Egyéb bevételek és nyereségek, egyéb ráfordítások és veszteségek egyenlege
Pénzügyi műveletek bevételeinek illetve ráfordításainak egyenlege
Adózás előtti eredmény (7±8±9)
Fizetendő és elhatárolt (halasztott) adó
Kisebbségi érdekeltség részesedése
Megszüntetett tevékenységek eredménye
Rendkívüli eredmény
Tárgyévi adózott nyereség (10-11-12-13-14)
Többségi tulajdonosnak fizetendő osztalék
Eredménytartalék-képzés és igénybevétel
Előző évek felhalmozott nyeresége, vesztesége
Mérleg szerinti eredmény (15-16±17±18)

Forrás: Tompa 2001.

Az Amerikai Egyesült Államokban, a mérlegben és az eredménykimutatásban a tárgyév és a tárgyévet megelőző két év adatainak a bemutatását követelik meg. Szembetűnő különbség az európai gyakorlathoz képest, hogy az üzemi eredménynek nem képezik részét az egyéb bevételek és ráfordítások összege. Itt kerül kimutatásra, például az immateriális javak és tárgyi eszközök értékesítésének nyeresége vagy vesztesége. A két tételben kimutatásra kerülő nyereségadót – fizetendő adó és korrigált elhatárolt adó - követi többek között a kisebbségi érdekeltségek részesedése, a megszűnő tevékenységek eredménye, a rendkívüli eredmény és szükség esetén a könyvviteli elszámolások módosításának eredményhatása (TOMPA, 2001).

2.3.3. Kiegészítő melléklet

A kiegészítő melléklet a beszámoló nélkülözhetetlen és szerves része, amely a beszámolóhoz olyan kiegészítő információkat szolgáltat, amelynek segítségével a külső információ felhasználók a beszámoló adatait értelmezni tudják.

A mérleg és az eredménykimutatás mellett a vállalkozás vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetének megbízható, valós bemutatásához a nemzetközi és a magyar gyakorlat szerint is további információkra van szükség.

A magyar számviteli szabályozás szerint a mérleg és az eredménykimutatás után a kiegészítő melléklet az éves beszámoló, az egyszerűsített éves beszámoló és az összevont (konszolidált) éves beszámoló kötelezően elkészítendő része.

A kiegészítő mellékletben értékelni kell a vállalkozó valós vagyoni, pénzügyi, jövedelmi helyzetét, az eszközök és források összetételét, a saját tőke és a kötelezettségek tételeinek alakulását, a likviditás és a fizetőképesség, valamint a jövedelmezőség alakulását. **(SZAKÁCS, 2003).**

Mindezekon túl az éves beszámoló kiegészítő mellékletének tartalmaznia kell a sztv. 7. számú mellékletében meghatározott cash flow-kimutatást **(sztv. 88. §).**

A nemzetközi számviteli standardok szerint a beszámoló külön részeként szerepel a cash flow- és a tőkeváltozások kimutatása, a számviteli politika és a kiegészítő megjegyzések. A kiegészítő információk a kiegészítő megjegyzésekben vagy más standardokban előírt közzéteendő információkban szerepelnek.

A kiegészítő mellékletben, valamennyi tagállamban közölni kell a beszámolóban alkalmazott értékelési módszereket, az értékmódosítások (értékcsökkenés, értékvesztés) számításának módszerét, az idegen pénznem nemzeti pénzegységre történő átszámítását és a befektetési kapcsolatokat **(KAPÁ SINÉ, 2000/b).**

2.3.4. Cash flow-kimutatás

A vállalkozás vagyoni helyzetéről a mérleg, jövedelmi helyzetéről pedig az eredménykimutatás tájékoztat. Ezen kimutatásokból nyerhető információk kevésnek bizonyultak a pénzügyi helyzet körültekintő bemutatásához.

A pénzeszközök központi szerepét támasztja alá, hogy szinte minden gazdasági eseménynek van azonnali vagy későbbi időpontban felmerülő pénzeszközsüksége. A vállalkozásnak pénzeszközökre van szüksége a termékek előállításához, a szolgáltatások nyújtásához.

A fejlett piacgazdasággal rendelkező országokat már régóta foglalkoztatja egy olyan kimutatás összeállítása, amely tartalmilag kiegészítve a mérlegben és az eredménykimutatásban szereplő adatokat, a pénzeszközök képződésének és felhasználásának folyamatáról, a vállalkozás likviditásának alakulásáról tájékoztat. A kezdeti törekvések a forgótőke meghatározására irányultak. A pénzeszközök ilyen fajta

megközelítése nem vált be, mivel statikusan, egy időpontban csak a lekötött forgóeszközök és a finanszírozásukra felhasznált források viszonyát mutatja be (BÉHM, 1997).

Cash flow-kimutatás készítési kötelezettség:

Nemzetközi számviteli standard: Jelenlegi formájában a vállalkozás pénzügyi helyzetének elemzését segítő önálló beszámolóreszt tartalmát szabályozza a **7. IAS a cash flow-kimutatásról**. A cash flow-kimutatás standardja 1994. január 1-től hatályos, ettől az időponttól váltotta fel elődjét az 1977. júliusában megalkotott "A pénzügyi helyzet változásainak bemutatása" nevű Nemzetközi Számviteli Standardot, amely 1979. január 1-től volt érvényben (DUDÁSNÉ, 1997/b).

Az **IAS 7. 1.** része értelmében a társaság készítsen cash flow-kimutatást, és ezt a pénzügyi kimutatások szerves részeként ismertesse (Nemzetközi Számviteli Standardok, 1994).

Magyar számviteli gyakorlat: A cash flow-kimutatás néhány éve már jelen van a magyar gyakorlatban is. Eleinte a finanszírozó hitelintézetek kérték kifejezetten ezt az összeállítást, bár elkészítése nem volt kötelező. A cash flow-kimutatás készítésének kötelezettségét a számviteli törvény az éves beszámolót készítő vállalkozásoknál, az 1997. évről készített kiegészítő melléklet részeként írta elő először, legalább a törvényben meghatározott részletességgel. A **88. §. (6)** bekezdés alapján „A kiegészítő mellékletnek tartalmaznia kell legalább a 7. számú melléklet szerinti tartalmú cash flow-kimutatást is.” Így napjainkra a magyar számvitelnek is részévé vált az a dokumentum, amely Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban már régóta a vállalati beszámolók részét képezi.

A cash flow-kimutatás pénzforgalmi szemléletű, ugyanis a vállalkozás pénzbevételeit és pénzkiadásait különböző tevékenységek szerint foglalja össze, több szempontból is kiegészítve a mérleget és az eredménykimutatást. Egyrészt az eredménykimutatásban megjelenő hozamok és ráfordítások a fő magyarázó elemei a cash flow-kimutatásban megjelenő pénzeszköz-változásnak. Így a cash flow-kimutatás megmutatja, az eredménykimutatás pénzmozgáshoz kötődő és pénzmozgással nem járó tételeit. Másrészt a mérlegben a vállalkozási vagyon egy elemének, a pénzeszközöknek a változását mutatja be az egyik mérlegfordulónaptól a másikig. Ennek eredményeként a naturál szemléletű kimutatások mellett megjelenik egy pénzforgalmi szemléletben

készített kimutatás, amely pontosabb képet ad a vállalkozás likviditásáról, pénztermelő képességéről.

2.3.4.1. A cash flow-kimutatás célja, szerepe az információ-szolgáltatásban

A pénzügyi kimutatásoknak, így a cash flow kimutatásnak is az általános célja, hogy segítse a külső felhasználókat abban, hogy meghatározzák, megbecsüljék a vállalkozás jövőbeli pénzáramlásának összegét, időbeli alakulását.

A pénzügyi rugalmasság megítélésében szerepe lehet a cash flow-kimutatásnak. A vállalkozások pénzügyi rugalmasságán általában az adott vállalkozás azon képességét értik, hogy megfelelő mennyiségű pénzeszközt képes előállítani ahhoz, hogy kielégítse az előre nem meghatározható, váratlanul felmerülő pénzeszközigényt, illetve kihasználja a hasonló lehetőségeket. A múltra vonatkozó pénzáramlás - főként a működési tevékenység pénzáramlásának - vizsgálata segítséget nyújt a pénzügyi rugalmasság megítélésében, viszont ennek pontosabb megítéléséhez a beszámoló többi része is tartalmaz információkat.

A cash flow-kimutatás többek között választ keres azokra a kérdésekre, hogy honnan származnak a vállalkozás pénzbevételei, esetleg szükség volt-e hitel felvételére. A rendelkezésre álló pénzeszközöket a társaság az adósságainak törlesztésére kényszerült-e felhasználni, vagy a tevékenysége bővítését elősegítő beruházásokra tudta elkölteni **(NAGY I., 1997)**.

A cash flow-kimutatásból megállapítható, hogy a fejlesztések fedezetében milyen mértékben vesznek részt saját és idegen források, továbbá a pénzfelhasználáson belül milyen részarányt képez a nyereségadó, a hitelek törlesztése, a beruházások pénzügyi teljesítése, az anyagi ösztönzési kifizetések és a pénzügyi befektetések összege **(FORGÁCS, 1995)**.

A cash flow-kimutatás célja:

- képet nyújt a társaság fizetőképességéről, jövedelemtermelő képességéről **(KOBLENCZ, 1995/a)**,
- tájékoztat a vállalkozás beszámolás időszak alatti pénzeszköz bevételeiről és kiadásairól **(KOBLENCZ, 1995/a)**,
- pénzeszköz alapon nyújt tájékoztatást a vállalkozás működési, befektetési és finanszírozási tevékenységéről **(NAGY I., 1997)**,

- tájékoztatja a vezetőket korábbi döntéseik helyességéről, valamint a hitelezőket a vállalkozás kötelezettség-teljesítési és osztalékfizetési képességéről **(BÍRÓ et. al. 1997)**.

A cash flow-kimutatás összeállításához szükséges alapinformációk több forrásból származnak. Ezek közül a legfontosabb:

- a vizsgált időszak mérlegének nyitó és zárótételei,
- a vizsgált időszak eredménykimutatásának adatai,
- kiegészítő információk (pl.: a főkönyvi- és analitikus nyilvántartásból származó részletező információk, stb.) **(PUCSEK, 1997)**.

A cash flow-kimutatással foglalkozó szabályzatok nagyrészt definiálják mind a cash flow, mind a pénzeszközök - ezen belül a készpénz és a készpénz egyenértékesek - fogalmát, valamint a cash flow-kimutatás egyes kategóriáinak tartalmát, melyek esetenként - ha kis mértékben is - eltérőek. A cash egy angol kifejezés, amely a mindennapi szóhasználatban készpénzt, a flow pedig áramlást jelent. Azaz a cash flow pénzáramlás, pénzforgalom, pénzeszköz-változás.

BORDÁNÉ (1990) szerint a szakirodalomban és a gyakorlatban a szónak **többféle értelmezésével találkozhatunk:**

- A legszűkebb értelmezés szerint a finanszírozási eszközök a leglikvidebb pénzeszközökkel, a készpénzzel és a bankszámla-követelésekkel azonosak (cash).
- Likvid eszközöknek tekinthetők a készpénz és a bankszámla-követelés mellett az értékpapír is.
- $\text{Nettó esedékes pénzügyi eszközök} = \text{Készpénz és számlapénz} + \text{Piaci értékpapírok} + \text{Rövid lejáratú követelések} - \text{Rövid időn belül esedékes kötelezettségek}$.
- A finanszírozási eszközök legtágabban értelmezett csoportja a működő tőke (Working Capital). A működő tőke a forgóeszközök teljes összegének a rövid lejáratú kötelezettségekkel csökkentett értékét jelenti.

Magyar számviteli gyakorlat: A számviteli törvény 31. § értelmében: „A pénzeszközök a készpénzt, az elektronikus pénzeszközöket és a csekkeket, továbbá a bankbetéteket foglalják magukban.” A *számviteli törvény* a pénzforgalom, a pénzhelyettesítők, és a tevékenységek meghatározásával kapcsolatban nem tartalmaz meghatározást.

Fontos kiemelni azt a sajátosságot, hogy a cash flow-kimutatás nemcsak a mérlegben forgóeszközként kimutatott pénzeszközökre, hanem a pénzzel egyenértékűnek tekintett, teljesen likvid (3 hónapnál rövidebb lejáratú, alacsony kockázatú, bármikor pénzzé tehető) értékpapír-befektetésekkel kiegészítve határozza meg a bevételek és kiadások összetevői szerint az állományváltozást (**KAPÁ SINÉ, 2002/b**).

Nemzetközi számviteli standard az alapvető definíciókat pontosan meghatározza. A pénzeszközök: készpénz és a bankban vagy más pénzintézetben elhelyezett látra szóló betétek (**IAS 7. 6. rész**). Pénzeszközökkel egyenértékűnek tekintett eszközök: ide tartoznak a rövid lejáratú (maximum három hónap) magasan likvid befektetések, amelyek a pénzeszközök ismert összegére korlátozás nélkül átválthatók, és lejáratuk elég közel van ahhoz, hogy a kamatok esetleges változása lényegesen nem befolyásolja azok értékét (**IAS 7. 7. rész**).

Az **IAS 7. 6. rész** értelmében a pénzforgalom (cash flow) a készpénz és készpénz-egyenértékűek ki- illetve beáramlását jelenti. **KOZMA (2001/b)** meghatározása szerint: a cash flow egy meghatározott időtartamon belül realizált pénzbevételeinek és pénzkiadásainak különbsége (A vállalkozás pénzeszközeiben bekövetkezett változás, ami a mérlegből is megállapítható).

A cash flow a következő egyenlettel is felírható (**BÍRÓ et. al. 1997**):

$$\text{Cash flow} = \text{Inflow} - \text{Out flow}$$

A cash flow-kimutatás szerkezete: A pénzáramlásokat olyan szerkezetben kell bemutatni, hogy a vállalkozás különböző tevékenységeinek pénzáramlásai elkülönülten jelenjenek meg a kimutatásban, így lehetőség nyíljon a különböző tevékenységek pénzeszköz teremtésének és felhasználásának külön-külön történő értékelésére, elemzésére, amely segíti a vállalkozás likviditásának, fizetőképességének megítélését. Magyarországon a törvényi szabályozás az IAS összhangban a szokásos, befektetési és pénzügyi tevékenység pénzforgalmát különbözteti meg (**sztv. 7. sz. melléklet, IAS 7. 10. rész**).

A működési tevékenység a társaság fő bevéeltermelő tevékenységeit, valamint azon egyéb tevékenységeit jelöli, amelyek nem befektetési illetve finanszírozási tevékenységek (**IAS 7. 6. rész**). A működési tevékenységből származó nettó cash flow szolgáltatja az egyik legfontosabb információt egy vállalkozás működéséről. A szokásos tevékenységből származó cash flow segítségével megállapítható, hogy a vállalkozás rendelkezik-e megfelelő mennyiségű pénzeszközzel a működés biztosításához, a felvett

hitelek törlesztéséhez, a fejlesztéshez, osztalék fizetéséhez vagy külső finanszírozási forrásokat kell igénybe vennie **(IAS 1. 12. rész)**.

Befektetési tevékenység a hosszú lejáratú eszközök és a készpénzzel egyenértékűnek tekintett eszközökhöz nem sorolt más befektetések vásárlása és értékesítése **(IAS 7. 6. rész)**. Közzététele azért lényeges, mert ez határozza meg, hogy milyen mértékűek azok a kiadások, amelyek a jövőbeni jövedelem és cash flow termelés erőforrásainak biztosítása miatt keletkeztek **(IAS 7. 16. rész)**.

A finanszírozási tevékenységek olyan ügyletek, amelyek változást eredményeznek a vállalkozás tőkéjének és hiteleinek nagyságában és összetételében **(IAS 7. 6. rész)**. Elkülönülten történő bemutatása fontos a vállalkozásnak tőkét biztosítók számára, a jövőben a cash flow-val szemben támasztott követeléseik előrejelzésében **(IAS 1. 17. rész)**. A tulajdonosoktól átvett és nekik visszajutatott erőforrásokat foglalják magukban. Ide tartoznak még a (rövid és hosszú lejáratú) kölcsön (hitel) tatózásból származó források és kölcsön (hitel) visszafizetések **(BARRY J. E. ABBAS A. M. 2003.)**.

A működési tevékenységből származó pénzforgalom összeállítása során alkalmazható módszerek:

A működési tevékenység pénzforgalma alapvetően kétféle direkt (közvetlen) és indirekt (közvetett) módszerrel készíthető.

Magyar számviteli gyakorlat: A számviteli törvény szerinti cash flow-kimutatás az adózás előtti eredményből kiindulva részben indirekt, részben direkt módon vezeti le a pénzeszközök változását. A szokásos tevékenységből származó pénzeszköz-változás meghatározása közvetett (indirekt) módszerrel történik **(KARAI, 2001)**. A cash flow-kimutatásban pénzmozgással nem járó befektetési és finanszírozási tevékenységek nem szerepelhetnek. Tehát e részek meghatározása közvetlen (direkt) módszerrel történik **(NAGY I., 1999)**.

Nemzetközi számviteli standard: A vállalkozás alaptevékenységből származó cash flow-jának bemutatása direkt vagy indirekt módszer alkalmazásával egyaránt lehetséges **(IAS 7. 18. rész)**. Az IASB azonban a működési tevékenységből származó pénzeszköz közvetlen módszerrel történő bemutatását részesíti előnyben **(BARRY J. E. ABBAS A. M. 2003)**. Ezek lényege a következő:

- **Direkt (közvetlen) módszernél** a tényleges bruttó pénzbevételekből indulnak ki, amelyekből levonják a tényleges bruttó pénzkiadásokat. A kimutatás összeállítása elemi pénzáramlásokból történik.

- **Indirekt (közvetett) módszernél** kiindulási alap a vállalkozás nettó eredménye, amelyet korrigálnak az eszköz- és forrásállomány-változásokkal. A pénzáramlást részben állományi és részben forgalmi adatokból határozzák meg (**BÉHM, 1997**).

Az **IAS 1. 19. rész** a vállalkozásokat arra ösztönzi, hogy a direkt módszer alkalmazásával mutassák be operatív cash flow-jukat, valamint a **befektetési és a finanszírozási tevékenység** esetében a vállalkozások a közvetlen módszert alkalmazzák (**KOBLENCZ, 1995/b**).

Direkt (közvetlen) módszer alkalmazásával a működési tevékenység pénzeszköz-változása a következőképpen határozható meg. Az üzemi (üzleti) tevékenységhez kapcsolódó pénzbeáramlásokból le kell vonni az összes pénzállományt csökkentő üzemi (üzleti) ráfordítást (**BÍRÓ et. al. 1997**).

Indirekt (közvetett) módszer: Az általánosan elfogadott számviteli elvek szerint a kettős könyvvitelt vezető vállalkozásoknál kötelezően érvényesül az időbeli elhatárolás elve. Ennek értelmében az árbevételt, illetve a költségeket akkor számolják el, amikor azok felmerültek. Az időbeli elhatárolás elve alapján számított eredmény nem a tényleges realizált eredményt mutatja. A pénzmozgással járó tételek összegyűjtése helyett az eredménykimutatásban levezetett (adózás előtti vagy adózott) eredmény a számítás kiindulási alapja. Ezt módosítani kell azokkal a gazdasági eseményekből származó tételekkel, amelyek az eredmény nagyságát ugyan befolyásolják, de pénzmozgással nem járnak. Tehát a pénzmozgással nem járó, eredményt csökkentő tételeket hozzá kell adni, míg a pénzmozgással nem járó, eredményt növelő tételeket le kell vonni az eredményből, hogy megkapjuk a működési tevékenységhez kapcsolódó nettó pénzeszköz-változást (**NAGY I. 1997**).

Általánosságban a következő összefüggés vonható le:

- eszközszámla csökkenése esetén az adózott eredmény növelendő,
- eszközszámla növekedése esetén az adózott eredmény csökkentendő,
- forrásszámla csökkenése esetén az adózott eredmény csökkentendő,
- forrásszámla növekedése esetén az adózott eredmény növelendő a cash flow-kimutatás realizálásának biztosításához (**BÍRÓ et. al. 1997**).

Megfelelő gazdálkodás esetén a vállalkozással szemben elvárás, hogy a működéshez szükséges pénzeszköz a normál üzleti tevékenység során képződjön.

A direkt és az indirekt módszer összehasonlítása

A direkt módszerrel összeállított cash flow-kimutatás részletesebb adatokat tartalmaz, így több információt szolgáltat a vállalkozásról, ezáltal könnyebben értelmezhető, előrejelzésre, elemzésre jobban használható. Ennek oka, hogy a pénzáramlásokat nemcsak nettó módon mutatja, hanem a pénzforgalom intenzitásáról és relatív nagyságáról is tájékoztató bruttó pénzáramlások is láthatók **(BOSNYÁK, 1999)**. Pénzügyi tervezés során rövid távú előrejelzésre ez a típusú kimutatás jobban használható, ugyanis a pénzügyi helyzet rövid távú elemzéséhez általában részletesebb adatokra van szükség.

Az indirekt cash flow abból a szempontból több információt szolgáltat, hogy megmutatja az eredmény és a működési cash flow közötti eltérést. A közvetett cash flow-kimutatás összevont adatokat tartalmaz, így elsősorban hosszabb távú előrejelzésekre alkalmas, ahol a változások irányvonalának meghatározása a cél. Viszont abban az esetben, ha a belső információk biztosítottak, össze lehet állítani olyan indirekt módszer szerinti cash flow-kimutatást, amely információ tartalma azonos a direkt módszer felhasználásával összeállított cash flow kimutatás információ-tartalmával.

2.3.4.2. Néhány tétel besorolása a magyar számviteli törvény és a nemzetközi számviteli standard szerint

Rendkívüli tételek szerepeltetése a cash flow-kimutatásban

Magyar számviteli gyakorlatban rendkívüli tételek nem szerepelnek a cash flow-kimutatásban korrekcióként.

Nemzetközi számviteli standard: A rendkívüli tételekkel kapcsolatos cash flowt az alap-, a befektetési vagy a finanszírozási tevékenységekből származó kategóriákba kell megfelelően besorolni, és külön közétetni **(IAS 1. 29. rész)**.

Kamat és osztalék szerepeltetése a cash flow-kimutatásban

Magyar számviteli gyakorlat: A kapott osztalék a befektetési tevékenységből származó pénzeszköz-változás kategóriába szerepel. A kifizetett osztalékok a szokásos tevékenység pénzeszköz-változás részét képezik. Az adott és kapott kamatok külön tételként nem kerülnek kimutatásra **(sztv. 7. melléklete)**.

Nemzetközi számviteli standard: A kapott és fizetett kamatokból származó cash flowt külön kell közzétetni. Az egyes beszámolási időszakokban következetesen kell

besorolni vagy az alap-, vagy a befektetési- vagy a finanszírozási tevékenységekből származó cash flow-ként **(IAS 1. 31. rész)**.

Eredményt terhelő adók

Magyar számviteli gyakorlat: Az eredmény után fizetett adó külön tételként kerül bemutatásra a szokásos tevékenységből származó pénzeszköz-változások között **(sztv. 7. melléklete)**.

Nemzetközi számviteli standard: Az eredményt terhelő adókból származó pénzforgalmat külön kell ismertetni, az operatív tevékenységből származó cash flow részeként, hacsak specifikusan nem köthetőek finanszírozási vagy befektetési tevékenységhez **(IAS 1. 35. rész)**.

Leányvállalat és egyéb üzletrészek vételéből és eladásából származó pénzforgalom

Magyar számviteli gyakorlat szerint készített cash flow-kimutatás nem foglalkozik a kérdéssel.

Nemzetközi számviteli standard: A leányvállalatok és más üzleti egységek vételéből és eladásából keletkező összes cash flow-t külön kell bemutatni, befektetési tevékenységből származó cash flow-nak minősítve **(IAS 1. 39. rész)**.

Készpénz és készpénz-egyenértékesek komponensei

Magyar számviteli gyakorlat szerint készített cash flow-kimutatás nem foglalkozik a kérdéssel.

Nemzetközi számviteli standard: A vállalkozások tegyék közzé a készpénz és készpénz-egyenértékesek komponenseit és mutassák be a cash flow-kimutatásban szereplő összegek egyezőségét a mérlegben szerepeltetett megfelelő tételekkel **(IAS 1. 45. rész)**.

Egyéb közzététel

Magyar számviteli gyakorlat szerint készített cash flow-kimutatás nem foglalkozik a kérdéssel.

Nemzetközi számviteli standard: A vezetés magyarázatával együtt kell ismertetni a vállalkozás birtokában lévő pénz és pénzhelyettesítők egyenlegét, amelyek nem állnak a vállalatcsoport rendelkezésére felhasználás céljából (korlátozottan felhasználható pénzeszközök) **(IAS 1. 48. rész)**.

2.3.4.3. *A cash flow-kimutatás alkalmazásának nemzetközi tendenciái*

A tőke- és értékpapírpiacon szerepének növekedésével előtérbe került a tőke-, majd a pénzáramlás kimutatás szerepeltetése az éves beszámolóban. A befektetők, hitelezők szerettek volna minél többet tudni egy adott vállalkozás likviditásáról, fizetőképességéről és hosszabb távú pénzügyi stabilitásáról, mielőtt pénzeszközöket bocsátottak volna rendelkezésére. Az Egyesült Államokban tulajdonítottak legnagyobb szerepet a pénzügyi helyzet elemzésének, ami nem meglepő, hiszen itt a legfejlettebb az értékpapírpiacon.

A fejlett országokban a pénzügyi helyzetről készített kimutatás - amely először az Amerikai Egyesült Államokban és a Brit Nemzetközösség országaiban vált a pénzügyi beszámoló alapvető részévé **(PUCSEK, 2002)** - különböző jelentőséggel bír, de általában valamilyen formában megjelenik **(KOBLENCZ 1995/a)**.

Angliában 1975 óta követelmény a tőzsdére bocsátott vállalatoknál “az eszközök forrásáról és azok felhasználásáról szóló jelentés” (Statment of Source and Application of Funds) elkészítése, amely a beszámoló részét képezte és nyilvánosságra kellett hozni. Elkészítésénél az Amerikai Egyesült Államokban 1960-ban kialakított szabvány volt az irányadó. A Számviteli Standardok Tanácsa 1992-ben kiadott állásfoglalása a beszámoló nevét “Pénzforgalmi jelentésre” (Cash Flow Statment) változtatta. Angliában jelenleg is ez az elnevezés használatos és az éves beszámolót készítők számára kötelező érvényű.

Az USA-ban 1960 óta készítik, napjainkban “Pénzforgalmi jelentés” (Statments of Cash Flow) néven, amelynek készítése szintén kötelező érvényű.

Németországban a kereskedelmi törvény előírja, hogy a társaságok éves beszámolójukban vagyoni és jövedelmi helyzetük mellett pénzügyi helyzetükről is beszámoljanak, de a jelentés elkészítése, a tőzsdei társaságok kivételével nem kötelező érvényű. Németországban a “tőkeforgalmi számítás” (Kapitalflussrechnung) elnevezést használják. A franciáknál a “Finanszírozási kimutatás”(Tableau de financement) szerepel.

Az Európai Unió tagállamai által készített éves beszámolók tartalmazzák az irányelv szerint elkészített mérleget, eredménykimutatást és kiegészítő mellékletet. A tagállamok közül cash flow-kimutatást kell készíteni: Egyesült Királyságban, Svédországban, Finnországban, Írországon, valamint bizonyos feltételek esetén Portugáliában és Dániában. A cash flow-kimutatás beszámolóban való szerepeltetésével

kapcsolatban a tanácsadó fórum által végzett vizsgálatról 1994-ben (XV/6008/94 EN) kiadott dokumentum szerint más tagállamokban is készítenek ilyen, de általában önkéntes alapon **(KAPÁ SINÉ, 2000/a)**.

A vállalkozások teljesítményének elemzése, pénzügyi helyzetének vizsgálata a globalizálódás és a gazdasági fejlődés hatására a közép- és kelet-európai országokban is egyre nagyobb szerepet kapott. A Közép- és Kelet-Európai Számviteli és Adózási kérdésekkel foglalkozó nemzetközi bizottság egy 1996-os tanulmányában összehasonlította és elemezte Ausztria, Németország, Lengyelország, Szlovákia, Csehország, Szlovénia és Magyarország számviteli szabályozását, melyben kitér az egyes országokban lévő pénzáramlás kimutatás szabályozására is **(SZÁMVITEL, KÖNYVVIZSGÁLAT, 1996)**.

Ausztriában a törvény szintén nem követeli meg az éves beszámolóban cash flow kimutatás szerepeltetését, csak azt írja elő, hogy biztosítani kell a gazdasági fejlődés megítélhetőségét üzemgazdasági mutatószámok alapján. Lengyelországban tőkeáramlás-kimutatásnak az ottani számviteli törvény mellékleteként történő közzétételét és ennek tagolását törvény írja elő. Csehországban és Szlovákiában a cash flow kimutatás tagolását törvény írja elő, viszont míg Csehországban a részvénytársaságoknak és a nagyobb gazdasági társaságoknak a kiegészítő mellékletben kötelezően közzé kell tenni, addig Szlovákiában a közzététel a vállalkozás döntésére van bízva. Szlovéniában a gazdasági társaságokról szóló törvény előírásai szerint a könyvvizsgálatra kötelezett társaságoknak kötelező cash flow-kimutatást összeállítani, mely tartalmát és formáját a 26. Szlovén Számviteli Standard szabályozza.

2.3.4.4. Az Egyesült Államok cash flow-kimutatásának standardja

Az Egyesült Államokban a Számviteli Elvek Bizottságának (Accounting Principles Board) 1971-ben megjelent állásfoglalása a pénzügyi helyzet változásai kimutatást a pénzügyi beszámolás általános részévé teszi a mérleg és az eredménykimutatás mellett (APB Opinion No. 19. 1971.). A határozat kimondja, hogy a korábban használt Finanszírozási eszközök áramlása kimutatás (Found Flow Statment) vagy a Finanszírozási eszközök forrásai és felhasználásai kimutatás (Statment of Source and Application of Founds) elnevezések helyett a pénzügyi helyzet változásai kimutatást használják általánosan **(BORDÁNÉ, 1990)**.

Az Egyesült Államokban a Nemzetközi Számviteli Standard Bizottsággal (IASC) megalakulásának évében létrejött a Pénzügyi Számviteli Standard Bizottsága (FASB).

1987 novemberében a bizottság kiadta a 95-ös Pénzügyi Számviteli Standardot, a cash flow kimutatás standardját, amely kötelezően előírja az éves beszámoló részeként cash flow kimutatás készítését minden, 1988. július 15-e után végződő pénzügyi évre, így ez a kimutatás az éves beszámoló negyedik fő része lett a mérleg, az eredménykimutatás és a saját tőke kimutatása mellett.

A US GAAP szerint összeállított cash flow-kimutatás fontosabb jellemzői:

A szabályzat szerint a cash flow, olyan pénzügyi kimutatás, amely a vállalkozásba be- és kiáramló pénzeszközöket mutatja be adott időszak alatt. A pénzeszközök fogalma magába foglalja a vállalkozás tulajdonában lévő készpénzt és készpénz-egyenértékes eszközöket is. Készpénz egyenértékes alatt olyan rövid lejáratú, igen likvid befektetéseket értenek, amelyek időszakosan feleslegesek és azért fekteti be a vállalkozás, hogy kamatbevételt szerezzen. A standard szerint készpénz-egyenértékes minden olyan eszköz, amely megfelel az alábbi kritériumoknak:

- könnyen átváltható egy előre meghatározott pénzösszegre, egy előre megadott időpontban,
- lejárata elég közel van ahhoz, hogy a piaci értékét ne befolyásolja a kamatszint változása.

A standard megköveteli, hogy a vállalkozások előre pontosan rögzítsék azt, hogy mely eszközeiket tekintik készpénz egyenértékesnek, illetve ha ezek tartalma módosul, a módosulás okát és új tartalmát is be kell mutatni.

A cash flow-kimutatás közvetlen és közvetett módszerrel egyaránt készíthető. A forgóeszközök és folyó kötelezettségek állományváltozása a közvetett módszerrel összeállított működési cash flow-ban kap helyet, míg a befektetési és finanszírozási tevékenység cash flow-ja tényleges pénzmozgásokat mutat. A befektetési tevékenység cash flow-ja az immateriális javak, a tárgyi eszközök, a részesedések megvásárlására fordított pénzösszeg és a befektetett eszközök eladásából befolyt pénzbevétel különbözete, ahol az eladás nyeresége vagy vesztesége a működési cash flow-ban jelenik meg. A pénzügyi cash flow a hitel-, a kölcsönfelvétel, a törlesztés és a visszafizetés, valamint a tőkeemelés, a tőkeleszállítás, az osztalékfizetés pénzügyileg is realizált összegének egyenlege, a magyar szabályozással egyezően (TOMPA, 2001).

Az angolszász típusú pénzügyi cash flow meghatározása és néhány jellemző fogalma COOPLAND és munkatársai (1999) szerint a következők szerint foglalható össze.

Az angolszász típusú pénzügyi cash flow kiinduló tételének, a **kamat és adófizetés előtti nyereség (EBIT)** meghatározásához az üzemi eredményértékét növelni kell a goodwill értékcsökkenésének értékével. Az EBIT értékét az EBIT után fizetendő adó és a halasztott adófizetési kötelezettség állományváltozásának figyelembe vételével jutunk el a **korrigált adóval csökkentett nettó működési profit (NOPLAT)** értékéhez.

Az angolszász típusú pénzügyi cash flow felépítését mutatja be a 12. táblázat.

12. táblázat

Angolszász típusú pénzügyi cash flow levezetése

1. EBIT
2. Az EBIT után fizetendő adó
3. Halasztott adókötelezettségek állomány-változása
4. NOPLAT (1-2+3)
5. Amortizáció
6. Bruttó cash flow (4+5)
7. Működő tőke növekménye/csökkenése
8. A befektetett eszközökbe eszközölt tőkekiadások
9. Egyéb eszközök egyéb forrásokkal csökkentett állományának növekménye
10. Bruttó befektetések (7+8+9)
11. A szabad cash flow értéke a goodwill előtt (6-10)
12. Goodwillbe eszközölt új befektetés
13. Szabad cash flow (11-12)
14. A működéshez nem kapcsolódó pénzáramlások
15. Más valutáról történő átszámítás hatása
16. A befektetők rendelkezésére álló cash flow (13±14±15)
1. Adózott kamatbevétel (-)
2. A működéshez nem szükséges piacképes értékpapírok növekménye/csökkenése (+/-)
3. Adózott kamatkiadás (+)
4. Az adósságállomány csökkenése / növekménye (+/-)
5. Osztalékfizetés (+)
6. Részvény visszavásárlás /kibocsátás (+/-)
7. Finanszírozási cash flow összesen

Forrás: Copeland et. al. 1999.

A **szabad cash flow (FCF=Free Cash Flow)** nem más, mint a vállalat tényleges működési cash flow-ja. Levezetése során megjelenik a **bruttó cash flow**, amely a vállalat által termelt összes cash flow-nak felel meg. Meghatározása során kiszűrik azokat az eredményre hatást gyakorló tételeket, melyek pénzmozgással nem hozható kapcsolatba.

A magyar cash flow-ban bruttó cash flow kategória nem szerepel, de az adózás előtti eredményt, az eredményt befolyásoló, de pénzmozgással nem járó tételek módosítják. A kiindulási alap eltérő szemléletmódot tükröz. Amíg a magyar gyakorlat vállalati szintű adózás előtti eredményéből indul ki, addig a szabad cash flow meghatározása alapvetően az üzemi eredményre épül.

2.4. A VÁLLALATI ELEMZÉS FOGALMA, CÉLJA, SZEREPE

A piacgazdaság fejlődésével, a privatizáció eredményeként egyre inkább megerősödik és szélesedik a tulajdonosok és a piaci szereplők azon köre, akik feltétlenül információkkal kell, hogy rendelkezzenek a vállalkozás tevékenységének minősítéséről. A számviteli törvény a beszámoló készítési kötelezettség tartalmának és követelményének szabályozásával megteremti az ehhez szükséges keretet.

A bőséges információforrás értékelésében, a racionális döntések előkészítésében fontos szerepe van az elemzésnek. A vállalkozások vizsgálatának célja nemcsak az elért, hanem az elérhető eredmény megállapítása. Ennek ismeretében számos kérdésben lehet dönteni.

Az elemzés egy lehetséges meghatározás szerint a vállalkozás tevékenységeinek vizsgálatára és értékelésére irányuló emberi tevékenység, valamint a gazdasági döntések megalapozásának az eszköze.

Az elemzés képet ad a vállalkozásról, bemutatja a:

- jelenlegi helyzetet,
- az előző időszakhoz képest bekövetkezett változásokat,
- a gazdálkodás javításának lehetőségeit (**BÍRÓ et al., 1997**).

Célja az információszerzés, a vállalkozás, működési, vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről, azokról a folyamatokról, eredményekről és problémákról, amelyek jellemzik a vállalkozást (**TARNÓCZI és LUC, 1995**).

SZÖRCSEI (1991) az elemzés fogalmát, célját és feladatát az alábbiakban foglalja össze:

A gazdasági elemzés a gazdálkodási jelenségeknek, folyamatoknak mennyiségi és minőségi összetevőik jellemzőik alapján történő vizsgálata.

Célja: feltárni és számszerűleg értékelni azokat a körülményeket, amelyek befolyásolják a vállalkozás gazdálkodását, a vezetés döntéseinek előkészítését, valamint a megtett intézkedések végrehajtását. Az elemzés tehát a céltudatos intézkedések nélkülözhetetlen előkészítő eszköze. Természetesen az elemzéssel minősítjük a vezetői döntések előkészítését, valamint a megtett intézkedések végrehajtását, a fejlesztések hatékonyságát, az eredmény növekedését is. Feladata, pedig elsősorban a hatékonyabb, az eredményesebb gazdálkodás segítése.

BORDÁNÉ szerint a pénzügyi elemzés - a vezetés tervezési folyamatainak egyik legfontosabb összetevőjeként – célja a tömör, minősítésre alkalmas mérőszámok segítségével a külső és belső felhasználókat tájékoztassa. A pénzügyi elemzés alapját időbeli és térbeli összehasonlítások képezik, melyek eredményeként értékes információkhoz juthatunk. Összehasonlítás leglényegesebb pontja a relevancia. Azaz tartalmilag csak az egybevágó adatok összehasonlításának van értelme. Időbeli összehasonlításnál pedig minimum öt időszakra van szükség (**BORDÁNÉ, 1990**).

TARNÓCZI és LUC (1995) szintén kulcsfontosságúnak tartja az adatok összehasonlíthatóságát, amelyet számos tényező, többek között a termék, a tevékenység típusa, a szervezetek mérete, az adatok egyöntetűsége, vagy például a számviteli időszak egyöntetűsége is, nagymértékben befolyásol. Továbbá felhívja a figyelmet arra, hogy a pénzügyi jelentések elemzésekor teljes mértékben vegyük figyelembe azok gyengeségeit. Ezek némelyike az elemzési eszközökben rejlik, de a fontosabbak többsége az adatok tartalmából vagy jellemzőiből keletkezik.

KONDOROSINÉ (2002) az információval szembeni követelményként fogalmazza meg, hogy az aktuális, valóságnak megfelelő, releváns, hasznos és érthető legyen.

Az elemzés elkészítése során figyelembe kell venni, hogy milyen céllal készül az elemzés. A vállalkozás teljesítménye különböző szempontok szerint vizsgálható, nincs egyetlen olyan vizsgálati módszer, ami minden helyzetben egyaránt jól alkalmazható. Vannak azonban általános elvek, amelyeket az elemzés elvégzése során célszerű figyelembe venni, így például a következőket:

- a beszámoló adatai a múltra vonatkoznak,
- a múltbeli adatokat a vállalkozás saját számviteli politikája alapján adja közre,
- az egyes vállalkozások pénzforgalmának és üzletmenetének szezonálisan változó jellege miatt minden beszámolási időszak tartalmát gondosan mérlegelni kell (**REKE, 1997/a**).

A pénzügyi összehasonlításnál sok esetben megfigyelhető, hogy a pénzügyi adatoknak nem az abszolút, hanem a viszonylagos nagysága bír nagyobb jelentőséggel, amelynek legáltalánosabban használt eszköze a viszonyszám-számítás (**KÖVES – PÁRNICZKY, 1974**).

A rendelkezésre álló adatokból számos viszonyszám számolható, amelyből rendszerint csak néhány eredményezi azt az információt, amelyre valóban szükségünk van. Tehát egy-egy viszonyszám hasznosságát kizárólag az elemzés célja határozza meg.

BREALEY-MYERS (1998) megfogalmazása szerint a mutatószámok használata lehetőséget biztosít nagy mennyiségű pénzügyi adat összegzésére, a vállalati teljesítmény összehasonlítására. „A mutatók segítenek abban, hogy jó kérdéseket tegyünk fel, de ezeket nagyon ritkán válaszolják meg”.

A mutatószámok **VIRÁG (2002)** megfogalmazása szerint leginkább arra szolgálnak, hogy kihangsúlyozzák a pénzügyi helyzetben vagy működési teljesítményekben megjelenő változásokat. A pénzügyi arányszámok segítenek megvilágítani a változások mögötti összefüggéseket, de nem oldja meg a problémákat. A mutatószámok elemzésének „ésszerű” célja a jövőt befolyásoló jelenbeli döntések magalapozása.

„A pénzügyi elemzésben a jelenlegi fejlettségi szinten a pénzügyi aránymutatók töltik be a legjelentősebb szerepet.”(**BORDÁNÉ, 1990**).

A pénzügyi jelentésekből elvileg végtelen számú mutató számítható, amelynek csoportosítását és tartalmát tekintve nem beszélhetünk teljes egységességről. A teljesség igénye nélkül a leggyakoribb mutatószám-csoportosítási formákból néhányat kiemelve a következők csoportokat különböztetik meg.

A nemzetközi szakirodalom alapján **BORDÁNÉ (1990)** a mutatószámok fajtáit hét csoportba sorolta:

- Jövedelmezőségi (rentabilitási) ráták
- Tevékenységi ráták az eszközök forgási sebesség mutatói
- Élőmunka ráfordítás ráták
- Tőkével való kereskedés mutatói (tőkeáttétel mutatók)
- Piaci ráták
- Likviditási és adóság ráták
- Kamat- és osztalékfedezettségi mutatók.

A szerző a felsorolt mutatókat a vezetés hatékonyságának és a gazdasági szervezet pénzügyi teljesítőképességének megítélése szempontjából vizsgálja. A vezetés hatékonyságának megítéléséhez a következő mutatókat használja:

- Eszközök megtérülési rátája
- Árbevétel-arányos eredmény
- Eszközök forgási sebessége
- Közöséges részvények egységére jutó nettó eredmény
- Munkabér ráfordítás aránya a nyereséghez
- Munkabér-ráfordítások aránya a hozzáadott értékhez.

A gazdasági szervezetek pénzügyi teljesítőképességének megítélésénél a következő arányszámokkal találkozhatunk:

- Likviditási ráta
- Likviditási gyorsráta
- Dinamikus likviditási ráta
- Működő tőke forgási sebessége
- Idegen tőke aránya a tőkeérdekeltséghez
- Hosszú lejáratú kötelezettségek aránya a tartós forrásokhoz
- Hosszú lejáratú kötelezettségek aránya a forrásokhoz
- Idegen tőke aránya a forrásokhoz
- Kamatfedezettségi mutató
- Osztalékfedezettségi mutató.

VIRÁG (2002) a szakirodalomban leggyakrabban előforduló mutatószám csoportosítási ajánlásokat figyelembe véve a viszonszámokat öt jól elkülöníthető csoportba lehet sorolni:

- Likviditási mutatók
- Forgássebesség mutatók
- Jövedelmezőségi mutatók
- Adósságmutatók
- A piaci értékelés mutatói.

KATITS (2002) a vállalat jövedelmezőségi, pénzügyi és vagyoni helyzetének elemzését a 13. táblázatban megfogalmazottak szerint javasolja.

13. táblázat

Javaslat a vállalat jövedelmezőségi, pénzügyi és vagyoni helyzetének elemzéséhez

Jövedelmezőségi helyzet	Pénzügyi helyzet
• Profitabilitási ráták	• Likviditási ráták
• Profit és cash alapú fedezeti analízis	• Adósság- és hitelképességi ráták
• Működési, fin.-i és kombinált fedezet foka	• Hatékonysági ráták → Vagyoni helyzet
	• Tőkestruktúra hányadosok →
	• Finanszírozási erő
	• Cash flow számítás
	• Fund flow számítás
	• EBIT-EPS analízis

Forrás: Katits, 2002.

A vállalkozások alapvető célja, maximális nyereség realizálása, ugyanis a tulajdonosok ennek érdekében kockáztatják a vállalkozásba bevitt vagyonukat (NÁBRÁDI, 1995). Nyereség realizálása viszont nem az egyetlen cél, rövid távon nélkülözhetetlen a likviditás, hosszabb távon a finanszírozhatóság, valamint a gazdaságosság fenntartása (KONDOROSINÉ, 2002).

A dolgozat elsődleges célja a vizsgálat alá vont mezőgazdasági vállalkozások jövedelmezőségi helyzetének vizsgálata, de a következtetések jobb megalapozása érdekében szükségesnek tartom néhány más csoportba tartozó mutatók számítását és értékelését is. Az általam választott mutatók számítását BARTOS (1997), KATITS (2002), REKE (1997), VIRÁG (2002), és TARNÓCZI és LUC (1995) munkái alapján az 2. mellékletben foglaltam össze.

2.5. A MAGYAR MEZŐGAZDASÁG FONTOSABB PARAMÉTEREI ÉS A VÁLTOZÁSOK JELLEMZŐI A VIZSGÁLT IDŐSZAKBAN

2.5.1. Magyar mezőgazdaság szerepe a nemzetgazdaságban

Hazánkban a mezőgazdaság a nemzetgazdaságon belüli aránya fokozatosan csökkent az elmúlt időszakban. A bruttó hazai termékből (GDP) való részesedés folyamatosan csökken. A KSH számításai szerint 2002-ben ez az érték 3,5 százalék körül alakul, amely megfelel az Európai Unió országaiban tapasztalható 2-5 százalékos értéknek. Fontos azonban megjegyezni, hogy a 3,5 százalékos érték csak a mezőgazdaság alapanyag-termelését tükrözi, ezt növelhetjük az élelmiszeripar teljesítményével, ami együttesen 7,5 százalék. A magyar mezőgazdaság fontosabb makrogazdasági mutatóit tartalmazza a 14. táblázat.

14. táblázat

A magyar mezőgazdaság fontosabb makrogazdasági mutatói

Évek	'90	'91	'92	'93	'94	'95	'96	'97	'98	'99	2000	2001	2002
Megnevezés													
A mezőgazdaság részesedése a GDP-ből (%)	15,3	8,5	7,7	7,1	6,0	5,9	5,8	5,7	5,2	4,9	4,5	3,8	3,5
A mezőgazdaság részesedése a beruházásból (%)	8,6	6,0	2,1	1,9	2,6	3,0	3,5	3,7	3,6	0	2,9	n.a.	n.a.
Mg-i foglalkoztatottak aránya az aktív keresők %-ában	18	16,1	13,8	10,1	9,3	8,9	8,2	7,6	7,3	7,1	6,45	6,2	6,2
Mg-i átlagbérek a nemzetgazdasági bérek átlagában (%)	83	72	68	70	72	75	75	73	70	69	67	n.a.	n.a.

Forrás: KSH.

Az alacsony jövedelmezőség miatt a beruházások száma is csökkenő tendenciát mutat. Ehhez hasonlóan a foglalkoztatottak száma is csökkent egészen 2002-ig.

Az ágazat többek között szerepet játszik a vidéki életforma megőrzésében, a szociális nehézségek leküzdésében. A foglalkoztatottak száma a mezőgazdaságban átlagosan 2002-ben, éves átlagban 241 ezer fő volt. Ez az aktív keresők százalékában az 1990-es év átlagához képest harmadára, 6,2 százalékra csökkent. Ugyanakkor a dolgozók nettó átlagkeresete a nemzetgazdasági ágak között az egyik legalacsonyabb **(FVM, 2003)**. Fontos megjegyezni, hogy ennek ellenére a mezőgazdaságnak a külkereskedelmi mérleghez való hozzájárulása 1991 és 1996 évek átlagában elérte 1,6 milliárd dollárt **(SARUDI és SZABÓ, 1997)**.

2.5.2. A mezőgazdaság helyzete a tulajdonosi és a termelési struktúra átrendeződésének időszakában

Az 1980-as évek közepétől a mezőgazdasági termelés volumenének visszaesése mellett tökehiány, a termelés veszteségessége és az értékesítés bizonytalansága egyaránt megfigyelhető volt. A belföldi keresletet az élelmiszerek fogyasztói árának drasztikus emelkedése visszavetette. Az Európai Közösség agrárpolitikája valamint a keleti piacok nem várt gyors összeomlása drasztikusan korlátozta az értékesítési lehetőségeket **(SZAKÁL, 1992)**.

A magyar mezőgazdaságban az 1980-as évek elejétől folyamatos vagyonvesztés figyelhető meg **(BALOGH és HARZA, 1998/b)**. A termelési kapacitások bővítése előbb csak elmaradt, majd anyagi fedezet hiányában, az 1990-es évtizedben még a szinten tartást célzó beruházások is megszűntek **(TENK, 1999)**. A gazdálkodást a termelőalapok felélése, a korábban nemzetközi mércével is jónak mondható technikai felszereltség, technológiai színvonal gyorsuló eróziója jellemezte **(TÓTH-VARGA, 1995)**. **PFAU (1999)** által közölt számítások szerint a mezőgazdaság korábbi tőkeellátásának biztosításához, a befektetett eszközök esetében ezermilliárd forintra, a forgóeszközöknél 500-600 milliárd forintra lenne szükség az utánpótlás biztosításához. **KÜRTHY és SZŰCS (1994)** kalkulált számításai a korábban elmaradt beruházásokra és fejlesztésekre 1018–1442 milliárd forint összeget irányoznak elő.

A kilencvenes évek végére a beruházások területén az egyéni gazdaságok térnyerése figyelhető meg, ugyanis a gép- és az épület beruházások két harmadát ők végezték **(ALVINCZ és GUBA, 2003)**.

Az 1990-es évek elején kezdődő gazdasági és társadalmi rendszerváltás célja a tulajdonviszonyok gyökeres átalakítása volt, amelynek alapját a magántulajdon visszaállítása adta. A cél a szövetkezeti tulajdon nevesítése és a vagyontárgyak magánkézbe adása volt. Vagyonnevesítés eredményeként a vagyon aktív tagokhoz, nyugdíjasokhoz, vagy többségében mezőgazdasági tevékenységet nem végző „kivülállókhoz” került. Az aktív tagok „élethivatásszerűen” foglalkoztak mezőgazdasági tevékenységgel, így a vagyon hosszú távú hasznosításában, megélhetésük, munkalehetőségük tartós megteremtésében érdekeltek. Ezzel szemben a nyugdíjasok és a „kivülállók” érdekeltsége rövid távú, főként jövedelem kiegészítést jelentő, vagyonarányos osztalékfizetéshez kapcsolódik. Így a jövedelem felhasználás tekintetében éles érdekellentétek alakultak ki. Az átalakulást követően hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy a vagyonhoz kapcsolódó osztalékfizetési várakozás - a mezőgazdasági termelés jövedelmezőségi korlátai, a vagyon leértékelődése, a megtermelt jövedelem, fejlesztésre, munkahelyek megőrzésére fordított források kiemelése után - szinte egyáltalán nem realizálódott. A nyugdíjas tagok egy része kisösszegű nyugdíjának kiegészítése érdekében alacsony áron kényszerült üzletrészt eladni. Egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az üzletrész nem sok jövedelmet termelő vagyon, hanem nyilvántartási érték, amely értékesíthető, örökölhető. 1995 végétől egy FM rendelet értelmében a szövetkezeteknek lehetősége nyílt, hogy üzletrészüket 15%-os áron visszavásárolják. A vagyon visszavásárlásának lehetősége ismét pénzkivonást eredményezett, de ezzel a szövetkezeti tőke koncentráltabbá, a tulajdonosi kör stabilizálódott és a termelés biztonsága is nőtt **(TÓTH, 2000/a)**.

A kárpótlás kedvezőtlen változásaként értékelhető a birtokméret elaprózódása mellett, hogy elszakadt egymástól a földtulajdon, a földhasználat és a termelési eszközök tulajdonjoga **(SZABÓ, 2001)**.

A gazdasági és társadalmi átalakulás következményeként Magyarországon is kialakult a szociális, a megélhetés gondjait enyhítő mezőgazdaság, amelyre korántsem elhanyagolható szerep hárul a társadalmi méretű szociális feszültségek csillapításában **(TÓTH, 1998)**.

A termelési kapacitás területén bekövetkező változások hatásait jól összefoglalja **TÓTH (2000/a)** munkájában: „Hazánkban a gazdasági-társadalmi átalakulás sajátos és igen ellentmondásos vonása volt a termelési kapacitások földtől elkülönített és gazdasági megfontolásokat is nélkülöző tulajdonváltása. Ennek hatására teljesen esetlegesen bomlott meg a gazdálkodás alapját jelentő, szervesen összetartozó erőforrás-

kombináció, amelynek más gazdálkodási formát szolgáló kialakítását a kapacitások elhasználódottsága, a termelési méretek változása is nehezítette. Az átalakulás után több évvel még mindig helytálló, hogy a tulajdonviszonyok megváltozása a gazdaságok jelentős részénél a technikai, technológiai minimumhoz közel eső helyzetet idézett elő, de nem alakultak ki a magángazdálkodás feltételei sem. Az átalakulás utáni években a mezőgazdaság valamennyi szereplőjét sújtó tökehiány miatt számottevő és a jövőt illetően biztató előrelépés ezen a téren nem történt.”

A tulajdonviszonyok gyökeres átalakítása mellett hátrányos helyzetet fokozta a támogatások megszűnése. Ennek eredményeként fokozódott a térségek közötti differenciáltság, melynek nyomán nőttek a régió belüli különbségek, ami egyre erőteljesebben tükröződött a mezőgazdaság működőképességében és a népesség életviszonyaiban. Az elmaradott régiókban a szervezeti és a tulajdonviszonyok átalakításától hiábavaló a megoldást várni, hiszen a gondok forrása is másutt van **(TÓTH – VARGA, 1995)**.

Az 1989-1993 közötti periódusban bekövetkező folyamatok közvetlenül a mezőgazdasági anyag- (műtrágya-, növényvédőszer-) és energiafelhasználás, közvetve pedig a növénytermesztés és az állattenyésztés eredményeinek csökkenését (tenyészállatok nagy részének kivágását), valamint környezetvédelmi szempontból a terhelés lényeges mérséklését eredményezték. A mezőgazdasági kemikáliák felhasználásának jelentős mértékű visszaesése a környezet terhelése szempontjából egyértelműen előnyös, de hosszú távon semmiképpen nem fenntartható folyamat. A növényvédő szerekkel és az állatgyógyszerekkel történő ésszerűtlen takarékoskodás a növényvédelem, az állat- és a humánegészségügy területén járványveszélyt és export problémákat okozhat. Az elégtelen műtrágya-felhasználás, pedig legfontosabb nemzeti vagyonunk, a mezőgazdasági termőföld racionális hasznosítását akadályozza **(SZABÓ, 1997)**.

A tulajdonviszonyok változása **SZŰCS és UDOVECZ (1998)** szerint összességében a termelési alapok feléléséhez, a jövedelem drasztikus visszaeséséhez, általános elbizonytalanodáshoz, csőd közeli állapot kialakuláshoz vagy végső soron a gazdaságok felszámolásához vezetett.

A helyzet súlyosságát jelzi, hogy megtermelt jövedelem 1/5-e maradt a termelőknél. A legjelentősebb részt a kamatterhek (39%), az adók, illetékek (25%) és a földbérlet (16%) jelentette. Az elvonások az önfinanszírozó képességet nagymértékben

csökkentik, vagyis tovább növelik a külső forrás iránti igényt, mind a folyó, mind a fejlesztési finanszírozásban (KÜRTHY és SZŰCS, 1997).

2.5.3. Földtulajdon és földhasználat

Magyarország nemzetközi összehasonlításban is kedvező természeti és ökológiai adottságai következtében területének 86,4 százaléka termőterület, amely a nemzeti vagyon integráns részét, becslések szerint 15-25 százalékát képviseli (LAKATOS, 1996). A földterület művelési ágak szerinti megoszlást mutatja be a 15. táblázat.

15. táblázat

A földterület művelési ág szerinti megoszlása 1998-2002 között

Me: ezer ha

Művelési ágak	1998	1999	2000	2001	2002
Szántó	4 710	4 708	4 500	4 516	4 516
Kert	109	108	102	98	98
Gyümölcsös	96	96	95	97	97
Szőlő	130	127	106	93*	93
Gyep	1 148	1 147	1 051	1 061	1 063
Mezőgazdasági terület	6 193	6 186	5 854	5 865	5 867
Erdő	1 769	1 775	1 760	1 772	1 772
Nádas	41	41	60	61	60
Halastó	33	33	32	32	33
Termőterület	8 036	8 035	7 706	7 730	7 732
Művelés alól kivett terület	1 267	1 268	1 597	1 573	1 571
Földterület összesen	9 303	9 303	9 303	9 303	9 303
megoszlás (%)					
Szántó	50,6	50,6	48,4	48,5	48,5
Kert	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1
Gyümölcsös	1	1	1	1	1
Szőlő	1,4	1,4	1,1	1	1
Gyep	12,3	12,3	11,3	11,4	18,1
Mezőgazdasági terület	66,6	66,5	62,9	63	63,1
Erdő	19	19,1	19	19	19
Nádas	0,4	0,4	0,6	0,7	0,6
Halastó	0,4	0,4	0,3	0,3	0,4
Termőterület	86,4	86,4	82,8	83	83,1
Művelés alól kivett terület	13,6	13,6	17,2	17	16,9
Földterület összesen	100	100	100	100	100

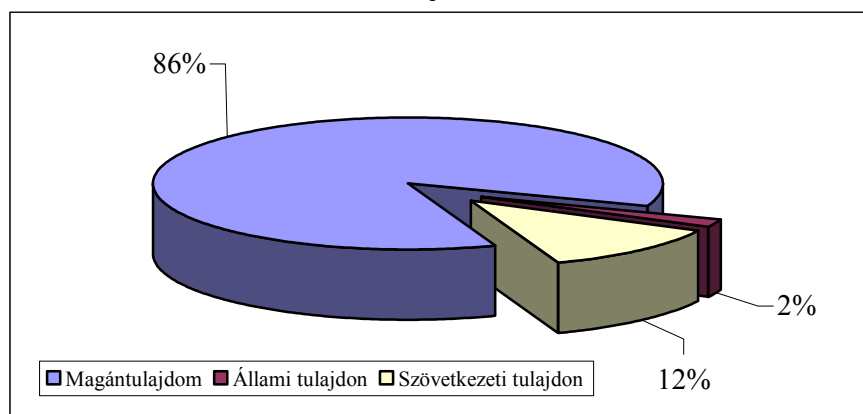
Forrás: KSH, 2002.

A termőterület legnagyobb részét, 48,54 százalékát szántóterület alkotja, amely minőségét és nagyságát tekintve az európai térségben egyaránt kedvezőnek tekinthető (LÁNG, 1995).

A privatizációt megelőző időszakban a birtokszerkezetet kettősség jellemezte. Egyrésztől kis számú, nagyméretű és korszerű nagyüzemi gazdaság, másrésztől nagyszámú, csekély gazdasági súlyú kisk gazdaság különböztethető meg. A nagy- és kisüzem között meghatározó jelentőségű munkamegosztás alakult ki (VARGA, 1993). KOZMA (1993) rámutat, hogy ez az együttműködés mindkét fél számára a hatékony gazdálkodás kialakítása és fenntartása érdekében egyaránt előnyös volt.

A rendszerváltás eredményeként a termőföld legnagyobb része, mintegy 86-88%-a magántulajdonba került, 10-12%-át az államtól gazdasági társaságok (tartósan állami tulajdonú szervezetek, természetvédelmi területek, nemzeti parkok, stb.) bérlik és 2% körül alakul az átalakult szövetkezetek tulajdonát képező földterület (AKII, 2002). A földtulajdon szerkezetét szemlélteti a 2. ábra.

2. ábra: A földtulajdon szerkezete, 2000

Forrás: AKII.

A földprivatizáció eredményeként rendkívül elaprózódott föld-tulajdoni szerkezet alakult ki. Mint a 2.5.2. fejezetben utaltam rá a rendszerváltás eredményeként a termőföld egy része nem a földet megművelő tulajdonába került, tehát a tulajdonos és a föld használója nem feltétlenül ugyanaz. 1990-től napjainkig a földhasználat nagymértékben átalakult. Nagyságának és tendenciájának változását gazdasági formák szerinti bontásban - a jobb nyomon követhetőség érdekében - 16. táblázatban és a 3. ábrán is feltüntettem.

Az ország földterületeinek gazdálkodási formák szerinti használata

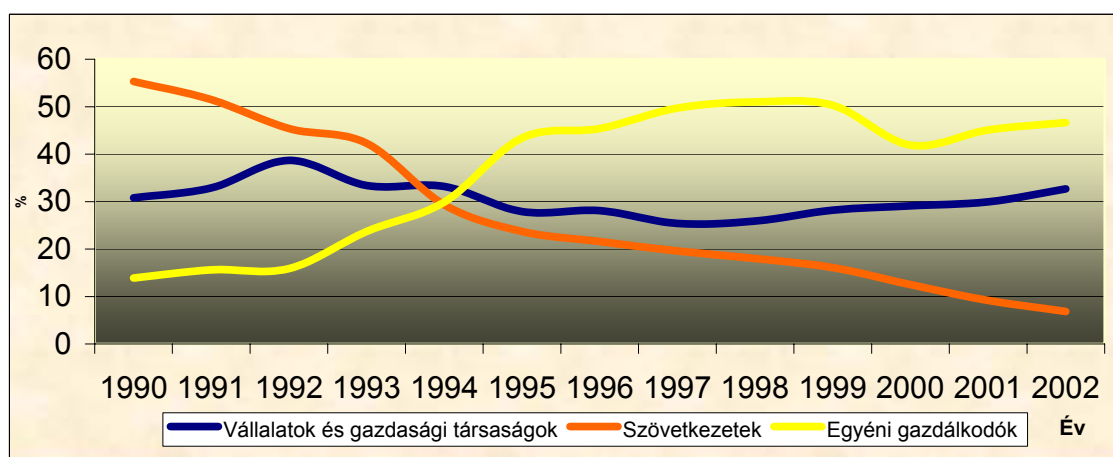
(ezer ha)

Gazdálkodási forma	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Vállalatok és gazdasági társaságok	30,8	32,9	38,7	33,4	33,2	27,9	28,1	25,4	25,9	28,2	29,1	29,9	32,7
Szövetkezetek	55,3	51,5	45,4	42,3	29,3	23,7	21,6	19,6	18	16,1	12,5	9,2	6,9
Egyéni gazdálkodók	13,9	15,6	15,9	23,7	29,9	43,4	45,4	49,7	51	50,3	41,9	45,1	46,6
Egyéb	n.a.	n.a.	n.a.	0,6	7,6	5	5,2	5,3	5,1	5,4	16,5	15,8	13,8

Forrás KSH, FVM, 2002.

2002-ben megközelítőleg 50 százalék az egyéni gazdaságok és 30 százalék a gazdasági társaságok részesedése. Ennél a két vállalkozási formánál az előző évhez képest lényeges változás nem következett be. Szembetűnő ugyanakkor a szövetkezetek által használt földterület nagyságának további csökkenése.

3. ábra: Az ország földterületének megoszlása gazdasági formák szerint 1990 és 2002 között

Forrás: KSH, FVM, 2002.

1990-ben a termőföld túlnyomó részét (80-85 százalék) mezőgazdasági nagyüzemek ezen belül is 60-70 százalékban a szövetkezetek művelték. Egyéni gazdaságok mindössze a terület 10-12 százalékát hasznosították. A szövetkezetek által művelt terület nagysága, a szövetkezetek vagyonnevesítésével drasztikusan lecsökkent és magántulajdonba került. A gazdasági szervezetek 1998-ban a földterület 44 százalékát használták, 2002-re ez az arány 40 százalék alá esett. A szövetkezetek

esetében ez az érték drasztikusan 18 százalékról 7 százalékra csökkent. Ez átlagosan évenként 207 ezer hektár csökkenést jelentet (FVM, 2003).

Nemzetközi tendencia a földtulajdon és a földhasználat egyre jelentősebb mértékű elszakadása. Ennek oka valószínűleg a föld, mint termelési tényező, gazdasági erőforrás kettős hasznosítási lehetőségének elkülönülése. A fejlett országokban egyre inkább megfigyelhető a föld, bérleti rendszerben való hasznosítása. Ennek következtében a farmok számának csökkenése és a birtokméret növekedése figyelhető meg (MOLNÁR, 1999).

2.5.4. Mezőgazdasági vállalatok szerkezete

A gazdasági és társadalmi változások következtében gyökeresen átalakult a mezőgazdasági üzemstruktúra. A mezőgazdasági termelésben részt vevő szervezeti formákat az alábbi rendszerben mutatja be a 4. ábra (AKII, 1997).

4. ábra: A mezőgazdaság üzemi struktúrája

Mezőgazdasági termelés	Nem üzemszerű, ház körüli termelés, kedvtelésből űzött mezőgazdaság			Ebből: megélhetési célú, kiegészítő jövedelem szerzéséért folytatott, ”Szociális mezőgazdaság”
	Magántermelők	Egyéni gazdaságok	Részmunkaidős és mellékfoglalkozású kisegítő gazdaságok	
			Főfoglalkozású családi gazdaságok	
			Mezőgazdasági magánvállalkozások	
	Mezőgazdasági vállalatok (Jogi személyiségű vállalkozások)	Társas vállalkozások	Betéti társaságok, nem jogi személyiségű társas vállalkozások	
			Mezőgazdasági szövetkezetek	
			Korlátolt felelősségű társaságok	
			Részvénytársaságok	
		Közhasznú társaságok, alapítványok, kísérleti és tangazdaságok		

Forrás: AKII, 1998.

MAGDA (1999) a mezőgazdaság birtok- és tőkeviszonyait értékelve megkülönböztet:

- nemzetközileg is versenyképessé tehető és hatékony technológiával felszerelhető kereskedelmi, árutermelő gazdaságot,

- munkaigényes, illetve speciális (szakosított) termelést folytató családi közép gazdaságot, valamint
- többségében szociális, kistermelést szolgáló kis gazdaságot.

A mezőgazdaság szervezeti struktúrájában **KARALYOS (2001)** három vállalati formát: a nagyüzemeket, a középüzemeket és a kistermelőket különbözteti meg. **KOVÁCS (2001)** üzemszerkezet szempontjából:

- nagy gazdaságok (rt., kft., szövetkezet),
- családi gazdaságok (kft., bt., őstermelő, egyéni vállalkozó),
- megélhetést segítő családi gazdaságok (ház körüli és hobby gazdaságok) és
- szociális gazdaságok négyes tagolását javasolja.

A birtokstruktúra és az üzemi méret a versenyképesség, a mezőgazdasági termelés alapja. Az új üzemi struktúrát **SZŰCS – FARKASNÉ – MOLNÁR (2003)** három részre: gazdasági társaságokra, főfoglalkozású családi gazdaságokra és nagyméretű egyéni gazdaságokra osztja. A gazdasági társaságok közül a korlátolt felelősségű társaságok jelentőségét emelik ki.

Az Európai Unió tagországaiban a mezőgazdasági termelés elsősorban a családi gazdaságokra épül, amelyeknek koncentrációs folyamat eredményeként számuk csökken, méretük nő (**EUROSTAT, 1997**). Az 1999-es mezőgazdasági összeírás adatai szerint 217.600 mezőgazdasági üzem volt, ami 9 %-kal kevesebb, mint az előző felméréskor (**BMLFUW, 2002.**).

2.5.5. Jövedelemhiányt kiváltó főbb okok

A vállalkozásnál realizált jövedelem nagyságát számos külső- és belső tényező befolyásolja. A mezőgazdaságban az elmúlt évtizedben többek között termelési, piaci, pénzügyi és szabályozási tényezők együttes hatásaként jövedelemhiány alakult ki. Ez hosszabb távon látványosan rontja versenyképességünket és piacra jutási esélyeinket (**UDOVECZ, 1999**). A jövedelemhiányt kiváltó főbb okokat az **UDOVECZ G. (2000)** által szerkesztett, AKII tanulmány a következőkben összegzi.

- A termelés volumene az 1989. évi bázishoz képest 30 százalékkal visszaesett. A termelés mélypontja az 1993-as év volt, de érdemi és stabil növekedés azóta sem tapasztalható.
- Az értékesítés területén a gyenge alkalmazkodó képesség és a választék korlátai, illetve szervezeti problémák eredményeként a piac beszűkült. A belső piac zsugorodása, a fogyasztás visszaesése társult az exportlehetőségek szűkülésével.

Az export fontosságát szemlélteti élelmiszergazdaság bruttó termelési értékéből való 11-21 százalékos részesedése, amely csökkenő tendenciát mutat. A világgazdasági recesszió Oroszország pénzügyi válságával közvetlenül is éreztette hatását. A pénzügyi válság nyomán jelentkező fizetéseképtelenség ellenére, az export szintjének fenntartásához szükséges eszközök (hitel, állami garancia, állami finanszírozás stb.), hiányában kiszorultunk a FÁK országainak meghatározó nagyságú piacáról. Azokban az országokban, ahol a válság nem éreztette hatását (elsősorban Nyugat-Európa), tartós túlkínálat korlátozta lehetőségeinket.

- A közgazdasági feltételek: árak, támogatások és elvonások, amelyek nem alakultak kedvezően szintén hatással vannak a jövedelem alakulására.
 - A mezőgazdasági termékek árának erős ingadozásának kialakulásában szerepet játszott az 1980-as évek második felétől az infláció felgyorsulása, az értékesítési árak eltérő változása, megszűnt a korábbi kiszámíthatóság, a termékértékesítés biztonsága, a termékjövedelem relatív stabilitása (**AKII, 2002**). Határozott közeledés figyelhető meg a termékek EU-beli és a magyar árak között.
 - Az agrártermékek előállítási költségeinek szerkezete módosult. A ráfordítás elemek döntő része változatlan maradt, más költségtelek markánsabban jelentek meg, valamint új költségelemek (pl.: földbérleti díj) megjelenése is megfigyelhető.

Az agrárrolló drasztikus nyílása, melynek fontosságát **SZABÓ et al (1989)** szintén hangsúlyozta, jelentős jövedelem-kivonást eredményezett. Ennek összege az **AKII (2002)** számításai szerint az elmúlt 11-12 évben 1989-es változatlan árakon számítva megközelítette az 500 millió forintot.

A kedvezőtlen tendencia főleg 1991-91, illetve 1996-97., valamint kisebb mértékben 1998-99. években szembetűnő.

Az ipari és a mezőgazdasági termékek árindexének és az agrárrolló alakulását mutatja be a 17. táblázat.

Az árindex és az agrárrolló alakulása 1990 és 2001 között

1989 = 100 %

Év	Iparcikk árindexe	Mezőgazdasági árindex	Agrárrolló
1990	145,5	138,5	113,3
1991	192,9	127,3	151,5
1992	208,4	198,3	150,7
1993	249,9	163,8	152,6
1994	295,2	204,7	144,3
1995	365,0	260,2	140,4
1996	511,7	334,1	153,3
1997	588,9	378,8	155,6
1998	619,7	393,6	157,5
1999	650,7	397,1	163,9
2000	721,6	486,4	148,3
2001	830,6	510,3	162,7

Forrás: AKII, 2002.

- Az agrártámogatások nem ellensúlyozták a kieső jövedelmet.
- Korszerűtlen eszközállomány, amely szintén hátrányos érintette a mezőgazdaság versenyképességét. Az agrárágazat jövedelemtermelő képességét nagymértékben befolyásolja, hogy az ágazat milyen mértékben képes beruházni. Sajnos a beruházások mértéke 2001-ben sem érte el az 1989. évi beruházás felét (**BORSZÉKI, 2003**).
- Romlott a természetes és gazdasági hatékonyság. Itt elsősorban a mezőgazdaság szereplőitől függő, szakmai színvonalon levezethető változások következményei meghatározóak. E tényezők kényszerhelyzetben, nem megfelelő szakmai ismeretek miatt rontották a rendelkezésre álló erőforrások hasznosítását.
- Tartós bizonytalanság a birtokpolitikában a befektetőket is tartózkodásra készítette. A kívülről kezdeményezett átalakulás nem vont be tőkét a termelésbe és a tulajdon elaprózódása miatt nem alakultak ki működőképes egységek. Hiányzik egy nagyobb és közvetlenebb érdekeltséget garantáló magántulajdoni rendszer.

A vagyonvesztés kialakulásában **BALOGH és HARZA (1998/a)** meghatározása értelmében az előbbieken túl szerepe volt a saját források hitelekkel történő pótlásának, ami a magas kamatterheken keresztül drágította a termelést. A fedezet csökkenésével megnehezül a hitelfelvétel, nincs megfelelő forrás a fejlesztésre.

2.5.6. A mezőgazdasági társas vállalkozások jövedelmezősége

Általánosságban elmondható, hogy a tulajdonosok tőkebefektetéseik után legalább annyi hozadékot várnak el, mint amennyit az adott időszakban más biztonságos tartós tőkebefektetéssel elérhetnek. Viszont egy-egy gazdasági tevékenység folytatását nem csak a jövedelmezőségi elvárások határozzák meg, hanem olyan tényezők, mint értékrend, életkor, családi körülmények, más területen elérhető jövedelem. Ha ezek a körülmények nem szólnak a mezőgazdasági tevékenység feladása mellett, és a gazdálkodó családjával együtt hajlandó alacsony fogyasztási szintre berendezkedni, akkor a gazdaság nagyon csekély jövedelmezőségi szint mellett is képes, hosszabb távon is fennmaradni.

SZÜCS és CSENDES (2002) véleménye szerint a termelőkre jellemző, hogy az elfogadható munkabér nem térül meg a mezőgazdasági árakban, mégis, mivel nincs más lehetősége kényszerből termel, valamint a termelők közötti összefogás megszűnt.

MÉSZÁROS (2001) megállapításai szerint a jövedelmezőség rendkívül differenciált többek között a szervezeti formák, termelési irányok, üzemméret, földminőség, valamint a management szerint.

TÓTH (2000/b) az átalakuló mezőgazdasági szövetkezetek 1989 és 1998 közötti időszakát vizsgálva tartós és alacsony jövedelmezőségi helyzet jellemzőit tapasztalta. Az eszközarányos jövedelmezőség értéke a mezőgazdaságban 2,9 százalék, a nemzetgazdaságban 5,7 százalék volt.

Az **APEH (2000)** tájékoztatása alapján a társas vállalkozások jövedelmezőségi mutatóit a 18. táblázat foglalja össze.

18. táblázat

A társas vállalkozások jövedelmezősége a 2000. évi beszámolók adatai alapján

Megnevezés	Árbevétel- arányos jövedelem	Sajáttőke-arányos jövedelem	Eszközarányos jövedelem
Nemzetgazdasági vállalatok	4,26	11,00	3,90
Csak mezőgazdasági vállalatok	1,17	2,80	1,59

Forrás: APEH, 2000.

Az **AKII (2002)** elemzése alapján 1997-2000 között az árbevétel arányos és saját tőke arányos jövedelmezőség romlott, az eszközarányos jövedelmezőség az 1997-es érték ötödére esett vissza.

A táblázat adataiból megállapítható, hogy a mezőgazdasági társaságok jövedelmezőségi mutatói messze elmaradnak a más ágazatok hasonló mutatóitól.

TAKÁCS (2002) a mezőgazdasági szervezetek árbevétel-arányos jövedelmezőségét elemezte gazdálkodási formák szerint, amelyet 19. táblázat foglal össze.

19. táblázat

Árbevétel-arányos jövedelmezőség a gazdálkodási formák alapján

Me: %

Megnevezés	Östermelő	Egyéni vállalkozó	Betéti társaság	Korlátolt felelősségű társaság	Szövetkezet
Árbevétel arányos jövedelem	5,75	9,38	12,18	4,81	-1,86

Forrás: Takács, 2002.

Az egyes társasági formák árbevétel arányos jövedelmezősége széles határok között változik. A mezőgazdasági társas vállalkozások jövedelmi helyzetét 1997 és 2001 között **VARGÁNÉ (2001)** vizsgálatai alapján nagy szélsőségek jellemezték. A kettős könyvvitelt vezető gazdasági szervezetek adózás utáni eredménye megállapításai alapján fokozatosan romlott. Ez követhető nyomon a 20. táblázatban.

20. táblázat

A mezőgazdaságban tevékenykedő gazdálkodószervezetek összesített eredménye

Me: milliárd Ft

Megnevezés	1997	1998	1999	2000	2001
Adózás utáni eredmény	17,9	17,5	- 11,6	2,6	31,0

Forrás: Vargáné, 2002.

BORSZÉKI (2003) számításai alapján a tőkejövedelmezőség 1990 után 2001-ben alakult úgy, - más nemzetgazdasági ágakhoz hasonlóan - hogy a saját tőke jövedelmezősége meghaladta az összes tőke jövedelmezőségét. Mezőgazdasági szervezetek pénzügyi és jövedelmi helyzetének változását illusztrálja a 21. táblázat.

21. táblázat

A mezőgazdasági szervezetek pénzügyi és jövedelmezőségi helyzetét jellemző mutatók

Me: %

Megnevezés	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Likviditás	1,70	1,70	1,90	2,00	1,80	1,86	1,79	1,67	1,60	1,47
Árbevétel arányos jöv. (Üe . %-ban)	-6,60	1,70	5,20	7,60	6,60	5,90	5,90	2,40	3,93	3,93
Tőkejövedelmezőség										
• Saját tőke	-10,3	-3,30	0,80	5,30	5,10	3,83	4,04	-1,75	1,02	6,12
• Összes tőke	-2,70	1,50	4,30	7,70	10,7	7,00	6,60	3,10	3,57	5,97

Forrás: Borszéki, 2003.

UDOVECZ (2003) eredményei alapján a magyar mezőgazdaságban jövedelmezőség tekintetében elmarad a nemzetgazdaság más ágaihoz képest. A feldolgozóiparban a tőkearányos jövedelmezőség a 90-es évek második felében 10-20

százalék között mozgott. Ezzel szemben a mezőgazdaság hasonló mutatója néha negatív sávba süllyedt, általában 5-6 százalékos intervallumban mozgott. Az 1 ha mezőgazdasági területre jutó magyar üzemi bruttó jövedelem az EU átlagnak az egyharmadát sem éri el.

A mezőgazdasági vállalkozások jövedelmezőségét megvizsgálva láthatjuk, hogy a társas vállalkozás jövedelmezősége elmarad az egyéni gazdaságok jövedelmezőségi szintjétől, de az eredményt torzítja, hogy az egyéni vállalkozások jövedelme magában hordozza a személyes munkavégzés során el nem számolt bérköltséget (KVANCZ, 2003).

Családi vállalkozásnál – DARABOS (2002) megfigyelése szerint – igen elterjedt, hogy a költségeiket ráterhelik egyéni vállalkozásukra, bevételeiket pedig kimentik őstermelőként így mentesülve az adófizetési kötelezettség alól.

A különbségek kialakulásában számos tényezőn túl fontos szerepe van annak, hogy a nagy-, és a kisüzemek adózása, egyes törvényi rendelkezések alapján lényegesen eltér egymástól (KOZMA, 2002).

Az FVM (2003) elemzése alapján a mezőgazdasági tevékenységet végző vállalkozások bevétele az előző évhez képest kormányzati intézkedések következtében növekedett. Az adózás előtti eredmény és 100 Ft ráfordításra jutó adózás előtti eredmény alakulását mutatja be a 22. táblázat a mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban.

22. táblázat

Az adózás előtti eredmény és 100 Ft ráfordításra jutó adózás előtti eredmény alakulása a mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban 2001 és 2002 között

Megnevezés	Adózás előtti eredmény		Adózás előtti eredmény támogatás nélkül	
	2001	2002	2001	2002
	milliárd Ft			
Mezőgazdaság	38,4	47,2	3,8	-26,9
Élelmiszeripar	82,4	114,9	61,4	79,3
	100 Ft ráfordításra jutó eredmény, Ft			
Mezőgazdaság	3,4	4,0	0,3	-2,3
Élelmiszeripar	3,5	4,6	2,6	3,2

Forrás: FVM.

Az AKII (2004) elemzése szerint a mezőgazdasági termelésben realizált jövedelem 2002-es év adataihoz viszonyítva több mint 40%-kal lesz magasabb 2004-ben. Ennek megoszlása főágazatonként eltérő képet takar: amíg a növénytermesztés területén közel 120%-kal nő, az állattenyésztés é 20%-kal csökken. A 240 milliárd forintot közelítő jövedelemtömeg mintegy 70%-a közvetlen szubvenció.

A mezőgazdaság számára nyújtott támogatások meghatározó jelentőségűek hazánkban. **MÉSZÁROS és SPITÁSZKY (2002)** szerint a magyar mezőgazdaság 1995 óta fokozottan támogatásra szorul. Az agrártámogatások nagysága és összetétele 1994-től kezdődően átalakult, előtérbe kerültek a beruházások és a mezőgazdasági termelés költségeit csökkentő folyósítások.

Az agrártámogatások a mezőgazdaság és a nemzetgazdaság egyéb területei között fennálló ár-jövedelem diszparitásokat igyekeznek enyhíteni. **ANTAL és munkatársai (2004)** szerint „öt év átlagában az árarány-veszteség lefedésében a folyósított mező- és erdőgazdálkodást, élelmiszer-feldolgozást és termékeinek forgalmazását segítő költségvetési támogatás háromötödét, ezen belül csak a vállalkozások folyó támogatását tekintve pedig annak 84 százalékát emésztette fel”.

PFAU (1998) megállapítja, hogy a mezőgazdasági tevékenységbe támogatással történő beavatkozás a világ minden országában elterjedt. A támogatások a társadalom igényeivel összhangban többek között a termelés jövőbeni fejlesztését szolgálják, valamint gátolják a nem kívánatos helyzet kialakulását.

Ismert tény, hogy a mezőgazdaságban elérhető jövedelem meglehetősen alacsony. Az egész ágazatra jellemző, hogy a tőkeellátottságot javítani szükséges és ebben az állami segítség nem nélkülözhető (**KOVÁCS, 2004**).

A mezőgazdasági termelők részére nyújtott támogatások megítélése megosztja a hazai szerzőket. **DORGAI et al., (1998)** szerint minden kistermeléssel foglalkozót, függetlenül az önellátás vagy árutermelés céljától, de nem annak volumenétől, az agrártámogatás meg kell illesse.

A támogatások egy részénél **TAKÁCS és TAKÁCSNÉ (1999)** szerint erősen keverednek szociális és gazdasági célok. A gazdasági ésszerűség okán határozottan el kell választani a gazdasági célokat szolgáló és a szociális, a vidéki élet fejlesztését, a környezetmegőrzés céljait segítő támogatásokat, juttatásokat. Meghatározásuk szerint kifejezetten káros a támogatások hatékonyság javítására képtelen gazdasági szervezetek életbenntartására felhasználni.

A támogatásokkal kapcsolatban **NAGY T. (1999)** megfogalmazza, hogy a jövedelempótló támogatások szociális jellegűek, nem segítik a versenyképességet, valamint konzerválják a kedvezőtlen birtokstruktúrát, tehát hatékonyságuk megkérdőjelezhető.

BÁCS és KVANCZ (2002) szerint elengedhetetlen, hogy a százmilliárdos értékhatárt átlépő támogatások felhasználása és nyilvántartása szakszerűen történjen.

Az EU csatlakozás után **KOVÁCS és UDOVECZ (2003)** szerint csökken az árak hullámzása, változik a támogatási rendszer és élesedik a verseny. A versenyképesség javításához hatékonyság-növelő és piacra jutási beruházásokra, ütőképes termelőszervezetekre és összefogásra van szükség. Halaszthatatlannak tartják a struktúraváltást, melynek eredményeként a legkevesbé hatékony gazdaságoknak fel kell hagyniuk tevékenységükkel és piacukat, termelési tényezőiket át kell engedniük a náluk eredményesebbeknek. Az áráktól remélt jövedelem, egyrészt az Európai Unió és Magyarország mezőgazdasági termelői árai közötti jelentős közeledés (**ORBÁNNÉ NAGY M. (2002)**), másrészt a többletköltségek növekménye miatt, csak egy-egy terméknel (zöldség, gyümölcs, kukorica, cukorrépa) remélhető.

BORSZÉKI (2003) megfogalmazása értelmében a termelők közvetlen támogatásának növelése és továbbiakban nemzeti támogatásban rejlő lehetőségek jobb kihasználása hozzájárul a hatékonyabb mezőgazdasági termelés szilárd feltételeinek kialakításához. Jelenleg a gazdálkodók nem képesek belső forrásból a szükséges szintű felhatalmazásra, de a folyó működés is jelentős külső forrásokat feltételez. Ehhez a támogatásokat **KOVÁCS és UDOVECZ (2003)** megállapításával összhangban, a tartósan életképes gazdaságokra célszerű összpontosítani. A saját források kellő mennyiségének hiányában a szükséges feltételeket a támogatásokkal, és a támogatásokkal kombinált hitelezési lehetőségekkel kell pótolni.

A magyar agrárágazatban a támogatások szerepének hangsúlyozása mellett a világ mezőgazdaságában két tartós folyamat figyelhető meg. Egyrészt a mezőgazdasági piacok liberalizációja, azaz a piacszavaró támogatások leépítése, másrészt a környezetvédelmi szempontok előtérbe kerülése figyelhető meg. A liberalizáció előrehaladása az agrártámogatások szerkezeti változása révén segíti a környezetvédelmi szempontok egyre fokozódó mértékű érvényre jutását (**SZABÓ, 2003**).

Ezen folyamatokkal párhuzamosan egyre nagyobb jelentőségű, hogy a mezőgazdaság elsődleges funkciója - élelmiszertermelés, ipari nyersanyagok előállítása – mellett hozzájárul a tájvédelemhez, a környezetvédelemhez, a megújítható természeti erőforrások előállításához, valamint a vidék társadalmi-gazdasági életképességének fenntartásához. Ezt nevezzük nem termékjellegű kibocsátásnak (non-commodity output). Mindez természetesen az agrártermelés és a multilaterális kereskedelmi rendszer elsődleges szerepének fennmaradása mellett. A mezőgazdasági támogatások és a kereskedelmi korlátok csökkenése az erőforrások hatékonyabb felhasználását eredményezi nemzetgazdasági szinten (**POPP J. 2003**).

A támogatásokon túl az alultőkésített vállalkozások számára is megoldást jelenthet a az árufedezettel biztosított mezőgazdasági hitelezést megvalósító közraktárak szerepének növekedése (**BÁCS és KOZÁR, 2002**).

2.5.7. A mezőgazdasági vállalkozások finanszírozási problémái

Az 1990-es években bekövetkezett tulajdonosi szerkezet átalakulása következtében a kisebb számú megmaradt és a nagyszámú újonnan létrejött vállalkozásoknál egyaránt nagy problémát jelentett a működés és a fejlesztés finanszírozása. A mezőgazdasági vállalkozások életképességének javítása érdekében - az alábbi megállapításokkal egyetértve - a következőket emelném ki.

TAKÁCS és TAKÁCSNÉ (1999) értékelése szerint a kis- és közepes vállalkozások jellemző finanszírozási problémáik a következők:

- a vállalkozásba vitt illetve a működés során oda akkumulált tőke alacsony szintű, nagy része immobil, a rendelkezésre álló likvid erőforrások aránya csekély,
- a gazdálkodók jövedelem-kivonási igénye gyakran meghaladja a vállalkozás valós jövedelemtermelő képességét, nem történik tőkefelhalmozás,
- a gazdálkodók által folytatott mezőgazdasági tevékenység alacsony jövedelemtermelő képességű, alacsony hatékonyságú,
- nagy volumenben előállított termékek esetében általában hosszú a tőke visszatérülési ciklusideje,
- nagy a hozambizonytalanság, magas a termelési kockázati szint,
- a vállalkozások működéséhez szükséges külső források biztosítása, a vállalkozás hitelképességének és teherbíró képességének hiánya miatt problémás, támogatásfüggőség,
- hiányzik a stabil, kiszámítható gazdasági feltételrendszer,
- az agrárrolló tartósan nyílik,
- a gazdálkodók közötti kooperációs hajlam hiányzik, vagy nagyon alacsony szintű.

Mezőgazdasági vállalkozások tőkeszegénységét erősíti meg **KOVÁCS (1998)** vállalkozások tőkeellátottságával kapcsolatos vizsgálata, melynek során megállapította, hogy a vállalkozások több mint 60 százaléka nem rendelkezik a működés biztosításához szükséges elegendő tőkével.

VIDDÁK és mtsai (1996) 54 magángazdaságra kiterjedő felmérést végeztek a dél-alföldi régióban. Megállapították, hogy az előállított termékek értékesítése a gazdák több mint felénél problémát jelentett, és a gazdálkodás jövedelmezőségét rontották az alacsony felvásárlási árak.

Az 1990-es évtől a mezőgazdaság szerepének folyamatos csökkenése figyelhető meg. A GDP-ből a mezőgazdaság ma már csak 4%-kal részesedik és a foglalkoztatottak 6%-ának ad munkát. A nehézségek ellenére az ágazat kivitele 2001-ben pozitív szaldót mutatott és értéke megközelítette a 2,5 milliárd dollárt. Az agrárágazatból – a gyenge jövedelmezőség miatt – nagyarányú tőkekivonás történt. Megfigyelhető, hogy szétvált a földtulajdon és a földhasználat, valamint fokozódott az ágazat eladósodása. Magyarország 2004-ben csatlakozott az Európai Unióhoz. Ez azt jelenti a mezőgazdaság számára, hogy az EU gazdaságaival kell versenyeznie, és meg kell feleljen a strukturális átalakulás EU által igényelt kívánalmainak. A magyar mezőgazdaság ártermelő üzemei hatékony és versenyképes üzemekké kell, hogy váljanak, ha meg akarnak maradni az EU piacán. Agrárgazdaságunk hosszú távú versenyképessége szempontjából – bizonyos területeken – a fenntartható fejlődés és a környezetkímélő mezőgazdasági termelés elveinek érvényesítése is fontos (**ABAYNÉ-PÁNTYA, 2003**).

Az előzőekben megfogalmazottak mellett **KELEMEN (2004)** megállapításával összhangban szükséges:

- a birtokszerkezet átalakítása,
- a hatékony termelés kialakítása,
- a hazai és Európai Uniók támogatások maximális kihasználása,
- a vertikális integráció támogatása és
- a tudás- és tőkehiány megszüntetése, de jelentős csökkentése.

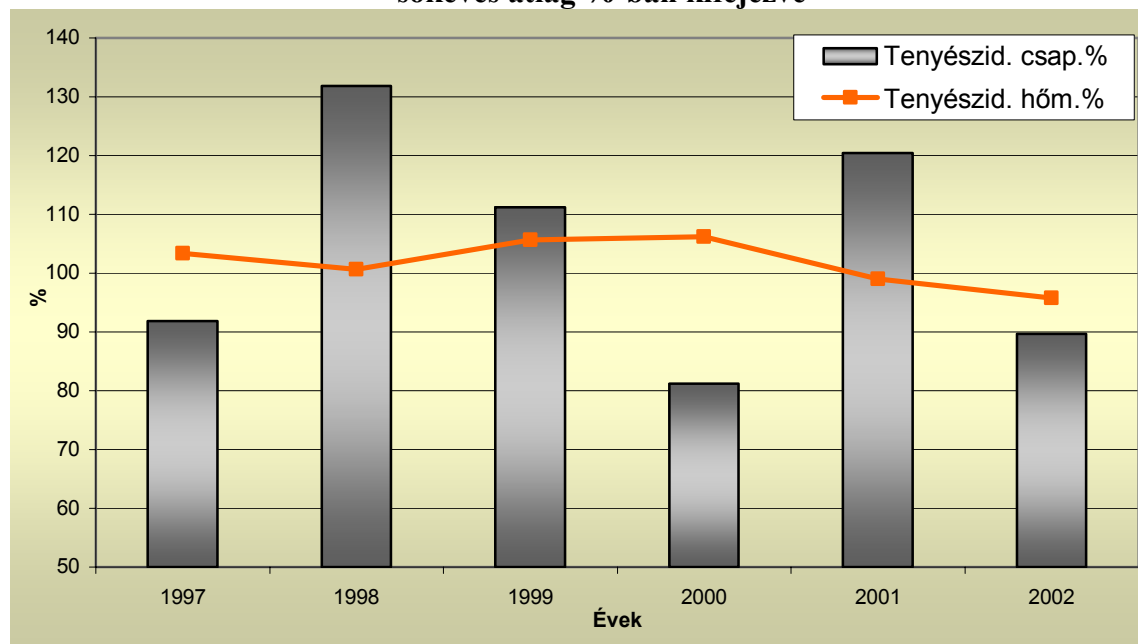
2.5.8. A csapadék ellátottság és a hőmérséklet alakulásának főbb jellemzői

A mezőgazdaság jövedelmezőségét számos külső tényező közül nagymértékben befolyásolja a tenyészidőszak csapadék- és hőmérsékletértékeinek alakulása. Magyarországon a csapadékviszonyokat nagy időbeli változékonyságot jellemzi. A XX. század legcsapadékosabb évtizede az 1960-as évek voltak, míg az 1980-as évek elejétől száraz időszak következett, amikor több éven keresztül is nagy aszály sújtotta hazánkat. A 2000-es év volt a legszárazabb 1961 óta, amikor országos átlagban 430 mm csapadék

hullott. Mindez erősíti azt a statisztikát, hogy az aszályhajlam az elmúlt 100 évben növekedett (ORSZÁGOS METEROLÓGIAI SZOLGÁLAT, 2002).

Az 1997-től 2002-ig terjedő tenyészidőszak hőmérséklet és csapadék adatainak 100 éves átlagtól vett eltéréseit szemlélteti az 5. ábra.

5. ábra: A tenyészidőszak csapadék ellátottsága és hőmérséklet alakulása a sokéves átlag %-ban kifejezve

Forrás: DE ATC MTK Erőforrásgazdálkodási Tanszék

Az ábra adataiból jól látható, hogy a hőmérséklet alakulása szempontjából két év (1998, 2001) átlagos, míg 2002 a 100 éves átlagtól hűvösebb volt. Az eltérés is ritkán haladja meg az 5%-ot. A csapadék átlagtól való eltérését vizsgálva jóval nagyobb különbségek láthatók. Kiugró értéket képvisel az előbb említett 2000-es év csapadék mennyisége és a hőmérséklet szempontjából egyaránt. Ebben az évben az átlagos csapadékmennyiségnek 80%-a hullott egy tenyészidőszak alatt, mindez magasabb hőmérséklettel párosulva aszályos körülmények kialakulását eredményezte. Csapadék mennyisége szempontjából 3-3 év volt csapadékos illetve szárazabb. A csapadékos évek közül kiemelkedő volt 1998, amikor a csapadék mennyisége több mint, 30%-kal meghaladta az átlagot.

Az értékelésekor figyelembe kell venni, hogy az adatok a tenyészidőszak átlagát tükrözik, de a lehullott csapadék időbeli és területi eloszlása ritkán egyenletes.

3. MEZŐGAZDASÁGI VÁLLALKOZÁSOK JÖVEDELMÉNEK ELEMZÉSE

3.1. A VIZSGÁLT VÁLLALKOZÁSOK JÖVEDELMI ÉS PÉNZÜGYI HELYZETÉNEK ELEMZÉSE 1997-TŐL 2002-IG

A célkitűzésekben megfogalmazottakkal összhangban tiszántúli mezőgazdasági vállalkozások 1997-től 2002-ig terjedő időszakának vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetének megítélése érdekében adatgyűjtést, majd elemzést végeztem.

Az adatgyűjtés során **40 tiszántúli mezőgazdasági tevékenységet folytató** gazdasági szervezet mérlegét, eredmény- és cash flow-kimutatását gyűjtöttem össze. Mivel a cash flow-kimutatás 1997-től része az éves beszámolónak a **vizsgált időszak 1997-től 2002-ig terjed**. A gazdasági társaságok földrajzi elhelyezkedését tekintve a **Tiszántúl területén**, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Jász-Nagykun-Szolnok, Békés és Csongrád megyében működnek. A beszámolók ilyen részletességben és földrajzi kiterjedésben csak az **Igazságügyi Minisztérium Céginformációs- és Cégnyelvántartási Osztályán** találhatók meg, ahol az adatállományt minden évben közzétételre beküldött beszámolók feldolgozása után a rendelkezésemre bocsátották.

Az adatgyűjtés során célul tűztem ki, hogy minél nagyobb adatbázis kialakítása érdekében a lehető legtöbb tiszántúli, alapvetően mezőgazdasági tevékenységet folytató, éves beszámolót készítő gazdasági szervezet mérlegét, eredménykimutatását és kiegészítő mellékletét, a cash flow-kimutatással együtt összegyűjtsem. Az adatok jobb összehasonlíthatósága érdekében minden évben ugyanazon cégek adatait dolgoztam fel. A cégek megszűnése, felszámolása, a közzétételi kötelezettség elmulasztása, vagy hibás, a rendelkezésre álló információk alapján nem javítható beszámolók miatt a vállalkozások száma az évek előrehaladtával drasztikusan lecsökkent. Ennek eredményeként a rendelkezésre álló adatok nem reprezentálják a tiszántúli mezőgazdasági vállalkozásokat. A gazdálkodó szervezetek megyénként és vállalkozási formák szerinti megoszlását az 1. táblázat szemlélteti.

Az elemzés során tiszántúli mezőgazdasági vállalkozások 1997-től 2002-ig terjedő időszakának vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetét vizsgáltam, **a kapott eredményeket évenként átlagoltam**, majd **összehasonlítottam az AKII országos tesztüzemi és más adatokkal**. Először az adatokat évenként elemeztem és végeztem el

az összehasonlítást, majd pedig az egyes eredménykategóriák, illetve mutatók hat éves tendenciájának változását követtem nyomon.

3.1.1. A vállalkozások adatainak évenkénti elemzése

3.1.1.1. A vállalkozások 1997. évi adatainak elemzése

1997-ben a **KSH (1998)** adatai alapján a mezőgazdaság részesedése a GDP termelésből, folyó áron számítva, az előző évi 5,8%-hoz képest 2%-kal csökkent. A külkereskedelmi forgalomban a mezőgazdaság és az élelmiszeripar 294 milliárd forint bevételi többletet realizált. A felvásárlási árak 1996-hoz képest mérsékelten (13,4%) növekedtek. Az időjárás tekintetében a szélsőséges viszonyok, az egyenlőtlen csapadékeloszlás, az áprilisi fagyok, belvízkárok egyaránt megfigyelhetők voltak.

1997-ben a pozitív adózás előtti eredmény (35,2 millió Ft) kialakulása elsősorban az üzemi (üzleti) tevékenység nyereségére (42,9 millió Ft) vezethető vissza. Ezt az értéket módosította a jelentős hitelterhekre visszavezethető fizetendő kamat értéke (-17,5 millió Ft) és a szokásos vállalkozási tevékenységtől független bevételek és kiadások egyenlege (9,8 millió Ft). Az adófizetési kötelezettség (3,8 millió Ft) mellett osztalék fizetésére is sor került (3,8 millió Ft), amelyek figyelembe vételével jutunk el a pozitív mérleg szerinti eredményhez (27,6 millió Ft). Ezek az értékek jóval meghaladják az AKII (**AKII, 2002**) által kapott értékeket.

Néhány eredménykategória átlagos értékét mutatja be 1997-ben saját és AKII adatok esetében a 23. táblázat.

23. táblázat

Néhány eredménykategória átlagának alakulása 1997-ben a saját adatbázisban és az AKII adatok esetében

Me: millió Ft.

Megnevezés	Saját adatbázis	AKII adatok
Üzemi (üzleti) tevékenység eredménye	42,9	n.a.
Pénzügyi műveletek eredménye	-17,5	n.a.
Rendkívüli eredmény	9,8	n.a.
Adózás előtti eredmény	35,2	22,9
Adózott eredmény	31,4	17,9
Mérleg szerinti eredmény	27,6	14,0

Forrás: Saját számítás és AKII (2002).

1997-ben a vizsgált vállalkozásoknál összességében a jövedelmezőségi helyzet, leszámítva a szórás nagy értékét, kedvezőnek tekinthető. Az eszközök 100 forintjára átlagosan 7,8 Ft adózás előtti eredmény, 2,1 Ft működési cash flow, míg a saját tőke

100 forintjára átlagosan 12,7 Ft adózás előtti eredmény és 2,3 Ft működési cash flow jutott. A saját belső források felhasználásával elérhető pénzügyileg megalapozott fenntartható növekedési ütem 10,3%. (Fenntartható növekedés: ebben az esetben a vállalati tőkeszerkezet változatlan marad. A növekedés a részvénytőke bevonása nélkül, a kölcsöntőke/részvénytőke arány megtartása mellett érhető el (**BABCOCK, 1970**).) Hasonló eredményeket kapott **REKE (1997/c)** szövetkezetek vizsgálata során, ahol a dinamikus csoportba tartozó vállalkozások esetében a likviditási és a rentabilitási mutatók értéke egyaránt kedvező volt.

Az eltérő vállalkozási formák esetében tapasztalhatók különbségek. A tőke- és az eszközarányos jövedelmezőség, illetve a fenntartható növekedési ütem esetében a részvénytársaságok, szövetkezetek és a korlátolt felelősségű társaságok sorrendjében nő a jövedelmezőség. A működési cash flow-ra vetített saját tőke- és eszközérték szintén a korlátolt felelősségű társaságok esetében a legkedvezőbb.

A cash flow-kimutatás főbb értékeinek és néhány mutató átlagának alakulását szemlélteti a 24. táblázat.

24. táblázat

A cash flow-kimutatás főbb sorainak és néhány mutató átlagának alakulása 1997-ben a saját adatbázisban

Me: millió Ft., %.

Megnevezés	Saját adatbázis
Működési cash flow (millió Ft)	7,2
Befektetési cash flow (millió Ft)	-28,6
Befektetett eszközök beszerzése (millió Ft)	47,9
Befektetett eszközök eladása (millió Ft)	19,2
Finanszírozási cash flow (millió Ft)	27,5
Hitelfelvétel (millió Ft)	106,3
Hiteltörlesztés (millió Ft)	77,6
Cash flow (millió Ft)	6,1
Árbevétel arányos eredmény (ROS) (%)	9,3
Eszközarányos megtérülési ráta (ROA) (%)	7,8
Saját tőke hozama (ROE) (%)	12,7
Fenntartható növekedési ütem (GSU) (%)	10,3
Árbevétel arányos pénzeszköz-változás	3,1
Saját tőke arányos pénzeszköz-változás	2,3
Eszközarányos pénzeszköz-változás	2,1
Kötelezettségek összege (millió Ft)	201,6
Rövid lejáratú kötelezettségek részaránya (%)	71
Rövid távú likviditás I.	3,9
Rövid távú likviditás IV.	0,7
Tőkeerősség (%)	59,1
Tőkeellátottság (%)	142,9

Forrás: Saját számítás és AKII (2002).

1997-ben a vizsgált vállalkozásoknál a befektetések pénzeszköz szükségletét (-28,6 millió Ft) kisebb mértékben a működésből (7,2 millió Ft), nagyobb részben kölcsönökből finanszírozták (27,6 millió Ft). Összességében pozitív cash flow alakult ki (6,1 millió Ft).

A működési cash flow (7,2 millió Ft) kialakításában az adózás előtti eredmény (35,2 millió Ft), az értékcsökkenés (19,1 millió Ft) és készletek növekedése (-46,9 millió Ft) játszott meghatározó szerepet. Az év során jelentős összegű hitel (106,3 millió Ft) felvételére is sor került, amelyet nagyrészt korábbi hitelek törlesztésére (-77,6 millió Ft), valamint a befektetett eszközök értékesítéséből (19,2 millió Ft) és a működésből származó forrásokat kiegészítve befektetett eszközök beszerzésére (-47,9 millió Ft) használtak fel.

A saját tőke 59,1%-os aránya 1997-ben lehetővé tette, hogy a befektetett eszközöket teljes egészében és a forgóeszközök egy részét saját tőkével tudják finanszírozni (tőkeellátottság: 142,9%). A fennálló kötelezettség egy gazdaságra vetítve 201,6 millió Ft, melynek 71,0%-a rövid lejáratú kötelezettség volt. A nettó kötelezettség, azaz a követelések és pénzeszközök értékével csökkentett kötelezettségek értéke 107,4 millió Ft. Az adósságállományra vonatkozó mutatók közül a nettó eladósodottság: 61,8%, az árbevételre vetített eladósodottság: 24,3%, míg a hosszú távú adósság: 15,0% volt. Az adott időpontban az operatív cash flow a hosszú lejáratú kötelezettség értékének 30,5%-át fedezné. A dinamikus eladósodottsági mutató szerint a mérleg szerinti eredmény és az értékcsökkenés együttes összege 2,3 év alatt tenné lehetővé a nettó kötelezettségek törlesztését.

A rövid lejáratú kötelezettségek értékének 70%-át gyorsan mobilizálható eszközök fedezik, az összes forgóeszköz állomány, pedig 3,9-szerese a rövid lejáratú kötelezettségeknek.

A kapott eredmények szórása és variációs koefficiense egyaránt nagy értéket mutat. A mérleg szerinti eredmény alapján a társas vállalkozások 90%-a nyereséges (vagy az eredmény éppen 0), üzemenként átlagosan 30,4 millió Ft nyereség, míg 10%-uknál, átlagosan -6,6 millió Ft veszteség realizálódott. Vállalkozási formák szerinti (szövetkezet, kft., rt.) bontásban a nyereséges vállalkozások aránya: 95%, 88%, 100%. A pénzeszköz-változás szempontjából a vizsgált vállalkozások 65%-a rendelkezett pozitív cash flow-val, míg 35%-nál a pénzeszközök kiadása meghaladta a pénzeszközök bevételeit. Társasági formák szerint megbontva (szövetkezet, kft., rt.) kedvező a cash flow aránya a cégek: 67%-, 65%- és 50%-ánál.

Az 1997-es esztendő a vizsgált mezőgazdasági vállalkozások esetében jól alakult. A nyereséges gazdálkodás és a pozitív cash flow kialakulása mellett a vagyoni, pénzügyi és a jövedelmi helyzet is kedvező volt.

3.1.1.2. A vállalkozások 1998. évi adatainak elemzése

Az időjárás kedvezőtlen hatásai ebben az évben is érvényesültek. A tartós esőzések és a belvizek nehezítették a szántóföldi növények betakarítását. Súlyos károkat okoztak a jégesők és a gombafertőzések is. A növénytermesztési és kertészeti termékek árai 4,9%-kal csökkentek, az élő állatok és az állati termékek felvásárlási árai 13,8%-kal növekedtek (KSH, 1999).

Az elemzés alá vont gazdálkodó szervezetek 1998-ban az előző évhez hasonlóan nyereségesen gazdálkodtak. Az üzemi (üzleti) tevékenység eredménye (55,9 millió Ft) az előző évhez képest 30%-kal növekedett, amelyet csökkentett a pénzügyi (-22,2 millió Ft) és a rendkívüli eredmény (-3,6 millió Ft). Így az adózás előtti eredmény az előző évi érték 85%-át (30,1 millió Ft) érte el. Az adott évben mérleg szerinti eredmény az adó- (3,5 millió Ft) és az osztalékfizetés (3 millió Ft) figyelembe vételével átlagosan 23,6 millió Ft (85%), ami meghaladja a tesztüzemi hálózatban mért értékeket (3,6 millió Ft) (AKII, 1999). A saját adatbázis és az AKII tesztüzemek néhány eredménykategóriájának átlaga követhető nyomon a 25. táblázatban.

25. táblázat

Néhány eredménykategória átlagának alakulása 1998-ban a saját adatbázisban és az AKII tesztüzemi adatainak esetében

Me: millió Ft.

Megnevezés	Saját adatbázis	Tesztüzemi adatok
Üzemi (üzleti) tevékenység eredménye	55,9	n.a.
Pénzügyi műveletek eredménye	-22,2	-11,1
Rendkívüli eredmény	-3,6	n.a.
Adózás előtti eredmény	30,1	n.a.
Adózott eredmény	26,6	n.a.
Mérleg szerinti eredmény	23,6	3,6

Forrás: Saját számítás és AKII (1999).

A jövedelmezőségi mutatók az AKII (1999) tesztüzemi adataihoz hasonlóan, **sokat romlottak**. 100 Ft eszközre jutó adózás előtti eredmény (ROA) az előző évhez képest 7,8 Ft-ról 2,8 Ft-ra csökkent. A saját tőke arányos jövedelmezőség (ROE) (-17,8%) és a fenntartható növekedési ütem (-19,1%) pedig negatív értéket mutat. Ezek az értékek jóval elmaradnak a tesztüzemi adatoktól (ROA: 7,0% és ROE: 3,8%). Ezzel párhuzamosan a működési cash flow növekedése miatt, a 100 Ft működési cash flow-ra

eső saját tőke (7,8 Ft) és eszközérték (4,3 Ft) több mint kétszeresére növekedett. Az eszköz- és tőkearányos jövedelmezőség, valamint a fenntartható növekedési ütem társasági formák szerinti elemzése alapján a sorrend az 1997-es évvel ellentétesen alakult. Azaz a jövedelmezőség a korlátolt felelősségű társaság, szövetkezet és részvénytársaság sorrendben nő. A működésből származó pénzeszköz állományra vetített saját tőke és eszközérték sorrendje változatlan maradt.

A cash flow-kimutatás főbb értékeinek és néhány mutató átlagának alakulását szemlélteti a 26. táblázat.

26. táblázat

A cash flow-kimutatás főbb sorainak és néhány mutató átlagának alakulása 1998-ban a saját adatbázisban és tesztüzemi adatoknál

Me: millió Ft., %.

Megnevezés	Saját adatbázis	Tesztüzemi adatok
Működési cash flow (millió Ft)	34,1	n.a.
Befektetési cash flow (millió Ft)	-41,3	n.a.
Befektetett eszközök beszerzése (millió Ft)	-55,3	n.a.
Befektetett eszközök eladása (millió Ft)	13,5	n.a.
Finanszírozási cash flow (millió Ft)	23,1	n.a.
Hitelfelvétel (millió Ft)	97,6	n.a.
Hiteltörlesztés (millió Ft)	-88,5	n.a.
Cash flow (millió Ft)	15,9	n.a.
Árbevétel arányos eredmény (ROS) (%)	3,8	2,1
Eszközarányos megtérülési ráta (ROA) (%)	2,8	7,0
Saját tőke hozama (ROE) (%)	-17,8	3,8
Fenntartható növekedési ütem (GSU) (%)	-19,1	n.a.
Árbevétel arányos pénzeszköz-változás	4,8	n.a.
Saját tőke arányos pénzeszköz-változás	7,8	n.a.
Eszközarányos pénzeszköz-változás	4,3	n.a.
Kötelezettségek összege (millió Ft)	244,7	110,7
Rövid lejáratú kötelezettségek részaránya (%)	75	63
Rövid távú likviditás I.	3,0	n.a.
Rövid távú likviditás IV.	0,6	0,8
Tőkeerősség (%)	59,1	60
Tőkeellátottság (%)	151,8	125

Forrás: Saját számítás és AKII (1999).

A nyereséges gazdálkodás mellett a pénzeszközök mennyisége (15,9 millió Ft) több mint a duplájára nőtt. Az elvárásoknak megfelelően a szükséges pénzeszközök elsődleges forrását a szokásos tevékenység (34,1 millió Ft) biztosította. Ennek kialakításában az adózás előtti eredmény (30,0 millió Ft), az értékcsökkenés (23,8 millió Ft) és a készletnövekedés (-29,9 millió Ft) játszott meghatározó szerepet. A fejlődéshez nélkülözhetetlen beruházások értékének (-55,3 millió Ft) jelentős részét

részben működésből, részben hitelből (97,6 millió Ft) finanszírozták. A felvett hitel 90%-át elérte a hiteltörlesztés (88,5 millió Ft) értéke, ami az előző évhez képest 14%-kal növekedett.

A 60%-os tőkeerősség elfogadhatónak tekinthető, mivel a befektetett eszközök értékének másfélszeresére fedezetet nyújt. A kötelezettségek átlagos értéke, a tesztüzemekét (110,7 millió Ft) meghaladva, 21%-os növekedést követően 244,7 millió Ft, melynek 75%-a rövid lejáratú kötelezettség. A nettó kötelezettség a tesztüzemi adatoknak (54,7 millió Ft) több mint a kétszerese (114 millió Ft). Az adósságállományi mutatók egységesen növekedtek, amelyből a legszembetűnőbb a nettó eladósodottság kétszeres értéke (123,8%). A likviditás a tesztüzemi eredményekhez hasonlóan alakult. A rövid lejáratú kötelezettségek 60%-át gyorsan mobilizálható eszközök fedezik, az összes forgóeszköz állomány, pedig háromszorosa a rövid lejáratú kötelezettségeknek.

Az egyedi eredmények szórása és variációs koefficiense igen erős. A vállalkozások 80%-ánál átlagosan 31,4 millió Ft nyereség, 20%-nál -13,3 millió Ft veszteség realizálódott a mérleg szerinti eredményt vizsgálva. A tesztüzemeknél a cégeknek 59%-a átlagosan 18,0 millió Ft nyereséget, illetve a veszteséges gazdálkodás esetén 16,7 millió Ft ráfizetést realizáltak. Gazdálkodási formák szerint (szövetkezet, kft., rt.) a nyereségesek aránya: 85%, 75%, illetve 100%. Ez ellentmond a tesztüzemi adatokkal, amelyek esetében főleg a szövetkezetek körében magas a veszteségesen gazdálkodók aránya. A vizsgált vállalkozások 67,5%-nál, vállalkozási formák szerint (szövetkezet, kft., rt.) 67%-nál, 65%-nál és 100%-nál, a pénzeszköz-változás pénzeszköz többletet eredményezett.

Összességében elmondható: a vizsgált vállalkozások 1998-ban nyereséges gazdálkodás mellett továbbra is képesek voltak pénzeszköz bevételeikből pénzeszköz kiadásukat fedezni. Az üzemméret növekedésével párhuzamosan, a tesztüzemekben tapasztaltakkal megegyezően, nő a realizálható eredmény és a jövedelmezőség nagysága. A likviditási mutatók viszonylagos változatlansága mellett az eladósodottsági mutatók, de legfőbbképpen a jövedelmezőségi mutatók kedvezőtlenül alakultak. Ennek egyik oka, hogy bár a cégek átlagosan nyereségesek maradtak, de annak a mértéke csökkent. Ugyanakkor a viszonyítási alap, azaz pl.: a saját tőke, vagy az eszközök értéke nőtt.

3.1.1.3. A vállalkozások 1999. évi adatainak elemzése

A mezőgazdaság teljesítményét kedvezőtlenül befolyásolták a szélsőséges időjárási viszonyok. Az őszi mezőgazdasági munkákat 1998-ban a rendkívüli esőzések nehezítették, amely jelentősen hozzájárult a gabonafélék vetésterületének csökkenéséhez. A tavaszi ár- és belvizek szintén károsították a növényállományt és növelték a vetetlen területek nagyságát. Az állatállomány - a juh kivételével –, valamint az állati termékek felvásárlási ára (a tej kivételével) az 1998-as adatokhoz viszonyítva csökkent (**KSH, 2000**).

Ezen tényezők hatására 1999 eredményesség és likviditás szempontjából egyaránt kedvezőtlenül alakult. Az üzemi eredmény (19,6 millió Ft) az előző év értékének alig 35%-át érte el. Ezzel párhuzamosan a pénzügyi műveletek eredménye a fokozódó kamatterhek következtében tovább csökkent. Ennek eredményeként minimális adózatlan nyereség (1 millió Ft) képződött.

A tesztüzemeknél kedvezőtlenebbül alakult a helyzet, mivel ugyanez az eredménykategória egy üzemre vetítve -3,7 millió Ft volt (**AKII, 2000**). Néhány eredménykategória átlagos értékét mutatja be a 27. táblázat saját és tesztüzemi adatok esetében.

27. táblázat

Az eredménykategóriák átlagának alakulása 1999-ben a saját adatbázisban és az AKII adatok esetében

Me: millió Ft.

Megnevezés	Saját adatbázis	AKII adatok
Üzemi (üzleti) tevékenység eredménye	19,6	n.a.
Pénzügyi műveletek eredménye	-27,5	n.a.
Rendkívüli eredmény	8,9	n.a.
Adózás előtti eredmény	1,0	-3,7
Adózott eredmény	-0,4	n.a.
Mérleg szerinti eredmény	-1,9	n.a.

Forrás: Saját számítás és AKII (2000).

A jövedelmezőségi mutatók a vizsgált vállalkozások esetében egyaránt negatív tartományban maradtak. Az általam vizsgált adatbázis esetében 100 Ft-ra vetítve az árbevételnél 3,7 Ft, a saját tőkénél 7,1 Ft, míg az eszközöknél 3,0 Ft veszteség jutott. A tesztüzemek esetében 100 Ft eszközértékre 3,2 Ft nyereség, míg az árbevétel és a saját tőke 100-100 forintjára 1,8 Ft, illetve 3,1 Ft ráfizetés jutott. A saját tőke- (2,5%) és az eszköz arányos pénzeszköz-változás (1,6%) csökkenése a működési cash flow 9%-ra történő visszaesésére vezethető vissza. A vállalkozásoknál a jövőbeni befektetések

finanszírozásához az adózott eredmény továbbra sem nyújt anyagi fedezetet, azaz a fenntartható növekedési ütem negatív előjelű értéke 7,6%. A jövedelmezőség korlátozott felelősségű társaságok, részvénytársaságok, szövetkezetek sorrendben csökkent.

Néhány 1999-ben meghatározó saját és a tesztüzemi adat és mutató átlagos értékének alakulása követhető nyomon a 28. táblázatban.

28. táblázat

A cash flow-kimutatás főbb sorainak és néhány mutató átlagának alakulása 1999-ben a saját adatbázisban és tesztüzemi adatoknál

Me: millió Ft., %.

Megnevezés	Saját adatbázis	Tesztüzemi adatok
Működési cash flow (millió Ft)	3,0	n.a.
Befektetési cash flow (millió Ft)	-42,2	n.a.
Befektetett eszközök beszerzése (millió Ft)	-53,0	n.a.
Befektetett eszközök eladása (millió Ft)	10,3	n.a.
Finanszírozási cash flow (millió Ft)	38,6	n.a.
Hitelfelvétel (millió Ft)	101,9	n.a.
Hiteltörlesztés (millió Ft)	-64,3	n.a.
Cash flow (millió Ft)	-0,6	n.a.
Árbevétel arányos eredmény (ROS) (%)	-3,7	-1,8
Eszközarányos megtérülési ráta (ROA) (%)	-3,0	3,2
Saját tőke hozama (ROE) (%)	-7,1	-3,1
Fenntartható növekedési ütem (GSU) (%)	-7,6	n.a.
Árbevétel arányos pénzeszköz-változás	-0,7	n.a.
Saját tőke arányos pénzeszköz-változás	2,5	n.a.
Eszközarányos pénzeszköz-változás	1,6	n.a.
Kötelezettségek összege (millió Ft)	278,5	96,2
Rövid lejáratú kötelezettségek részaránya (%)	75	63
Rövid távú likviditás I.	2,6	n.a.
Rövid távú likviditás IV.	0,5	0,84
Tőkeerősség (%)	55,6	55
Tőkeellátottság (%)	136,6	n.a.

Forrás: Saját számítás és AKII (2000).

A veszteséges gazdálkodás mellett a vállalkozások pénzbevételeikből nem tudták fedezni pénzkidásaikat (-0,6 millió Ft). Kedvezőtlen változásként értékelhető, hogy a működési cash flow (3 millió Ft) a pénzeszköz-változás alig 9%-át elérve tudott hozzájárulni a pénzbevételek biztosításához. Kialakulásában a csekély adózás előtti eredmény (1,0 millió Ft), az értékcsökkenés (27,3 millió Ft) és a készletnövekedés (21,2 millió Ft) meghatározó jelentőségű. A befektetett eszközök beszerzése (-53 millió Ft) az előző évhez képest hasonlóan alakult, míg a hiteltörlesztés (64,3 millió Ft) 27%-kal csökkent. Ennek finanszírozásában a működési cash flow jelentős csökkenése következtében nagyobb teher hárult a 4%-kal növekedett hitelállományra (101,9 millió

Ft). Összességében ez vezetett a pénzállomány 0,6 millió forintos csökkenéséhez. Ez önmagában nem hátrányos, de az eredmény csökkenésével együtt már nem szerencsés folyamat.

A források saját tőke állománya (55,6%) az előző évhez hasonlóan alakult. A befektetett eszközök állományának növekedése miatt a tőkeellátottság (136,6%) 10%-os csökkenés ellenére is elfogadható szinten maradt. A rövid- és hosszú lejáratú kötelezettségek aránya (25%-75%) a kötelezettségek átlagos állományának (278,5 millió Ft) 14%-os növekedése ellenére nem változott. A nettó kötelezettségek értéke a 25%-os növekedése következtében elérte a 142,9 millió Ft-ot, amelynek törlesztését a mérleg szerinti eredmény és az értékcsökkenés 6 év alatt tenné lehetővé. A tesztadatbázisba bekerülő cégeknél a fennálló kötelezettségek egy gazdaság átlagában 96,2 millió Ft-ot tettek ki, amelynek 63%-a rövid lejáratú kötelezettség volt. Ugyanakkor kevesebb nettó kötelezettséget (45,6 millió Ft) hosszabb idő alatt (9 év) lennének képesek törleszteni. A likviditás a vizsgált cégek és a tesztüzemek esetében egyaránt az előző évhez hasonlóan alakult.

A korábbi évekhez hasonlóan a saját adatbázisnál és a tesztüzemeknél a szórás egyaránt igen erős. Saját adatbázis esetében a vállalkozások egyik felénél 18,7 millió Ft nyereség, másik felénél 27,3 millió Ft veszteség realizálódott. A tesztüzemeknél hasonló arányok (53%-47%) mellett kevesebb nyereség (9,4 millió Ft) és veszteség (-20,8 millió Ft) képződött. Társasági forma szerint a nyereséges vállalkozások száma a következő sorrendben csökkent: részvénytársaságok (100%), korlátolt felelősségű társaságok (76%) és szövetkezetek (33%). Tesztüzemeknél is elmondható, hogy főleg szövetkezetek esetében magas a veszteségesen gazdálkodók aránya. A pénzeszköz-változás tekintetében a vállalkozások fele, vállalkozási formák szerint a szövetkezetek 43%-a, a részvénytársaságok 50%-a, míg a kft-k 60%-a tudta pénzbevételeiből kiadásait fedezni.

1999-ben a vizsgált vállalkozások és a tesztüzem esetében egyaránt jellemző, hogy a jövedelmi helyzeten nem sikerült javítani. A vizsgált vállalkozások esetében a pénzkiadásaik biztosításához szükség volt a korábbi évek pénzállományának egy részére is.

3.1.1.4. A vállalkozások 2000. évi adatainak elemzése

2000-ben ár- és belvíz után súlyos szárazság sújtotta a növényállományt. Jelentősen csökkent a búza és a kukorica termésmennyisége. Csökkent a sertés és a szarvasmarha

állomány. A mezőgazdasági termelői árszínvonal 22,5%-kal, az ipari anyagok árszínvonala 16,6%-kal növekedett, így az utóbbi öt évben először záródott az agráröllő (KSH, 2001).

A vizsgált mezőgazdasági vállalkozások eredménye a 2000. évben az előző évhez viszonyítva valamelyest javult. Az üzemi (üzleti) tevékenység eredménye, melynek átlagos értéke 30,4 millió Ft, fedezetet nyújtott a pénzügyi (-21,3 millió Ft) és a rendkívüli (-2,1 millió Ft) veszteségre. A mérleg szerinti eredmény (3,9 millió Ft) mértékében és előjelében is kedvezőbb a tesztüzemi adatoknál (-1,4 millió Ft) (AKII, 2001). A 29. táblázat a 2000. év saját és tesztüzemi adatok fontosabb eredménykategóriáinak átlagát mutatja be.

29. táblázat

Az eredménykategóriák átlagának alakulása 2000-ben a saját adatbázisban és az AKII adatok esetében

Me: millió Ft.

Megnevezés	Saját adatbázis	AKII adatok
Üzemi (üzleti) tevékenység eredménye	30,4	n.a.
Pénzügyi műveletek eredménye	-21,3	n.a.
Rendkívüli eredmény	-2,1	n.a.
Adózás előtti eredmény	7,0	n.a.
Adózott eredmény	5,6	n.a.
Mérleg szerinti eredmény	3,9	-1,4

Forrás: Saját számítás és AKII (2001).

A jövedelmezőségi mutatók értéke saját tavalyi adatokhoz viszonyítva, a tesztüzemekhez hasonlóan, kedvező esetben is csak nullához közeli értéket mutatott. Így 100 Ft-ra vetítve az árbevétel esetén -1 Ft, a saját tőkénél 0,7 Ft, és az összes eszközöknél 0,3 Ft eredmény képződött. A vállalkozások saját belső forrásaik segítségével elérhető pénzügyileg megalapozott növekedést nem tudtak realizálni (-0,1%). Társasági formák esetében szövetkezetek, részvénytársaságok, korlátolt felelősségű társaságok szerint javul a jövedelmezőség. Tesztüzemeknél a növekvő méret jobb eredménnyel párosul.

A vizsgálat évében lényegesen nem változott a pénzállomány nagysága (0,3 millió Ft). A befektetett eszközök beszerzésének (-62,7 millió Ft) közel 18%-os növekedését hitelek (136,3 millió Ft) mellett a korábban vásárolt befektetett eszközök értékesítésének (25,3 millió Ft) pénzbevétele és minimális értékben a működési cash flow (0,8 millió Ft) finanszírozta. A hitelfelvétel (136,2 millió Ft) 34%-os növekedését követően az eszközbeszerzésen kívül fedezetet kellett nyújtson a 62%-kal megnövekedett hiteltörlesztés (104,2 millió Ft) összegére is.

A társas vállalkozások tőkeerőssége (57,1%) és tőkeellátottsága (137,8%) az előző évekhez képest alig változott. A kötelezettségek értéke (306,2 millió Ft) - melynek 72%-a rövid lejáratú - az előző évhez viszonyítva 10%-kal növekedett. A nettó kötelezettségek 22%-os növekedés eredményeként (174,8 millió Ft) a mérleg szerinti eredmény és az értékcsökkenés a tavalyi évhez hasonlóan 5,4 év alatt tenné lehetővé törlesztését. A tesztüzemek esetében a bruttó (118,4 millió Ft) és a nettó kötelezettségek értéke (62,5 millió Ft) egyaránt kedvezőbb egy üzemre vetítve. A likviditás területén lényeges változás nem következett be.

2000-ben néhány meghatározó saját és a tesztüzemi adat és mutató átlagának alakulása követhető nyomon a 30. táblázatban.

30. táblázat

A cash flow-kimutatás főbb sorainak és néhány mutató átlagának alakulása 2000-ben a saját adatbázisban és tesztüzemi adatoknál

Me: millió Ft., %.

Megnevezés	Saját adatbázis	Tesztüzemi adatok
Működési cash flow (millió Ft)	0,8	n.a.
Befektetési cash flow (millió Ft)	-36,4	n.a.
Befektetett eszközök beszerzése (millió Ft)	-62,7	n.a.
Befektetett eszközök eladása (millió Ft)	25,3	n.a.
Finanszírozási cash flow (millió Ft)	35,9	n.a.
Hitelfelvétel (millió Ft)	136,3	n.a.
Hiteltörlesztés (millió Ft)	104,2	n.a.
Cash flow (millió Ft)	0,3	n.a.
Árbevétel arányos eredmény (ROS) (%)	-1,0	0,03
Eszközarányos megtérülési ráta (ROA) (%)	0,3	4,25
Saját tőke hozama (ROE) (%)	0,7	-0,05
Fenntartható növekedési ütem (GSU) (%)	0,1	n.a.
Árbevétel arányos pénzeszköz-változás	-5,7	n.a.
Saját tőke arányos pénzeszköz-változás	-6,6	n.a.
Eszközarányos pénzeszköz-változás	-3,8	n.a.
Kötelezettségek összege (millió Ft)	306,2	118,4
Rövid lejáratú kötelezettségek részaránya (%)	72	68
Rövid távú likviditás I.	2,5	1,9
Rövid távú likviditás IV.	0,5	0,7
Tőkeerősség (%)	57,1	53,0
Tőkeellátottság (%)	137,8	121,0

Forrás: Saját számítás és AKII (2001).

A társas vállalkozások és a tesztüzemek esetében is a szórás mértéke 2000-ben is igen erős. Az előző évekhez képest hasonló mértékű nyereség (28,2 millió Ft) több vállalkozásnál (60%) realizálódott. A tesztüzemi cégeknél több nyereséges vállalkozásnál (62%) kevesebb profit (9,7 millió Ft), míg a veszteségeseknél (38%)

mérsékeltabb deficit (19,2 millió Ft) képződött. Cégjogi formák szerint a nyereséges vállalkozások száma a korlátolt felelősségű vállalkozásoknál nem változott, miközben a szövetkezeteknél (47,6%) pozitív irányú változás következett be. Sajnos a tesztüzemekhez hasonlóan továbbra is a szövetkezetek körében magas a veszteségesen gazdálkodók aránya. A pénzeszközök felhasználása egyedül a részvénytársaságok esetében változott jelentősen, sajnos negatív irányba.

2000-ben a tesztüzemeknél és a több cégtől származó adatbázisnál egyaránt a némileg javuló gazdálkodás mellett a pénzállomány minimális mértékben javult. A jövedelmezőség területén jó esetben is nullához közeli értéket kapunk. A növekvő hitelterhek jelentős részét hiteltörlesztésre kellett fordítani.

3.1.1.5. A vállalkozások 2001. évi adatainak elemzése

2000 őszén a mezőgazdasági munkákat megfelelő időben, jó ütemben lehetett végezni a kedvező időjárás miatt. A májusi aszály ugyan veszélyeztette a termést, de a júniusi-júliusi esőzések hatására a terméseredmények kedvezően alakultak. Az árszínvonal a mezőgazdasági termékeknél 4,9%-kal, míg az ipari termékeknél 14,5%-kal emelkedett, ami az agrárrolló ismételt nyílását eredményezte (KSH, 2002).

A 31. táblázat 2001-ben a saját és tesztüzemi adatok átlagos értékét mutatja be a fontosabb eredménykategóriáik esetében.

31. táblázat

Az eredménykategóriák átlagának alakulása 2001-ben a saját adatbázisban és az AKII adatok esetében

Me: millió Ft.

Megnevezés	Saját adatbázis	AKII adatok
Üzemi (üzleti) tevékenység eredménye	60,6	n.a.
Pénzügyi műveletek eredménye	-23,2	n.a.
Rendkívüli eredmény	1,5	n.a.
Adózás előtti eredmény	38,9	n.a.
Adózott eredmény	35,5	n.a.
Mérleg szerinti eredmény	33,0	5,6

Forrás: Saját számítás és AKII (2002).

Az előbb említett tényezők együttes hatása jól érzékelhető. A 2001. évi adatok javulást mutatnak az egy évvel korábbi helyzethez képest, amelyek még mindig jelentősen elmaradnak a gazdasági stabilitáshoz szükséges szinttől. A több mint kétszeresére növekvő üzemi tevékenység eredménye (60,6 millió Ft) a pénzügyi veszteségek (-23,2 millió Ft) levonása után is biztosította a pozitív adózatlan eredmény

(38,9 millió Ft) kialakulását. Az adózott (35,5 millió Ft) és mérleg szerinti eredmény (33,0 millió Ft) is pozitív előjelű volt. Ez az eredmény a tesztüzemi adatok többszöröse (5,6 millió Ft) (AKII, 2002).

Néhány meghatározó saját és a tesztüzemi adat, valamint mutató átlagának alakulása 2001-ben követhető nyomon a 32. táblázatban.

32. táblázat

A cash flow-kimutatás főbb sorainak és néhány mutató átlagának alakulása 2001-ben a saját adatbázisban és tesztüzemi adatoknál

Me: millió Ft., %.

Megnevezés	Saját adatbázis	Tesztüzemi adatok
Működési cash flow (millió Ft)	42,2	n.a.
Befektetési cash flow (millió Ft)	-45,8	n.a.
Befektetett eszközök beszerzése (millió Ft)	-67,3	n.a.
Befektetett eszközök eladása (millió Ft)	21,0	n.a.
Finanszírozási cash flow (millió Ft)	11,5	n.a.
Hitelfelvétel (millió Ft)	114,6	n.a.
Hiteltörlesztés (millió Ft)	-111,6	n.a.
Cash flow (millió Ft)	7,9	n.a.
Árbevétel arányos eredmény (ROS) (%)	6,3	3,5
Eszközarányos megtérülési ráta (ROA) (%)	7,9	7,4
Saját tőke hozama (ROE) (%)	10,3	6,4
Fenntartható növekedési ütem (GSU) (%)	9,0	n.a.
Árbevétel arányos pénzeszköz-változás	6,1	n.a.
Saját tőke arányos pénzeszköz-változás	13,3	n.a.
Eszközarányos pénzeszköz-változás	9,0	n.a.
Kötelezettségek összege (millió Ft)	304,5	78,9
Rövid lejáratú kötelezettségek részaránya (%)	77	71,5
Rövid távú likviditás I.	2,8	1,7
Rövid távú likviditás IV.	0,6	0,72
Tőkeerősség (%)	62,2	58,0
Tőkeellátottság (%)	153,0	114,0

Forrás: Saját számítás és AKII (2002).

A pozitív változások hatása szembetűnő a jövedelmezőség alakulásában is. A 100 Ft árbevételre (6,3%), illetve saját tőkére (10,3%) jutó adózatlan eredmény jóval kedvezőbben, míg az eszközarányos jövedelmezőség (7,9%) a tesztüzemekhez (7,4%) hasonló mértékben alakult. A vállalkozás jövőbeni megalapozott növekedéséhez felhasználható saját belső forrással is rendelkezett (fenntartható növekedési ütem: 9,0%). Cégformák szerint a szövetkezetek a korábbi évektől és a tesztüzemi adatoktól eltérően javítottak jövedelmezőségükön.

A pénzeszköz-változás területén a 2001. évben szintén előnyös változások következtek be. A pénzbevételek meghaladták a pénzkiadások mértékét, így a

pénzállomány 7,9 millió forinttal nőtt. Elsősorban az adózás előtti eredmény nagymértékű növekedése következtében a működés során pénztöbblet keletkezett, amely nagyrészt biztosította a befektetett eszközök beszerzéséhez (67,3 millió Ft) szükséges pénzmennyiséget. A hitelfelvétel (114,6 millió Ft) 16%-os csökkenése és a hiteltörlesztés (-111,6 millió Ft) 7%-os növekedése következtében megközelítőleg kiegyenlítette egymást.

A saját tőke (415,8 millió Ft) 14%-os növekedése következtében a befektetett eszközökön túl a forgóeszközök egy részére is fedezetet nyújtott. A tőkeellátottság (153%) így meghaladta a tesztüzemi (114%) eredményeket. A bruttó (304,5 millió Ft) és a nettó kötelezettségek (171,8 millió Ft) átlagos értéke lényegesen nem változott, míg arányai enyhén a rövid lejáratú kötelezettség felé tolódtak el (23%-77%). Ezek az értékek jóval nagyobbak, de arányaikban hasonlóak a tesztüzemekhez. Az eredményesség növekedése következtében a dinamikus eladósodottság átlagos értéke közel 60%-os csökkenés következtében a tesztüzemekhez hasonló értéket mutat. A likviditási mutatók értéke elfogadható szinten maradt.

A szórás mértéke 2001-ben sem csökkent a tesztüzemek esetében sem. Az alapsokaság 90%-ánál átlagosan 38,5 millió Ft nyereség, míg 10%-nál -15,7 millió Ft veszteség képződött. A tesztüzemek esetében arányait tekintve kevesebb a nyereséges vállalkozások száma (74%) és kisebb mértékű az elérhető nyereség (11,2 millió Ft) és a veszteség (9,9 millió Ft) nagysága. Vállalkozási formák szerint az eredményesség és a pozitív pénzeszköz-változás a következő sorrendben alakult: részvénytársaságok, szövetkezetek, korlátolt felelősségű társaságok.

2001 a mezőgazdaság számára a kedvező évek közé tartozik. A vállalkozások jelentős része nyereségesen gazdálkodott és pozitív cash flow-t realizált. Mindenképpen kedvező folyamatként értékelhető, hogy az elvárásoknak megfelelően a saját tőke jövedelmezősége meghaladta az össztőke jövedelmezőségét. Viszont a gazdaságok fejlesztéseik finanszírozása helyett tartozásaik visszafizetésére kénytelenek fordítani szabad forrásaik nagy részét. Továbbá a tesztüzemekhez hasonlóan megfigyelhető az a tendencia, hogy a növekvő méret jobb eredményeket biztosít. Kis méretkategóriánál a hektáronkénti költségek is magasabbak és ők szenvedik el a legnagyobb fajlagos veszteséget a pénzügyi műveletek terén.

3.1.1.6. A vállalkozások 2002. évi adatainak elemzése

2002-ben a tavaszi csapadékhiány, majd az aszály a legtöbb növényi kultúránál rendkívüli termés kiesést okozott. A külpiaci árak elmaradtak az előző évitől, aminek a legfőbb vesztese a sertés- és a baromfiágazat lett (KSH, 2003).

Az elemzés alá vont vállalkozások esetében is éreztető volt e tényezők negatív hatása. Az eszközök értéke egy gazdaság átlagában 854,8 millió Ft-ot tett ki, az eszközérték 47%-át befektetett eszközök, 52%-át forgóeszközök adták. A tesztüzemi adatok értéke nagyságrendekkel kisebb egy üzemre vetítve (21,3 millió Ft), amelyen belül a befektetett és forgóeszközök megoszlása 62,2-37,8% (AKII, 2003). Az eredménykategóriák értéke összességében 10-20%-kal kevesebb az előző évhez képest. Az üzemi eredmény (50,3 millió Ft) a vizsgált cégeknél 20%-kal csökkent, míg a tesztüzemeknél 2%-kal növekedett. Ezt az értéket a pénzügyi műveletek eredménye (-16,8 millió Ft) mindkét esetben csaknem a felére csökkentette. A rendkívüli eredmény (1 millió Ft) módosító hatásának figyelembe vételével jutunk el a pozitív adózatlan (34,5 millió Ft), majd a mérleg szerinti nyereséghez (29,7 millió Ft), ami többszöröse a tesztüzemi adatoknak (5,8 millió Ft).

A 33. táblázat 2002-ben a saját és tesztüzemi adatok átlagos értékét mutatja be a fontosabb eredménykategóriák esetében.

33. táblázat

Az eredménykategóriák átlagának alakulása 2002-ben a saját adatbázisban és az AKII adatok esetében

Me: millió Ft.

Megnevezés	Saját adatbázis	AKII adatok
Üzemi (üzleti) tevékenység eredménye	50,3	n.a.
Pénzügyi műveletek eredménye	-16,8	n.a.
Rendkívüli eredmény	1,0	n.a.
Adózás előtti eredmény	34,5	n.a.
Adózott eredmény	32,7	n.a.
Mérleg szerinti eredmény	29,7	5,8

Forrás: Saját számítás és AKII (2003).

Az eredménykategóriák visszaesése érezteti hatását a jövedelmezőségi mutatók értékében. A saját tőke 100 Ft-jára jutó adózás előtti eredmény a tesztüzemekhez hasonlóan 5 Ft körül alakul (4,8% illetve 4,9%). Ezzel szemben az eszközarányos jövedelmezőség 60%-os csökkenése következtében 3%-ra esett vissza, ami kevesebb, mint fele a tesztüzemi értékeknek (6,2%). A fenntartható növekedési ütem (4,2%) is csökkent az előző évhez képest.

A jövedelmezőség szempontjából társasági formák szerint a korlátolt felelősségű társaságok emelkedtek ki.

Néhány meghatározó saját és a tesztüzemi adat, valamint mutató átlagának alakulása 2002-ben követhető nyomon a 34. táblázatban.

34. táblázat

A cash flow-kimutatás főbb sorainak és néhány mutató átlagának alakulása 2002-ben a saját és tesztüzemi adatoknál

Me: millió Ft., %.

Megnevezés	Saját adatbázis	Tesztüzemi adatok
Működési cash flow (millió Ft)	62,9	n.a.
Befektetési cash flow (millió Ft)	-74,7	n.a.
Befektetett eszközök beszerzése (millió Ft)	-99,1	n.a.
Befektetett eszközök eladása (millió Ft)	23,9	n.a.
Finanszírozási cash flow (millió Ft)	36,4	n.a.
Hitelfelvétel (millió Ft)	145,6	n.a.
Hiteltörlesztés (millió Ft)	-127,1	n.a.
Cash flow (millió Ft)	24,6	n.a.
Árbevétel arányos eredmény (ROS) (%)	4,8	3,4
Eszközarányos megtérülési ráta (ROA) (%)	3,3	6,2
Saját tőke hozama (ROE) (%)	4,8	5,5
Fenntartható növekedési ütem (GSU) (%)	4,2	n.a.
Árbevétel arányos pénzeszköz-változás	8,4	n.a.
Saját tőke arányos pénzeszköz-változás	10,6	n.a.
Eszközarányos pénzeszköz-változás	6,0	n.a.
Kötelezettségek összege (millió Ft)	326,4	85,6
Rövid lejáratú kötelezettségek részaránya (%)	78	68
Rövid távú likviditás I.	2,7	1,7
Rövid távú likviditás IV.	0,7	0,7
Tőkeerősség (%)	64,6	59
Tőkeellátottság (%)	154,8	108

Forrás: Saját számítás és AKII (2003).

A pénzeszközök állománya több mint háromszorosára növekedett. A befektetett eszközök beszerzése (99,1 millió Ft) másfélszeresére növekedett, aminek az elhasznált eszközök pótlásában mindenképpen nagy szerepe van. A szükséges pénzeszközök nagyrészt az adózás előtti eredményből (34,5 millió Ft), az értékcsökkenésből (41,4 millió Ft) és a befektetett eszközök eladásából (23,9 millió Ft) származtak. Továbbra is meghatározó szerepe van a hiteleknek, azok felvételének (145,6 millió Ft) és törlesztésének (127,1 millió Ft).

A társas vállalkozások és tesztüzemek saját tőkéjének aránya 2002-ben alig több mint 60%, de a befektetett eszközöket teljes mértékben saját tőkével képes finanszírozni (tőkeellátottság: 154,8%). A kötelezettségek átlagos értéke: 326 millió Ft, amelynek

78%-a rövid lejáratú kötelezettség. A tesztüzemeknél 85,6 millió Ft-nak 68,2%-a rövid lejáratú kötelezettség. A nettó (a követelések és pénzeszközök értékével csökkentett) kötelezettségek átlagos értéke (161,9 millió Ft) a tesztüzemi adatoknak (44,1 millió Ft) többszöröse. Ezt a kötelezettség állományt a mérleg szerinti eredmény és az értékcsökkenés együttes összegéből a vizsgált vállalkozásoknál és a tesztüzemi adatoknál egyaránt közel 2,5 év alatt lehetne törleszteni. A likviditási mutató értéke mindkét esetben elfogadható volt.

A szórás mértéke továbbra sem csökkent és igen erős maradt. A tesztüzemek kétharmada (13,6 millió Ft), míg a vizsgált vállalkozások 80%-a nyereséges (45,2 millió Ft) volt. A veszteség mértéke egy üzemre vetítve a tesztüzemi cégek (9,8 millió Ft) értékének háromszorosát (32,3 millió Ft) is meghaladta. Nyereséges és veszteséges vállalkozások minden cégformánál megtalálhatók. A realizált nyereség és a rendelkezésre álló pénzeszköz állomány mértéke a következő sorrendbe nő: szövetkezetek, korlátolt felelősségű társaságok és részvénytársaságok.

2002-ben a vizsgált vállalkozások nyereséges gazdálkodás mellett pénzeszközeik állománya növekedett. Aggodalomra ad okot, hogy a szabad források nagy részét, a gazdaságok tartozásainak visszafizetésére kénytelenek fordítani, miközben ezekre a fejlesztések érdekében égető szükség lenne. Kedvező folyamatként értékelhető, hogy a beruházások értéke növekedett, de ennek csak kis része jelentett tényleges eszközállomány növekedést, mivel a megvalósított befektetések túlnyomó része az értékcsökkenést kompenzálta, illetve a selejtezett vagy értékesített eszközök pótlását szolgálta.

3.1.2. Az eredmény összetevői

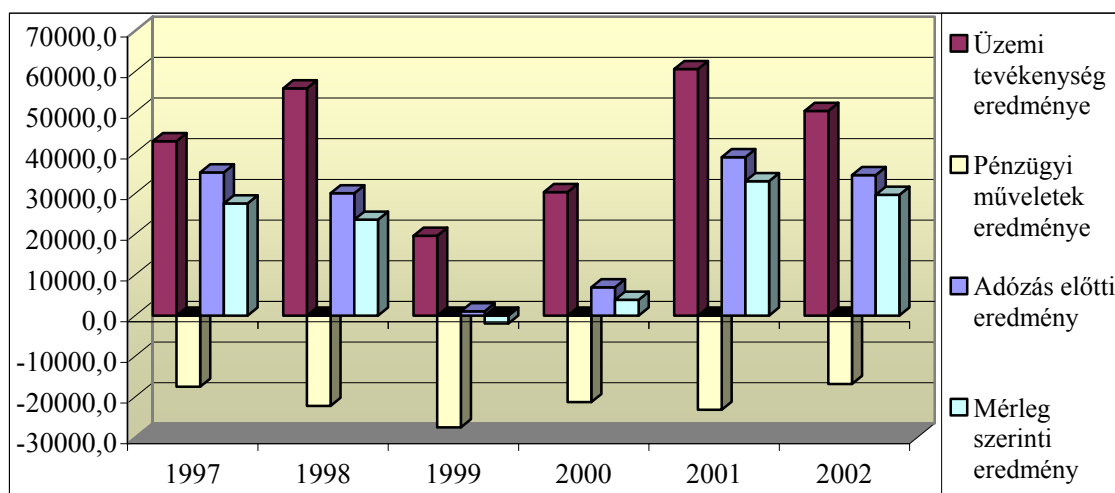
A vizsgált gazdálkodó szervezetek tevékenysége az 1997-től 2002-ig terjedő időszakban, 1999 kivételével összességében szerény nyereséget hozott. A vállalkozások adózás előtti eredménye 2001-ben volt a legkedvezőbb. A főbb eredménykategóriák változása követhető nyomon a 6. ábrán.

Egy jól működő vállalkozás eredményességét elsősorban az üzemi (üzleti) tevékenység határozza meg. Ebben az eredménykategóriában a vizsgált időszakban, különböző mértékben, végig nyereség realizálódott. A kezdeti növekedés (30,3%) után 1999-re elsősorban a szélsőséges időjárási viszonyok miatt jelentős visszaesés tapasztalható (35,1%). 2000-ben a mérsékelt növekedésben szerepe volt annak, hogy az elmúlt öt évben először záródott az agráröllő (**KSH, 2001**). 2001-ben kedvező időjárási

és értékesítési lehetőségek hatására az üzemi (üzleti) tevékenység eredménye elérte és meg is haladta a korábbi évek értékeit. Sajnos a növekvő tendencia nem folytatódott és 2002-ben ismét visszaesés következett be, részben a kedvezőtlen időjárási viszonyok, részben a külpiaci árak csökkenése miatt (KSH, 2002). Az üzemi tevékenység ráfordításai évről-évre lassuló ütemben, de nőttek.

6. ábra: Az eredmény összetevői (a vizsgált vállalkozások átlaga)

Me.: eFt.

Forrás: Saját számítás.

A vállalkozásokra, ezen belül is a mezőgazdasági vállalkozásokra fokozottan elmondható, hogy a fejlesztésekhez, de gyakran még a működés fenntartásához is jelentős hitelállomány felvétele szükséges. A felvett hitel törlesztése mellett tekintélyes kamatfizetési kötelezettség is keletkezik, amely érezteti hatását a pénzügyi műveletek eredményének alakulásában. 2001-től a kamattámogatások összege az egyéb bevételek helyett a pénzügyi műveletek egyéb bevételi között kerül elszámolásra. Ez nem jelenti törvényszerűen a pénzügyi műveletet egyéb bevételeinek növekedését, mivel azt több tényező befolyásolja. Figyelembe kell venni a **jegybanki alapkamat nagyságát** - ami a kamattámogatások meghatározásához nélkülözhetetlen és 2002-ben 8,5%-ra csökkent – valamint a hitelállomány összegét is. A csökkenő jegybanki alapkamat hatására nemcsak a kamattámogatás, de a kamat mértéke is csökkent. Mindezen tényezők hatására a pénzügyi műveletek vesztesége csökkenő tendenciát mutat.

A pénzügyi műveletek eredménye **PATAKI - REKE (2002)** megfigyelései szerint az elmúlt tíz évben folyamatosan negatív volt. A pozitív üzemi (üzleti) tevékenység eredményének 1992-ben 32%-a, 1995-ben 15%-a a pénzügyi veszteség. 1998-ban és 1999-ben elérte és többszörösen meg is haladta az üzemi eredmény értékét. Saját adatok

esetében is igaz, hogy a pénzügyi eredmény a vizsgált időszakban végig negatív volt. Viszont a fajlagos veszteség, az üzemi eredmény százalékában általában kedvezőtlenebbül, 40% körül alakult. Ettől eltér 1999 és 2000, amikor a pénzügyi veszteség mértéke 140, illetve 70% volt.

A rendkívüli eredmény számottevően nem befolyásolta az eredmény alakulását, így az adózás előtti eredmény szempontjából is az 1999-es és 2000-es évek voltak a leggyengébbek.

PATAKI - REKE (2002) megállapításai szerint az adózás előtti eredmény folyamatos csökkenése nem a pénzügyi veszteség növekedésére, hanem az üzemi eredmény csökkenésére vezethető vissza. Ez alapvetően az alaptevékenység jövedelemtermelő képesség csökkenésének következménye. Hasonló tendencia jelei a vizsgált vállalkozásoknál is megfigyelhetők.

A mezőgazdasági vállalkozások esetében nem szabad arról sem elfeledkezni, hogy az eredményességet nagymértékben befolyásoló számos tényező között érvényesül az ember által nem befolyásolható időjárás hatása is. A vizsgált időszak mélypontját az 1999-es év jelenti. 1999-ben szélsőséges időjárási viszonyok - rendkívüli esőzés, ár- és belvíz, a csapadékos, párás idő miatt a betegségek terjedése - a vetetlen területek növekedését, a növényállomány károsodását és végső soron a termésmennyiség és minőség visszaesését idézték elő. Az állatállomány is – a juh kivételével – csökkent. A felvásárlási árak 1%-os növekedése, az ipari anyagok árszínvonalának 5%-os növekedésével párosulva az agrárrolló további nyílását eredményezte **(KSH, 2000)**. 2002-ben a tavaszi csapadékhiány, majd az aszály a legtöbb növényi kultúránál rendkívüli termés kiesést okozott **(KSH, 2003)**.

Az említett tényezők hatására 1999-ben a vizsgált mezőgazdasági vállalkozásoknál veszteség realizálódott, amelynek egy üzemre vetített átlagos értéke: 0,2 millió Ft.

A következő évben az aszály okozta termés kiesést némileg ellensúlyozta a mezőgazdasági termékek felvásárlási árának növekedése, így az eredményesség kis mértékben javult. Az igazi áttörést 2001. év jelentette, mivel az időjárás nagyrészt kedvezett a mezőgazdasági munkáknak és ez a hozamok területén is megvalósult.

Vállalkozási formák szerint vizsgálva az eredménykategóriákat azt tapasztaltam, hogy a szövetkezetek és a korlátolt felelősségű társaságok esetében a mélypontot 1999 jelentette és utána 2000-ben észrevehető növekedés kezdődött. A részvénytársaságoknál ettől eltérően 1999-ben érezhető csökkenés, de a mélypont 2000-ben következett be. A részvénytársaságok főkönyvelőivel folytatott beszélgetés alapján ez arra vezethető

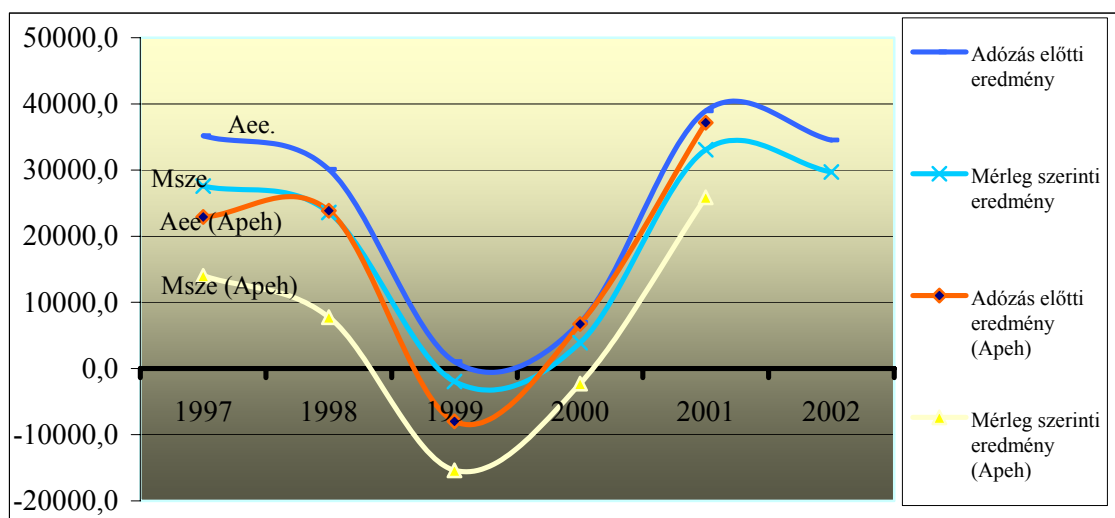
vissza, hogy a részvénytársaságok általában több tevékenységet (növény-, vetőmag-, takarmánytermesztés, állattenyésztés, stb.) folytatnak és az egyes tevékenységek egymásra épülhetnek. Így az állattenyésztésben szükséges takarmány, vagy a növénytermesztésben használt vetőmag jelentős részét saját maguk termeszti. Ennek következtében az egyes ágazatok eredményei, időbeli csúszást követően a másik ágazatban realizálódnak. Például az október, november hónapban betakarított kukorica feldolgozás után a következő év februárjában lesz felhasználható vetőmag, vagy az állattenyésztésben a felhasznált takarmány hozama az állatok értékesítésével jelenik meg. Ez jellemző lehet más társasági formára is, de a méretből adódó különbségek és az egy-egy csoportba tartozó vállalkozások nagyobb száma miatt nem jelenik meg ilyen határozott mértékben.

Összességében a vizsgált vállalkozásokra jellemző, hogy a pozitív adózott eredmény nagy része a vállalkozásnál maradt.

Az **AKII (2002)** az APEH adatbázis alapján bemutatta a kettős könyvvitelt vezető, adóbevallást benyújtó, mezőgazdasági és élelmiszeripari szervezetek adózás előtti és mérleg szerinti eredményének alakulását, ahol a mérleg szerinti eredmény két évben, 1999-ben (-15,4 milliárd) és 2000-ben (-2,2 milliárd) is negatív volt. Ezt összehasonlítva az általam kapott értékekkel azt tapasztalhatjuk, hogy a vizsgált vállalkozások kedvezőbb mérleg szerinti eredményei 2000 után átlagosan alakultak. Ezen adatokat mutatom be a 7. ábrán és 35. táblázatban.

7. ábra: A mezőgazdasági szervezetek főbb eredménykategóriáinak átlaga az APEH és a vizsgált vállalatok adatai alapján

Me.: eFt

Forrás: Saját számítás és APEH adatok.

A mezőgazdasági szervezetek főbb eredménykategóriáinak átlaga az APEH és a vizsgált vállalatok adatai alapján

Me: eFt.

Összes	1997	1998	1999	2000	2001	2002
	Saját számítás alapján					
Adózás előtti eredmény	35197,2	30078,3	1052,7	6961,1	38946,4	34533,8
Adózott eredmény	31410,6	26600,0	-432,0	5623,3	35516,4	32703,1
Mérleg szerinti eredmény	27586,6	23586,5	-1959,3	3887,6	33058,2	29714,8
	APEH adatok alapján					
Adózás előtti eredmény	22908	23848	-7997	6720	37158	n.a.
Adózott eredmény	17903	17440	-11397	2531	31311	n.a.
Mérleg szerinti eredmény	14010	7762	-15394	-2264	25878	n.a.

Forrás: Saját számítás és APEH adatok.

Az ágazatban 1997-ben és 1998-ban az eredménynek teljes egészében támogatás volt a forrása.

Az eredménykategóriáknál egytényezős variancia-analízissel meghatározva szignifikáns különbséget ($P < 0,05$) a következő esetekben tapasztaltam:

- szokásos vállalkozási eredménynél: 1999 és 1998, 2001, 2002,
- adózás előtti eredménynél: 1999 és 1997, 2001,
- adózott eredménynél: 1999 és 1997, 2001, 2002,
- mérleg szerinti eredménynél: 1999 és 1997, 2001, 2002,
2000 és 2001.

Az eredménykategóriákat megvizsgálva a vállalkozási formák között egytényezős variancia-analízissel meghatározva a következő esetekben volt szignifikáns különbség ($P < 0,05$):

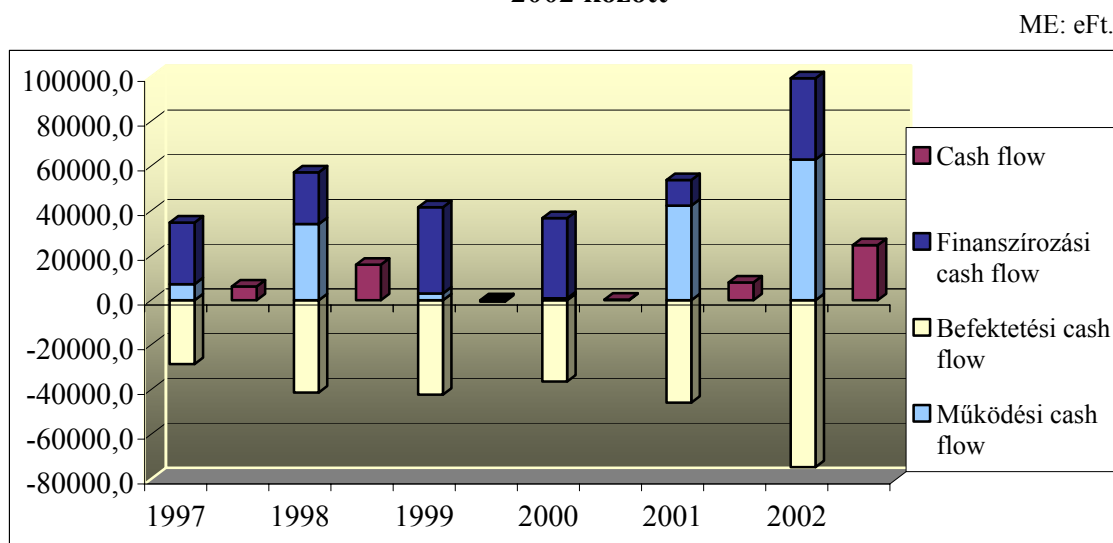
- üzemi (üzleti) tevékenység eredménye: Rt és a szövetkezetek,
Rt és korlátolt felelősségű társaságok,
- adózás előtti eredmény: Rt és a szövetkezetek között.

3.1.3. A cash flow-kimutatás alakulása

A cash flow-kimutatás elemzése és ebből nyerhető információk hasznosítása a gyakorlati életben nem tekinthető általánosnak, pedig a tetszőleges időszakonként készített cash flow-kimutatás önmagában is és beszámoló többi részével együtt vizsgálva számos új, a döntéseket megalapozó információkat szolgáltat.

A vállalkozás működése során a nyereség realizálása nem az egyetlen elérendő cél. Hosszú távon nélkülözhetetlen, hogy pénzbevételeiből fedezni tudja pénzkidadásait. A pénzállomány csökkenése rövid távon nem jelent problémát, de tartóssá válva a vállalkozás eladósodottságához és megszűnéséhez vezethet. A vizsgált vállalkozások cash flow-kimutatás kategóriáinak alakulása követhető nyomon 1997 és 2002 között a 8. ábrán és a 36. táblázatban.

8. ábra: A vizsgált vállalkozások cash flow-kimutatás kategóriáinak átlaga 1997 és 2002 között

Forrás: Saját számítás.

36. táblázat
A cash flow-kimutatás kategóriáinak átlaga 1997 és 2002 között a vizsgált vállalkozásoknál

Me: eFt.

Megnevezés	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Működési cash flow	7171,9	34067,6	3018,5	843,2	42264,8	62869,5
Befektetési cash flow	-28595,2	-41287,8	-42233,9	-36399,1	-45836,4	-74699,8
Finanszírozási cash flow	27566,1	23094,6	38551,3	35831,6	11469,2	36420,8
Cash flow	6142,8	15874,4	-664,1	275,7	7897,6	24590,6

Forrás: Saját számítás.

A vizsgált időszakban egy év kivételével a pénzeszközök állománya növekedett. A pénzeszköz-változás negatív irányú változása egybeesik a mérleg szerinti veszteség kialakulásával. A működési cash flow 1999-ben és 2000-ben minimális mértékben járult hozzá a pénzeszköz-változás kialakulásához. 1998-ban, illetve 2001 után viszont a működés biztosításán túl a befektetett eszközök beszerzésének egyik fontos forrásává vált. A befektetett eszközök beszerzése az elhasználódott eszközök pótlása, illetve a fejlesztés szempontjából nélkülözhetetlen. Annak ellenére, hogy a működésből

származó pénzbevételek csak néhány évben nyújtottak volna fedezetet a beruházásokra 1997 és 2002 között a befektetett eszközök beszerzésére fordított pénzmennyiség - 2000 kivételével - legalább elérte az előző évi értéket, sőt 1997-hez viszonyítva 2002-re majdnem megháromszorozódott az erre a célra fordított összeg. Ennek megvalósításában döntő szerepe volt külső finanszírozási források igénybevételének. Általában nagyobb beruházók kivitelezéséhez, de mezőgazdasági vállalkozásoknál gyakran a működés biztosítása érdekében is elengedhetetlen hitel felvétele. Megfigyelhető az a tendencia, hogy a felvett hitel összege minden évben meghaladja a hiteltörlesztés összegét. A felvett hitel nagysága a szokásos tevékenységgel fordított arányban változott. Minél kedvezőbb a gazdasági helyzet, nagyobb a működési cash flow, annál nagyobb része fordítható a hitelfelvételnek a korábban felvett hitelek törlesztésére. A vizsgált vállalkozások szempontjából kedvezőbb évek a következők voltak: 1998, 2001 és 2002. Társasági formák szerinti bontásban a pénzeszköz-változás, az eredménykategóriákhoz hasonlóan alakult.

A cash flow-kimutatásnál egytényezős variancia-analízissel meghatározva a következő évek esetében volt szignifikáns különbség ($P < 0,05$):

- működési cash flow: 2002 és 1999,
2002 és 2000 között.

A cash flow-kimutatást megvizsgálva a vállalkozási formák között egytényezős variancia-analízissel meghatározva a következő esetekben volt szignifikáns különbség ($P < 0,05$):

- működési, finanszírozási cash flow: Rt. és szövetkezetek,
Rt és korlátolt felelősségű társaságok,
- befektetési cash flow: mind a három vállalkozási forma között.

3.1.4. A jövedelmi helyzet elemzése

Az elemzés alá vont vállalkozásokra és tesztüzemekre egyaránt jellemző, hogy szerény nyereséget realizáltak ugyan, de az elért jövedelmezőség jelentősen elmarad a mezőgazdasághoz hasonló tőkeigényes nemzetgazdasági ágakétól. 2002-ben a saját tőke jövedelmezősége a tesztüzemeknél 5,4%, a vizsgálat alá vont vállalkozásoknál 4,8%. Ezzel szemben az **AKII (2003)** által, az APEH gyorsjelentése alapján összeállított kimutatás szerint a feldolgozóiparban: 13,2%, az építőiparban 19,9%, a bányászatban 17,9% volt.

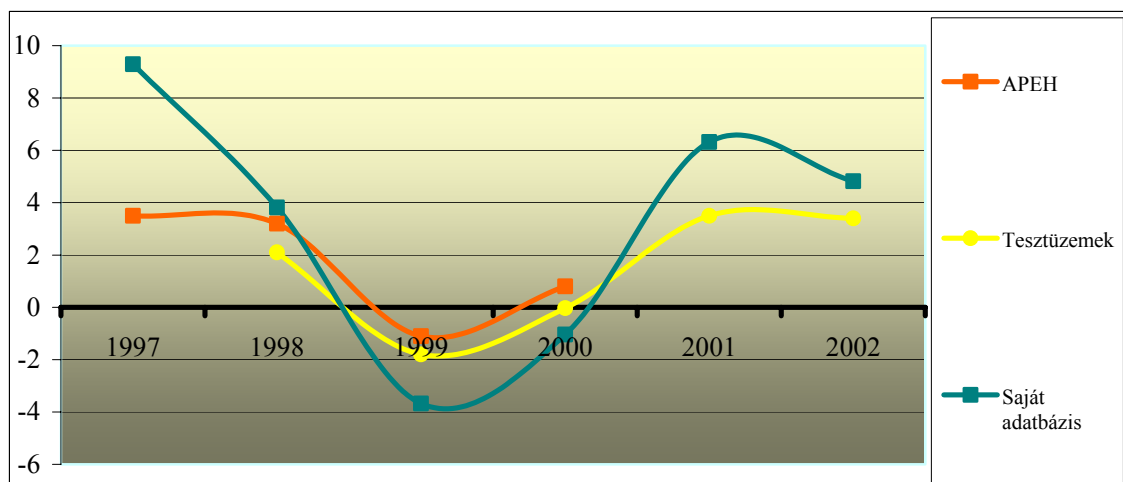
A tőkejövodelmezőség romlására mutat rá munkájában **PATAKI - REKE (2002)**, valamint **BORSZÉKI (2003)** is. Ez a következökre vezethetö vissza. A vállalkozások jövodelmezőségének visszaesése következtében romlott önfinanszírozó képességük, amely a saját tőke lassuló növekedéséhez vezetett. Az eszközállomány növekedésének mértéke ugyanakkor meghaladta a saját tőke növekedésének mértékét, így a vállalkozások egyre inkább rászorultak idegen tőke bevonására. A jövedelemtermelő képesség romlása következtében az egyes tőkeelemek és az ösztőke jövodelmezősége egyaránt csökkent. A nemzetgazdaságok szintjén általános tendencia, hogy a **saját tőke jövodelmezősége meghaladja az idegen tőke jövodelmezőségét**, azaz az idegen tőke költségét. Hazánkban és más EU tagállamban **a mezőgazdasági vállalkozásoknál az összes tőke jövodelmezősége meghaladja a saját tőke jövodelmezőségét**. Az elért jövodelemszinthez képest túl sok a lekötött saját és idegen tőke nagysága. Ugyanakkor a korábbi „tizenötök” esetében a kapott támogatás a saját tőkét jövodelmezőbbé tette. Sajnos ez a hatás nálunk nem érvényesült. A megoldást az önfinanszírozó képességük javítása jelentené, amelynek egyik lehetséges módja a gazdaságos birtokszerkezet kialakítása. (**PATAKI - REKE (2002)**).

A tesztüzemek esetében az eszközarányos jövodelmezőség meghaladja a saját tőke jövodelmezőségét, amely egybeesik **BORSZÉKI (2003)** és **PATAKI - REKE (2002)** megállapításával. A saját adatbázis és az **AKII (2002)** (APEH adatbázisa alapján számított) adatai viszont ettől eltérően alakulnak. Az elvárásoknak megfelelően a saját tőke meghaladja az ösztőke hozamát. Ez alól kivételt 1999 és a saját elemzésnél még a 1998. év adatai képeznek. Szembetűnő a vizsgált vállalkozások esetében a saját tőke jövodelmezőségének hektikus változása. Ez arra vezethetö vissza, hogy néhány cég esetében a szerény üzemi (üzleti) tevékenység eredménye a pénzügyi és a rendkívüli ráfordítás hatására veszteségessé vált. Ez a folyamat tartóssá válva a saját tőke értékét lecsökkentette és egységnyi részére nagyobb veszteség jutott, ami az átlagszámítás során az eredményt negatív irányba mozdította el. A nagy kilengést előidéző cégek vállalkozási formájukat tekintve nagyrészt korlátolt felelősségű társaságok. A szövetkezetek és részvénytársaságok mutatóinak alakulása nem tér el lényegesen az átlagtól. A cég saját, belső forrásai által megvalósítható fenntartható növekedési ütem, mivel a mérleg szerinti eredmény és a saját tőke hányadosaként kerül meghatározásra, tendenciája a saját tőke jövodelmezőségi mutatóhoz hasonlóan alakult.

A saját- és ösztőke arányos jövodelmezőség követhetö nyomon a tesztüzemek, az APEH és a vizsgált vállalkozások adatai alapján, a 9, 10, 11. ábrán és 37. táblázatban.

9. ábra: Az árbevétel arányos jövedelmezőség átlaga a tesztüzemek, az APEH és a vizsgált vállalkozások adatai alapján

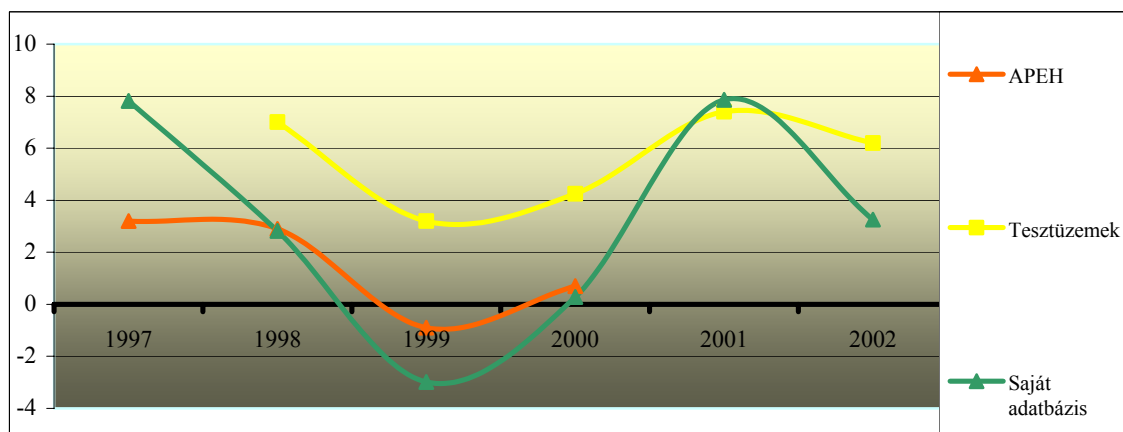
Me: %

Forrás: Saját számítás és AKII.

10. ábra: Eszközarányos jövedelmezőség átlaga a tesztüzemek, az APEH és a vizsgált vállalkozások adatai alapján

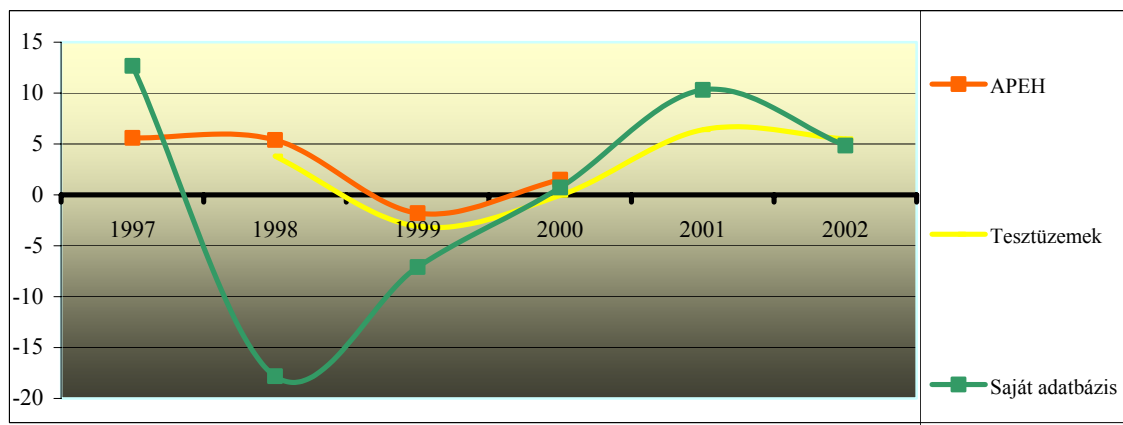
Me: %

Forrás: Saját számítás, AKII és APEH.

11. ábra: A saját tőke arányos jövedelmezőség átlaga a tesztüzemek, az APEH és a vizsgált vállalkozások adatai alapján

Me: %

Forrás: Saját számítás, AKII és APEH.

Néhány jövedelmezőségi mutató átlaga a tesztüzemek, az APEH és a vizsgált vállalkozások adatai alapján 1997 és 2002 között

Me: %

Megnevezés	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Saját számítás alapján						
Árbevétel arányos eredmény (ROS)	9,3	3,8	-3,7	-1,0	6,3	4,8
Eszközarányos megtérülési ráta (ROA) Aee.	7,8	2,8	-3,0	0,3	7,9	3,3
Saját tőke hozama (ROE) Aee.	12,7	-17,8	-7,1	0,7	10,3	4,8
Fenntartható növekedési ütem (GSU)	10,3	-19,1	-7,6	-0,1	9,0	4,2
APEH adatok alapján:						
Árbevétel arányos eredmény ROS	3,5	3,2	-1,1	0,8	n.a.	n.a.
Eszközarányos megtérülési ráta (ROA) Aee.	3,2	2,9	-0,9	0,7	n.a.	n.a.
Saját tőke hozama (ROE) Aee.	5,6	5,4	-1,8	1,5	n.a.	n.a.
Tesztüzemi adatok alapján:						
Árbevétel arányos eredmény ROS	n.a.	2,1	-1,8	-0,03	3,5	3,4
Eszközarányos megtérülési ráta (ROA) Aee.	n.a.	7,0	3,2	4,25	7,4	6,2
Saját tőke hozama (ROE) Aee.	n.a.	3,8	-3,1	-0,05	6,4	5,5

Forrás: Saját számítás, AKII és APEH.

A saját adatokat a többi adatbázissal összehasonlítva a saját tőke jövedelmezőségétől eltekintve a mutatók alakulásában hasonló tendencia figyelhető meg. A tesztüzemi adatokhoz képest mindenképpen kedvező folyamatként értékelhető a saját tőke-össztőke jövedelmezőségét meghaladó mértéke, mivel egyrészt nő a saját tőke értéke, másrészt a saját tőke hozama meghaladta az idegen tőke költségét.

Variancia-analízisen belül Turkey-próba segítségével több egydimenziós minta ugyanazon változója közötti különbözőség szignifikancia szintjének meghatározását végeztem el. Az értékelésnél csak a $P < 0,05$ értéket tekintettem szignifikáns eredménynek. Jövedelmezőségi mutatók között egytényezős variancia-analízissel meghatározva a következő esetekben volt szignifikáns különbség ($P < 0,05$):

- eszközarányos megtérülési ráta: 1999 és 1997, 1998, 2001,
2000 és 1997, 2001.

A vállalkozási formáknál szignifikáns különbséget nem tapasztaltam.

3.1.5. A pénzügyi helyzet bemutatása

Az eredményes működéshez önmagában nem elegendő a jövedelmezőség biztosítása, egyidejűleg a fizetőképességet és -kézséget is meg kell őrizni. Fenntartása

rövid- és hosszú távon egyaránt lényeges (TÉTÉNYI, 2001). Csak az egyik feltétel teljesülése esetén a vállalkozás előbb vagy utóbb tönkremegy. Ezt támasztották alá REKE (1997/c) dunántúli mezőgazdasági vállalkozásoknál éves beszámolóik alapján végzett elemzései.

A likviditási mutatók alakulását a tesztüzemeknél és a vizsgált mezőgazdasági vállalkozásoknál a 38. táblázat és a 12. ábra szemlélteti.

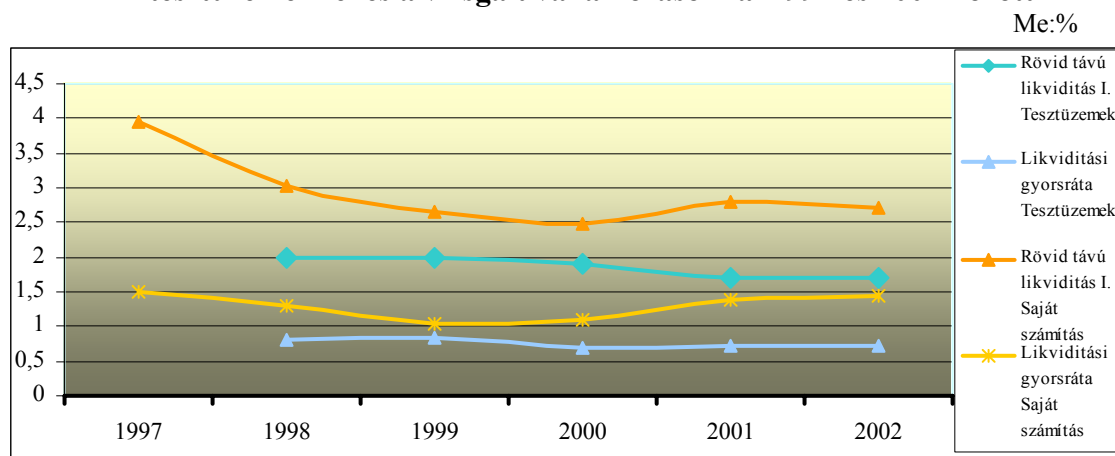
38. táblázat

A rövid távú likviditási mutató I. és a likviditási gyorsráta átlaga a tesztüzemeknél és a vizsgált vállalkozásoknál 1997 és 2002 között

Megnevezés	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Saját számítás alapján						
Rövid távú likviditás I.	3,9	3,0	2,6	2,5	2,8	2,7
Likviditási gyorsráta	1,5	1,3	1,1	1,1	1,4	1,4
Tesztüzemi adatok						
Rövid távú likviditás I.	n.a.	2	2	1,9	1,7	1,7
Likviditási gyorsráta	n.a.	0,8	0,84	0,7	0,72	0,71

Forrás: Saját számítás, AKII.

12. ábra: A rövid távú likviditási mutató I. és a likviditási gyorsráta átlaga a tesztüzemeknél és a vizsgált vállalkozásoknál 1997 és 2002 között

Forrás: Saját számítás és AKII.

A rövid lejáratú kötelezettségek értéke a teljes, illetve a készletekkel csökkentett forgóeszköz állományhoz viszonyítva kedvezően alakult. A vizsgált adatbázis esetén 2000-ig enyhe csökkenés, majd növekedés tapasztalható. A tesztüzemek adatai enyhén csökkenő tendencia mellett az elfogadhatónak tartott szinten helyezkednek el.

Egytényezős variancia-analízissel meghatározva 5%-os hibahatár mellett a likviditási mutatóknál évenként nem, vállalkozási formák szerint a szövetkezetek és a korlátolt felelősségű társaságok között tapasztaltam szignifikáns különbséget.

3.1.6. A vagyoni helyzet vizsgálata

A vizsgált társaságok esetében a forgóeszközök értéke 2000-től kisebb mértékben nőtt, mint a befektetett eszközöké, így arányuk csökkent.

Jelentős változást eredményezett 2001-től a tenyészállatok tárgyi eszközök közé történő átsorolása, amely felerősítette a korábbi folyamatokat. Ezzel a számviteli elszámolással magyarázható, hogy a mezőgazdaságra a termelő ágazatoktól eltérően a forgóeszközök magasabb aránya volt a jellemző. A tenyészállatok átsorolásával ez a tendencia jelentősen lecsökkent.

A vizsgált vállalkozások befektetett és forgóeszközök értékének és arányának változását mutatja be a 39. táblázat és a 13. ábra.

39. táblázat

A vizsgált vállalkozások befektetett és forgóeszközök átlagos értékének és az összes eszközökben való részesedésüknek alakulása 1997 és 2002 között

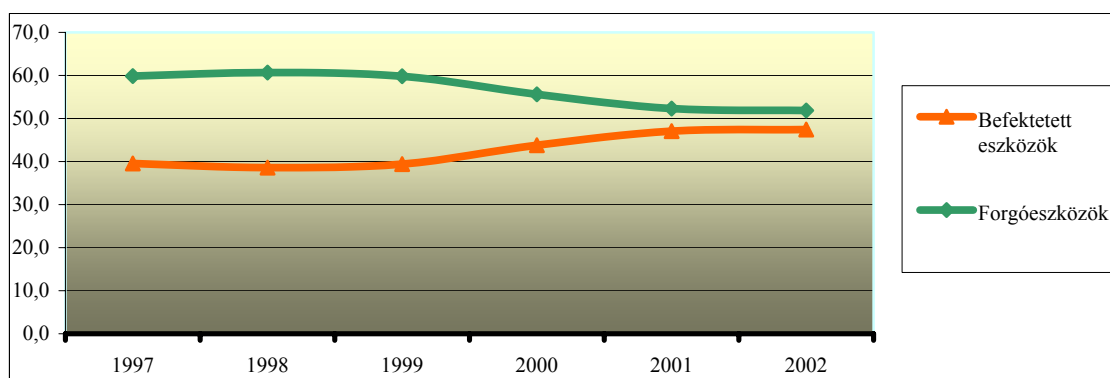
Me: eFt, %

Megnevezés	1997.		1998.		1999.		2000.		2001.		2002.	
	eFt	%	eFt	%	eFt	%	eFt	%	eFt	%	eFt	%
Befektetett eszközök	210540,7	39,6	237880,7	38,6	258873,6	39,4	300857,9	43,8	347960,5	47,1	388492,8	47,4
Forgóeszközök	318669	59,9	373894	60,7	393121	59,8	382053,2	55,6	386574,4	52,3	424864	51,9

Forrás: Saját számítás.

13. ábra: A befektetett és forgóeszközök arányának alakulása a vizsgált vállalkozások esetében 1997 és 2002 között

Me: %

Forrás: Saját számítás.

A befektetett és forgóeszköz eszközök esetében szignifikáns különbséget nem tapasztaltam.

A források saját tőke állományának aránya, a tesztüzemekhez hasonlóan 60% körül alakult. A mélypontot 55%-kal a 2000-es év jelentette, ami valószínűleg arra vezethető vissza, hogy az előző év vesztesége után képződött minimális nyereség nem tudta az

eszközállomány növekedését az előző évekhez hasonló arányban fedezni és idegen forrás bevonása vált szükségessé.

A vizsgált vállalkozások és a tesztüzemek saját tőke arányának változását mutatja be a 40. táblázat.

40. táblázat

A saját tőke átlagának változása 1997 és 2002 között a vizsgált vállalkozásoknál és a tesztüzemeknél

Me: %

Összes	1997	1998	1999	2000	2001	2002
	Saját tőke aránya					
Tesztüzemek	n.a.	55,0	50,0	53,0	58,0	59,0
Saját számítás	58,9	58,7	55,7	56,9	62,1	63,9

Forrás: Saját számítás és AKII.

A saját tőkének ez az aránya lehetővé tette, hogy a befektetett eszközöket teljes mértékben, illetve a forgó eszközök egy csekély részét saját tőkével tudják finanszírozni.

3.1.7. A jövedelmezőség és a pénzeszköz-változás korrelációs kapcsolatának vizsgálata

Megvizsgáltam, hogy van-e összefüggés néhány eredménykategória, a pénzeszköz-változás, valamint jövedelmezőségi és likviditási mutatók évenkénti átlagos adatai között.

Az egyes adatszoportok közötti összefüggések meghatározásához korrelációszámítást végeztem. A korreláció számításával kapcsolatos fő jellemzőket **FALUSI-OLLÉ (2000)** munkája alapján az alábbiakban foglaltam össze. A korrelációs kapcsolat mértékét és irányát a korrelációs együttható értéke mutatja meg. X és y a minta két vizsgált változója és azok közötti korreláció jele: r_{xy} . A korrelációs együttható értéke -1 és 1 közötti értéket vehet fel, előjele a korreláció irányát, abszolút értékének nagysága a korreláció erősségét mutatja.

A korrelációs együttható értékének kiszámítása:

$$r_{xy} = \frac{\sum_{i=1}^n (\bar{x} - x_i)(\bar{y} - y_i)}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (\bar{x} - x_i)^2 \sum_{i=1}^n (\bar{y} - y_i)^2}}$$

A korrelációs együttható értékének meghatározásán túl érdemes megvizsgálni annak szignifikanciáját is, ami arról tájékoztat, hogy az „x” okozta változás az „y” értékében lényegesen nagyobb-e a véletlen hatásától (**BARÁTH et. al., 1996**).

Vizsgáltam, hogy van-e összefüggés néhány eredménykategória (adózás előtti, adózott és mérleg szerinti eredmény), a pénzeszköz- változás, valamint jövedelmezőségi (ROS, ROA, ROE, GSU) és likviditási (rövid távú likviditás, likviditási gyorsráta) mutatók évenkénti átlagos adatai között.

Az eredmények (3. melléklet) értékelése során a következőket emelném ki. A cash flow-kimutatás főcsoportjai között különböző erősségű kapcsolat tapasztalható. A befektetési és finanszírozási, valamint a befektetési és működési cash flow közötti közepes erősségű kapcsolat alátámasztja a befektetett eszközök beszerzésében jelentős szerepet betöltő hitelek és kívánatosnak tartott működésből származó pénzeszközök fontosságát. Érdekes, hogy a működési és finanszírozási pénzeszköz változás között a várakozással ellentétben a vizsgált minta esetében nem alakult ki szignifikáns kapcsolat. Az adózás előtti eredmény törvényszerűen minden olyan mutatóval korrelál, amelynek közvetlenül vagy közvetve alkotó eleme. Ez biztosítja a jövedelmezőségi mutatók és a működési cash flow közötti összefüggést is. A vizsgált likviditási mutatók egyedül az árbevétel arányos (ROS) és az eszköz arányos jövedelmezőségi (ROA) mutatóval mutatnak gyenge kapcsolatot.

3.2. AZ ELEMZÉS ALÁ VONT VISZONYSZÁMOK CSOPORTOSÍTÁSA KLASZTERANALÍZIS SEGÍTSÉGÉVEL

A fejezet összeállítása során elsősorban **REKE (1997)** és **VIRÁG (2001)** munkáira támaszkodtam.

A viszonszámokon alapuló teljesítmény megítélés során, ahogy az előzőekben láthattuk, a gazdálkodó egység pénzügyi kimutatásaiból származó adatokat, adatsorokat, mutatószámokat ágazati, hazai vagy külföldi versenytársak azonos tartalmú mutatóival lehet összehasonlítani. Ez alapján kell minősíteni a vállalat vagyoni, pénzügyi vagy jövedelmi helyzetét. Ha az elemző a viszonszámok között válogathat, akkor szubjektív alapon választja ki a számára legmegfelelőbbet. A viszonszám-elemzést a szakemberek széles köre többek között ezért is bírálja, ugyanakkor a gazdasági döntések megalapozásának nélkülözhetetlen eszköze.

Több cégtől származó adatbázis pénzügyi viszonszámok alapján történő csoportosítása számos problémát felvet. A feladat egyváltozós megközelítésével -

amikor is a cégeket a vállalatonként kiszámított pénzügyi viszonyszámok egyenkénti összehasonlításával értékelik - reménytelennek tűnik. Az ismérvek összessége alapján történő értékelés különösen nehéz feladatnak minősül. Csak néhány viszonyszám kiemelésével elvégzett számítás is információvesztéssel jár, mivel egyetlen teljesítőképességi szint is többféle likviditási, jövedelmezőségi, vagy eladósodottsági mutatóval mérhető, nem beszélve a cégteljesítmény összetett értékeléséről. Ugyanakkor többváltozós matematikai-statisztikai módszerek segítségével lehetőség nyílik nagyszámú változó kezelésére, a belső összefüggések feltárására, ezáltal megfigyelhetőek lesznek a jelenségek sajátosságai.

A rendelkezésre álló adatok analízisét többváltozós matematikai-statisztikai módszerek közé tartozó klaszteranalízissel, ezen belül a nemhierarchikus módszerek közé tartozó k-közép algoritmussal végeztem. A klaszteranalízis során tehát arra törekszünk, hogy a leginkább összetartozó elemek kerüljenek egy csoportba a lehető legtöbb tulajdonság szerint (**FALUSI-OLLÉ, 2000**). A klaszteranalízis jellemzői **VIRÁG (2001)** alapján a következőképpen foglalható össze:

„A klaszteranalízis célja, hogy a megfigyelési egységeket valamennyi megfigyelt változó egyidejű figyelembevételével csoportosítsa. A csoportokat úgy alakítjuk ki, hogy az egymástól legkisebb távolságra lévő megfigyelési egységek kerüljenek egy-egy önálló klaszterbe. Először rögzítjük a k-t a megfelelő klaszterszámot, majd valamilyen szempont szerint elhelyezzük a megfigyelési egységeket az egyes klaszterekbe. Ezután minden egyes klaszterben kiszámítjuk az összes változó átlagát, mely érték egy klaszterre vonatkozóan a klaszter középpontját, az úgynevezett centroidját alkotja. A következő lépésben megvizsgáljuk, hogy a megfigyelési egységek saját centroidjához állnak-e legközelebb. Ha nem, átsoroljuk abba a klaszterbe, melynek centroidjához legközelebb esik.”

Két elem távolsága a következő képlettel határozható meg:

$$d = \sqrt{(a_1 - a_2)^2 + (b_1 - b_2)^2 + \dots + (z_1 - z_2)^2}$$

A képletben „d”-vel jelöltük a távolság mértékét. Az „a” és a „b” szimbólumok jelölik az egyes változókat, amelyekhez „n” számú különböző értéket rendelhetünk. Az összefüggés tehát két vizsgált elem geometriai távolságát mutatja meg, ahol a tapasztalt tulajdonságok száma „n”-nel egyezik meg (**FALUSI-OLLÉ, 2000**).

Összefoglalva a klaszteranalízisre többek között jellemző:

- Az osztályok természetesen diszjunktak (nincs közös elemük).
- Az osztályozás teljes.
- A sokaság olyan csoportját keresi, melynél minden vállalkozás abba a csoportba kerül, ahol a hozzá hasonlóak találhatóak, és a többi osztályban tőle eltérő vállalkozások vannak **(REKE, 1997/b)**.

A vizsgálat során a rendelkezésre álló adatokat évenként csoportosítottam, majd elemeztem. A klaszterszám megállapításánál arra törekedtem, hogy a majdnem üres klaszterek mellett legyen legalább két-három több céget is tartalmazó, meghatározó csoportom, amelyekre az elemzés során elsősorban koncentráltam. Ennek eredményeként minden évben öt klaszter kialakítását tartottam célszerűnek. A program segítségével sor került az F-érték és a szignifikancia meghatározására is. Minél nagyobb az F érték, annál inkább nevezhetjük tökéletesnek az adott változó mentén a klaszterképződést, annál erősebb az adott változó hatása az egész klaszterezési eljárásra. Míg a szignifikancia azt jelzi, hogy a klaszter középpontok a klaszterképző változó mentén szignifikánsan különböznek-e. Itt nem egy hipotézis vizsgálatról van szó, hiszen az alacsony szignifikanciák azt jelzik, hogy valóban az egymástól a lehető legtávolabb lévő klaszter középpontok kerültek megállapításra. Azok a változók, tulajdonságok, amelyek F értéke alacsony és ebből törvényszerűen következik, hogy szignifikancia szintje magas, a klaszterezési eljárásra nincsenek erős hatással. Ezen tulajdonságok átlagos értéke a szórás alacsony szintje miatt az egész sokaságra jellemző. A torzító hatásuk elkerülése végett kiemelttem a $P < 0,05$ értéknél nagyobb szignifikancia szintű adatokat és újra elvégeztem a klaszteranalízist. Ennek segítségével megállapíthatók a vizsgált adatbázisra vonatkozóan - a vizsgált összes mutató egyidejű figyelembevételével - az adott évre leginkább jellemző tipikus vállalatcsoportok és az ennek kialakításában meghatározó szerepet betöltő mutatók. Ennek segítségével például lehetőség nyílik a gyakorlati életben is a vállalatok gazdasági helyzetének adott térségben történő összehasonlítására. A kapott eredmények közül néhány, általam lényegesebbnek ítélt mutató értékét mutatom be a 41. táblázatban, míg az számított összes mutató átlagos értékét a 4-9. mellékletben található. Itt feltüntettem a vizsgált mutatóknál az átlagot, szórást és CV%-ot (variációs koefficiens), valamint az adott klaszterben található cégek számát és jellemző, az éves átlagtól eltérő értékeket. Az értékelés során elsősorban a legtöbb céget tartalmazó klaszterekre fordítok nagyobb figyelmet, mivel a néhány céget tartalmazó csoportok ugyan az átlagot befolyásolják, de csak általában a szélsőséges értékeket tartalmazó néhány társaságot foglalják magukba.

1997-ben klaszterenként jellemző értékek követhetők nyomon a 4. melléklet. A legnagyobb klaszter a 29 céget tartalmazó 3-as csoport, amelyre jellemző, hogy az átlagtól eltérő mutatói általában az átlagtól kedvezőbb értékekkel rendelkeznek. A 6 céget tartalmazó 4. klaszter átlagos, vagy átlag alatti értékekkel rendelkezik.

Az **1998**-as évben a sokaságot leginkább jellemző mutatószámrendszer az 5. melléklet látható. Az összes cég figyelembe vételével meghatározott átlagtól lényegesen, kedvező irányban eltér a klaszteranalízis által meghatározott jellemző adatsor. Szembetűnő különbség látható a jövedelmezőségi mutatók esetében, ezek közül is kiemelném a saját tőke arányos jövedelmezőséget és a fenntartható növekedési ütemet. Az előbbi -17,8%-ról 9,5%-ra, míg az utóbbi -19,1%-ról 7,8%-ra változott.

1999-ben az adott időszakot leginkább jellemző, 24 cég adatait magába foglaló paraméterek csak néhány jellemzőben térnek el az átlagtól, ott is általában pozitív irányba. A többi cég, így a 12 vállalkozást magába foglaló csoport mutatói, viszont az átlagtól negatív irányban mozdítják el az értékeket. Az egyes klaszterek, illetve az időszak átlagos értékeit, szórását és variációs koefficiensét mutatja be a 6. melléklet.

A **2000**. év adatainál az előzőekben tapasztaltakhoz hasonló tendencia figyelhető meg. A sokaságot leginkább reprezentáló cégek az átlagtól jobb értékekkel rendelkeznek, míg a második legnépesebb csoport gyengébb paraméterekkel rendelkezik. Lényeges különbség tapasztalható például a 27 céget tartalmazó csoportnál, ahol a saját tőke arányos jövedelmezőség (0,7→9,0), vagy a fenntartható növekedési ütem (-0,1→7,9) a vizsgált sokaság átlagtól kedvezőbben alakult. A 2000. évi átlagos értékeit és klasztereinek főbb jellemzőit mutatja be a 7. melléklet.

2001-ben a három nagyobb csoport kialakulása figyelhető meg. Két csoport (3. és a 4. klaszter) értékei az átlag alatt, az egyik negatív, míg a másik nullához közeli tartományban található. A sokaságot leginkább jellemző, legtöbb céget (23) tartalmazó klaszter jóval az átlag feletti értékekkel rendelkezik. Az átlagok és a klaszterek 2001. évi értékeinek alakulását szemlélteti a 8. melléklet.

A vállalkozások 60%-a **2002**-ben is az átlagtól kedvezőbb értékekkel rendelkezik, melynek értékeit a 9. melléklet tartalmazza. Az előző tendenciákhoz hasonlóan a második legnépesebb klaszter az átlagtól gyengébb értékekkel rendelkezik.

A klaszteranalízis tapasztalatai alapján elmondható, hogy a vizsgált vállalkozások jövedelmezőségi viszonyaikban kedvezőbb, míg likviditásukban és adósság állományuk nagyságában átlaghoz közeli értéket mutatnak.

**Néhány vizsgált mutató végső klaszter középpontjai, átlaga, szórása és CV%-a
1997-2002 között a vizsgált vállalkozásoknál**

Me: %.

Megnevezés	Klaszterszám	1	2	3	4	5	Átlag	Szórás	CV%
1997	Cégek száma	1	3	29	6	1			
Árbevétel arányos eredmény ROS							9,3	12,1	76,5
Eszközarányos megtérülési ráta Aee.		0,0	5,2	9,7	6,4	-22,4	7,8	10,5	74,6
Saját tőke hozama (ROE) Aee.		-0,1	7,5	15,7	9,9	-30,9	12,7	16,1	78,9
Fenntartható növekedési ütem (GSU)		-2,1	6,7	12,8	9,0	-30,9	10,3	13,9	74,0
Rövid távú likviditás I.							3,9	3,4	117,2
Likviditási gyorsráta							1,5	1,6	96,3
Tőkeerősség		43,8	72,8	63,1	57,4	-72,4	59,1	28,3	208,9
Befektetett eszközök fedezete		91,2	170,6	153,6	140,3	-182,6	142,9	74,4	192,2
1998	Cégek száma	6	1	1	2	30	Átlag	Szórás	CV%
Árbevétel arányos eredmény ROS		2,2	-27,9	-2,9	-6,9	6,1	3,8	9,0	42,3
Eszközarányos megtérülési ráta Aee.		1,9	-36,6	-2,0	-11,9	5,4	2,8	9,7	29,0
Saját tőke hozama (ROE) Aee.		1,4	-809,3	-2,5	-96,7	9,5	-17,8	132,3	-13,5
Fenntartható növekedési ütem (GSU)		1,1	-809,3	-2,5	-96,7	7,8	-19,1	132,0	-14,5
Rövid távú likviditás I.							3,0	1,9	160,7
Likviditási gyorsráta							1,3	1,2	111,6
Tőkeerősség		67,3	4,5	81,2	39,7	59,2	58,6	20,4	287,7
Befektetett eszközök fedezete		189,9	12,8	188,6	56,9	153,9	151,8	63,6	238,8
1999	Cégek száma	2	1	24	12	1	Átlag	Szórás	CV%
Árbevétel arányos eredmény ROS		-8,2	-45,6	2,1	-10,8	-4,7	-3,7	13,1	-28,0
Eszközarányos megtérülési ráta Aee.		-10,2	-22,4	0,6	-7,3	-3,6	-3,0	10,2	-29,2
Saját tőke hozama (ROE) Aee.							-7,1	28,9	-24,6
Fenntartható növekedési ütem (GSU)							-7,6	28,5	-26,9
Rövid távú likviditás I.							2,6	1,8	150,0
Likviditási gyorsráta							1,1	0,9	115,9
Tőkeerősség							55,6	23,3	238,9
Befektetett eszközök fedezete							136,6	69,6	196,1
2000	Cégek száma	27	1	1	10	1	Átlag	Szórás	CV%
Árbevétel arányos eredmény ROS		4,6	-1,5	-4,1	-16,1	0,5	-1,0	14,2	-7,3
Eszközarányos megtérülési ráta Aee.		4,5	-3,5	-3,0	-10,5	0,4	0,3	9,3	3,0
Saját tőke hozama (ROE) Aee.		9,0	-8,1	-4,1	-20,1	0,5	0,7	19,5	3,7
Fenntartható növekedési ütem (GSU)		7,9	-8,1	-4,1	-20,4	0,5	-0,1	18,9	-0,3
Rövid távú likviditás I.							2,5	1,9	129,9
Likviditási gyorsráta							1,1	1,3	80,9
Tőkeerősség							57,1	17,5	326,4
Befektetett eszközök fedezete							137,8	70,5	195,5
2001	Cégek száma	1	23	7	8	1	Átlag	Szórás	CV%
Árbevétel arányos eredmény ROS		-4,4	11,8	0,8	-4,0	12,7	6,3	11,9	53,3
Eszközarányos megtérülési ráta Aee.		-5,2	12,2	1,0	1,5	19,4	7,9	9,1	86,1
Saját tőke hozama (ROE) Aee.		-8,6	19,0	1,9	-7,6	31,4	10,3	22,6	45,6
Fenntartható növekedési ütem (GSU)		-8,6	16,9	1,7	-8,1	31,4	9,0	22,3	40,3
Rövid távú likviditás I.							2,8	2,9	95,1
Likviditási gyorsráta							1,4	2,2	63,3
Tőkeerősség							62,2	17,6	353,4
Befektetett eszközök fedezete							153,0	110,2	138,8
2002	Cégek száma	1	5	24	9	1	Átlag	Szórás	CV%
Árbevétel arányos eredmény ROS							4,8	18,2	26,5
Eszközarányos megtérülési ráta Aee.		-3,1	-11,3	8,5	-1,6	0,8	3,3	11,3	28,7
Saját tőke hozama (ROE) Aee.		-6,3	-19,6	13,0	-1,6	0,9	4,8	17,4	27,8
Fenntartható növekedési ütem (GSU)		-6,3	-19,6	12,2	-2,2	0,8	4,2	17,0	25,0
Rövid távú likviditás I.							2,7	2,1	128,5
Likviditási gyorsráta							1,4	1,5	96,1
Tőkeerősség							64,6	16,4	393,4
Befektetett eszközök fedezete							154,8	87,6	176,7

Forrás: Saját számítás.

3.3. MEZŐGAZDASÁGI VÁLLALKOZÁSOK ÖNFINANSZÍROZÓ KÉPESSÉGÉNEK VIZSGÁLATA MÉLYINTERJÚ SEGÍTSÉGÉVEL

Az egyes döntések következményeinek pontosabb nyomon követése érdekében 40 tiszántúli mezőgazdasági vállalkozás adatbázisból két korlátolt felelősségű társaság, a **Kasz-Coop Kft.** és a **Hungaropig Kft.** 1997-től 2002-ig terjedő időszakának mélyrehatóbb elemzését végeztem el. A kapott eredményeket összehasonlítom az **AKII országos tesztüzemi adataival**, valamint az általam **vizsgált 40 mezőgazdasági vállalkozás átlagos értékeivel**. A cégek kiválasztása során arra törekedtem, hogy lehetőleg nem teljesen azonos alaptevékenységet végző, alapvetően hosszú távra tervező, fejlesztéseket megvalósító, több lábon álló cégeket részesítsek előnyben. A Kasz-Coop Kft. növénytermesztéssel, tejtermeléssel és gépi szolgáltatással foglalkozik, míg a Hungaropig Kft. kizárólag sertéstenyésztésre szakosodott. A vállalkozások tevékenységének elemzése előtt röviden bemutatom a két társaságot.

3.3.1. A vállalkozások rövid bemutatása

3.3.1.1. Hungaropig Kft.

A **Hungaropig Kft.-t** belföldi magánszemélyek 1991-ben alapították. A Hungaropig Kft. összesen 43 főt foglalkoztat. A termelés, korábban szövetkezeti tulajdonban lévő mezőpeterdi telephelyen folyik, amelyet 1995-ben, reorganizációs program keretében, meglehetősen leromlott állapotban vásárolt meg a Kft. A telep működőképes állapotba hozatala után 1996-ban kezdődött meg az állatokkal történő feltöltés, mely folyamat az 1997. év elejére fejeződött be. A telepen KA-HYB típusú sertés hibrid tartása folyik, a hibridnek megfelelő tartási és takarmányozási technológiát alkalmazva. A vállalkozás árbevétele jelenleg elsősorban az itt előállított minősített hízosertés értékesítéséből származik.

1997-ben került megvásárlásra a vállalkozás által a Poroszló külterületén található sertéstelep. A telep előző tulajdonosa az épületek és az állattartási technológiai berendezések általános leromlottsága miatt felhagyott a termeléssel. A terület elhagyatottá vált, az eszközök állagát nem őrizték meg. A telepen a Hungaropig Kft. két ütemben jelentős mértékű felújítást hajtott végre, melynek eredményeként a jelenlegi korszerű állattartásnak megfelelő épületek és technológiai berendezések kialakítása valósult meg.

1999-ig a vállalkozás hízóalapanyag előállításával foglalkozott, s az előhízókat (30-35 kg/db) kapcsolt vállalkozásának, a Deka-Hyb Kft.-nek értékesítette. 2000-től viszont kizárólag vágósertés (100-105 kg/db) értékesítés történik. A társaság a Borsi Hús Rt.-vel áll szerződéses kapcsolatban, a vágósertés értékesítés 90%-ban ide történik. A vállalkozás a Deka-Hyb Kft. révén a Borsi Hús Rt. tulajdonosi csoportjába tartozik. A Kft.-nek 1999 óta áll fenn szerződéses kapcsolata a Borsi Hús Rt.-vel, s 2004-re is rendelkezik aláírt szerződéssel. A termékértékesítési szerződés mindig egy naptári évre szól. A szerződésben a felmondási idő nincs szabályozva. A felvásárlási ár, hasonlóan az Unió gyakorlatához nincs szerződésben rögzítve, heti egyeztetések során kerül kialakításra. A fizetési határidő 35-40 nap.

A vállalkozás csak belföldre értékesít, közvetlen exportja nincs. A feldolgozó az árut átvétele előtt minősíti a húсарány alapján, s ennek megfelelően kerülnek kialakításra az egységárak.

A Borsi Hús Rt. miskolci és gyöngyösi vágóhídjai EU minősítéssel rendelkeznek. A feldolgozó jelenlegi piaci részesedését a csatlakozás nem befolyásolja, illetve a jelenlegi adminisztratív korlátok lebontása után kedvezőbb exportlehetőségekhez jutnak. Előnyt jelent továbbá a csatlakozást követően, hogy az azonos idejű tárolási lehetőségek miatt nem nyomja majd a magyar piacot az ár alatti olcsó, túltárolt uniós fagyasztott sertéshús. A feldolgozó legfontosabb piacai sorrendben: Dél-Korea, Spanyolország, Olaszország, Magyarország, balkáni országok. Az export arány az értékesítésen belül megközelítőleg 70%. A termelés hosszú távon történő fenntartásához viszont feltétlenül szükséges új vevők bevonása. A későbbi értékesítést megkönnyítheti, hogy a vállalkozás és a hozzá kapcsolódó cégcsoport tagja a Tiszántúli Vágósertés Beszerző és Értékesítő Kft.-nek.

A takarmány ellátás vásárolt takarmányból és takarmány alapanyagból, saját keverőben készített keverék takarmányból valósul meg. Saját takarmánytermő területtel nem rendelkezik. Az ipari takarmányt az Agrokomplex C.S. Rt.-től, míg a takarmány alapanyagot részben nagyobb termelőktől, részben, pedig kereskedőktől szerzi be a Kft.

A sertéstelep megfelel az állatjóléti előírásoknak, jelenleg is az erre vonatkozó engedéllyel történik a vágósertések szállítása. A fiaztatók mérete kisebb az előírtnál, de 2013-ig van lehetőség az átalakításra vagy a cserére.

Ebben az ágazatban egy telep méretét a hízókibocsátás határozza meg. Ezen mutató alapján a Hungaropig Kft. mezőpeterdi sertéstelepe nagynak mondható. A 42. táblázat

néhány természetes hozammutató EU-ban és a Hungaropig Kft.-nél jellemző értékeinek összehasonlítását szemlélteti.

42. táblázat

A Hungaropig Kft. természetes hozammutatói az EU-s átlagok tükrében

Megnevezés	EU átlag	Hungaropig Kft.
Üzemméret (éves sertés értékesítés db/üzem)	114	12085
Takarmányhasznosítás (kg/kg)	2,8	2,98
Választott malac (koca/év)	20,8	20,2
Tömeggyarapodás (g/nap)	685,5	680
Színhús tartalom (%)	58	56

Forrás: A Hungaropig Kft. adatbázisa

A társaság táblázatban látható mutatóit az EU-s átlaggal összehasonlítva látható, hogy az üzemmérete kiugró nagyságú, de a többi mutató átlagosnak mondható.

Az állattenyésztés és ezen belül a sertésenyésztés egyik problémája jelenleg a földalap hiánya. A társaság várja a kormányprogramban megígért juttatást és a jelenlegi állami földbérleti szerződések felülvizsgálatát. További problémát jelent az, hogy az elmúlt években a serteshús fogyasztás csökkenése mellett a fogyasztók minőségi igényei is átalakultak. A fogyasztói döntés során az alacsony árak mellett a minőség, a csomagolás és persze nem utolsó sorban a marketing is befolyásolja a választást. Ezekhez a szempontokhoz való alkalmazkodás, pedig igen komoly költségnövelő tényező a vállalkozás számára.

3.3.1.2. Kasz-Coop Kft.

A **Kasz-Coop Kft.**-t 1990-ben magánszemélyek alapították. A fő tevékenység mezőgazdasági szolgáltatás és gépkereskedelem volt. Az évek során ezek a tevékenységi körök fokozatosan bővültek. 1992-1997 között a vállalat fő profilja a gép- és alkatrész kereskedelem volt. Ezen időszakban az árbevétel meghatározó része ebből a tevékenységből származott.

A kereskedelmi tevékenységen túl környezetükben továbbfejlesztették szolgáltatói tevékenységüket is. Ezen feladat színvonalas és versenyképes ellátásához saját erő és banki hitel felhasználásával korszerű, nagy értékű mezőgazdasági gépeket vásároltak, melyek segítségével a tájjellegnek megfelelő, legnagyobb jövedelemtömeget előállítani képes növények termesztését is lehetővé tették a földtulajdonosok részére (konzervipari növények, cukorrépa stb.).

A gép- és alkatrész kereskedelem növekedése, illetve a mezőgazdasági tevékenység fejlődése 1998-ban szükségessé tette a két tevékenységi kör szétválasztását. A profiltisztítás eredményeként – a Kft. 100 %-os tulajdonaként – létrehozták a Kasz-Coop Derecske Rt.-t, amely teljesen átvette a Kft.-től a gép- és alkatrész kereskedelmi tevékenységet. A Kasz-Coop Kft. ezt követően mezőgazdasági tevékenységet végzett. Törzstőkéjük a vizsgált időszakban, többszöri emelés után 183.500 eFt.

1998-tól a vállalat növekedése felgyorsult. Ennek oka a szűkebb térségben eladósodott, a meglévő eszközeit működtetni képtelen mezőgazdasági szövetkezetek (Derecskei Kossuth, Konyár) részben hitelekkel terhelt eszközeinek – hitelátvállalással történő – megvásárlása volt. A megvásárolt eszközök közül kiemelkedő volt két nagy termelési volumenű szakosított telep (szarvasmarha és sertés), valamint szárítóüzem, géptelep és gépek vállalati tulajdonba kerülése.

A Kft. fő profilja jelenleg a mezőgazdasági alaptevékenység és gépi bér munka szolgáltatás. Az alaptevékenységben növénytermesztés, állattenyésztés, kertészet és az azt kiszolgáló műszaki ágazat szerepel. A szolgáltatás a térségben lévő földterületek megművelésére irányul. Az árbevételhez való hozzájárulás mértéke a következőképpen alakul az ágazatok között. A cég árbevételéből legnagyobb arányban a növénytermesztés részesedik (kb.: 40%), ezt követi a gépi szolgáltatás, majd közel azonos súllyal a sertés és a szarvasmarha ágazat szerepel.

A tulajdonba került szarvasmarhatelep korszerűsítését és állományfejlesztését 1998-1999-ben végezték el saját erő, állami támogatás és bankhitel felhasználásával. A korszerűsített technológia és a kiváló genetikai háttér miatt mind a mennyiségi, mind a minőségi mutatók jól alakultak. Kedvezőnek tekinthető, hogy az állatállomány takarmányozása teljes egészében saját termelésű takarmánynövények előállításával biztosított. Mindezek eredményeként a telep jelenleg 470-es tehénlétszámmal nyereségesen működik.

A 600-as kocalétszámmal dolgozó sertéságazat 10 000 db hízósertés kibocsátására alkalmas, melyet a Kasz-Coop Kft. széles felvásárlói kapcsolatán keresztül (Debreceni Hús Rt., Hajdú Hús 2000 Kft.) ki is tudnak használni. Hosszútávon a hatékonyság növelése miatt a telep technológiai korszerűsítést igényel, amelyet a források megteremtésének függvényében szeretnének elvégezni.

Tevékenységi körük tovább bővült a bérelt földterület növekedésével. Ennek növekedési ütemét a fejlesztés lehetőségei határozták, illetve a jövőben is ezek határozzák meg. Jelenleg körülbelül 3.000 ha területen gazdálkodnak, illetve integrálják

az egyéni vállalkozókat és őstermelőket. Az ágazatban elsősorban a jövedelmező ipari, konzervipari növények termesztése folyik. A termelés fő célja a piacképes áru előállítása mellett az állattenyésztési ágazat alaptakarmány igényének kielégítése. Eszközhátterük lehetővé teszi a megnövekedett terület megművelését, a hatékony növénytermesztést. Fontos szempontnak tartják a vállalat vezetői, hogy környezetükben a földterületek legyenek megművelve, így a térség fő megélhetési forrását jelentő mezőgazdasági ágazat eltartó képessége ne romoljon.

A vállalat vezetői kezdeményezői és támogatói a kistérségi összefogásnak, amely biztonságosabbá teszi a gazdálkodást. Ennek megfelelően a vállalat a térség gazdálkodóival közösen 1997-98-ban elindította a **gyümölcsstermesztési kistérségi programot**. A program keretein belül napjainkig 80,5 ha intenzív almaültetvény létesült, melyből 21,5 ha-t a Kft. telepített. Ezen összefogás eredményeként létrejött a Sárándi Hűtő TÉSZ, melynek utódja a teljes elismerés után a **HAVITA TÉSZ** lett. Itt a korszerű gyümölcsstermesztéssel kiegészített magas színvonalú, a legújabb termelési és feldolgozási technológián alapuló árutermelésre törekednek. Ez az összefogás a többi gazdálkodó számára is példaértékű lehet, a versenyképes, jövedelmező termelés megteremtése érdekében.

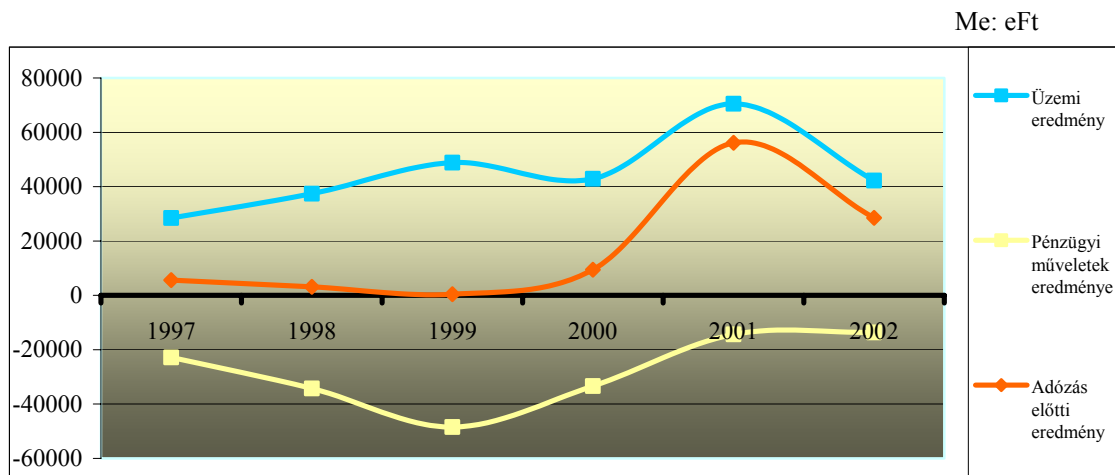
A közel 10 éves termelés során a cég vezetése felismerte, hogy a minőségi termék előállítása önmagában nem elég, ezt egy szabályozott és jól nyomon követhető rendszerben kell megtenni. Ezen megfontolások alapján a térségben az elsők között vezették be az állattenyésztésben, illetve a növénytermesztésben az ISO 9002 rendszert, melynek 1999. október 30-a óta tanúsított résztvevői.

A Kasz-Coop Kft. folyamatosan törekszik a megye mezőgazdaságában, ezen belül a derecskei térségben elfoglalt helyének megtartására, illetve növekvő részesedés megszerzésére, olyan versenyképes termékek előállításával, melyek megfelelnek mind a hazai, mind a külföldi vevői elvárásoknak.

3.3.2. Az eredménykategóriák értékelése

1997 és 2002 között különböző mértékben, de mind a két vállalkozás nyereségesen gazdálkodott. Az eredménykategóriák az eredményhez különböző mértékben járultak hozzá. A Hungaropig Kft. főbb eredménykategóriáinak változását szemlélteti a 14. ábra.

14. ábra: A főbb eredménykategóriák alakulása a Hungaropig Kft.-nél
1997 és 2002 között

Forrás: Saját számítás.

A **Hungaropig Kft.** eredménykategóriáinak elemzése során a következőket tapasztaltam.

Az *üzemi eredmény* 1997 és 2001 között folyamatos növekedett, de 2002-ben 40%-kal visszaesett az értéke. A vállalkozásnak nincs közvetlen exportja, így az *értékesítés árbevétele* teljes egészében a belföldi eladásokból származott. Ennek részesedése az összes bevételből 1999 után megközelítette a 95%-ot, kivéve a 2002-es évet, amikor az árbevétel 1998-hoz hasonlóan közel 40%-kal esett vissza az előző évhez képest. 1998-ban a tulajdonosok által meghatározott céloknak megfelelően, a fő feladat a rendelkezésre álló tenyészanyagból a hizlalásra kerülő állomány előállítás. Így a hizlalás megkezdése előtt az állomány, körülbelül 30-35 kg-os súlyban, kapcsolt vállalkozás részére értékesítésre került. Ez az árbevétel csökkenése mellett az anyag jellegű ráfordítások csökkenését is eredményezte. 1998 és 2001 között pozitív irányban változott az árbevétel. A vizsgált időszak másik jelentős visszaesése 2002-ben volt tapasztalható. A visszaesés alapvető oka az árak jelentős csökkenésére vezethető vissza. Az év eleji 360 Ft-ról év végére 240 Ft-ra csökkent a hízó értékesítési ára. S így a Kft. - tartva magát a korábbi termelési volumenhez - sokkal kevesebb árbevételt realizált, mivel nem számolt a több mint 100 Ft/kg-os árcsökkenéssel, valamint ebben az évben szüntette meg kereskedelmi tevékenységét is, ami szintén hozzájárult a bevételek csökkenéséhez. Mindemellett 1998 és 2001 között pozitív irányban változott az árbevétel. Az egyéb bevételek állománya a vizsgált időszakban megháromszorozódott, de különösen 2001-től történt szembetűnő növekedés. Ennek az az oka, hogy a vállalkozás által kapott, költségek fedezetére nyújtott állami kamattámogatáson kívüli

támogatások összege jelentős mértékben megnőtt, továbbá a számviteli törvény módosulása értelmében a tenyészállatokat átsorolták a tárgyi eszközök közé, így ezek értékesítésekor a kapott ellenérték a 96-os számlán került kimutatásra.

Az *anyagjellegű ráfordítások* esetében ugyancsak 1998-ban és 2002-ben volt visszaesés. 1998-ban a 40%-os csökkenés az árbevételnél említett értékesítési politika következménye. Azaz kisebb testtömeg melletti értékesítés esetén jóval kevesebb a takarmány felhasználás, vagy az állategészségügyi ellátás költsége. 2002-ben az összességében 25%-os csökkenés elsősorban az eladott áruk beszerzési értékében (ELÁBÉ) bekövetkezett csökkenésnek illetve az anyagköltségek kisebb mértékű visszaszorításának köszönhető. 2001-ben a vállalkozás megszüntette kereskedelmi tevékenységét (vágósertés értékesítés), ennek következtében 2002-től mind az árbevétele, mind pedig az ELÁBÉ értéke csökkent.

Személyi jellegű ráfordítások: 1998-ban és 1999-ben a vállalkozás nem rendelkezett szakképzett munkaerővel, a sertéstelep működtetését egy másik vállalat végezte állattenyésztési szolgáltatásként. Ezt követően 2000-ben a Hungaropig Kft. az ott dolgozó valamennyi alkalmazottat állományba vette, és ettől kezdve saját élőmunka állományával végezte a telep fenntartását. 2000 és 2002 között folyamatosan bővítették a munkaerő-állományt, valamint a részükre kifizetett bérek mértékét, ami egyértelműen megmutatkozik a személyi jellegű ráfordítások valamennyi költségelemében.

Az *értékcsökkenési leírás* összege a vizsgált években közel azonos mértékű volt. A vállalkozás az értékcsökkenési leírás összegének meghatározásánál a lineáris módszert alkalmazza, az adótörvényben szereplő előírások figyelembevételével.

Az *egyéb ráfordítások* kategóriába a vállalatnál főként az értékesített tenyészállatok nyilvántartási értékei tartoznak, amelyek folyamatos növekedése az egyéb ráfordítások állományának bővülését vonta maga után.

A vizsgált időszakban a *pénzügyi ráfordítások* végig meghaladták a *pénzügyi bevételeket*, tehát az eredmény negatív értékű volt.

A pénzügyi bevételek állománya 1999 és 2000 között igen nagymértékű növekedést mutatott, ami a pénzügyi műveletek egyéb bevételeként elszámolt üzletrész értékesítésnek az eredménye, majd 2000-től a bevételek folyamatos csökkenése volt tapasztalható és a vizsgált időszak végére az állomány közel felére esett vissza. 2000-ig valamennyi költségtámogatás elszámolása az egyéb bevételek számlára történt, de 2001 elejétől a kamattámogatásokat a pénzügyi műveletek egyéb bevételei között kellett kimutatni. A változás ellenére sem nőtt a pénzügyi bevételek értéke, mivel 2002-ben az

előző évi 11,5%-ról 8,5%-ra csökkent a jegybanki alapkamat. A pénzügyi ráfordítások 2000-től fokozatosan csökkentek egyrészt a hitelállomány, másrészt a jegybanki alapkamat csökkenése (16%→9%) miatt. Ennek ellenére a pénzügyi műveletek eredménye negatív maradt. A vizsgált időszakban 1997-től 2001-ig az üzemi eredmény több mint 80%-a, 2001 után 20-30%-a kerül felhasználásra a pénzügyi műveletek veszteségének fedezetéül.

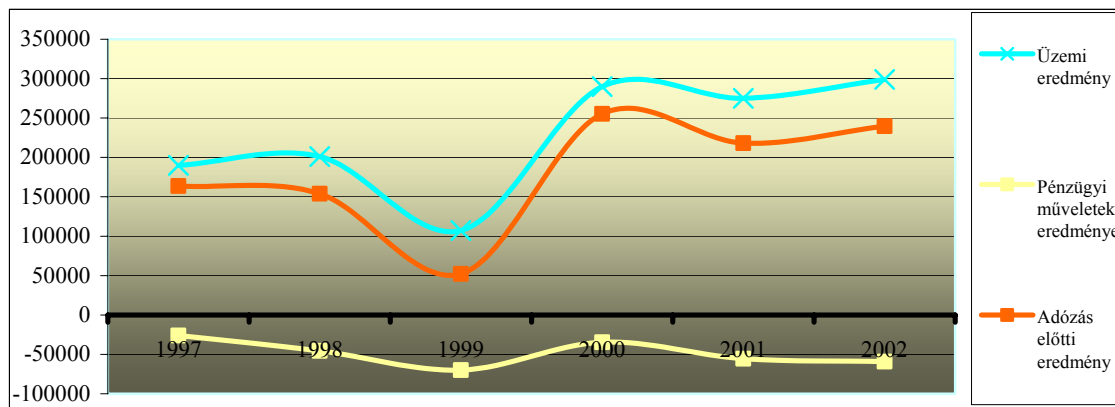
A vizsgált időszakban a vállalkozás csak visszafizetési kötelezettség nélkül nyújtott támogatás miatt keletkezett *rendkívüli ráfordítással* rendelkezett.

Az adó alacsony értékének köszönhetően az *adózott eredmény* szinte azonos az *adózás előtti eredmény* mértékével. A vállalat osztalékot egyik évben sem fizetett, így a mérleg szerinti eredménye megegyezik az adózott eredmény értékével.

A **Kasz-Coop Kft.** minden évben nyereségesen gazdálkodott, eredménye évről-évre nőtt, bár 1999-ben visszaesés volt tapasztalható. A Kft. néhány eredménykategóriájának változását a jobb nyomon követhetőség érdekében a 15. ábrán is bemutatom.

15. ábra: A Kasz-Coop Kft. főbb eredménykategóriáinak változása 1997 és 2002 között

Me: eFt

Forrás: Saját számítás.

Az *üzemi tevékenység eredménye* 1998-ig emelkedett, majd az előző évi felére esett vissza. 2000-től jelentős, több mint két és félszeres növekedés után lényeges változás nem következett be.

Az 1999-es évi csökkenés az árbevétel jelentős csökkenésének a következménye, melyet nem csak a mezőgazdasági termelés visszaesése idézett elő, hanem a Kft. tevékenységi körének tisztítása során leválasztott gépkereskedelem árbevételének elmaradása. 2000-től az üzemi tevékenység – némi ingadozással – növekedett. Ennek oka, hogy mind a növénytermesztési, mind a két állattenyésztési ágazat nyereséget

termelt és a gépi szolgáltatások is pozitív irányba mozdították az eredményt. 2001-től az árbevétel növekedésének mértéke elmaradt az anyagjellegű ráfordítás növekedésének mértékétől. Így az eredmény a két tényező együttes hatásaként csökkenő mértékben változott. 2001-ben a minimális csökkenés az egyéb ráfordítások között megjelenő nagyobb mértékű, veszteséges eszközértékesítés következménye, míg 2002-ben a kamattámogatások mérsékelt növekedése az egyéb bevételek növekedését eredményezte.

A személyi jellegű ráfordítások a létszám- és a bérfejlesztés következtében növekvő tendenciát mutatnak. Az értékcsökkenés az évek során közel azonos mértékű volt.

A *pénzügyi műveletek eredménye* a vizsgált időszakban minden esetben negatív volt. Kiugró értékekkel találkozhatunk 1998-ban a telepvásárlás, 1999-ben a gépüzletág leválasztása, és 2001-ben tenyészállat beszerzés és ültetvénytelepítés következtében megnövekedett kamat költségek miatt. A ráfordítások értékét a hitelfelvétel miatti magas kamatok mellett a deviza illetve valutakészletek árfolyamvesztesége alakította ki. A kapott kamattámogatások, kamatok, deviza- és valutakészletek árfolyamnyereségei, a kapott osztalék, részesedések és egyéb pénzügyi műveletek bevételei növelték ezen eredménykategória értékét. A pénzügyi műveletek vesztesége az üzemi eredmény értékének átlagosan 20%-át használja fel. Kiugró értékkel találkozhatunk 1999-ben, amikor az alaptevékenység 65%-át pénzügyi műveletek fedezetére kellett fordítani.

Az adózás előtti eredmény 2000-ben jelentős emelkedést követően, az említett egyéb ráfordítások és a megnövekedett kamatok miatt az előző év 85%-ra esett vissza. A 2000-től évente kifizetésre kerülő 50 millió Ft osztalék ellenére 2001-hez képest mérsékelt növekedés tapasztalható a mérleg szerinti eredmény értékében.

KOVÁCS (2004) egy konkrét mezőgazdasági vállalkozást elemezve 1997-2002 között hasonló tapasztalatokat szerzett. Az üzemi (üzleti) tevékenység nyereséges volt, a pozitív adózott eredmény jelentős része a vállalkozásnál maradt növelve a saját tőke értékét.

3.3.3. A pénzeszköz-változás elemzése

A **pénzeszköz-változás** nyomon követése az eredményesség mellett egyre meghatározóbbá válik. A vizsgált vállalkozások 1997 és 2002 közötti pénzeszköz változásait mutatja be a 43. táblázat.

A cash flow-kimutatás kategóriáinak alakulása 1997 és 2002 között a vizsgált vállalkozások adatai alapján

Me: eFt.

Megnevezés	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Hungaropig Kft.						
Működési cash flow	46917,2	52716,0	40360,0	-31755,0	61096,0	-21215,0
Befektetési cash flow	-63993,7	-57652,0	-93740,0	-5320,0	-51630,0	-118682,0
Finanszírozási cash flow	18612,1	13390,0	77128,0	84562,0	-7506,0	271433,0
Cash flow	1535,6	8454,0	23748,0	47487,0	1960,0	131536,0
Kasz-Coop Kft.						
Működési cash flow	59785,0	154854,0	-14885,0	194175,0	228390,0	435857,0
Befektetési cash flow	-162870,0	-336389,0	-103852,0	-184741,0	-351939,0	-296124,0
Finanszírozási cash flow	125790,0	196589,0	90535,0	8584,0	159268,0	-185623,0
Cash flow	22705,0	15054,0	-28202,0	18018,0	35719,0	-45890,0
Saját számítás						
Működési cash flow	7171,85	34067,55	3018,5	843,225	42264,775	62869,525
Befektetési cash flow	-28595,175	-41287,775	-42233,875	-36399,05	-45836,425	-74699,775
Finanszírozási cash flow	27566,125	23094,575	38551,25	35831,55	11469,2	36420,825
Cash flow	6142,8	15874,4	-664,1	275,7	7897,6	24590,6

Forrás: Saját számítás.

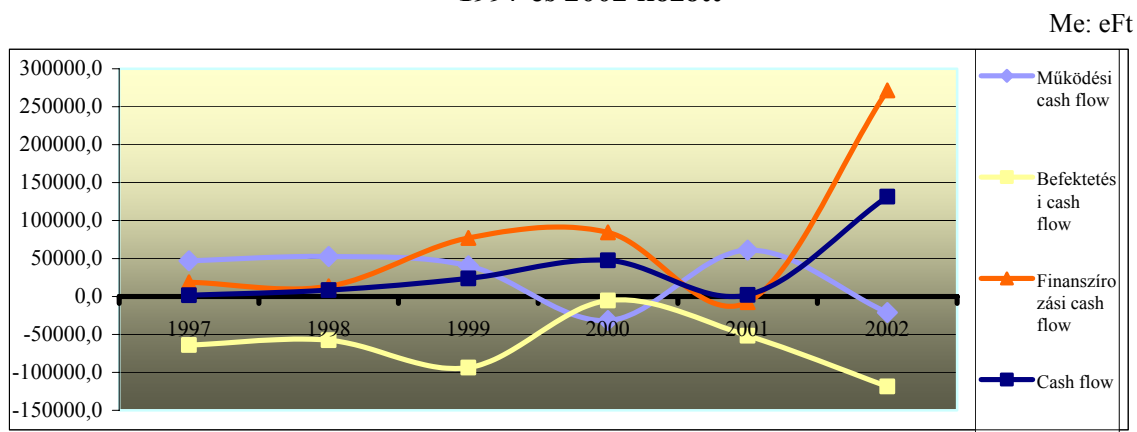
A **Hungaropig Kft.**-nél minden évben pozitív pénzeszköz-változás figyelhető meg. A működésből származó pénzeszközök állománya két év (1999 és 2002) kivételével növekedett. Ez az összeg 2000 és 2002 kivételével a befektetések nagy részének finanszírozására volt elegendő és a hiányzó összeget hitel felvételével pótolták. Egyedül 2001-ben figyelhető meg, hogy a szokásos tevékenység érdemben hozzájárul a pénzbevételek növekedéséhez és ez felhasználásra kerülhetett a korábban felvett hitelek és kamatainak törlesztésére.

A beruházások 2000 kivételével növekvő tendenciát mutatnak, ami a fejlesztés és az eszközök szinten tartása szempontjából nélkülözhetetlen.

A finanszírozási cash flow esetében a hitelfelvétel dominál és csak 2001-től kezdődik a felvett hitelek törlesztése.

A szemléletesebbé és átláthatóbbá tétel érdekében a Hungaropig Kft.-nél a cash flow-kimutatás fő tendenciáinak megismerésében és magyarázatában segít a 16. ábra.

16. ábra: A cash flow-kimutatás kategóriáinak alakulása a Hungaropig Kft.-nél 1997 és 2002 között

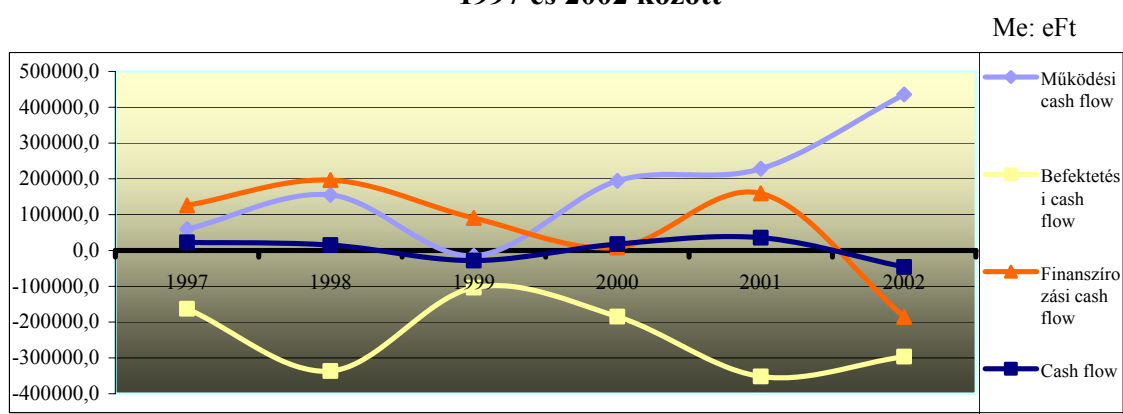

Forrás: Saját számítás.

A **Kasz-Coop Kft.** esetében a pénzeszközök állománya 1999 és 2002 kivételével növekedett, amelyhez nagymértékben hozzájárult a működésből származó pénzeszköz állomány. A jelentős beruházások finanszírozását 1997-ben és 1999-ben a működési cash flow értékét többszörösen meghaladó hitelfelvétel biztosította. A 2002-ben a működésből származó pénzállomány a korábbi évek pénzeszközeivel kiegészülve fedezetet nyújtott a beruházások pénzsükségletének biztosításán túl a korábban felvett hitelek kamatainak és törlesztő részleteinek rendezésére.

A cash flow-kimutatás kategóriáinak évenkénti változását mutatja be a 17. ábra a Kasz-Coop Kft.-nél.

17. ábra: A cash flow-kimutatás kategóriáinak alakulása a Kasz-Coop Kft.-nél 1997 és 2002 között

Forrás: Saját számítás.

3.3.4. Jövedelmezőség elemzése

A **jövedelmezőségi mutatók** közül az árbevétel-, eszköz- és a saját tőke arányos jövedelmezőség mellett a fenntartható növekedési ütem alakulását vizsgáltam meg. A

mutatók értéke a vizsgált társaságoknál meghaladta az APEH, a tesztüzemek és a saját vizsgálatok eredményét, de tendenciájuk hasonlóan alakult.

3.3.4.1. Árbevétel arányos eredmény (ROS, return on sales)

Az arányszám arra ad választ, hogy az árbevétel mekkora hányada marad a vállalkozásnál az összes költség levonása után. Azaz a mutató alapvetően a költségek és az értékesítési ár kéttényezős függvénye (REKE, 1997/a). A vizsgált vállalkozások, tesztüzemek és APEH adatok alapján az árbevétel arányos jövedelmezőség értékeit mutatja be a 44. táblázat.

44. táblázat

Az árbevétel arányos jövedelmezőség alakulása a vizsgált vállalkozások, tesztüzemek és APEH adatok alapján 1997 és 2002 között

Me: eFt, %

Megnevezés	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Hungaropig Kft.						
Adózás előtti eredmény	5633,0	3125,0	439,0	9464,0	56159,0	28519,0
Értékesítés nettó árbevétele	419866,0	255699,0	374149,0	427556,0	646257,0	402030,0
Árbevétel arányos jövedelmezőség	1,3	1,2	0,1	2,2	8,7	7,1
Kasz-Coop Kft.						
Adózás előtti eredmény	163768,0	154014,0	52236,0	255423,0	218215,0	239630,0
Értékesítés nettó árbevétele	1510151,0	1197489,0	824293,0	1172145,0	1515096,0	1651562,0
Árbevétel arányos jövedelmezőség	10,8	12,9	6,3	21,8	14,4	14,5
Saját adatbázis						
Árbevétel arányos jövedelmezőség	9,3	3,8	-3,7	-1,0	6,3	4,8
Tesztüzemek						
Árbevétel arányos jövedelmezőség	n.a.	2,1	-1,8	-0,03	3,5	3,4
APEH						
Árbevétel arányos jövedelmezőség	3,5	3,2	-1,1	0,8	n.a.	n.a.

Forrás: Saját számítás, APEH és AKII.

Az árbevétel arányos jövedelmezőség a **Hungaropig Kft.**-nél 1999-ig drasztikus csökkenést követően jelentős mértékben emelkedett. 1998-tól az üzemi (üzleti) tevékenység eredményének növekedését meghaladja a pénzügyi veszteség növekedése. Ez főleg 1999-ben szembetűnő minimális adózott eredmény kialakulásához vezetett. 2000-től a pénzügyi ráfordítások csökkenése következtében növekszik az adózatlan eredmény mértéke. Ez a kedvező irányú folyamat a következő évben az árbevétel növekedésével kiegészülve jelentős növekedést eredményez az egységnyi árbevételre

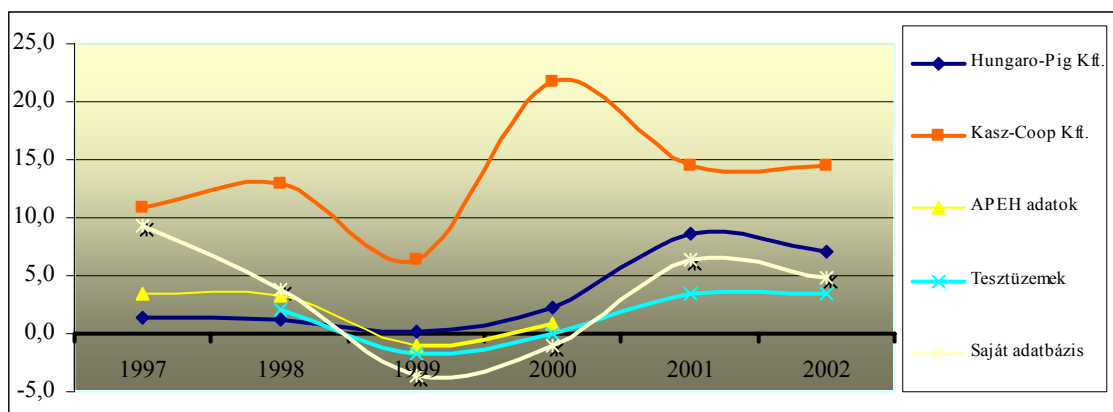
jutó eredmény tekintetében. 2002-ben az értékesítési árak jelentős csökkenése megmutatkozott a mutató visszaesésében.

A **Kasz-Coop Kft.-nél** kedvezőbb helyzet figyelhető meg. 1999-ben a gépkereskedelmi üzletág kiválásával nagymértékű visszaesés után jelentős növekedés következett. 2001-ben a csökkenést követően stagnált a mutató értéke. A csökkenés előidézésében a pénzügyi műveletek bevételeinek visszaesése meghatározó szerepet játszott (kamattámogatások, kapott osztalék csökkenése).

Az árbevétel arányos jövedelmezőség változását szemlélteti a 18. ábra a vizsgált társaságok, tesztüzemek és APEH adatok alapján.

18. ábra: Az árbevétel arányos jövedelmezőség alakulása 1997 és 2002 között a vizsgált vállalkozások, a tesztüzemek és az APEH adatai alapján

Me: %

Forrás: Saját számítás, AKII és APEH.

Az ábrán is jól nyomon követhető, hogy a tesztüzemi eredményekhez hasonlóan alakultak a saját vállalkozások és a Hungaropig Kft. eredményei. A Kasz-Coop Kft. tendenciájában és mértékében is eltérő képet mutat, ami elsősorban a gépkereskedelmi üzletágra és annak kiválására, valamint a korszerű eszközök alkalmazásával megvalósuló tudatos, szakszerű gazdálkodásra vezethető vissza.

3.3.4.2. Eszközmegtérülési ráta (ROA, return on net assets)

Ez az arányszám az összes beruházott tőke utáni %-os megtérülést fejezi ki (J. MARKHAM-REBECCA COLLINS, 1998)

$$\text{Eszközarányos adózás előtti eredmény (\%)} = \frac{\text{Adózás előtti eredmény}}{\text{Összes eszközérték}} \times 100$$

Az egységnyi eszközértékre jutó adózás előtti eredmény változását mutatom be a 45. táblázatban, a vizsgált társaságok, tesztüzemek és az APEH adatok alapján 1997 és 2002 között.

45. táblázat

Az eszközarányos jövedelmezőség (ROA) alakulása a vizsgált vállalkozások, tesztüzemek és APEH adatok alapján 1997 és 2002 között

Me: eFt, %

Megnevezés	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Hungaropig Kft.						
Adózás előtti eredmény	5633,0	3125,0	439,0	9464,0	56159,0	28519,0
Összes eszköz	333914,0	460444,0	540151,0	626577,0	640525,0	1079437,0
Eszközarányos jövedelmezőség	1,7	0,7	0,1	1,5	8,8	2,6
Kasz-Coop Kft.						
Adózás előtti eredmény	163768,0	154014,0	52236,0	255423,0	218215,0	239630,0
Összes eszköz	644001,0	1196208,0	1253607,0	1465869,0	1866923,0	2189395,0
Eszközarányos jövedelmezőség	25,4	12,9	4,2	17,4	11,7	10,9
Saját adatbázis						
Eszközarányos jövedelmezőség	7,8	2,8	-3,0	0,3	7,9	3,3
Tesztüzemek						
Eszközarányos jövedelmezőség	n.a.	7	3,2	4,25	7,4	6,2
APEH						
Eszközarányos jövedelmezőség	3,2	2,9	-0,9	0,7	n.a.	n.a.

Forrás: Saját számítás, AKII és APEH.

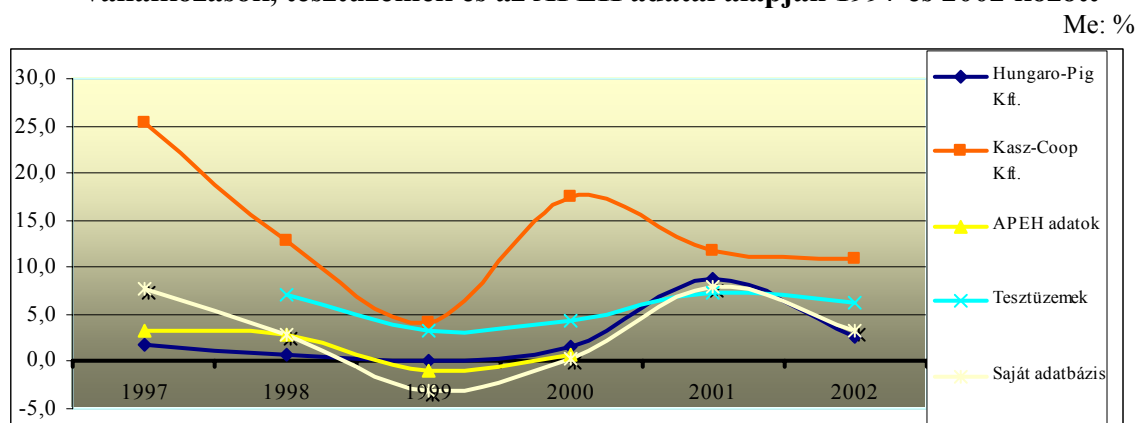
Az APEH és a saját adatbázis esetében - néhány év adatait kivéve - egységnyi eszközre pozitív adózás előtti eredmény jutott.

A **Hungaropig Kft.** eszközarányos jövedelmezőségének tendenciája hasonló, értékei viszont szélsőségesebben alakulnak. Az eszköz állomány saját és idegen forrásokból évről-évre növekedett. Így a mutató az adózás előtti eredmény értékének megfelelően igen változatosan alakult. A mélypont itt is 1999-ben következett be, mivel telepvásárlás következtében bővült az eszközállomány, viszont alig képződött eredmény.

2001-ig a ROA értéke folyamatosan növekedett, ami annak köszönhető, hogy az adózott eredmény nagyobb mértékben növekedett, mint az eszközállomány. A Kft. ebben az időszakban növelni tudta árbevételét és némileg csökkentette a költségeit, így fokozatos javulás következett be a nyereség értékében. A 2002-re bekövetkezett kb. 4%-pontos visszaesés a vágósertés árának csökkenésével magyarázható, amelynek eredményeként jelentős bevételecsökkenést élt meg a vállalat ebben az évben.

A **Kasz-Coop Kft.**-nél a mutató értéke nagyságrendekkel meghaladta más mezőgazdasági üzemek eredményeit. Az eszközök értéke az évek során növekvő tendenciát mutatott, köszönhetően a gépbeszerzés intenzív mértékének, illetve a sertés és szarvasmarha állomány növelésének. 2001-ben építették ki a sertéstelepen a WEDA takarmányozási rendszert, mely akkor az országban egyedülálló volt. A mélypontot itt is az 1999-es év jelentette. Az eszközarányos jövedelmezőség alakulását mutatja be a 19. ábra.

19. ábra: Az eszközarányos jövedelmezőség (ROA) alakulása a vizsgált vállalkozások, tesztüzemek és az APEH adatai alapján 1997 és 2002 között

Forrás: Saját számítás, AKII, APEH.

3.3.4.3. Saját tőke hozama (ROE, return on equity)

A **saját tőke hozama (ROE, return on equity)** mutató a pénzügyi teljesítmény mérőeszközeként a saját tőke felhasználásának hatékonyságáról tájékoztat. Továbbá információt nyújt az osztalékfizetési képességről és a maximális tőkegyarapodásról is.

$$\text{Saját tőkére jutó adózás előtti eredmény (\%)} = \frac{\text{Adózás előtti eredmény}}{\text{Saját tőke}} \times 100$$

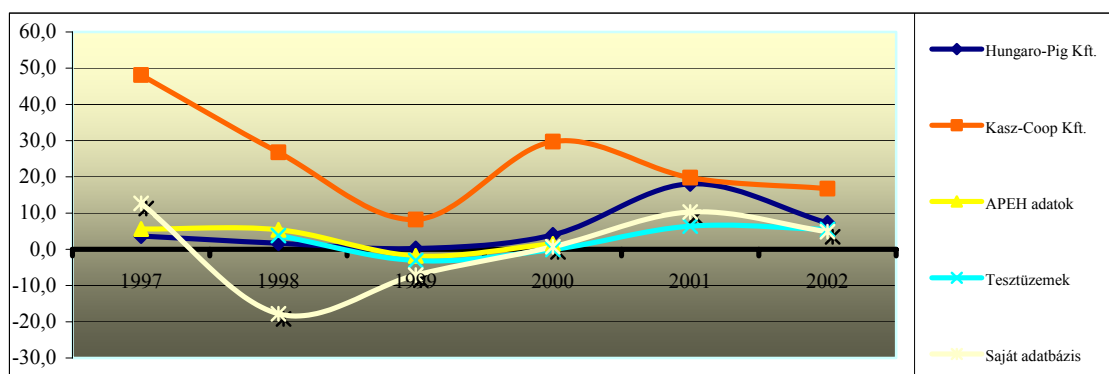
A mezőgazdasági ágazat jellemzőitől eltérően, a vizsgált vállalkozásoknál az **AKII (2002)** és **KOVÁCS (2004)** eredményeivel egyezően, a saját tőke jövedelmezősége meghaladta az össztőke jövedelmezőségét.

A mutató alakulását követhetjük nyomon a 20. ábrán és a 46. táblázatban a vizsgált vállalkozások, tesztüzemek és az APEH adatai alapján 1997 és 2002 között.

A tőkearányos jövedelmezőség a Hungaropig és a Kasz-Coop Kft. esetében is végig pozitív volt. Kialakításában az adózás előtti eredményt és a saját tőkét befolyásoló, előző fejezetekben említett tényezők együttese játszott szerepet.

20. ábra: A saját tőke arányos jövedelmezőség alakulása a vizsgált vállalkozások, tesztüzemek és az APEH adatai alapján 1997 és 2002 között

Me: %

Forrás: Saját számítás, AKII, APEH.

46. táblázat

Az saját tőke arányos jövedelmezőség alakulása a vizsgált vállalkozások, tesztüzemek, APEH és Kovács adatai alapján 1997 és 2002 között

Me: eFt, %

Megnevezés	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Hungaropig Kft.						
Adózás előtti eredmény	5633,0	3125,0	439,0	9464,0	56159,0	28519,0
Saját tőke	153137,0	187158,0	217760,0	237980,0	310648,0	391863,0
Saját tőke arányos jövedelmezőség	3,7	1,7	0,2	4,0	18,1	7,3
Kasz-Coop Kft.						
Adózás előtti eredmény	163768,0	154014,0	52236,0	255423,0	218215,0	239630,0
Saját tőke	340222,0	575430,0	636043,0	859631,0	1102354,0	1429623,0
Saját tőke arányos jövedelmezőség	48,1	26,8	8,2	29,7	19,8	16,8
Saját adatbázis						
Saját tőke arányos jövedelmezőség	12,7	-17,8	-7,1	0,7	10,3	4,8
Tesztüzemek						
Saját tőke arányos jövedelmezőség		3,8	-3,1	-0,05	6,4	5,5
APEH						
Saját tőke arányos jövedelmezőség	5,6	5,4	-1,8	1,5	n.a.	n.a.

Forrás: Saját számítás, AKII, APEH.

A **Hungaropig Kft.** esetében a saját adatbázis értékeihez hasonló tendencia figyelhető meg, eltekintve a negatív értékektől. Az adózás előtti eredmény csökkenése az értékesítési politika, az árak jelentős visszaesésének és a pénzügyi műveletek veszteségének következménye.

A **Kasz-Coop Kft.** tőkeerős társaság, amely eredményes gazdálkodással párosul. A gépkereskedelmi üzletág közreműködésével kimagasló eredményeket realizált, amely a profilváltás következtében visszaesett, majd növekedett és mérsékelt csökkenés után stagnált. Az itt bekövetkező változások az adózás előtti eredményt és a saját tőke

nagyságát befolyásoló korábban említett tényezők együttes hatására vezethető vissza. A Kasz-Coop Kft. által realizált tőkearányos jövedelmezőség, nemhogy a mezőgazdaság, de a nemzetgazdaság más területein is igen kedvezőnek tekinthető. Ez a kiemelkedő teljesítmény is igazolja, hogy a korszerű eszközök alkalmazásával magvalósuló tudatos, szakszerű gazdálkodás hosszú távon jövedelmezővé válik.

3.3.4.4. Fenntartható növekedési ütem

A vállalkozásnál maradó realizált adózott eredmény a vállalkozás jövőbeni befektetéseinek finanszírozásához nyújt anyagi alapot. Azt a növekedési rátát, amelyet a társaság extern részvénytőke növekedése nélkül ér el, miközben a tőkestruktúrája változatlan marad **fenntartható növekedési rátának (GSU – sustainable growth rate)** nevezzük. Meghatározása a következőképpen történhet:

$$\text{Fenntartható növekedési ráta (GSU) (\%)} = \frac{\text{Mérleg szerinti eredmény}}{\text{Saját tőke}} \times 100$$

A fenntartható növekedési ütem értékeinek évenkénti alakulása követhető nyomon a 47. táblázatban.

47. táblázat

A fenntartható növekedési ütem alakulása a vizsgált vállalkozásoknál 1997 és 2002 között

Me: eFt, %

Megnevezés	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Hungaropig Kft.						
Mérleg szerinti eredmény	5197,0	2954,0	409,0	8035,0	47775,0	28427,0
Saját tőke	153137,0	187158,0	217760,0	237980,0	310648,0	391863,0
Fenntartható növekedési ütem (GSU)	3,4	1,6	0,2	3,4	15,4	7,3
Kasz-Coop Kft.						
Mérleg szerinti eredmény	94497,0	153742,0	42975,0	196363,0	156641,0	176057,0
Saját tőke	340222,0	575430,0	636043,0	859631,0	1102354,0	1429623,0
Fenntartható növekedési ütem (GSU)	27,8	26,7	6,8	22,8	14,2	12,3
Saját számítás						
Fenntartható növekedési ütem (GSU)	10,3	-19,1	-7,6	-0,1	9,0	4,2

Forrás: Saját számítás.

A vizsgált cégek a saját adatbázis értékeihez képest kedvezőbben alakultak. A vállalkozások saját belső forrásai segítségével elérhető pénzügyileg megalapozott **növekedési ütem** - a Kasz-Coop Kft. eredményeitől eltekintve - a 2001 utáni időszakban vált jelentősebbé.

3.3.5. Likviditási mutatók vizsgálata

A **likviditási mutatók** nagy előnye, hogy tartalmuk viszonylag pontos, hiszen a rövid lejáratú eszközök és források értékelése egy stabil számviteli rendszerben általában sokkal realisabb, mint a hosszú lejáratú eszközöké és forrásoké. Ezzel szemben nagy hátrányuk, hogy értékük gyorsan változhat, mivel a mutató tartalmát képző eszközök és források állománya időben nem állandó (**JACOBS-OESTREICHER, 2000**).

Az elemzés során két likviditási mutatót emeltem ki, melyek meghatározása a következőképpen történik:

$$\text{Rövid távú likviditás I.} = \frac{\text{Forgóeszközök}}{\text{Rövid lejáratú kötelezettségek}}$$

$$\text{Likviditási gyorsráta} = \frac{\text{Forgóeszközök} - \text{Készletek}}{\text{Rövid lejáratú kötelezettségek}}$$

A likviditás a **Hungaropig Kft.**-nél az átlaghoz képest 2000-ig kedvezőtlenebbül alakult. Összeségében a rövid lejáratú kötelezettségek nagyobb mértékben emelkedtek, mint a forgóeszközök, amelyek nagy része készletek formájában realizálódott. Így a készletek értékével csökkentett forgóeszköz állomány minimális értékben volt képes a rövid lejáratú kötelezettségek fedezetére. 1999-ig az értékesítés és az alapanyagok beszerzése kapcsolt vállalkozással szemben történt, majd az egymással szembeni követelések és kötelezettségek állománya kompenzálásra kerültek. 2000-től az értékesítés önállóan történt ami a követelések állománya növekedését eredményezte. A pénzeszközök állomány a hitelállomány fedezeteként elhelyezett óvadéki betétek állománynövekedése következtében szintén növekedett. 2001-től a rövid lejáratú kötelezettségek értéke is megnövekedett az esedékes törlesztő részletek és a közraktárjegyes hitelek miatt.

A **Kasz-Coop Kft.** forgóeszközeinek felhasználásával rövid lejáratú kötelezettségeit fedezni képes, hasonlóan a tesztüzemi adatokhoz. A rövid lejáratú hiteleknél közraktárjegyes hitelek, konszolidációs hitelek és nem utolsó sorban hosszú lejáratú hitelek következő évben esedékes törlesztő részletei jelennek meg. A likviditási gyorsráta viszont már elmarad ezektől az értékektől, ami arra utal, hogy jelentős értéket képvisel a készletek állománya.

A vizsgált vállalkozások rövid távú likviditás I. és likviditási gyorsráta mutatóinak alakulását tartalmazza a 48. táblázat.

A vizsgált társaságok és a tesztüzemek rövid távú likviditásának és likviditási gyorsrátájának alakulása 1997-2002 között

Me: eFt, %

Megnevezés	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Hungaropig Kft.						
Forgóeszköz	114489	162066	143095	258925	188744	518225
Forgóeszköz – Készletek	10411	24250	44162	117530	125583	274156
Rövid lejáratú kötelezettségek	76740	171662	173066	169908	179480	340660
Rövid távú likviditás I.	1,5	0,9	0,8	1,5	1,1	1,5
Likviditási gyorsráta	0,1	0,1	0,3	0,7	0,7	0,8
Kasz-Coop Kft.						
Forgóeszköz	350833	600621	663311	749261	822277	932867
Forgóeszköz – Készletek	157495	235221	263185	181259	267604	309991
Rövid lejáratú kötelezettségek	200346	460126	434953	363635	429001	508930
Rövid távú likviditás I.	1,8	1,3	1,5	2,1	1,9	1,8
Likviditási gyorsráta	0,8	0,5	0,6	0,5	0,6	0,6
Saját számítás						
Rövid távú likviditás I.	3,9	3,0	2,6	2,5	2,8	2,7
Likviditási gyorsráta	1,5	1,3	1,1	1,1	1,4	1,4
Tesztüzemi adatok						
Rövid távú likviditás I.	n.a.	2	2	1,9	1,7	1,7
Likviditási gyorsráta	n.a.	0,8	0,84	0,7	0,72	0,71
Borszéki adatai						
Likviditás	1,9	1,8	1,7	1,6	1,5	n.a.

Forrás: Saját számítás, AKII és Borszéki.

Összességében 2000 után mind a két vállalkozás esetében elmondható, hogy likviditásuk a tesztüzemek, illetve Borszéki adataihoz hasonlóan elfogadható szinten alakultak.

3.3.6. A vagyoni helyzet elemzése

3.3.6.1. A befektetett és forgóeszközök aránya

A befektetett - és a forgóeszközök aránya az összes eszközhöz viszonyított nagyságukat fejezi ki. Segítségével képet kaphatunk arról, hogy a társaság eszközeinek milyen aránya szolgálja a vállalkozás tevékenységét egy éven túl, illetve egy évnél kevesebb ideig. Meghatározásuk a következőképpen történik:

$$\text{Befektetett eszközök aránya} = \frac{\text{Befektetett eszközök}}{\text{Összes eszköz}} \times 100$$

$$\text{Forgóeszközök aránya} = \frac{\text{Forgóeszközök}}{\text{Összes eszköz}} \times 100$$

A befektetett és forgóeszközök változását szemlélteti a 49. táblázat és a 21. ábra.

49. táblázat

A befektetett és forgóeszközök értékének és arányának alakulása a Hungaropig és a Kasz-Coop Kft.-nél 1997 és 2002 között

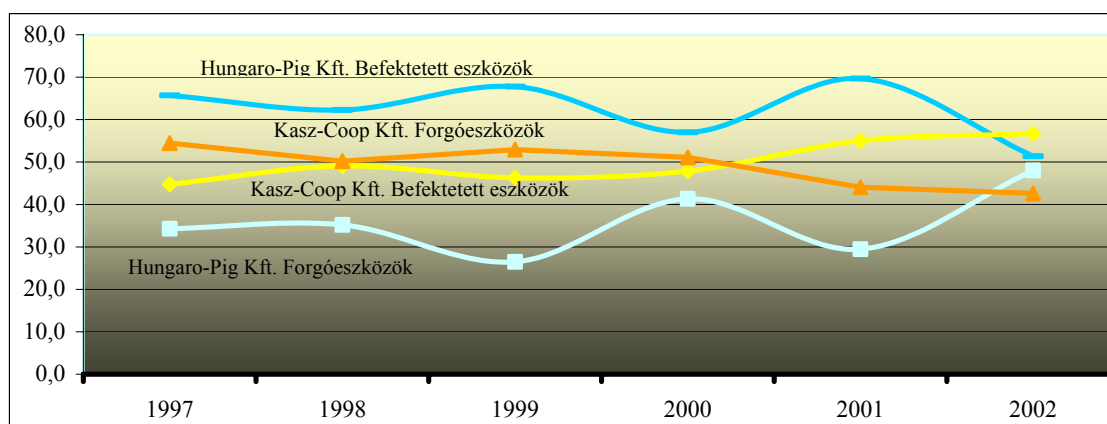
Me: eFt, %

Megnevezés	1997.		1998.		1999.		2000.		2001.		2002.	
	eFt	%	eFt	%	eFt	%	eFt	%	eFt	%	eFt	%
Hungaropig Kft.												
Befektetett eszközök	219344	65,7	286781	62,3	366057	67,8	357088	57,0	446339	69,7	554552	51,4
Forgóeszközök	114489	34,3	162066	35,2	143095	26,5	258925	41,3	188744	29,5	518225	48,0
Összes eszköz	333914	100	460444	100	540151	100	626577	100	640525	100	1079437	100
Kasz-Coop Kft.												
Befektetett eszközök	288197	44,8	586793	49,1	580345	46,3	701883	47,9	1027197	55,0	1241122	56,7
Forgóeszközök	350833	54,5	600621	50,2	663311	52,9	749261	51,1	822277	44,0	932867	42,6
Összes eszköz	644001	100	1196208	100	1253607	100	1465869	100	1866923	100	2189395	100

Forrás: Saját számítás.

21. ábra: A Hungaropig és Kasz-Coop Kft. befektetett és forgóeszközeinek összes eszközökből való részesedésének alakulása 1997 és 2002 között

Me:%

Forrás: Saját számítás.

A **Hungaropig Kft.-**nél, amely kizárólag sertéstenyésztésre specializálódott, a befektetett és a forgóeszközök értéke összességében egyaránt növekedett, de a mérlegfőösszeghez viszonyított arányuk hektikusan váltakozott. A befektetett eszközök növekedését elsősorban – állami támogatásból (40-45%), hitelállományból (10%) és saját forrásból (40-45%) megvalósult – sertéstelep (Poroszló) vásárlása (1997) és technológiai eszközökkel történő felszerelése (1999), valamint a már meglévő telep (Mezőpeterd) több lépcsőben magvalósuló korszerűsítése biztosította (1999). Jelentős változást okozott a 2000. évi C trv. hatályba lépésével (2001.01.01.) a tenyészállatok készletekből, valamint a nem használt tárgyi eszközök a készletekbe való átsorolása. A

befektetett pénzügyi eszközök értéke folyamatosan csökkent 1999 és 2001 között. Az itt nyilvántartott feldolgozó üzemi részesedés értékesítésre került és a hosszú lejáratú bankbetétek átkerültek a forgóeszközök csoportjába (2002). 2002-ben viszont egy sertésstenyésztéssel foglalkozó cégben 25%-os tulajdoni részesedést vásároltak.

Az előzőekben említettekén kívül a készletek állományában az állatszaporulat és a takarmánykeverő árukészletének gyarapodása szerepel. A készleteken kívül a követelések és a pénzeszközök állománya egyaránt növekedett. 2000-ig az értékesítés és a termelési alapanyagok beszerzése kapcsolt vállalkozásnak, illetve attól történt, majd az egymással szembeni követelések és kötelezettségek állománya kompenzálásra került. Így a követelések állománya alacsony szinten maradt. 2000-től viszont az értékesítés már önállóan történt, ami a követelések, így a forgóeszközök állományának és arányának jelentős növekedését eredményezte. A pénzeszközök hasonló irányú változása a megnövekedett hitelállomány hitelfedezeteként elhelyezett óvadéki betétek állománynövekedésének következménye.

A több lábon álló **Kasz-Coop Kft.**-nél a befektetett és forgóeszközök értékének növekedése egyenletesebb és nagyobb mértékű volt. A befektetett eszközök növekedését 1998-ban telepvásárlás, 2001-től pedig gép- és tenyészállat beszerzés, ültetvény telepítése idézte elő. 2000-ben a törvényi változás következtében a tenyészállatok tárgyi eszközökbe történő átsorolása az arányok jelentős átalakulását eredményezte. Fontos megjegyezni, hogy a vállalkozás saját földterülettel nem rendelkezik.

A forgóeszközök közül meghatározó készletek nagyságát jelentősen befolyásolja, hogy a megtermelt terményeket az adott évben értékesítették vagy raktározták, illetve a vásárolt takarmányok beszerzési ára és mennyisége hogyan változott. A követelések növekedése a Kft. egyre nagyobb térségi szerepvállalásának az eredménye, hiszen jelentősen növekedett a gépi szolgáltatások értéke, ami a modern és korszerű gépekkel végzett bér munka iránti kereslet növekedésével magyarázható.

3.3.6.2. A befektetett eszközök fedezete

A mutató a tartósan lekötött eszközök és a saját források összhangjára utal.

$$\text{Befektetett eszközök fedezete} = \frac{\text{Saját tőke}}{\text{Befektetett eszközök}} \times 100$$

Kedvező, ha a mutató minél nagyobb, mert ez azt jelenti, hogy a befektetett eszközök egyre nagyobb hányadát finanszírozzák a saját források, és nem kell idegen forrást igénybe venni (SABJÁN-SUTUS, 2003).

A vizsgált társaságok befektetett eszközeinek fedezettségét mutatja be az 50. táblázat.

50. táblázat

A vizsgált vállalkozások és a testtüzemek befektetett eszközök fedezetének alakulása 1997 és 2002 között

Me: eFt, %

Megnevezés	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.
Hungaropig Kft.						
Saját tőke	153137	187158	217760	237980	310648	391863
Befektetett eszközök	219344	286781	366057	357088	446339	554552
Befektetett eszközök fedezete	69,8	65,3	59,5	66,6	69,6	70,7
Kasz-Coop Kft.						
Saját tőke	340222	575430	636043	859631	1102354	1429623
Befektetett eszközök	288197	586793	580345	701883	1027197	1241122
Befektetett eszközök fedezete	118	98	110	122	107	115
Saját adatbázis						
Befektetett eszközök fedezete	142,9	151,8	136,6	137,8	153,0	154,8
Testtüzemek (országos adat)						
Befektetett eszközök fedezete	n.a.	125,0	n.a.	121,0	114,0	108,0

Forrás: Saját számítás és AKII.

A tőkeellátottság a Hungaropig Kft.-nél 60% és 70% között mozgott, 1999-ig csökkenés, majd növekedés figyelhető meg. Ettől kedvezőbben alakult a Kasz-Coop Kft. helyzete, mivel a befektetett eszközök saját tőkével fedezett része végig a kívánatosnak tartott 100% közelében, a testtüzemi adatokhoz hasonlóan alakult.

A **Hungaropig Kft.**-nél a befektetett eszközök változását előidéző főbb okokat korábban már bemutatattam. A saját tőke állományának változását az alábbi tényezők idézték elő. A jegyzett tőke értékének változatlansága mellett a tőketartalékok összege növekedett. Ugyanis itt került kimutatásra a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztériumtól kapott visszerhes, vissza nem térítendő támogatások összege. Ez azt jelenti, hogy a támogatás rendeltetésszerű felhasználását, a pénzügyi teljesítést követően a minisztérium öt évig bármikor ellenőrizheti, s nem az előírásoknak megfelelő felhasználás esetén a vállalat köteles azt visszafizetni. A tőketartalékok állományában 2001-től egy visszaesés tapasztalható. Ennek az az oka, hogy a 2000-ben módosult

számviteli törvény értelmében a tőketartalékból a lekötött tartalékba kell átsorolni a fenn említett támogatásokból azokat, amelyekre még fennáll az ötéves ellenőrzési idő. Az eredménytartalék összegében pozitív irányú változás következett be – s mivel ide csak az előző évi mérleg szerinti eredmény került elkönyvelésre – ez a vállalat egyre eredményesebb gazdálkodását mutatja. Lekötött tartalékot 2001 óta képez a vállalkozás a támogatások elkülönítésére. Az értékelési tartalék összege közel azonos volt a négy év alatt, tehát az elszámolt értékhelyesbítések összegében sem következett be jelentős változás.

A mérleg szerinti eredmény is pozitív irányú változást mutatott, bár a kezdeti lendület 2002-re megtört, amikor egy 40%-os visszaesés következett be az előző évhez képest.

A **Kasz-Coop Kft.** befektetett eszközeinek beszerzését túlnyomórészt saját forrásból fedezni tudta. A saját tőke állományának változását a tőketartalék, az eredménytartalék és a mérleg szerinti eredmény változására vezethető vissza. A kapott támogatások összege tőketartalékként, a tárgy évi eredmény mérleg szerinti eredményként, míg az előző évek eredménye eredménytartalékként került kimutatásra. A vizsgált időszakban a jegyzett tőke a hat év során változatlanul 183500 eFt volt. Tőkeellátottság szempontjából csökkenés nagyobb beruházások esetén: 1998-ban telepvásárlás, 2001-ben pedig gép és tenyészállat beszerzés esetén figyelhető meg. Mind a két évben a befektetett eszközök növekedése meghaladta a saját tőke növekedését. Ennek ellenére a mutató értéke a vizsgált időszakban végig kedvezően, a tesztüzemi adatokhoz hasonlóan alakult.

A tőkeellátottság megítélésénél fontos figyelembe venni, hogy az egyik legfontosabb termelőeszköz a föld, aminek jelentős része bérelt is lehet, így nem kerül kimutatásra a vállalkozás vagyonában. Ugyanakkor egy igénybevett külső forrásként fogható fel, amelynek az elvárt hozamát ugyanúgy meg kell fizetni, mint a pénztőkében rendelkezésre bocsátott külső forrás használati díját, a kamatot (**BORSZÉKI, 2001**).

3.3.6.3. Tőkeerősség

Minél nagyobb tehát a saját tőke aránya az össztőkén belül, annál kisebb mértékben terheli előre rögzített kamatfizetés és tőketörlesztés a vállalkozás pénzügyi egyensúlyát (**OTTO-ANDREAS, 2000**).

$$\text{Tőkeerősség} = \frac{\text{Saját tőke}}{\text{Összes eszköz}} \times 100$$

A saját tőke arányának változása követhető nyomon az 51. táblázatban.

51. táblázat

**A saját tőke arányának alakulása a vizsgált vállalkozásoknál és a tesztüzemeknél
1997 és 2002 között**

Me: eFt, %

Megnevezés	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Hungaropig Kft.						
Saját tőke	153137	187158	217760	237980	310648	391863
Összes eszköz	333914	460444	540151	626577	640525	1079437
Tőkeerősség	45,9	40,6	40,3	38,0	48,5	36,3
Kasz-Coop Kft.						
Saját tőke	340222	575430	636043	859631	1102354	1429623
Összes eszköz	644001	1196208	1253607	1465869	1866923	2189395
Tőkeerősség	52,8	48,1	50,7	58,6	59,0	65,3
Saját adatbázis						
Tőkeerősség	59,1	58,6	55,6	57,1	62,2	64,6
Tesztüzemek						
Tőkeerősség	n.a.	55,0	50,0	53,0	58,0	59,0

Forrás: Saját számítás és AKII.

A **Hungaropig Kft.**-nél a tőkeerősség néhány évben a kritikusnak tekinthető 30%-ot is megközelítette. A források állománya a telepvásárlás, a technológia korszerűsítése miatt az elmúlt hat évben folyamatosan növekedett. Ez a kötelezettségek nagyobb mértékű, míg a saját tőke kisebb arányú bővülésének köszönhető. Azaz a tulajdonosok a megnövekedett eszközállománynak csak egy részét finanszírozták saját forrásból. A beruházások megvalósításánál jelentős tételt képviselő vissza nem térítendő támogatások tőketartalékként, majd lekötött tartalékként jelentek meg. A pozitív saját tőke állomány kialakításában az értékelési tartalék döntő szerepet játszott. Az évek közül kiemelném a 2001-es évet, amely év kiugró növekedése (38,0% → 48,5%) a kapott támogatás mellett a jelentős mértékű mérleg szerinti eredmény következménye.

A tőkeerősség a **Kasz-Coop Kft.-**nél a tesztüzemekhez és a saját eredményekhez hasonlóan alakult. A vizsgált időszakban az eszköz állomány telepvásárlás, ültetvény telepítés és különböző fejlesztések hatására növekedett, amit az 1998-as évet kivéve nagyrészt saját forrásból finanszírozták. A saját tőke arányának csökkenését az 1998-ban a sertés- és szarvasmarha telepen végzett jelentős beruházás, rekonstrukció idézte elő. Saját források kedvező arányát az évek során elért nyereség és kapott támogatás alkotta. Kedvező folyamatként értékelhető, hogy mérleg szerinti eredmény értéke az évek előrehaladtával egyre inkább növekedett és a saját tőke növekedésében az értékelési tartalék nem játszott szerepet.

3.3.6.4. Kötelezettségek aránya

A **kötelezettségek** a források állományának meghatározó részét képezik. Alakulásának, arányainak elemzése számos információt szolgáltat az igénybevett idegen források időtartamáról, mértékéről, arányairól.

$$\text{Kötelezettségek aránya} = \frac{\text{Kötelezettségek}}{\text{Összes eszköz}} \times 100$$

Az 52. táblázat a kötelezettsége értékéről és arányáról tájékoztat.

52. táblázat

A kötelezettségek értékének és arányának alakulása a vizsgált vállalkozásoknál 1997 és 2002 között

Me: eFt, %

Megnevezés		1997	1998	1999	2000	2001	2002
Hungaropig Kft.							
Kötelezettségek (eFt)		175490	265938	314277	377241	321140	670628
Összes eszköz (eFt)		333914	460444	540151	626577	640525	1079437
Kötelezettségek aránya (%)		52,6	57,8	58,2	60,2	50,1	62,1
Kötelezettségek megoszlása (%)	Hosszú lej.	56,3	35,5	44,9	55,0	44,1	49,2
	Rövid lej.	43,7	64,5	55,1	45,0	55,9	50,8
Kasz-Coop Kft.							
Kötelezettségek (eFt)		287101	578263	575586	583852	735585	707410
Összes eszköz (eFt)		644001	1196208	1253607	1465869	1866923	2189395
Kötelezettségek aránya (%)		44,6	48,3	45,9	39,8	39,4	32,3
Kötelezettségek megoszlása (%)	Hosszú lej.	30,2	20,4	24,4	37,7	41,7	28,1
	Rövid lej.	69,8	79,6	75,6	62,3	58,3	71,9
Saját adatbázis							
Kötelezettségek aránya (%)		39,5	39,4	42,2	41,0	35,8	33,8
Kötelezettségek megoszlása (%)	Hosszú lej.	29,0	25,1	25,8	28,3	23,8	22,5
	Rövid lej.	71,0	74,9	74,2	71,7	76,2	77,5

Forrás: Saját számítás.

A **Hungaropig Kft.** mérlegcsoportján belül a hosszú és rövid lejáratú kötelezettségek közel azonos részarányt képviselnek. Hátrasorolt kötelezettséggel a vállalat nem rendelkezik.

A beruházási hitelek értékében nem történt lényegi változás, míg a hosszú lejáratú hitelek állománya 2002-re jelentősen megnövekedett. Ennek több oka is van. Egyrészt ebben az évben a vállalkozás üzletrészt vásárolt egy másik sertésenyésztő vállalatban, és az ennek finanszírozására felvett hitelek értéke került itt kimutatásra, másrészt jelentős összegű tőkepótló, állami kamattámogatással hitelt vett fel tartós forgóeszköz finanszírozása céljából, amit korábban rövid lejáratú hitelekkel finanszírozott, mert ekkor még nem létezett ez a hiteltípus (forgóeszköz hitel). Az egyéb hosszú lejáratú

kötelezettségek között az üzletrészvásárlással kapcsolatban fennmaradt kötelezettség került kimutatásra. A fizetendő részletekből a következő évben esedékes törlesztő részlet átsorolásra kerül az egyéb rövid lejáratú kötelezettségek közé.

A rövid lejáratú kötelezettségek értéke 2001 és 2002 között a hosszú lejáratú kötelezettségekhez hasonlóan megduplázódott, ami a tárgyévben esedékes törlesztő részletek és közraktárjegyes hitelek növekedésének következménye. A Kft. a termeléshez szükséges takarmány-alapanyag szemes alkotóelemeit az aratást követően, ősszel nagy mennyiségben betárolta, majd közraktárban helyezte el. Ez nyújtotta a fedezetet a társaság felvett hiteleire.

A **Kasz-Coop Kft.**-nél a saját források növekvő aránya miatt a kötelezettségek alakulása kedvező tendenciát mutat. A vállalkozás a tervezett beruházások, fejlesztések végrehajtása és a térségben meghatározó szerepének megőrzése érdekében külső forrásokat így beruházási, tőkepótló, konszolidációs és közraktárjegyes hitelek is igénybe vett. Ezek túlnyomó részt rövid lejáratú kötelezettségként jelentek meg. A Hungaropig Kft.-hez hasonlóan az aratást követően a termést közraktárakban helyezték el és az így kapott hitel visszafizetésére a termény felhasználásának arányában került sor. Továbbá a rövid lejáratú kötelezettségek túlsúlyának kialakulásában pl.: 2002-ben döntő szerepet játszott a hosszú lejáratú kötelezettségek következő évben esedékes törlesztő részletének megjelenése. Legmagasabb kötelezettség arány (48,3%) kialakulása az 1998-as telepvásárlással kapcsolatos, amikor is külső forrás igénybevétele vált szükségessé.

A mezőgazdasági ágazatokra **KOVÁCS (2004)** szerint egyre inkább jellemző tendencia, hogy a forgóeszközök jelentős részét tartós forrásokból finanszírozzák. A Hungaropig Kft.-nél a hosszú lejáratú kötelezettségek állományának növekedése megfigyelhető, de az elemzés tárgyául választott vállalkozások és a tesztüzemek esetében egyaránt, a rövid lejáratú kötelezettségek meghatározó túlsúlya továbbra is megmaradt.

4. ÖSSZEFOGLALÁS

A rendszerváltás, a tulajdonviszonyok átrendeződése, a piaci verseny fokozódása, egyre inkább fokozta a gazdaság szereplőinek döntéseik meghozatalához, megfelelő időben és mennyiségben rendelkezésre álló információk iránti igényt. A különböző érdekhordozói csoportok (pl.: tulajdonosok, szállítók, vevők, hitelezők, állam, stb.) vállalkozással szembeni elvárásai is eltérőek, így az információs igényeik is különbözőek. A piac szereplőinek információval való ellátásában meghatározó szerepe van a számvitelnek, amely az adatok összegyűjtésén és feldolgozásán túl a vállalkozás valós vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetét is bemutatja.

Az egységesnek tekinthető nemzeti számviteli szabályozás az országhatárok átlépésével, az eltérő kulturális hagyományok, jogi és társadalmi viszonyokban rejlő különbségek következtében igen sokszínűvé válik. A szabályozási formáknak megfelelően a beszámolók összehasonlíthatóságát nemzeti (országos), regionális és nemzetközi szinten értelmezhetjük. Minden egyes szintnek megvan az adott szinten kötelezően alkalmazandó szabálya.

Az eltérő nemzetiségű társaságok teljesítményének egységesen elfogadott elvek és szabályok alapján történő összehasonlítása érdekében nélkülözhetetlen az eltérő nemzeti szabályozások harmonizálása, azaz a világon egységes, globálisan alkalmazott és előírt pénzügyi-számviteli és beszámoló készítési standard bevezetése. Ezzel összhangban, folyamatban van a nemzetközileg elfogadott számviteli szabályok (ideértve a nemzetközi számviteli standardokat és az Európai Unió számviteli irányelveit is) mélyreható átalakítása, amelyek nem hagyhatók figyelmen kívül a magyar számviteli szabályozás szempontjából sem.

A nemzetközi harmonizáció keretében a számviteli törvény – a 2000. évi átdolgozásával – céljaiban, tartalmában teljesen összhangba került az EU számviteli irányelveivel és a tagországok gyakorlatával. Ugyanakkor az Európai Unióban napjainkban végbemenő változások, amelyek elsődleges célja az Európai Unió számviteli szabályozásának határozott közelítése a nemzetközi számviteli standardok rendszeréhez, a hazai számviteli szabályozásban is folyamatos igazodást, korrekciót igényelnek. A magyar szabályozás a beszámoló szerkezetét és tartalmát tekintve kötött, minimális bővítési lehetőséget tartalmaz, ellentétben az IAS szabályozásával, ami minimális tartalom mellett kötetlen tartalmú és formájú kimutatásokat is megenged. A

beszámoló elemei hasonlóak, de a kiegészítő információk az IAS esetében sokkal részletesebbek.

A számvitel világméretű harmonizációja esetén megvalósítható a beszámolóból rendelkezésre álló adatok és ezek elemzésével nyerhető információk egységes, a felhasználók számára azonos információtartalommal bíró adatszolgáltatás. Az így rendelkezésre álló adatok felhasználásával gazdasági döntéseket megalapozó és megkönnyítő információkhoz juthatunk.

Ennek érdekében mezőgazdasági vállalkozások éves beszámolójának több évet átfogó elemzésével azok vagyoni, pénzügyi és legfőképpen jövedelmi helyzetéről szeretnék pontosabb képet kapni.

A kapott eredmények jobb elhelyezése érdekében szükségesnek tartom a mezőgazdaság általános helyzetének bemutatását. A mezőgazdaságban az 1980-as évek közepétől a termelés volumenének visszaesése mellett tőkehiány, a termelés veszteségessége és az értékesítés bizonytalansága egyaránt megfigyelhető volt. Ezt a folyamatot erősíti a termékek árának ingadozása, az agrárrolló nyílása, a támogatások csökkenése és az elavult eszközállomány pótlásának hiánya.

A rendszerváltást követően a megváltozott tulajdonviszonyok a birtokméret elaprózódását, a földtulajdon, a földhasználat és a termelési eszközök tulajdonjogának elszakadását, összességében a termelési alapok felélését, jövedelemhiányt és általános elbizonytalanodást eredményezett.

A vagyonvesztés kialakulásában az előbbieken túl szerepe volt a saját források hitelekkel történő pótlásának, ami a magas kamatterheken keresztül drágította a termelést. A fedezet csökkenésével megnehezül a hitelfelvétel, nincs megfelelő forrás a fejlesztésre.

A vizsgált gazdálkodó szervezetek tevékenysége is az 1997-től 2002-ig terjedő időszakban – 1999 kivételével – összességében szerény nyereséget hozott. A fejlesztésre, de gyakran a működés biztosításához a vizsgált időszakban realizált, különböző mértékű, de végig nyereséges üzemi (üzleti) tevékenység eredménye mellett gyakran hitel felvétele volt szükséges, amely a törlesztés terhe mellett gyakran tekintélyes kamatfizetéssel társult.

Az eredmény mellett érdemes figyelmet fordítani a pénzeszköz-változásra, ugyanis a nyereséges gazdálkodás mellett fizetőképesség és -kézség fenntartása is lényeges feladat. A vizsgált időszakban – 1999 kivételével - a pénzeszközök állománya növekedett. A pénzeszköz-változás negatív irányú változása egybeesik a mérleg szerinti

veszteség kialakulásával. 1999-ben és 2000-ben a működési cash flow minimális mértékben járult hozzá a pénzeszköz-változás kialakulásához. 1998-ban, illetve 2001 után a működés biztosításán túl a befektetett eszközök beszerzésének egyik fontos forrásává vált. A befektetett eszközök beszerzése, az elhasználódott eszközök pótlása, illetve fejlesztése szempontjából nélkülözhetetlen. Annak ellenére, hogy a működésből származó pénzbevételek nem minden esetben biztosítottak kellő fedezetet 1997 és 2002 között a befektetett eszközök beszerzésére fordított pénzmennyiség - 2000 kivételével - legalább elérte az előző évi értéket, sőt 1997-hez viszonyítva 2002-re majdnem megháromszorozódott az erre a célra fordított összeg. Általában nagyobb beruházók kivitelezéséhez, de mezőgazdasági vállalkozásoknál gyakran a működés biztosítása érdekében is elengedhetetlen a hitel felvétele. Sajnos a vizsgált vállalkozásoknál megfigyelhető az a tendencia, hogy a felvett hitel összege minden évben meghaladja a hiteltörlesztés összegét. A felvett hitel nagysága a szokásos tevékenység pénzeszköz-változásával fordított arányban változott. Minél kedvezőbb a gazdasági helyzet, nagyobb a működési cash flow, annál nagyobb része fordítható a hitelfelvételnek a korábban felvett hitelek törlesztésére. Ebből is látható, hogy a cash flow-kimutatást önmagában is, de a beszámoló többi részével együtt elemezve számos új, hasznos információt nyújthat.

A jövedelmezőséget elemezve elmondható, hogy az elemzés alá vont vállalkozásokra és tesztüzemekre egyaránt jellemző, hogy szerény nyereséget realizáltak ugyan, de az elért jövedelmezőség jelentősen elmarad más – a mezőgazdasághoz hasonló – tőkeigényes nemzetgazdasági ágakétól.

A tesztüzemek esetében az eszközarányos jövedelmezőség meghaladja a saját tőke jövedelmezőséget. A saját adatbázis és az APEH adatbázisa alapján számított adatok viszont ettől eltérően alakulnak. Az elvárásoknak megfelelően – az 1999 és a saját elemzésnél még 1998. év adatai kivételével - a saját tőke meghaladja az össztőke hozamát.

A likviditást vizsgálva a rövid lejáratú kötelezettségek értéke az egész, illetve a készletekkel csökkentett forgóeszköz állományhoz viszonyítva kedvezően alakult. A vizsgált adatbázis esetén 2000-ig enyhe csökkenés, majd növekedés tapasztalható.

A befektetett eszközök aránya és értéke egyaránt nőtt a vizsgált időszakban. Jelentős változást jelentett a mezőgazdasági vállalkozások esetében 2001-től a tényészallatok tárgyi eszközök közé történő átsorolása, amely felerősítette a korábbi folyamatokat. Ezzel a számviteli elszámolással magyarázható, hogy a mezőgazdaságra a

termelő ágazatoktól eltérően a forgóeszközök magasabb aránya volt a jellemző. A tényészallatok átsorolásával ez a tendencia jelentősen lecsökkent.

A források saját tőke állományának aránya, a tesztüzemekhez hasonlóan 60% körül alakult. A mélypontot 55%-kal a 2000-es év jelentette, ami valószínűleg arra vezethető vissza, hogy az előző év vesztesége után képződött minimális nyereség nem tudta az eszközállomány növekedését az előző évekhez hasonló arányban fedezni és nagyobb arányú idegen forrás bevonása vált szükségessé.

A korreláció számítás során a cash flow-kimutatás főcsoportjai között különböző erősségű kapcsolat tapasztalható. A befektetési és finanszírozási, valamint a befektetési és működési cash flow közötti közepes erősségű kapcsolat alátámasztja a befektetett eszközök beszerzésében jelentős szerepet betöltő hitelek és kívánatosnak tartott működésből származó pénzeszközök fontosságát. Érdekes, hogy a működési és finanszírozási pénzeszköz-változás között - a várakozással ellentétben - a vizsgált minta esetében nem alakult ki szignifikáns kapcsolat. Az adózás előtti eredmény törvényszerűen minden olyan mutatóval korrelál, amelynek közvetlenül vagy közvetve alkotó eleme. Ez biztosítja a jövedelmezőségi mutatók és a működési cash flow közötti összefüggést is. A vizsgált likviditási mutatók egyedül az árbevétel arányos (ROS) és az eszköz arányos jövedelmezőségi (ROA) mutatóval mutatnak kapcsolatot.

A matematikai-statisztikai módszerek közé tartozó klaszteranalízis felhasználásával, a rendelkezésre álló összes mutató egyidejű figyelembe vételével, minden évben vállalatcsoportokat hoztam létre, melynek hasznosításával elősegíthető az adott térségben a vállalatok gazdasági helyzetének jobb megítélése, összehasonlíthatósága. A tapasztalatok alapján elmondható, hogy a vizsgált vállalkozások elsősorban a jövedelmezőségi viszonyaikban különböznek egymástól, míg likviditásuk, adósság állományuk túlnyomórészt átlaghoz közeli. A jövedelmezőség tekintetében a cégek több mint 60%-a az átlagtól kedvezőbb képet mutat. Kialakulásában nagy szerepe lehet annak, hogy a vizsgálat alá vont társaságok döntő része jól működő, elfogadható likviditással rendelkező vállalkozás, ahol a vertikális kapcsolat rendszer kialakulásának csírái is megfigyelhetők.

Az egyes döntések következményeinek pontosabb nyomon követése érdekében az adatbázisból két korlátolt felelősségű társaság, a Kasz-Coop Kft. és a Hungaropig Kft. mélyrehatóbb elemzését végeztem el. A cégek kiválasztása során arra törekedtem, hogy lehetőleg nem teljesen azonos alaptevékenységet végző, alapvetően hosszú távra tervező, fejlesztéseket megvalósító, több lábon álló cégeket részesítsek előnyben. A

Kasz-Coop Kft. növénytermesztéssel, tejtermeléssel és gépi szolgáltatással foglalkozik, míg a Hungaropig Kft. kizárólag sertéstenyésztésre szakosodott.

1997 és 2002 között különböző mértékben, de mind a két vállalkozás nyereségesen gazdálkodott. Az eredménykategóriák az eredményhez különböző mértékben járultak hozzá.

A jövedelmezőségi mutatók értéke a vizsgált társaságoknál meghaladta az APEH, a tesztüzemek és a saját vizsgálatok eredményét, de tendenciája hasonlóan alakult.

2000 után mind a két vállalkozás esetében elmondható, hogy likviditásuk a tesztüzemek adataihoz hasonlóan elfogadható szinten alakult.

A vagyoni helyzet vizsgálata során azt tapasztaltam, hogy a befektetett eszközök és a forgóeszközök értéke egyaránt növekedett, arányukat tekintve pedig a jelentős beruházások, valamint a tenyészállatok tárgyi eszközök közé való átsorolásának eredményeként a befektetett eszközök kerültek túlsúlyba.

A tőkeerősség a Kasz-Coop Kft.-nél a tesztüzemekhez és a saját eredményekhez hasonlóan alakult, míg a Hungaropig Kft. esetében néhány évben a 40% alá süllyedt.

Az elemzés alá vont vállalkozások árbevételük, foglalkoztatottak létszáma és a mérlegfőösszeg nagysága alapján a nagyobb vállalkozások közé tartoznak. Az eredmények alapján levonható az a következtetés, hogy a nagyobb méretű mezőgazdasági vállalkozások esetében a rendelkezésre álló erőforrások koncentrálásával, azaz a nagyobb területen való gazdálkodással, a termelőeszközök és támogatási lehetőségek hatékonyabb kihasználásával, a döntések szakmai ismeretekkel való alátámasztásával nagyobb valószínűséggel kapcsolódhatnak be a piaci versenybe.

Ezen túlmenően elengedhetetlen a tőkehiány mérséklése, a termékpálya különböző szakaszain tevékenykedő gazdasági szervezetek vertikális összefogás, lehetőleg a termeléstől az értékesítésig terjedő tevékenység kialakítása, egy kézben tartása, amellyel biztosítható a versenyképességhez nélkülözhetetlen minőségi, feldolgozott, a vásárlók igényeit maximálisan figyelembe vevő termékek előállítása és a jövedelmezőség növelése. Ennek hiányában a termelőnek kell megfizetni a kereskedő többszörös hasznát is.

5. SUMMARY

The change of the regime, the restructure of ownership, the increase of competition in the market intensifies the demand on information in time and in enough quantity to bring in a verdict. The different participants of the sector (e.g.: owners, transporters, customers, creditors, state, etc.) has dissimilar expectations from the enterprises, so the information demands are differ too. In the information service the accountancy has a major role, because it shows the situation of the enterprise after collecting and analysing the data of the past.

Because of the different cultural traditions, judicial and social relations the national accounting regulation over the borders are really dissimilar. According to the regulation form the comparability of reports can be defined national, regional and international level. Every single level has its own obligatory regulation.

To compare enterprises with different nationality by unitedly accepted principles and rules, it is necessary to harmonise the different national regulations. So it is needed to introduce a word wide uniform, globally used, ordered finance - accounting and report preparing standard. In harmony of this the changing of the internationally accepted accounting rules is in progress (international accounting standards, accounting guidelines of the European Union). These cannot be left out of consideration by the Hungarian accounting regulation.

In the world wide harmonisation of accounting the European Parliament's and EU Committee's decision was a notable step. They had been chosen to use the international standards and their explanation instead of developing their own system. As a result of this there is a chance that the three main trends of accounting – European directives, US GAAP and IAS – will fuse in a uniform international reporting system based on IAS.

In the international harmonisation the accounting law - in the year 2000 - got into harmony with the guidelines of the European Union and the practice of the member countries.

At the same time nowadays there are changes in the EU, where the main aim is to near the EU's accounting regulation to international accounting standards, so the domestic accounting regulation has to be corrected and harmonised continuously.

At the same time it is good to pay attention to the requirements of the IAS. If we consider the structure and the content of Hungarian report it is tided it contains minimal

improving possibilities, versus to the regulation of IAS, which allows statements with untied content and form, beside a minimised content.

I analyse the data of agricultural enterprises, which make annual reports. For the better understanding I feel it important to introduce the general situation of the agriculture. From the middle of the 80's beside the decrease of the volume of production, the scarcity of capital, loss of the production and instability of sales could have been observed. This process strengthened by the fluctuation of the prizes, the opening of the agricultural scissors, decrease of supports and the miss of the recover of disused assets.

Amends were disadvantageous because of the crumble of the land size, and the property of the field separated from the land utilisation and equipment properties. The change of the property drove to the living up of the production fundamentals, the drastic decrease of income from production and general doubtfulness. In the development of financing problems of the agricultural enterprises had a major role of the low-standard capital and the comparatively high claim to remove capital.

It is a general experience that the profitability of the agriculture is really low in Hungary. On the bases of data from test-factories it was defined that the greatest proportion of individual enterprises (individual entrepreneur) and the partnerships (LTD, limited partnership,) can manage effectively, even if with a low profitability level. 70-80% of these enterprises showed positive profit after tax, while in the case of the co-operatives only 35% had the same result. A little bit more then 1% of the sales revenue used for payment of interest, which is a favourable rate compared to the nationwide average (6-10 %).

The activity of the analysed enterprises was modestly positive from 1997 till 2002, except in 1999. To insure development, but often to insure functioning they needed to take credits up. Sometimes these credits had extremely high interest.

The financial profit – in agreement with the observation of **PATAKI – REKE (2002)** – was continuously negative. The positive operating result was around 40%. The worst situation was in 1999 and 2000. Compared to a unit of positive operating result in 1999 the volume of financial loss was 140% while in 2000 it was 70%.

According to **PATAKI – REKE (2002)** the continuous fall of the profit before tax was not because of the increase of the financial loss, but because of the decrease of operating result.

In the analysed period instead of one year the monetary stock increased. The negative change of the monetary stock was coincident with the formation of the consolidated loss.

In 1999 and 2000 the operating cash-flow only minimally participated in the change of the monetary stock. In 1998 and after 2001 over to insure operating it became the main source to obtain invested assets. It is necessary to obtain the invested assets, the replacement of the used up assets and the development. Between 1997 and 2002 the amount of money used for obtaining – instead of the year 2000 - at least reached the volume of the previous year, moreover the amount spent for this purpose till the year 2002, compared to 1997 is nearly tripled. The operation of an enterprise without credits is unimaginable. Generally to carry out a bigger investment in the case of agricultural enterprises it is often essential to use credit to insure the operation. Unfortunately by the examined enterprises we can observe the tendency, that to take credits up exceeds the amount of loan recovery, and a significant part of it (65-95%) has to be used for the payment of instalment and interest. The amount of the received credit is in inverse ratio with the change of the monetary stock of usual activity. The better is the economical situation, the bigger the operating cash-flow, the bigger part of the credits can be used to cover the loan of previous credits, and the interest of it.

In the case of the enterprises and test companies there were a minimal profit, but the reached profitability was significantly behind the profitability of other capital-intensive sectors of national economy. In 2002 the profitability of own capital was 5,4% in the case of test companies, and it was 4,8% by the examined enterprises. In the case of the test companies the asset proportional profitability exceeds the profitability of own capital, **BORSZEKI (2003) and PATAKI-REKE (2002)** found the same relation. The own database and the data of the **AKII (2002)** – counted from the database of the APEH –had a different tendency. Generally, due to the requirements, the own capital exceeds the yield of the total capital. Expect the years 1998 and 1999.

The sort term liability compared to the current ratio reduced by the assets developed well. In the case of the analysed database till 2000 there was a weak decrease and afterwards increase can be observed. In the case of the examined database the ratio and the value of the invested assets did both grow in the analysed period. The value of the current assets increased a little bit more slowly then the invested assets from 2000, so the ratio of it decreased.

In the year 2001 the breeding animals had to be regrouped to tangible assets, that intensified the previous process. The higher amount of current assets in the agriculture can be explained by this account. With the new classification of breeding animals this tendency decreased.

The ratio of the own capital sources was around 60%, as in the case of test companies. The deepest point was 55% in 2000, because the minimal profit could not insure the increase of the amount of assets, so they had to take in foreign sources.

We can find dissimilar strength of connection between the different main cash flow classes. Between the investing- and financing-, and between the investing- and operating cash flow there is a medium strength of connection. This confirms the importance of credits, to provide invested assets, and the change of the liquid assets coming from operating. It is interesting, that between the operating- and financing cash flow there were no significant connection, in contrast to the expectation. The profit before tax was statutorily correlating with all those indexes, which is directly or indirectly the factor of it. This insures the connection between the profitability indexes and the operating cash flow. The analysed liquidity indexes were only in connection with return on sale (ROS), and return on assets (ROA).

I defined the mostly characteristic index system for the given year taking into considerations all the indexes. By the experiences it can be said, that the analysed enterprises principally differ in the profitability statement, while the value of their liquidity and debt is mostly around the average. 60% of the companies has a better profitability situation than the average. The most part of the examined enterprises operates well, has an acceptable liquidity. This can be the main reason of the previous tendency. The germ of the vertical connection system can be observed.

To the more accurate following of the consequences of decisions I made deep analyses from two limited companies, Kasz-Coop LTD and Hungaropig LTD. During the selection of the enterprises I made an effort to analyse such companies, which has not similar basic activity, long-term plan, realized developments, and they are many-sided.

The Kasz-Coop LTD deals with plant cultivation and dairy cattle breeding, while the Hungaropig LTD deals only with swine breeding.

In the analyses of the property statement I observed, that the value of invested assets and current assets both increased, in proportion the invested assets got into preponderance, because of the investments and the refer of the breeding animals to

tangible assets. The capital fullness developed the similar way by Kasz-Coop LTD, than by the test companies, and my own database, while in the case of Hungaropig LTD it was critical, in few years it was nearly 30%.

After 2000 in the case of both companies the liquidity was acceptable just like by the test enterprises.

Between 1997 and 2002 in a different degree, but both of the enterprises was profitable. The different profit and loss categories participated differently to the result.

Among the **profitability indexes** beside sales revenue-, assets-, and own capital proportional profitability I analysed the sustainable growth rate. The volume of the indexes in the case of the analysed companies was higher than by the data of test enterprises and APEH, but the tendencies were the same.

The examined companies because of the revenues, number of the employees, and the volume of the gross sum of the balance sheet are among the larger enterprises. As a conclusion it can be sad, that the larger agricultural enterprises with the concentration of the sources, namely with farming on a larger territory, more effective utilisation of the support opportunities and means of production, with good professional decisions has a better opportunity to latch on to the competition of the market.

After reduce of scarcity of capital, it is necessary to develop such an activity from production till sale, which can guarantee the good quality and takes into consideration the needs of the customer, and increases the profit. This can be reached by the vertical cooperation of the economical organisations, working at the different step of the production. By the lack of this the producer has to pay the multiple profit of the trader.

6. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

1. Az Európai Unió, a magyar, s más nemzetközi számviteli szabályok összehasonlító elemzése alapján megállapítottam, hogy a magyar számviteli szabályozás eleget tesz az Európai Unió számviteli irányelveiben rögzítetteknek és összhangban áll a nemzetközi számviteli standardokkal.
2. A vizsgált vállalkozásoknál az adózás előtti eredmény alacsony szintjét – esetenként negatív értékét – a nagymértékű tőkehiány miatt felvett hitelek kamatából származó negatív pénzügyi műveletek eredménye okozza.
3. Az alacsony és hullámzó jövedelmezőség ellenére a vizsgált vállalkozásoknál a beruházási kedv szinte töretlen, amit a befektetési cash flow növekvő tendenciája is igazol.
4. 1997-től 2002-ig terjedő időszakban a vizsgált 40 mezőgazdasági vállalkozás saját tőke hozama alacsony vagy negatív értéket mutat, mindössze 1997-ben és 2001-ben haladta meg a 10%-ot, de így is jelentősen elmarad a nemzetgazdaság más tőkeigényes ágak jövedelmezőségétől.
5. A vizsgált 40 társaság vizsgálatánál a klaszteranalízis eredményei optimizmusra adnak okot, mert a vizsgált évek átlagában a társaságok több mint 60%-ban a jövedelmezőségi mutatóik jobbak, mint az átlag adatok.

SZAKIRODALMI JEGYZÉK

1. **ABAYNÉ H. E. – PÁNTYA R.** (2003): A versenyképes agrártermelés feltételrendszere az Észak-magyarországi régióban. In: Agrárgazdaság, vidékfejlesztés és agrárinformatika az évezred küszöbén. 2003. április 1-2. Debrecen. Szerk.: NÁBRÁDI – LAZÁNYI. DE ATC AVK. DEBRECEN. 2003. 10-12. p.
2. **ADORJÁN CS.–BARY L.–BÍRÓ T.–FRIEDRICH P.–LUKÁCS J.–PÁL T.–RÓTH J.–UJVÁRI G.–VEIT G.** (2000): Számvitel 2001. Oktatási anyag. Magyar Könyvvizsgálói Kamara. Budapest, 87. p.
3. **AGRÁRGAZDASÁGI INFORMÁCIÓK** (2002) A magyar mezőgazdaság az adatok tükrében a rendszerváltás után. Szerk.: UDOVECZ G., Agrárgazdasági és Kutató Intézet, Budapest. 2002/5.
4. **AGRÁRGAZDASÁGI TANULMÁNYOK** (1998): Az agrárgazdaság jelenlegi helyzete és várható versenyesei. Szerk.: SZÜCS I. ÉS UDOVECZ G. 1998. 16. szám.
5. **AGRÁRGAZDASÁGI TANULMÁNYOK** (2000): Jövedelemhiány és versenyképesség a magyar mezőgazdaságban. Szerk.: UDOVECZ G., AKII Budapest. 2000/1. 104. p.
6. **AKII** (2004): Az EU-csatlakozás rövid és középtávon várható hatásai a magyar mezőgazdaságban. Szerk.: POTORI N ÉS UDOVECZ G., Budapest, Kézirat, 83. p.
7. **ALVINCZ J. – GUBA** (2003): Beruházás és jövedelemtermelés az ezredfordulón. Gazdálkodás. 2003/1. 40-52.p.
8. **ANTAL K. – GUBA M. – KOVÁCS H.** (2004): A mezőgazdaság helyzete az agrártörvény hatálybalépését követő időszakban. AGRÁRGAZDASÁGI TANULMÁNYOK, Budapest. 2004/3. 150. p.
9. **APEH** (1999-2000): Tájékoztató a vállalkozások jövedelmezőségének alakulásáról a 2000-es évi beszámoló adatai alapján. Budapest, APEH Kiadvány. 1.-38. p.
10. **BABCOCK G. C.** (1970): The Concept of Sustainable Growth. Financial Analysts Journal, 108-114. p. In: Katits E. (2002): Pénzügyi döntések a vállalat életciklusában. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest. 456 p.
11. **BÁCS Z. és KOZÁR L.** (2002): Amit a közraktározásról tudni kell. Szaktudás Kiadó Ház Rt. Budapest. 136. p.
12. **BÁCS Z. és KVANCZ J.** (2002): A támogatások számviteli elszámolása. Östermelő, 2002/8-9. 13-15. p.
13. **BALOGH Á. és HARZA L.** (1998/a). A vagyon-, a tulajdon-, és a tőkeviszonyok változása a mezőgazdaságban. Agrárgazdasági tanulmányok 1998/5. szám.
14. **BALOGH Á. és HARZA L.** (1998/b): A vagyonszerzés mértéke a mezőgazdaságban. Gazdálkodás, 1998/6. 1-8. p.
15. **BARAKONYI K.** (1999): Stratégiai tervezés. Stratégiaalkotás I. Nemzetközi Tankönyvkiadó, Budapest.
16. **BARÁTH CS. – ITTÉS A. – UGRÁSDY GY.** (1996): Biometria. Mezőgazda Kiadó, Budapest, 1996. 228. p.
17. **BARICZ R. – RÓTH J.** (1994): Könyvviteltan. Aula Kiadó, Budapest.
18. **BARICZ R.** (1994): Mérlektan. AULA Kiadó, Budapest. 199. p.
19. **BARICZ R.** (1997): A magyar számvitel a nemzetközi és nemzeti szabályozások tükrében. Számvitel és Könyvvizsgálat 1997/10. 410-416. p.
20. **BARRY J. E. – ABBAS A. M.** (2003): Nemzetközi számviteli standardok. Magyarázatok és alkalmazások. Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Részvénytársaság Rt., Budapest. 1043.p.
21. **BARTOS A.** (1997): Kemenesaljai szövetkezetek pénzügyi mutatóinak elemzése faktoranalízissel. Gazdálkodás, 1997/4. 46-54. p.
22. **BARY L.** (2001): A számvitel hazai szabályozása. In: Számvitel II. Jegyzet. Budapest, 5-30. p.

23. **BÉHM I.** (1997): Vállalkozási tevékenység megítélése cash flow-kimutatás alapján. Számvitel és Könyvvizsgálat 1997/10. 777-784. p.
24. **BIENERT, H.** (1997): A tőzsdék fontossága a nemzetközi számviteli standardok bevezetésében. Számvitel és Könyvvizsgálat. 1997/4. 166-167. p. 1997/10. 410-416. p.
25. **Bundesministerium für Land- und Wasserwirtschaft, Umwelt und Wassewirtschaft. (2002):** Grüner Bericht 2001. Bericht über die Lage der österreichischen Landwirtschaft 2001. Wien.
26. **BODA GY. – SZLÁVIK P.** (2001): Kontrolling rendszerek tervezése. KJK Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 275. p.
27. **BORDÁNÉ RABÓCZKI M.** (1990): A gazdasági társaságok pénzügyi megítélése. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. 280. p.
28. **BORSZÉKI É.** (2001): A kooperáció, a koordináció és az integráció szerepe és lehetőségei az agrár és vidéki gazdaságban. In: Tőke- és jövedelemtranszferek az agrárgazdaságban. VISION-2000. III. Konferencia. Gödöllő. I. kötet 4-25 p.
29. **BORSZÉKI É.** (2003): Az agrárgazdaság jövedelmezőségi és felhalmozási viszonyai. Gazdálkodás, 2003/4. 1-14. p.
30. **BOSNYÁK J.** (1999): Számviteli adatokra épülő cash flow-számítás. Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat, 1999/2. 52-56. p.
31. **BREALEY-MYERS** (1998): Modern vállalati pénzügyek. Nemzetközi Bankárképző Központ, Budapest, 557. p.
32. **BUDAI E.** (2002): A tevékenységirányítás és a számvitel kapcsolódási pontjai. Vezetéstudomány. 2002/7-8. sz.
33. **BUZÁS GY. – NEMESSÁLYI ZS. – SZÉKELY CS.** (2000): Mezőgazdasági üzemtan. A mezőgazdasági vállalatok gazdaságtana és irányítása. Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest.
34. **CHIKÁN A.** (1992): Vállalatgazdaságtan. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – Aula, Budapest. 243. p.
35. **COPELAND, T. – KOLLER, T. – MURIN, J.** (1999): Vállalatértékelés. Panem Könyvkiadó Kft. Budapest. 552. p.
36. **DARABOS É.** (1999): A mezőgazdasági vállalatok könyvvézetési és beszámolási kötelezettsége Németországban. In: A Debreceni Agrártudományi Egyetem a Tiszántúli mezőgazdaságért. Tiszántúli Mezőgazdasági Tudományos Napok 1999. Október 28-29. Debrecen Szerk. Pfau E.-Jávor A.- Posta L., DATE, 75-81.p.
37. **DARABOS É.** (2002): Mezőgazdasági teszüzemi hálózat adatszolgáltatásának tapasztalatai Hajdú-Bihar megyében. Agrártudományi közlemények, Különszám. 2002. 47-50. p.
38. **DARABOS É.** (2003): EU-konform számviteli információs rendszer kialakításának elvi és módszertani kérdései a mezőgazdaságban. Debrecen, 150. p.
39. **DORGAI I.- KOVÁCS G.- STAUDER- TÓTH E.** (1998): Mezőgazdaságunk üzemi rendszere az EU tapasztalatainak a tükrében. Budapest. AKII, 1998/8. 1-115. p.
40. **DUDÁS J-NÉ** (1991): A nemzetközi számviteli standardok. Számvitel és Ügyviteltechnika. 1991/5. 185-192. p.
41. **DUDÁS J-NÉ** (1997/a): A nemzetközi számviteli standardok változása. Számvitel és Könyvvizsgálat. 1997/10. 427-432. p.
42. **DUDÁS J-NÉ** (1997/b): A nemzetközi számviteli standardok és standardtervezetek. Számvitel és Könyvvizsgálat. 1997/11. 482-487. o.
43. **DUDÁS J-NÉ** (1999): A számviteli alapelvek érvényesüléséről. Adó. 1999/3. 32-37. p.
44. **EAUROSTAT** (1997): The Agricultural situation in EU, 1997, Brussels, 1997.
45. **EPERJES F.** (1996): XIX Európai Számviteli Konferencia. Számvitel és Könyvvizsgálat. 1996/6.
46. **EPERJES F.** (1999): A nemzetközi számviteli standardok és ami a színfalak mögött van. Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat 1999/6. 259-260. p.

47. **FALUSI I. és OLLÉ J.** (2000): Statisztikai módszerek pedagógusok számára. Okker Kiadó, Budapest, 372p.
48. **FEKETE I-NÉ** (2002): Vége a bábeli zűrzavarnak Európában? Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat. 2002/2. 90-91. p.
49. **FERENCZI A.** (1998): Az európai számviteli rendszerek összehasonlítása. Számvitel és Könyvvizsgálat 1998/10. 406-411. p.
50. **FORGÁCS I.** (1995): A Cash Flow. Pénzügyi szemle 1995/2. 120-130. p.
51. **HARANGOZÓNÉ TÓTH J.– BÍRÓ T.** (2002): A vállalkozások beszámolósi és könyvvézetési kötelezettsége. In: Számviteli kézikönyv. Szerk. Uniós Kiadó Budapest, 31-56. p.
52. **HARDING, T.** (1993): Towards International Harmonisation. – Accountancy. Volume 120. 12. 237-241. In Novák Miklós (2001): Magyarország és az EU-tagországok számviteli rendszere. Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kara. Évkönyv 2001. Pécs, 185-197. p.
53. **HORVÁTH & PARTNER** (2003): Controlling. Út egy hatékony controlling-rendszerhez. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 215. p.
54. **HORVÁTH K.** (2001): Számvitel a gyakorlatban 2001. Saldo Rt. Budapest, 583. p.
55. **J. MARKHAM COLLINS** (1998): Cash flow és likviditásmenedzsment. Budapest, CO-NEX Kft. 132 p.
56. **JACOBS, O.-OESTREICHER, A.** (2000): Mérlegelemzés. Bp. Kossuth Kiadó, 222 p.
57. **KAHLE, HOLGER** (2002): Massgeblichkeitsgrundsatz auf Basis IAS? Die Wirtschaftsprüfung, Heft 4. S.178-188.
58. **KAPÁSNÉ BÚZA M. – PANKUCSI Z.** (2003/a) Számvitel az Európai Unióban és Magyarországon. Európai füzetek 4. Vállalati jog. Budapest 2003. 30. p.
59. **KAPÁSNÉ BÚZA M. – PANKUCSI Z.** (2003/b): A számviteli szabályozás várható változásai. In: Könyvviteli szolgáltatást végzők továbbképzésének tematikája). Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat 2003/3. 112-114. p.
60. **KAPÁSNÉ BÚZA M.** (1998): Az EGK 4. irányelvének módosításai. Számvitel és Könyvvizsgálat. 1998/6. 247. p.
61. **KAPÁSNÉ BÚZA M.** (2000/a): A 4. és a 7. irányelv a tagállamok számviteli szabályozásában I. Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat. 2000/7-8. 332-338. p.
62. **KAPÁSNÉ BÚZA M.** (2000/b): A 4. és a 7. irányelv a tagállamok számviteli szabályozásában, 2000/10. 466-472. p.
63. **KAPÁSNÉ BÚZA M.** (2001): Az Európai Unió számviteli irányelvei és a nemzetközi számviteli standardok összevetésének eredményei 2001/7-8. 312-321. p.
64. **KAPÁSNÉ BÚZA M.** (2002/a): Az IASB törekvései a számvitel nemzetközi összehangolására I. Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat. 2002/3. 120-126. p.
65. **KAPÁSNÉ BÚZA M.** (2002/b): Az IASB törekvései a számvitel nemzetközi összehangolására II. Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat. 2002/4. 168-174. p.
66. **KAPÁSNÉ BÚZA M.** (2003/a): A számviteli szabályozás várható változásai a jogharmonizációhoz kapcsolódóan. In: Mérlegképes továbbképzés 2003. Szerk.: RÓTH J. Magyar Könyvvizsgálói Kamara Oktatási Központ Kft., Budapest, 79-99. p.
67. **KAPÁSNÉ BÚZA M.** (2003/b): Újdonságok a számvitel európai szabályozásában. Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat. 2003/7-8. 327-333. p.
68. **KARAI É.** (2001): A pénzeszközök változásának indirekt módszerű levezetése. Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat. 2001/5. 210-217. p.
69. **KARAI É.** (2002): A magyar és a német eredménykimutatás a nemzeti ajánlások tükrében I. Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat. 2002/10. 461-466. p.
70. **KARALYOS ZS.** (2001): A mezőgazdasági termelés szervezeti formái. Gazdálkodás 2001/6. 78-80. p.
71. **KATITS E.** (2002): Pénzügyi döntések a vállalat életciklusában. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest. 456 p.
72. **KELEMEN Z.** (2004): Földhöz ragadnak. HVG. 2004/25. 116-117 p.

73. **KOBLENCZ J.** (1995/a): Ködoszlatás cash-flow ügyben I. Számvitel és Könyvvizsgálat. 1995/11. 470-475. p.
74. **KOBLENCZ J.** (1995/b): Ködoszlatás cash-flow ügyben II. Számvitel és Könyvvizsgálat. 1995/12. 499-503. p.
75. **KONDOROSI F-NÉ** (2002): A vezetői számvitel és az elemzés alapjai. Régió Oktatási Központ Kft. Debrecen, 140. p.
76. **KOVÁCS G. és UDOVECZ G.** (2003): A mezőgazdasági vállalkozások jövedelmezősége az Európai Unióban é Magyarországon. Gazdálkodás. 2003/3. 1-17. p.
77. **KOVÁCS E.** (1998): A vidék modernizációja. Gazdálkodás, 1998/6. 43-47. p.
78. **KOVÁCS H.** (2004): A mezőgazdasági vállalkozások önfinanszírozó képessége. Gazdálkodás 2004/1. 47-53 p.
79. **KOVÁCS T.** (2001): A mezőgazdaság üzemi szerkezete tíz évvel a rendszerváltás után. Gazdálkodás. 2001/6. 44-58p.
80. **KOZMA A.** (1993): Az üzemméret, a hatékonyság és az érdekelttség összefüggései a mezőgazdaságban. Gazdálkodás. 1993/11. 35-36 p.
81. **KOZMA A.** (2001/a): Vázlatok a számvitel tanulásához. 1 kötet. Általános számviteli és könyvviteli ismeretek. Keletlombard Kft. Debrecen, 95. p.
82. **KOZMA A.** (2001/b): Vázlatok a számvitel tanulásához. 2. kötet. A vállalkozások számvitel. Keletlombard Kft, Debrecen. 245.p.
83. **KOZMA A.** (2002): Vázlatok a számvitel tanulásához III. „A mezőgazdasági tevékenység elszámolásának sajátosságai” Keletlombard Kft, Debrecen 226.p.
84. **KÖVES P. – PARNICZKY G.** (1974): Általános statisztika. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. In Bordáné Rabóczki Mária (1990): A gazdasági társaságok pénzügyi megítélése. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. 280. p.
85. **KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL** (1998): Mezőgazdasági termelés 1999. Időszaki tájékoztató. Budapest, 1998. 46 p.
86. **KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL** (1999): Mezőgazdasági termelés 1999. Időszaki tájékoztató. Budapest, 1999. 38 p.
87. **KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL** (2000): Mezőgazdasági termelés 1999. Időszaki tájékoztató. Budapest, 2000. 38 p.
88. **KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL** (2001): Mezőgazdasági termelés 2000. Időszaki tájékoztató. Budapest, 2001. 45 p.
89. **KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL** (2002): Mezőgazdasági termelés 2001. Időszaki tájékoztató. Budapest, 2002. 40 p.
90. **KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL** (2003): Mezőgazdasági termelés 2002. Időszaki tájékoztató. Budapest, 2003. 41 p.
91. **KÜRTHY GY. – SZŰCS I.** (1994): A versenyképes mezőgazdaság tőkeszükséglete. Gazdálkodás. 1994/4. 1-7.p.
92. **KÜRTHY GY. és SZŰCS I.** (1997): A versenyképes mezőgazdaság tőkeszükséglete. Gazdálkodás, 1997/4. 1-7. p.
93. **KÜTING, KARLHEINZ -HARTH, HANS-JÖRG - LEINEN, MARKUS.** (2001): Fehlende Vergleichbarkeit von Jahresabschlüssen als Hindernis einer internationalen Jahresabschlussanalyse? Die Wirtschaftsprüfung, Heft 13/2001. S. 681-690.
94. **KVANCZ J.** (2003): A mezőgazdasági kistermelők, őstermelők adózási, nyilvántartási, támogatási rendszerének elemzése és fejlesztésének lehetőségei. Debrecen, 150. p.
95. **LAKATOS D.** (1996): A föld, mint mezőgazdasági erőforrás. Agrárgazdaságtani egyetemi előadások. 1-7. p.
96. **LÁNG I.** (1995): Gondolatok a magyar agrárgazdaság jövőképeének tudományos megalapozásáról. Gazdálkodás. 1995/4. 1-9. p.
97. **LENTNER CS.** (2001): Új kihívások a számvitel szabályozásában. Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat. 2001/4. 163-165. p.
98. **LUCY, C.** (1998): Bridging the GAAP – Important differences between IAS nad US GAAP. – Accountancy. 1998/4. 245-248. p. In: NOVÁK M. (2003): Regionális vállalatok

- számviteli rendszerei. In: Évkönyv 2002. Szerk.: MEZEI C. Sümegi Nyomdaipari Kft. Pécs, 157-167. p.
99. **MADARASINÉ – MATUKOVICS** (2003): IAS vs US GAAP. Hazai és nemzetközi jogszabályok, szabványmagyarázatok gyűjteménye. Verlag Dashöfer Szakkiadó Kft. És T. Bt. Budapest, p.
 100. **MADARASINÉ** (2003): A számviteli szabályozás várható változásai. In: A számvitel időszerű kérdései. Szerk.: CSUKA T., Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Rt, Budapest, 88-170. p.
 101. **MAGDA S.** (1999): A régiók mezőgazdaság- és vidékfejlesztése. Gazdálkodás, 1999/2. 60-67. p.
 102. **MANCZEL J.** (1983): Statisztikai módszerek alkalmazása a mezőgazdaságban. Mezőgazdasági Könyvkiadó, Budapest.
 103. **MÉSZÁROS S. – SPITÁLSZKY M.** (2002): Mezőgazdaságunk jövedelme nemzetközi kitekintésben. Gazdálkodás. 2002/2. 1-8.p.
 104. **MÉSZÁROS S.** (2001): A mezőgazdasági jövedelmek alakulása. In: Agrárgazdasági tanulmányok. Szerk.: ALVINCZ J., Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, Budapest, 15-39. p.
 105. **MITRÓ M.-FRIDRICH P.** (2002): Az eredménykimutatás tartalmi előírásainak összefoglalása. In: Számviteli kézikönyv. Szerk. Unió Kiadó Budapest, 598-649. p.
 106. **MOLNÁR J.** (1999): A földtulajdon és a földhasználat. Gazdálkodás, 30-36. p.
 107. **NÁBRÁDI A.** (1995): Vállalkozási formák a mezőgazdaságban. Ökonómiai Füzetek, DATE, 1995. 1-43.p.
 108. **NAGY G. – FRIEDRICH I.** (1994): A Részvételünk az ENSZ Nemzetközi Számviteli Standardok és Beszámolók szakértői munkacsoportjának ülésén. Számvitel és Könyvvizsgálat. 1994/4. 178-183. p.
 109. **NAGY G.** (1999): A számviteli szabályok továbbfejlesztésének koncepciója. Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat. 1999/9. 375-378. o.
 110. **NAGY G.** (2000/a): A számviteli törvény várható módosításai I. Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat. 2000/5. 212-217. p.
 111. **NAGY G.** (2000/b): A számviteli törvény várható módosításai III. Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat. 2000/7-8. 316-325. p.
 112. **NAGY I.** (1997): Cash flow-kimutatás. Auditinfo Kiadó Kft. Budapest.
 113. **NAGY I.** (1999): A cash flow-kimutatásról. Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat. 1999/1. 22-29. p.
 114. **NAGY J.** (1997): A számviteli szabályozás hazai fejlődése. Számvitel és Könyvvizsgálat. 1997/10. sz. 417-421. p.
 115. **NAGY T.** (1999): Az agrárrolló idén is nyílik. Számadás. 1999. január 14 5.p.
 116. **NEMZETKÖZI SZÁMVIDELI STANDARDOK** 1994. Saldo Pénzügyi Tanácsadó és Informatikai Rt. Budapest, 779. p.
 117. **NOBES . C. W.** (2000): GAAP 2000 – A survey of National Accounting Rules in 53 countries. London. Pricewaterhouse Coopers. In Novák Miklós (2001): Magyarország és az EU-tagországok számviteli rendszere. Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kara. Évkönyv 2001. Pécs, 185-197. p.
 118. **NOVÁK M.** (2001): Magyarország és az EU-tagországok számviteli rendszere. Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kara. Évkönyv 2001. Pécs, 185-197. p.
 119. **NOVÁK M.** (2003): Regionális vállalatok számviteli rendszerei. In: Évkönyv 2002. Szerk.: MEZEI C. Sümegi Nyomdaipari Kft. Pécs, 157-167. p.
 120. **ORBÁNNÉ NAGY M.** (2002): Csökkenő különbségek a magyar és a uniós termelői árak között. Gazdálkodás, 2002/4. 10-21. p.
 121. **ORSZÁGOS METEROLÓGIAI SZOLGÁLAT** (2002): Magyarország éghajlati atlasza, 107 p.
 122. **OTTO H. J.– ANDREAS O.** (2000): Mérlegelemzés. Budapest, Kossuth Kiadó, 223 p.

- 123.**PANKUCSI Z.** (2001): Elkészítik a magyar számviteli standardokat. Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat. 2001/6. 244-246. p.
- 124.**PATAKI L.-REKE B.** (2002): Gondolatok a társas agrárvállalkozások helyzetéről. Unikum. 2002/5. 10-11. p.
- 125.**PFAU E.** (1998): A mezőgazdasági vállalkozások termelési tényezői, erőforrásai. Debrecen DATE, 1998. 5-165.p.
- 126.**PFAU E.** (1999): Mezőgazdasági vállalkozások tőkeszükséglete és finanszírozása különös tekintettel a szántóföldi növénytermesztésre. In: A Debreceni Agrártudományi Egyetem a Tiszántúli mezőgazdaságért. Tiszántúli Mezőgazdasági Tudományos Napok 1999. Október 28-29. Debrecen. Szerk. Pfau E. - Jávor A. - Posta L., DATE, 17-21 p.
- 127.**POPP J.** (2003): KAP-reform és a többfunkciós mezőgazdaság. Gazdálkodás, 2003/3. 48-69. p.
- 128.**PUCSEK J.** (1997): A cash flow-kimutatás. In: A vállalkozások tevékenységének komplex elemzése. Szerk. BIRÓ T., Perfekt Pénzügyi Szakoktató és Kiadó Részvénytársaság. Budapest, 38-50. p.
- 129.**PUCSEK J.** (2002): A cash flow-kimutatás. Jász Nyomda és Kiadó Kft, Budapest. 54. p.
- 130.**REKE B. – BERÉNYINÉ LACZÓ A.** (2001): A kontrolling kialakításának elvi alapjai egy mezőgazdasági részvénytársaság példáján. Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat. 2001/6. 247-252. p.
- 131.**REKE B.** (1997/a): Mutatószám az éves beszámoló elemzéséhez. Számvitel és Könyvvizsgálat. 1997/3. 120-127. p.
- 132.**REKE B.** (1997/b): A fenntartható növekedési ütem és a pénzügyi-gazdasági mutatók kapcsolatának vizsgálata. Pénzügyi szemle, 1997/5. 349-359 p.
- 133.**REKE B.** (1997/c): Az alkalmazkodás pénzügyi feltételei. Gazdálkodás. 1997/5. 28-34 p.
- 134.**SABJÁN J.– SUTUS I.** (2003): Vezetői számvitel az agrártermelésben. Budapest, Szaktudás Kiadó Ház, 254 p.
- 135.**SARUDI CS. – SZABÓ G.** (1997): A vidékfejlesztés prioritásainak és eszközrendszerének Eu-konform harmonizációjáról. Gazdálkodás. 1997/4. 55-65.p.
- 136.**SUHÁNYI E.** (2002): A vállalkozók beszámolási kötelezettsége Szlovákiában I. Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat. 2002/1. 18-21. p.
- 137.**SZABÓ G. – SZABÓNÉ GUTTYÁN M. – SZÉP K.** (1989): A mezőgazdasági termelés jövedelmezőségének makro- és mikroökonómiai aspektusai. Közgazdasági szemle. 1989/6. 576-591. p.
- 138.**SZABÓ G.** (1997): A mezőgazdaság átalakításának hatása a környezetre. Gazdálkodás, 1997/1. 31-35. p.
- 139.**SZABÓ G.** (2001): Élelmiszer-gazdaságtan. Kaposvár-Debrecen. AE ATC AVI.
- 140.**SZABÓ G.** (2003): Az agrár-környezetvédelem egyes közigazgatási aspektusai. Gazdálkodás, 2003/4. 37-47. p.
- 141.**SZAKÁCS I.** (2003): Számvitel A-tól Z-ig. Budapest, Jogi és üzleti Kiadó Kft. 668 p.
- 142.**SZAKÁL F.** (1992): Magyarországi mezőgazdaság átalakulása különös tekintettel a termelőszövetkezetekre. Gazdálkodás. 1992/2.
- 143.**SZÁMVITEL ÉS KÖNYVVIZSGÁLAT** (1996): A számvitel szabályozása Közép-Európában.
- 144.**SZÁMVITEL ÉS KÖNYVVIZSGÁLAT** (1998): Európai számviteli harmonizáció 1998/6. 244-246. p.
- 145.**SZÁMVITEL, ADÓ, KÖNYVVIZSGÁLAT** (1999): Számviteli szabályozás jövője az Európai Unióban. 1999/4. 188. p.
- 146.**SZÁMVITEL, ADÓ, KÖNYVVIZSGÁLAT** (2001/a): Nemzetközi lapszemle. Európai Unió: vége a bábeli zűrzavarnak a számvitelben? In Accountancy 2001/4. 179. p.
- 147.**SZÁMVITEL, ADÓ, KÖNYVVIZSGÁLAT** (2001/b): Munkához látott az IASB. In Accountancy 2001/6. 278. p.

- 148.**SZÁMVITEL, ADÓ, KÖNYVVIZSGÁLAT** (2002): Az Európai Parlamentnek és az Európai Unió Tanácsának 2002. július 19-én kelt, 1606/2002 számú rendelete a nemzetközi számviteli standardok alkalmazásáról. 2002/10. 450-452. p.
- 149.**SZÁMVITEL, ADÓ, KÖNYVVIZSGÁLAT** (2003/a): Közeledik 2005. In Accountancy. 2003/3. 148. p.
- 150.**SZÁMVITEL, ADÓ, KÖNYVVIZSGÁLAT** (2003/b): Európai Unió: új direktívák. In Accountancy 2003/7-8. 354. p.
- 151.**SZÁMVITEL, ADÓ, KÖNYVVIZSGÁLAT** (2003/c): Nemzetközi lapszemle. Felkészültünk-e? In Accountancy 2003/7-8. 358. p.
- 152.**SZÉKELY M. – BARNÁ I.** (2003): Túlélőkészlet az SPSS-hez. Többváltozós elemzési technikákról társadalomkutatók számára. Budapest, Typotex Kiadó. 453 p.
- 153.**SZÖRCSEI T.** (1991): Elemzés 1. Bp. Pénzügyi és Számviteli Főiskola. 268 p
- 154.**SZÚCS I. – CSENDES B.** (2002): A földárak néhány elméleti kérdése napjaink hazai mezőgazdaságában. Gazdálkodás. 2002/1. 31-37. p.
- 155.**SZÚCS I. – FARKASNÉ – MOLNÁR J.** (2003): A birtok- és üzemi struktúra mozgásának prognosztizálható irányai. Gazdálkodás, 2003. 5. különszám, 26-30. p.
- 156.**TAKÁCS I.** (2002): A mezőgazdasági vállalkozások jövedelmezőségének vizsgálata az AMÖ 2000 és a tesztüzemek adatai alapján. In: A mezőgazdasági termelés és erőforrás hasznosítás ökonómiája. Gyöngyös VIII. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok. 2002. március 26-27. Szerk. Magda S.-Dinya L., 3. Kötet 359-365.p.
- 157.**TAKÁCS I. és TAKÁCSNÉ GYÖRGY K.** (1999): Mezőgazdasági kis- és közepes vállalkozások működésének finanszírozási kérdései. Gazdálkodás, 1999/2. 10-17. p.
- 158.**TARNÓCZI T. és LUC SOENEN** (1995): Vállalkozások pénzügyeinek menedzselése. Debrecen, K.L.T.E. Közgazdasági és Üzleti Képzés. 235. p.
- 159.**TENK A.** (1999): A magyar mezőgazdaság fejlesztésének finanszírozása I. Gazdálkodás. 1999/4. 19-48. p.
- 160.**TÉTÉNYI V.** (2001): Pénzügyi és vállalkozásfinanszírozási ismeretek. Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Rt. Budapest. 550 p.
- 161.**TOMPA M.** (2001): US GAAP szerinti éves beszámoló. Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat 2001/5. 196-200. p.
- 162.**TÓTH E. – VARGA GY.** (1995): A mezőgazdasági termelészövetkezetek helyzete és sorsa az átalakítás időszakában. Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet. Budapest.
- 163.**TÓTH E.** (1998): A szociális (megélhetést segítő) mezőgazdaság Magyarországon. Gazdálkodás, 1-15. p.
- 164.**TÓTH E.** (2000/a). Az átalakult mezőgazdasági szövetkezetek gazdálkodásának főbb jellemzői (1989-1998) Agrárgazdasági Tanulmányok 2000. 11. szám
- 165.**TÓTH E.** (2000/b): A mezőgazdasági szövetkezetek szerepe az agrárágazatban. Számadás. 2000. július 13. 15 p.
- 166.**TÓTH P.** (1999): Számvitel és Pénzgazdálkodás. Mezőgazda Kiadó. Budapest, 422. p.
- 167.**UDOVECZ G.** (1999): Jövedelemhiány és versenyképyszer a mezőgazdaságban. Gazdálkodás, 1999/1. 1-7. p.
- 168.**UDOVECZ G.** (2003): A magyar mezőgazdaság versenyhelyzete. Gazdálkodás. 2003/4. 15-27. p.
- 169.**VARGA GY.** (1993): A magyar mezőgazdaság átalakulása, az új üzemi-vállalati szerkezet kialakulása. Gazdálkodás. 1993/6. 20-25.p.
- 170.**VARGA J-NÉ** (2001): Élelmiszertermelés gazdálkodó szervezeteinek pénzügyi helyzete. Agrárgazdasági információk, AKII, Budapest, 2001/3.
- 171.**VIRÁG M.** (2001): Pénzügyi elemzés, csodelőrejelzés. Kossuth Kiadó Rt. Budapest. 1992. 112. p.
- 172.**VIZDÁK K. – KIRÁLY J.- LAKATOS V.** (1996): A magángazdaságok helyzete a Dél-Alföldi régióban. Agrárfőiskolák Szövetségének Tudományos Közleményei 1996/1. 90-96.p.

- 173.A földterület művelési ágak szerinti megoszlása.
<http://www.fvm.hu/agrarium?topic=mezogazdasag:000133&filename=alapadatok/>
 (2004.01.07.)
- 174.A jegybanki alapkamat alakulása. <http://www.mnb.hu/module.asp?id=1&did=99>
 (2004.06.13.)
- 175.AKII (1999): A pénzügyi és vagyoni helyzet alakulása a mezőgazdasági vállalkozásoknál.
http://www.akii.hu/INFORMATIKA/VALLALK_ELEMZ/Tesztüzemi_info_1998
 (2004.05.03.)
- 176.AKII (2000): A pénzügyi és vagyoni helyzet alakulása a mezőgazdasági vállalkozásoknál.
http://www.akii.hu/INFORMATIKA/VALLALK_ELEMZ/Tesztüzemi_info_1999
 (2004.05.03.)
- 177.AKII (2001): A pénzügyi és vagyoni helyzet alakulása a mezőgazdasági vállalkozásoknál.
http://www.akii.hu/INFORMATIKA/VALLALK_ELEMZ/Tesztüzemi_info_2000
 (2004.05.03.)
- 178.AKII (2002): A pénzügyi és vagyoni helyzet alakulása a mezőgazdasági vállalkozásoknál.
http://www.akii.hu/INFORMATIKA/VALLALK_ELEMZ/Tesztüzemi_info_2001
 (2004.05.03.)
- 179.AKII (2002):A magyar mezőgazdaság az adatok tükrében a rendszerváltás után.
 Agrárgazdasági információk. Szerk.: KAPRONCZAI I. 2002/5. 167. p.
- 180.AKII (2003): A pénzügyi és vagyoni helyzet alakulása a mezőgazdasági vállalkozásoknál.
http://www.akii.hu/INFORMATIKA/VALLALK_ELEMZ/Tesztüzemi_info_2002
 (2004.05.03.)
- 181.FÖLDMŰVELÉSI ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI MINISZTERIUM (2003): Jelentés az
 agrárgazdaság 2002. évi helyzetéről, <http://www.fvm.hu> (2003.10.10.)
- 182.2000. évi C. törvény a számvitelről.

ÁBRAJEGYZÉK

1.	ábra: Az Európai Unió számvetési szabályozásának hierarchikus szintjei.....	26
2.	ábra: A földtulajdon szerkezete, 2000	60
3.	ábra: Az ország földterületének megoszlása gazdasági formák szerint 1990 és 2002 között.....	61
4.	ábra: A mezőgazdaság üzemi struktúrája.....	62
5.	ábra: A tenyészidőszak csapadék ellátottsága és hőmérséklet alakulása a sokéves átlag %-ban kifejezve	73
6.	ábra: Az eredmény összetevői (a vizsgált vállalkozások átlaga).....	92
7.	ábra: A mezőgazdasági szervezetek főbb eredménykategóriáinak átlaga az APEH és a vizsgált vállalatok adatai alapján	94
8.	ábra: A vizsgált vállalkozások cash flow-kimutatás kategóriáinak átlaga 1997 és 2002 között	96
9.	ábra: Az árbevétel arányos jövedelmezőség átlaga a tesztüzemek, az APEH és a vizsgált vállalkozások adatai alapján	99
10.	ábra: Eszközarányos jövedelmezőség átlaga a tesztüzemek, az APEH és a vizsgált vállalkozások adatai alapján	99
11.	ábra: A saját tőkearányos jövedelmezőség átlaga a tesztüzemek, az APEH és a vizsgált vállalkozások adatai alapján	99
12.	ábra: A rövid távú likviditási mutató I. és a likviditási gyorsráta átlaga a tesztüzemeknél és a vizsgált vállalkozásoknál 1997 és 2002 között	101
13.	ábra: A befektetett és forgóeszközök arányának alakulása a vizsgált vállalkozások esetében 1997 és 2002 között	102
14.	ábra: A főbb eredménykategóriák alakulása a Hungaropig Kft.-nél 1997 és 2002 között	114
15.	ábra: A Kasz-Coop Kft. főbb eredménykategóriáinak változása 1997 és 2002 között.....	116
16.	ábra: A cash flow-kimutatás kategóriáinak alakulása a Hungaropig Kft.-nél 1997 és 2002 között.....	119
17.	ábra: A cash flow-kimutatás kategóriáinak alakulása a Kasz-Coop Kft.-nél 1997 és 2002 között	119
18.	ábra: Az árbevétel arányos jövedelmezőség alakulása 1997 és 2002 között a vizsgált vállalkozások, a tesztüzemek és az APEH adatai alapján	121
19.	ábra: Az eszközarányos jövedelmezőség (ROA) alakulása a vizsgált vállalkozások, tesztüzemek és az APEH adatai alapján 1997 és 2002 között	123
20.	ábra: A saját tőke arányos jövedelmezőség alakulása a vizsgált vállalkozások, tesztüzemek és az APEH adatai alapján 1997 és 2002 között	124
21.	ábra: A Hungaropig és Kasz-Coop Kft. befektetett és forgóeszközeinek összes eszközökből való részesedésének alakulása 1997 és 2002 között	128

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1.	táblázat: Az elemzés adatbázisát szolgáltató mezőgazdasági vállalkozások megoszlása megyéenként és vállalkozási formák szerint.....	7
2.	táblázat: A pénzügyi és vezetői számvitel főbb sajátosságai.....	11
3.	táblázat: A számviteli szabályozás különböző szintjei	13
4.	táblázat: A számvitel nemzetközi szabályozásában meghatározó szerepet betöltő szervezetek.	20
5.	táblázat: IAS és az US GAAP közötti főbb különbségek	22
6.	táblázat: Beszámolási és könyvvizelési kötelezettség.....	27
7.	táblázat: A számviteli törvény és a pénzügyi kimutatások felépítését, tartalmát szabályzó standard (IAS 1.) főbb eltérései	28
8.	táblázat: Az egyes országokban alkalmazott mérlegformák	31
9.	táblázat: Az összköltség és forgalmi költség eljárással készülő eredménykimutatások egy-egy lehetséges sémái IAS szerint előírt tagolásban	34
10.	táblázat: Az egyes országokban alkalmazott eredménykimutatás formája	35
11.	táblázat: Az eredménykimutatás sémája a US-GAAP szerint.....	37
12.	táblázat: Angolszász típusú pénzügyi cash flow levezetése.	50
13.	táblázat: Javaslat a vállalat jövedelmezőségi, pénzügyi és vagyoni helyzetének elemzéséhez	54
14.	táblázat: A magyar mezőgazdaság fontosabb makrogazdasági mutatói.....	55
15.	táblázat: A földterület művelési ág szerinti megoszlása 1998-2002 között	59
16.	táblázat: Az ország földterületeinek gazdálkodási formák szerinti használata	61
17.	táblázat: Az árindex és az agrárindex alakulása 1990 és 2001 között.....	65
18.	táblázat: A társas vállalkozások jövedelmezősége a 2000. évi beszámoló adatai alapján	66
19.	táblázat: Árbevétel-arányos jövedelmezőség a gazdálkodási formák alapján.....	67
20.	táblázat: A mezőgazdaságban tevékenykedő gazdálkodószervezetek összesített eredménye.....	67
21.	táblázat: A mezőgazdasági szervezetek pénzügyi és jövedelmezőségi helyzetét jellemző mutatók	67
22.	táblázat: Az adózás előtti eredmény és 100 Ft ráfordításra jutó adózás előtti eredmény alakulása a mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban 2001 és 2002 között	68
23.	táblázat: Néhány eredménykategória átlagának alakulása 1997-ben a saját adatbázisban és az AKII adatok esetében	75
24.	táblázat: A cash flow-kimutatás főbb sorainak és néhány mutató átlagának alakulása 1997-ben a saját adatbázisban.....	76
25.	táblázat: Néhány eredménykategória átlagának alakulása 1998-ban a saját adatbázisban és az AKII tesztüzemi adatainak esetében	78
26.	táblázat: A cash flow-kimutatás főbb sorainak és néhány mutató átlagának alakulása 1998-ban a saját adatbázisban és tesztüzemi adatoknál	79
27.	táblázat: Az eredménykategóriák átlagának alakulása 1999-ben a saját adatbázisban és az AKII adatok esetében	81
28.	táblázat: A cash flow-kimutatás főbb sorainak és néhány mutató átlagának alakulása 1999-ben a saját adatbázisban és tesztüzemi adatoknál	82
29.	táblázat: Az eredménykategóriák átlagának alakulása 2000-ben a saját adatbázisban és az AKII adatok esetében	84
30.	táblázat: A cash flow-kimutatás főbb sorainak és néhány mutató átlagának alakulása 2000-ben a saját adatbázisban és tesztüzemi adatoknál	85
31.	táblázat: Az eredménykategóriák átlagának alakulása 2001-ben a saját adatbázisban és az AKII adatok esetében	86
32.	táblázat: A cash flow-kimutatás főbb sorainak és néhány mutató átlagának alakulása 2001-ben a saját adatbázisban és tesztüzemi adatoknál	87
33.	táblázat: Az eredménykategóriák átlagának alakulása 2002-ben a saját adatbázisban és az AKII adatok esetében	89
34.	táblázat: A cash flow-kimutatás főbb sorainak és néhány mutató átlagának alakulása 2002-ben a saját és tesztüzemi adatoknál.....	90
35.	táblázat: A mezőgazdasági szervezetek főbb eredménykategóriáinak átlaga az APEH és a vizsgált vállalatok adatai alapján	95
36.	táblázat: A cash flow-kimutatás kategóriáinak átlaga 1997 és 2002 között a vizsgált vállalkozásoknál	96

37.	táblázat: Néhány jövedelmezőségi mutató átlaga a tesztüzemek, az APEH és a vizsgált vállalkozások adatai alapján 1997 és 2002 között	100
38.	táblázat: A rövid távú likviditási mutató I. és a likviditási gyorsráta átlaga a tesztüzemeknél és a vizsgált vállalkozásoknál 1997 és 2002 között	101
39.	táblázat: A vizsgált vállalkozások befektetett és forgóeszközök átlagos értékének és az összes eszközökben való részesedésüknek alakulása 1997 és 2002 között	102
40.	táblázat: A saját tőke átlagának változása 1997 és 2002 között a vizsgált vállalkozásoknál és a tesztüzemeknél	103
41.	táblázat: Néhány vizsgált mutató végső klaszter középpontjai, átlaga, szórása és CV%-a 1997-2002 között a vizsgált vállalkozásoknál.....	108
42.	táblázat: A Hungaropig Kft. természetes hozammutatói az EU-s átlagok tükrében	111
43.	táblázat: A cash flow-kimutatás kategóriáinak alakulása 1997 és 2002 között a vizsgált vállalkozások adatai alapján.....	118
44.	táblázat: Az árbevétel arányos jövedelmezőség alakulása a vizsgált vállalkozások, tesztüzemek és APEH adatok alapján 1997 és 2002 között.....	120
45.	táblázat: Az eszközarányos jövedelmezőség (ROA) alakulása a vizsgált vállalkozások, tesztüzemek és APEH adatok alapján 1997 és 2002 között	122
46.	táblázat: Az saját tőke arányos jövedelmezőség alakulása a vizsgált vállalkozások, tesztüzemek, APEH és Kovács adatai alapján 1997 és 2002 között	124
47.	táblázat: A fenntartható növekedési ütem alakulása a vizsgált vállalkozásoknál 1997 és 2002 között.....	125
48.	táblázat: A vizsgált társaságok és a tesztüzemek rövid távú likviditásának és likviditási gyorsrátajának alakulása 1997-2002 között	127
49.	táblázat: A befektetett és forgóeszközök értékének és arányának alakulása a Hungaropig és a Kasz-Coop Kft.-nél 1997 és 2002 között.....	128
50.	táblázat: A vizsgált vállalkozások és a tesztüzemek befektetett eszközök fedezetének alakulása 1997 és 2002 között	130
51.	táblázat: A saját tőke arányának alakulása a vizsgált vállalkozásoknál és a tesztüzemeknél 1997 és 2002 között	132
52.	táblázat: A kötelezettségek értékének és arányának alakulása a vizsgált vállalkozásoknál 1997 és 2002 között	133

MELLÉKLET

1. melléklet

Az összköltség és forgalmi költség eljárással készülő eredménykimutatás „A” változata szerint történő meghatározása a számviteli törvény szerint

ÖSSZKÖLTSÉG ELJÁRÁSSAL KÉSZÍTETT EREDMÉNYKIMUTATÁS	FORGALMI KÖLTSÉG ELJÁRÁSSAL KÉSZÍTETT EREDMÉNYKIMUTATÁS
01. Belföldi értékesítés nettó árbevétele	01. Belföldi értékesítés nettó árbevétele
02. Export értékesítés nettó árbevétele	02. Export értékesítés nettó árbevétele
I. Értékesítés nettó árbevétele	I. Értékesítés nettó árbevétele
03. Saját termelésű készletek állományváltozása	03. Értékesítés elszámolt közvetlen önköltsége
04. Saját előállítású eszközök aktivált értéke	04. Eladott áruk beszerzési értéke
II. +/-Aktivált saját teljesítmények értéke	05. Eladott (közvetített) szolgáltatások értéke
III. + Egyéb bevételek	II. Értékesítés közvetlen költsége (03+04+05)
05. Anyagköltség	III. Értékesítés bruttó eredménye
06. Igénybe vett szolgáltatások értéke	06. Értékesítési, forgalmazási költségek
07. Egyéb szolgáltatások értéke	07. Igazgatási költségek
08. Eladott áruk beszerzési értéke	08. Egyéb általános költségek
09. Eladott (közvetített) szolgáltatások értéke	IV. Értékesítés közvetett költsége
IV. - Anyag jellegű ráfordítás	V. Egyéb bevételek
10. Bérköltség	Ebből: visszaírt értékvesztés
11. Személy jellegű egyéb kifizetések	VI. Egyéb ráfordítás
12. Bérjárulék	Ebből: visszaírt értékvesztés
V. - Személy jellegű ráfordítás	A. Üzemi (üzleti) tevékenység eredménye (+/- III-IV+V-VI)
VI. - Értécsökkenési leírás	
VII. - Egyéb ráfordítások	
A. Üzemi (üzleti) tevékenység eredménye (I+/- II+III-IV-V-VI-VII)	
Kapott (járó) osztalék és részesedés	
Ebből: kapcsolt vállalkozástól kapott	
Részesedések értékesítésének árfolyamnyeresége	
Ebből: kapcsolt vállalkozástól kapott	
Befektetett pénzügyi eszközök kamatai, árfolyamnyeresége	
Ebből: kapcsolt vállalkozástól kapott	
Egyéb kapott (járó) kamat és kamatjellegű bevételek	
Ebből: kapcsolt vállalkozástól kapott	
Pénzügyi műveletek egyéb bevételei	
Pénzügyi műveletek bevételei	
Befektetett pénzügyi eszközök árfolyamvesztése	
Ebből: kapcsolt vállalkozástól adott	
Fizetendő kamatok és kamatjellegű ráfordítások	
Ebből: kapcsolt vállalkozástól adott	
Részesedések, értékpapírok, bankbetétek értékvesztése	
Pénzügyi műveletek egyéb ráfordításai	
B. Pénzügyi műveletek eredményei	
C. Szokásos vállalkozási eredmények (+/-A+/-B)	
Rendkívüli bevételek	
Rendkívüli ráfordítások	
D Rendkívüli eredmény	
E. Adózás előtti eredmény (+/-C+/-D)	
Adófizetési kötelezettség	
F. Adózott eredmény	
Eredménytartalék igénybevétele osztalékra, részesedésre	
Jóváhagyott osztalék, részesedés	
G. Mérleg szerinti eredmény	

Forrás: Számviteli törvény 2. és 3. számú melléklete alapján

A vizsgálat során számított mutatók és meghatározásuk

Me: %

Mutatók	Számláló	Nevező
Jövedelmezőségi mutatók		
Működési profithányad	Üzemi tev.eredménye	Értékesítés nettó árbev.
Árbevétel arányos eredmény (ROS)	Adózás előtti eredmény	Értékesítés nettó árbev.
Nettó profithányad	Adózott eredmény	Értékesítés nettó árbev.
Ábevétel arányos összköltség	Összköltség	Értékesítés nettó árbev.
Nyereségarányos összköltség	Összköltség	Üzemi tev. eredménye
Összes eszköz forgási sebessége (TATO)	Értékesítés nettó árbev.	Összes eszköz
Eszközarányos megtérülési ráta	Adózás előtti eredmény	Összes eszköz
Eszközarányos megtérülési ráta	Adózott eredmény	Összes eszköz
Tőkeáttét	Összes eszköz	Saját tőke
Saját tőke hozama (ROE=ROAxTőkeát.) Aee.	Adózás előtti eredmény	Saját tőke
Saját tőke hozama (ROE=ROAxTőkeát.) Ae.	Adózott eredmény	Saját tőke
Osztalék fizetési ráta Aee.	Kifizetett osztalék	Adózás előtti eredmény
Osztalék fizetési ráta Ae.	Kifizetett osztalék	Adózott eredmény
Adófizetési ráta Aee.	Befizetett adó	Adózás előtti eredmény
Adófizetési ráta Ae.	Befizetett adó	Adózott eredmény
Visszatartási ráta Aee.	Mérleg szerinti eredmény	Adózás előtti eredmény
Visszatartási ráta Ae.	Mérleg szerinti eredmény	Adózott eredmény
Fenntartható növekedési ráta	Mérleg szerinti eredmény	Saját tőke
Működő tőke hozama (ROCE) Aee.	Adózás előtti eredmény	Működő tőke
Működő tőke hozama (ROCE) Ae.	Adózott eredmény	Működő tőke
Árbevétel arányos pénzeszköz-változás	Működési cash flow	Értékesítés nettó
Saját tőke arányos pénzeszköz-változás	Működési cash flow	Saját tőke
Eszközarányos pénzeszköz-változás	Működési cash flow	Összes eszköz
Likviditási mutatók		
Likviditási mutató	Forgóeszköz	Kötelezettségek
Rövi távú likviditás I.	Forgóeszköz	Rövid lejáratú köt.
Likviditási gyorsráta	Forgóeszköz - Készletek	Rövid lejáratú köt.
Rövi távú likviditás II.	Forgóeszköz-Követelések	Rövid lejáratú köt.
Rövi távú likviditás III.	Értékpapírok + Pénze.	Rövid lejáratú köt.
Rövi távú likviditás IV.	Pénzeszközöz	Rövid lejáratú köt.
Dinamikus likviditási mutató	Működési cash flow	Rövid lejáratú köt.
Adósságállományra vonatkozó mutatók		
Összes eladósodottság	Összes eszköz - Saját tőke	Összes eszköz
Adósság/Saját tőke arány	Kötelezettség	Saját tőke
Nettó eladósodottság	Kötelezettség-Követelés	Saját tőke
Árbevételre vetített eladósodottság	Köt. - Likvid forgóeszköz	Nettó árbevétel
Hosszú távú adósság	Hosszú lejáratú köt.	Hosszú lej.köt. + Saját t.
Adósságfedezeti mutató	Működési cash flow	Hosszú lej. köt.
Tőkeszerkezeti mutatók		
Tőkeerősség	Saját tőke	Összes eszköz
Befektetett eszközök fedezete	Saját tőke	Befektetett eszközök
Saját tőke fordulatszáma	Értékesítés nettó árbev.	Saját tőke

Forrás: Saját összeállítás.

A vizsgált vállalkozások néhány mutatójának korrelációs kapcsolata

Megnevezés		MCF. (1.)	BCF. (2.)	FCF. (3.)	CF. (4.)	Aee. (5.)	ROS (6.)	ROA (7.)	ROE (8.)	GSU (9.)	RI. (10.)	Lgy. (11.)
Működési cash flow (1.)	Pearson korreláció	1,000	-0,574**	-0,111	0,348**	0,462**	0,169	0,179**	0,073	0,068	0,024	0,015
	Szignifikancia	,	0,000	0,087	0,000	0,000	0,009	0,006	0,261	0,297	0,709	0,821
Befektetési cash flow (2.)	Pearson korreláció	-0,574**	1,000	-0,652**	-0,215**	-0,289**	-0,079	-0,078	-0,059	-0,055	0,097	0,115
	Szignifikancia	0,000	,	0,000	0,001	0,000	0,225	0,229	0,364	0,396	0,135	0,074
Finanszírozási cash flow (3.)	Pearson korreláció	-0,111	-0,652**	1,000	0,422**	0,039	-0,018	-0,020	0,023	0,023	-0,102	-0,093
	Szignifikancia	0,087	0,000	,	0,000	0,551	0,780	0,763	0,727	0,726	0,114	0,152
Cash flow (4.)	Pearson korreláció	0,348**	-0,215**	0,422**	1,000	0,288**	0,099	0,114	0,050	0,049	0,042	0,084
	Szignifikancia	0,000	0,001	0,000	,	0,000	0,127	0,078	0,437	0,446	0,515	0,196
Adózás előtti eredmény (5.)	Pearson korreláció	0,462**	-0,289**	0,039	0,288**	1,000	0,511**	0,551**	0,232**	0,215**	0,069	0,064
	Szignifikancia	0,000	0,000	0,551	0,000	,	0,000	0,000	0,000	0,001	0,288	0,325
Árbevétel arányos eredmény ROS (6.)	Pearson korreláció	0,169**	-0,079	-0,018	0,099	0,511**	1,000	0,794**	0,409**	0,401**	0,210**	0,217**
	Szignifikancia	0,009	0,225	0,780	0,127	0,000	,	0,000	0,000	0,000	0,001	0,001
Eszközarányos megtérülési ráta (ROA) Aee. (6.)	Pearson korreláció	0,179**	-0,078	-0,020	0,114	0,551**	0,794**	1,000	0,564**	0,551**	0,185**	0,191**
	Szignifikancia	0,006	0,229	0,763	0,078	0,000	0,000	,	0,000	0,000	0,004	0,003
Saját tőke hozama (ROE) Aee. (7.)	Pearson korreláció	0,073	-0,059	0,023	0,050	0,232**	0,409**	0,564**	1,000	0,999**	0,105	0,097
	Szignifikancia	0,261	0,364	0,727	0,437	0,000	0,000	0,000	,	0,000	0,105	0,134
Fenntartható növekedési ütem (GSU) (8.)	Pearson korreláció	0,068	-0,055	0,023	0,049	0,215**	0,401*	0,551**	0,999**	1,000	0,106	0,096
	Szignifikancia	0,297	0,396	0,726	0,446	0,001	0,000	0,000	0,000	,	0,101	0,138
Rövid távú likviditás I. (9.)	Pearson korreláció	0,024	0,097	-0,102	0,042	0,069	0,210**	0,185**	0,105	0,106	1,000	0,854**
	Szignifikancia	0,709	0,135	0,114	0,515	0,288	0,001	0,004	0,105	0,101	,	0,000
Likviditási gyorsráta (10.)	Pearson korreláció	0,015	0,115	-0,093	0,084	0,064	0,217**	0,191**	0,097	0,096	0,854**	1,000
	Szignifikancia	0,821	0,074	0,152	0,196	0,325	0,001	0,003	0,134	0,138	0,000	,

Forrás: Saját számítás

A vizsgált mutatók végső klaszter közép pontjai, átlaga, szórása és CV%-a 1997-ben a vizsgált vállalkozásoknál

Me: %.

Megnevezés	Klaszterszám	1	2	3	4	5	1997		
	Cégek száma	1	3	29	6	1	Átlag	Szórás	CV%
Működési profithányad		7,2	-13,8	10,7	2,5	0,8	7,3	8,7	83,9
Árbevétel arányos eredmény ROS							9,3	12,1	76,5
Nettó profithányad							8,6	11,9	72,2
Árbevétel arányos összköltség		105,5	134,2	103,3	109,4	104,6	106,6	14,6	730,0
Nyereségarányos összköltség		1470,7	-1423,8	1232,2	4588,1	12807,3	1831,7	2433,6	75,3
Összes eszköz forgási sebessége		1,8	0,8	1,1	1,4	4,7	1,2	0,9	141,1
Eszközarányos megtérülési ráta Aee.		0,0	5,2	9,7	6,4	-22,4	7,8	10,5	74,6
Eszközarányos megtérülési ráta Ae.		-0,9	5,2	8,6	6,1	-22,4	7,0	9,7	72,0
Tőkeáttét							182,4	140,4	129,8
Saját tőke hozama (ROE) Aee.		-0,1	7,5	15,7	9,9	-30,9	12,7	16,1	78,9
Saját tőke hozama (ROE) Ae.		-2,1	7,5	13,9	9,1	-30,9	11,1	14,5	76,6
Osztalék fizetési ráta Aee.							5,4	11,9	45,7
Osztalék fizetési ráta Ae.							6,3	13,7	46,0
Adófizetési ráta Aee.		-2792,3	0,0	10,0	11,3	0,0	-60,9	443,0	-13,7
Adófizetési ráta Ae.		-96,5	0,0	12,0	13,6	0,0	8,3	19,8	42,0
Visszatartási arány Aee.		-2892,3	84,6	77,3	88,3	-100,0	0,8	471,2	0,2
Visszatartási arány Ae.		-100,0	84,6	86,1	99,6	-100,0	78,7	53,3	147,7
Fenntartható növekedési ütem (GSU)		-2,1	6,7	12,8	9,0	-30,9	10,3	13,9	74,0
Működő tőke hozama (ROCE) Aee.		-0,1	5,9	12,8	7,9	-70,3	9,1	17,6	51,7
Működő tőke hozama (ROCE) Ae.		-2,0	5,9	11,2	7,4	-70,3	7,9	16,6	47,6
Árbevétel arányos pénzeszköz-változás							3,1	12,5	25,0
Saját tőke arányos pénzeszköz-változás		-26,4	15,9	2,0	13,7	-71,7	2,3	24,8	9,2
Eszközarányos pénzeszköz-változás		-11,6	11,6	2,8	5,7	-51,9	2,1	13,8	15,6
Likviditási mutató							2,1	1,5	138,9
Rövid távú likviditás I.							3,9	3,4	117,2
Likviditási gyorsráta							1,5	1,6	96,3
Rövid távú likviditás II.							3,3	2,9	114,4
Rövid távú likviditás III.							0,8	1,0	84,8
Rövid távú likviditás IV.							0,7	0,8	85,5
Dinamikus likviditási mutató							0,3	1,1	28,0
Összes eladósodottság		54,6	25,4	35,4	41,6	172,4	39,5	28,4	139,2
Adósság/Saját tőke arány							79,9	140,3	57,0
Nettó eladósodottság							61,8	113,5	54,5
Árbevételre vetített eladósodottság							24,3	31,1	78,1
Hosszú távú adósság		3,3	17,6	18,2	23,7	-127,2	15,0	26,7	56,1
Adósságfedezeti mutató		-773,8	82,4	42,0	109,8	-128,1	30,5	199,7	15,3
Tőkeerősség		43,8	72,8	63,1	57,4	-72,4	59,1	28,3	208,9
Befektetett eszközök fedezete		91,2	170,6	153,6	140,3	-182,6	142,9	74,4	192,2
Saját tőke fordulatszáma		4,2	1,1	2,1	4,2	-6,5	2,1	2,8	77,4

Forrás: Saját számítás.

A vizsgált mutatók végső klaszter középértékei, átlaga, szórása és CV%-a 1998-ban a vizsgált vállalkozásoknál

Me: %.

Megnevezés	Klaszterszám	1	2	3	4	5	1998		
	Cégek száma	6	1	1	2	30	Átlag	Szórás	CV%
Működési profithányad		2,8	12,2	0,4	-2,7	11,1	8,9	7,9	113,1
Árbevétel arányos eredmény ROS		2,2	-27,9	-2,9	-6,9	6,1	3,8	9,0	42,3
Nettó profithányad		2,1	-27,9	-2,9	-6,9	5,5	3,3	8,6	38,5
Árbevétel arányos összköltség		111,8	152,4	113,6	103,5	108,1	109,6	11,9	919,1
Nyereség arányos összköltség		4477,1	1249,2	29068,5	-3923,3	854,3	1874,0	4842,3	38,7
Összes eszköz forgási sebessége							1,0	0,5	212,6
Eszközarányos megtérülési ráta (ROA) Ae.		1,9	-36,6	-2,0	-11,9	5,4	2,8	9,7	29,0
Eszközarányos megtérülési ráta (ROA) Ae.		1,9	-36,6	-2,0	-11,9	4,8	2,3	9,2	25,1
Tőkeáttét		154,6	2208,6	123,1	606,0	195,8	258,6	359,8	71,9
Saját tőke hozama (ROE) Ae.		1,4	-809,3	-2,5	-96,7	9,5	-17,8	132,3	-13,5
Saját tőke hozama (ROE) Ae.		1,2	-809,3	-2,5	-96,7	8,3	-18,7	132,1	-14,2
Osztalék fizetési ráta Ae.							3,1	8,2	38,4
Osztalék fizetési ráta Ae.							3,5	9,4	37,8
Adófizetési ráta Ae.							8,7	14,4	60,6
Adófizetési ráta Ae.							21,7	87,3	24,8
Visszatartási arány Ae.		62,4	-100,0	-100,0	-100,0	78,4	58,2	69,2	84,0
Visszatartási arány Ae.		66,2	-100,0	-100,0	-100,0	88,7	66,5	71,4	93,0
Fenntartható növekedési ütem (GSU)		1,1	-809,3	-2,5	-96,7	7,8	-19,1	132,0	-14,5
Működő tőke hozama (ROCE) Ae.		1,8	-155,4	-2,2	-29,1	7,7	0,6	28,2	2,3
Működő tőke hozama (ROCE) Ae.		1,7	-155,4	-2,2	-29,1	6,7	-0,1	27,8	-0,3
Árbevétel arányos pénzeszköz-változás							4,8	10,8	44,2
Saját tőke arányos pénzeszköz-változás		0,7	-120,1	-5,1	118,7	6,6	7,8	45,1	17,4
Eszközarányos pénzeszköz-változás							4,3	9,7	44,3
Likviditási mutató							1,9	1,1	168,7
Rövid távú likviditás I.							3,0	1,9	160,7
Likviditási gyorsráta							1,3	1,2	111,6
Rövid távú likviditás II.							2,5	1,7	145,8
Rövid távú likviditás III.							0,7	1,0	73,8
Rövid távú likviditás IV.							0,6	0,9	74,0
Dinamikus likviditási mutató							0,3	0,6	45,4
Összes eladósodottság		29,2	93,7	18,2	59,7	39,0	39,4	20,4	193,4
Adósság/Saját tőke arány		48,7	2069,4	22,5	499,6	92,4	153,9	354,3	43,4
Nettó eladósodottság		33,0	1816,4	11,2	481,6	65,4	123,8	319,3	38,8
Árbevételre vetített eladósodottság							27,6	30,0	91,9
Hosszú távú adósság		12,8	79,2	10,8	36,2	17,7	19,3	17,6	109,5
Adósságfedezeti mutató							-1,5	579,4	-0,3
Tőkeerősség		67,3	4,5	81,2	39,7	59,2	58,6	20,4	287,7
Befektetett eszközök fedezete		189,9	12,8	188,6	56,9	153,9	151,8	63,6	238,8
Saját tőke fordulatszáma		1,9	29,0	0,9	12,2	1,9	3,1	5,5	55,3

Forrás: Saját számítás.

A vizsgált mutatók végső klaszter középpontjai, átlaga, szórása és CV%-a 1999-ben a vizsgált vállalkozásoknál

Me: %.

Megnevezés	Klaszterszám	1	2	3	4	5	1999		
	Cégek száma	2	1	24	12	1	Átlag	Szórás	CV%
Működési profithányad		0,6	-1,5	7,2	-8,0	-0,1	1,9	8,6	22,2
Árbevétel arányos eredmény ROS		-8,2	-45,6	2,1	-10,8	-4,7	-3,7	13,1	-28,0
Nettó profithányad		-8,2	-45,6	1,6	-10,8	-4,7	-3,9	12,8	-30,9
Árbevétel arányos összköltség		119,2	170,3	110,0	120,0	117,3	115,2	15,0	767,6
Nyereségarányos összköltség		19478,2	-11312,7	2230,1	-2319,5	-92547,3	-980,4	15752,0	-6,2
Összes eszköz forgási sebessége							1,0	0,4	230,3
Eszközarányos megtérülési ráta (ROA) Aee.		-10,2	-22,4	0,6	-7,3	-3,6	-3,0	10,2	-29,2
Eszközarányos megtérülési ráta (ROA) Ae.		-10,2	-22,4	0,3	-7,3	-3,6	-3,2	10,0	-31,8
Tőkeáttét							190,3	138,2	137,8
Saját tőke hozama (ROE) Aee.							-7,1	28,9	-24,6
Saját tőke hozama (ROE) Ae.							-7,5	28,5	-26,2
Osztalék fizetési ráta Aee.							12,8	66,8	19,1
Osztalék fizetési ráta Ae.							19,2	104,5	18,4
Adófizetési ráta Aee.							4,3	8,6	50,4
Adófizetési ráta Ae.							5,6	11,8	47,1
Visszatartási arány Aee.		-100,0	-100,0	53,0	-66,7	-100,0	1,8	95,1	1,9
Visszatartási arány Ae.		-100,0	-100,0	58,0	-66,7	-100,0	4,8	97,7	4,9
Fenntartható növekedési ütem (GSU)							-7,6	28,5	-26,9
Működő tőke hozama (ROCE) Aee.							-19,2	105,5	-18,2
Működő tőke hozama (ROCE) Ae.							-19,5	105,4	-18,5
Árbevétel arányos pénzeszköz-változás		15,7	-36,8	1,3	-4,1	-5,6	-0,7	13,1	-5,5
Saját tőke arányos pénzeszköz-változás		51,1	-29,3	3,2	-3,8	-5,6	2,5	26,6	9,3
Eszközarányos pénzeszköz-változás		19,3	-18,1	2,5	-1,1	-4,4	1,6	10,0	15,6
Likviditási mutató							1,7	1,1	160,0
Rövid távú likviditás I.							2,6	1,8	150,0
Likviditási gyorsráta							1,1	0,9	115,9
Rövid távú likviditás II.							2,2	1,6	132,2
Rövid távú likviditás III.							0,6	0,8	73,4
Rövid távú likviditás IV.							0,5	0,6	80,7
Dinamikus likviditási mutató							0,1	0,5	11,9
Összes eladósodottság							42,2	22,8	184,7
Adósság/Saját tőke arány							86,0	135,8	63,3
Nettó eladósodottság							61,6	122,2	50,4
Árbevételre vetített eladósodottság							33,7	30,9	109,2
Hosszú távú adósság							12,1	44,7	27,2
Adósságfedezeti mutató							-59,0	454,1	-13,0
Tőkeerősség							55,6	23,3	238,9
Befektetett eszközök fedezete							136,6	69,6	196,1
Saját tőke fordulatszáma							1,7	2,1	81,4

Forrás: Saját számítás.

A vizsgált mutatók végső klaszter közép pontjai, átlaga, szórása és CV%-a 2000-ben a vizsgált vállalkozásoknál

Me: %.

Megnevezés	Klaszterszám	1	2	3	4	5	2000		
	Cégek száma	27	1	1	10	1	Átlag	Szórás	CV%
Működési profithányad		10,4	-0,1	-0,5	-8,8	0,0	4,8	10,9	44,3
Árbevétel arányos eredmény ROS		4,6	-1,5	-4,1	-16,1	0,5	-1,0	14,2	-7,3
Nettó profithányad		4,3	-1,5	-4,1	-16,3	0,5	-1,3	14,0	-9,5
Árbevétel arányos összköltség							109,6	20,9	525,4
Nyereség arányos összköltség		1578,1	-83135,0	-24866,9	-2309,6	308027	5488,5	50990,6	10,8
Összes eszköz forgási sebessége		1,1	2,2	0,7	0,8	0,8	1,0	0,5	220,1
Eszközarányos megtérülési ráta (ROA) Aee.		4,5	-3,5	-3,0	-10,5	0,4	0,3	9,3	3,0
Eszközarányos megtérülési ráta (ROA) Ae.		4,2	-3,5	-3,0	-10,6	0,4	0,0	9,1	0,2
Tőkeáttét							201,1	103,6	194,0
Saját tőke hozama (ROE) Aee.		9,0	-8,1	-4,1	-20,1	0,5	0,7	19,5	3,7
Saját tőke hozama (ROE) Ae.		8,3	-8,1	-4,1	-20,4	0,5	0,2	19,1	1,0
Osztalék fizetési ráta Aee.							1,7	6,4	26,1
Osztalék fizetési ráta Ae.							1,7	6,5	26,4
Adófizetési ráta Aee.							3,7	7,9	46,7
Adófizetési ráta Ae.							4,6	9,6	47,7
Visszatartási arány Aee.		61,5	-100,0	-100,0	-101,3	100,0	13,7	95,4	14,3
Visszatartási arány Ae.		67,8	-100,0	-100,0	-100,0	100,0	18,3	98,0	18,7
Fenntartható növekedési ütem (GSU)		7,9	-8,1	-4,1	-20,4	0,5	-0,1	18,9	-0,3
Működő tőke hozama (ROCE) Aee.		7,1	-4,9	-3,7	-14,8	0,4	0,9	14,1	6,3
Működő tőke hozama (ROCE) Ae.		6,5	-4,9	-3,7	-15,0	0,4	0,4	13,7	3,2
Árbevétel arányos pénzeszköz-változás							-5,7	30,8	-18,4
Saját tőke arányos pénzeszköz-változás							-6,6	33,6	-19,8
Eszközarányos pénzeszköz-változás							-3,8	23,4	-16,4
Likviditási mutató							1,6	1,1	151,5
Rövid távú likviditás I.							2,5	1,9	129,9
Likviditási gyorsráta							1,1	1,3	80,9
Rövid távú likviditás II.							2,0	1,6	125,2
Rövid távú likviditás III.							0,6	1,1	56,8
Rövid távú likviditás IV.							0,5	0,7	65,0
Dinamikus likviditási mutató							-0,1	1,4	-9,1
Összes eladósodottság							41,0	17,6	233,5
Adósság/Saját tőke arány							97,6	103,6	94,2
Nettó eladósodottság							75,8	89,9	84,4
Árbevételre vetített eladósodottság							30,9	38,1	81,2
Hosszú távú adósság							17,5	13,8	126,3
Adósságfedezeti mutató							-218,6	939,5	-23,3
Tőkeerősség							57,1	17,5	326,4
Befektetett eszközök fedezete							137,8	70,5	195,5
Saját tőke fordulatszáma							2,0	1,4	150,2

Forrás: Saját számítás.

A vizsgált mutatók végső klaszter középpontjai, átlaga, szórása és CV%-a 2001-ben a vizsgált vállalkozásoknál

Me: %.

Megnevezés	Klaszterszám	1	2	3	4	5	2001		
	Cégek száma	1	23	7	8	1	Átlag	Szórás	CV%
Működési profithányad		-3,1	13,2	3,2	7,0	14,9	9,8	5,8	169,5
Árbevétel arányos eredmény ROS		-4,4	11,8	0,8	-4,0	12,7	6,3	11,9	53,3
Nettó profithányad		-4,4	11,0	0,6	-4,2	12,7	5,8	11,7	49,7
Árbevétel arányos összköltség							108,0	22,1	489,1
Nyereségarányos összköltség		-	859,3	3500,4	1816,0	598,2	1400,	1318,	106,3
Összes eszköz forgási sebessége							1,1	0,5	208,8
Eszközarányos megtérülési ráta (ROA) Aee.		-5,2	12,2	1,0	1,5	19,4	7,9	9,1	86,1
Eszközarányos megtérülési ráta (ROA) Ae.		-5,2	11,5	0,9	1,2	19,4	7,4	8,9	82,3
Tőkeáttét							184,5	100,2	184,1
Saját tőke hozama (ROE) Aee.		-8,6	19,0	1,9	-7,6	31,4	10,3	22,6	45,6
Saját tőke hozama (ROE) Ae.		-8,6	17,8	1,7	-7,9	31,4	9,5	22,3	42,5
Osztalék fizetési ráta Aee.							6,4	22,6	28,1
Osztalék fizetési ráta Ae.							7,5	27,1	27,6
Adófizetési ráta Aee.							6,1	7,6	80,4
Adófizetési ráta Ae.							7,2	9,2	78,3
Visszatartási arány Aee.		-100,0	83,4	66,2	45,0	100,0	68,5	60,9	112,4
Visszatartási arány Ae.		-100,0	89,5	71,4	48,4	100,0	73,7	62,7	117,6
Fenntartható növekedési ütem (GSU)		-8,6	16,9	1,7	-8,1	31,4	9,0	22,3	40,3
Működő tőke hozama (ROCE) Aee.		-6,8	16,0	1,7	-8,0	27,4	8,4	20,4	41,2
Működő tőke hozama (ROCE) Ae.		-6,8	14,9	1,5	-8,3	27,4	7,7	20,1	38,3
Árbevétel arányos pénzeszköz-változás							6,1	16,3	37,5
Saját tőke arányos pénzeszköz-változás							13,3	23,6	56,3
Eszközarányos pénzeszköz-változás							9,0	14,0	64,3
Likviditási mutató							2,1	2,8	75,3
Rövid távú likviditás I.							2,8	2,9	95,1
Likviditási gyorsráta							1,4	2,2	63,3
Rövid távú likviditás II.							2,4	2,8	83,4
Rövid távú likviditás III.							1,0	2,1	45,4
Rövid távú likviditás IV.							0,6	0,7	85,9
Dinamikus likviditási mutató							0,5	0,8	67,9
Összes eladósodottság							35,8	17,6	202,8
Adósság/Saját tőke arány							81,0	100,0	81,0
Nettó eladósodottság							64,3	94,9	67,8
Árbevételre vetített eladósodottság							43,8	158,6	27,6
Hosszú távú adósság							12,3	10,6	116,1
Adósságfedezeti mutató		115,5	157,9	183,6	88,3	2691	210,7	510,0	41,3
Tőkeerősség							62,2	17,6	353,4
Befektetett eszközök fedezete							153,0	110,2	138,8
Saját tőke fordulatszáma							1,9	1,0	180,3

Forrás: Saját számítás.

A vizsgált mutatók végső klaszter közép pontjai, átlaga, szórása és CV%-a 2002-ben a vizsgált vállalkozásoknál

Me: %.

Megnevezés	Klaszterszám	1	2	3	4	5	2002		
	Cégek száma	1	5	24	9	1	Átlag	Szórás	CV%
Működési profithányad							8,1	33,5	24,2
Árbevétel arányos eredmény ROS							4,8	18,2	26,5
Nettó profithányad							4,6	18,1	25,6
Árbevétel arányos összköltség							119,0	21,5	554,3
Nyereségarányos összköltség	15399	-		1003,6	4173,8	9291	1823,	3373,	54,0
Összes eszköz forgási sebessége							0,9	0,4	255,4
Eszközarányos megtérülési ráta (ROA) Aee.		-3,1	-11,3	8,5	-1,6	0,8	3,3	11,3	28,7
Eszközarányos megtérülési ráta (ROA) Ae.		-3,1	-11,3	8,3	-1,8	0,7	3,1	11,2	27,5
Tőkeáttét							170,3	71,3	238,8
Saját tőke hozama (ROE) Aee.		-6,3	-19,6	13,0	-1,6	0,9	4,8	17,4	27,8
Saját tőke hozama (ROE) Ae.		-6,3	-19,6	12,6	-1,9	0,8	4,6	17,2	26,5
Osztalék fizetési ráta Aee.							2,3	6,6	35,6
Osztalék fizetési ráta Ae.							2,5	7,0	35,3
Adófizetési ráta Aee.		0,0	0,0	2,1	3,3	15,3	2,4	4,2	56,8
Adófizetési ráta Ae.		0,0	0,0	2,3	3,7	18,1	2,6	4,8	55,1
Visszatartási arány Aee.		-100,0	-100,0	87,0	70,9	84,7	55,3	79,1	69,9
Visszatartási arány Ae.		-100,0	-100,0	89,0	73,9	100,0	57,5	80,1	71,8
Fenntartható növekedési ütem (GSU)		-6,3	-19,6	12,2	-2,2	0,8	4,2	17,0	25,0
Működő tőke hozama (ROCE) Aee.		-5,0	-17,3	10,8	-1,5	0,9	3,9	14,8	26,1
Működő tőke hozama (ROCE) Ae.		-5,0	-17,3	10,5	-1,8	0,7	3,6	14,6	24,8
Árbevétel arányos pénzeszköz-változás							8,4	41,2	20,3
Saját tőke arányos pénzeszköz-változás							10,6	21,5	49,6
Eszközarányos pénzeszköz-változás		6,1	-8,4	8,4	8,0	3,8	6,0	11,1	54,6
Likviditási mutató							2,0	1,7	120,3
Rövid távú likviditás I.							2,7	2,1	128,5
Likviditási gyorsráta							1,4	1,5	96,1
Rövid távú likviditás II.							2,2	2,0	114,1
Rövid távú likviditás III.							1,0	1,3	72,8
Rövid távú likviditás IV.							0,7	0,8	91,7
Dinamikus likviditási mutató							0,4	0,6	58,7
Összes eladósodottság							33,8	16,3	207,5
Adósság/Saját tőke arány							67,5	70,8	95,3
Nettó eladósodottság							50,1	65,4	76,6
Árbevételre vetített eladósodottság							42,8	101,2	42,3
Hosszú távú adósság							10,8	10,1	106,7
Adósságfedezeti mutató							175,2	464,4	37,7
Tőkeerősség							64,6	16,4	393,4
Befektetett eszközök fedezete							154,8	87,6	176,7
Saját tőke fordulatszáma							1,5	0,8	185,1

Forrás: Saját számítás.